.
J. NAUMOV, A. JAKOVLEV
'KIRJASTUS «EESTI RAAMAT» TALLINN 1973

KAHE NÄOGA JANUS

V2. N23

Tõlkinud E. A e s m a Illustreerinud R. Koi k

Rooma mütoloogias oll Janus aja, alguse ja lõpu jumal, kelle kaitse all seisid ka väravad ning uksed. Teda kujutati kahe vastupidises suunas vaatava näoga. Noor nägu vaatas ette, tulevikku, vana selja taha, minevikku. Siit tekkinud. väljendus «kahe näoga Janus» või lihtsalt «Janus» tähendab kahepalgelist inimest.

1. peatükk

Oli palav juulihommik. Kell, polnud veel üheksagi, kuid päikese käes hakkas asfalt juba sulama. Hommik - ja säärane palavus. Milline tuleb siis päev?

Paremat jalga pisut luukav leitnant Konstantinov ületas Komsomoli väljaku ja suundus kiirustamata Leningradi vaksali poole. Palavust talus ta keskmist viisi - see polnud midagi võrreldes palavusega rindel, eriti 1942. aasta suvel Doni steppides! -, aga jalg tegi täna jälle haiget. Kolm kuud tagasi oli Konstantinov hospidalist välja lastud ja tunnistatud osaliselt kõlblikuks. Haav oli ammu armistunud, kuid andis end ikkagi vahetevahel tunda. «Jah,» mõtles Konstantinov mõruIt, «tuleb välja, Vassili Kuzmitš, et sa tookord arstlikus komisjonis ilmaaegu vastu punnisid. Mis sõjamees sa enam oled! Sitsi nüüd vaksali juures toidulaos ja anna atestaatide järgi toidumoona välja. Sinu sõdimised on sõditud!»

Toiduladu. . . Ja pidi Konstantinov just siia sattuma! On see siis peaaegu kaks aastat sõjateid tallanud sapööri, kommunistliku noore koht? Ja oleks ta halvasti sõdinud. Kus sa sellega! Ainult see haavatasaamine Stalingradi all... Ja säh sulle tagajärg: toiduladu ...

Konstantinovil ei pruukinud muide oma saatuse üle eriti nuriseda: ta jäi siiski Nõukogude armee ridadesse, olgugi toidulao ülema asetäitjana. Aga teda oleks võidud tunnistada sõjaväeteenistuseks täielikult kõlbmatuks ja demobiliseerida päriselt. Sellist otsust oligi nõudnud üks komisjoni liige, keegi halli panthabemega õel meditsiiniteenistuse major. Õnneks läks see karikas mööda.

Ka ülem oli juhtunud Konstantinovile muhe: kapten Ivan Stepanovitš Popov. Popov oli juba vanem mees, neljakümnendates aastates. Tegevarmeesse ei pääsenud ta mingilte vanade tõbede pämst. Nagu Konstantinov, nii ihkas temagi rindele ja piinles tagalateenistuses, kuid kõige selle juures võttis oma ametikohustusi innukalt ning hoidis lao eeskujulikus korras. Näiteks eilegi, kui Konstantinovil esimest korda tekkis kahtlus ja ta jagas oma mõtteid ülemaga, oli Popov teda suurima tähelepanuga kuulanud ja läinud seejärel ühes Konstantinoviga otsekohe linnakomandantuuri.
Tõsi küll, komandantuuris oli juhtunud suur segadus. Vanaldane alampolkovnik, kes haaras kordamööda, pihku küll ühe, küll teise lakkamatult tiriseva telefonitoru, ei kuulanud Popovi õieti äragi, vaid kukkus kärkima, Konstantinovil aga ei lasknud suudki paotada.

«Mis?» oli alampolkovnik möiranud. «Kas teil pole midagi teha või? Needsamused.. . kuidas neid küll. . . Maljavkin ja Gitajev - kes nad on? Lahinguohvitserid! Rindemehed. Nagu te ise räägite, on nende dokumendid korras. Ja atestaadid samuti. Mis pagan te siis veel tahate?! Ajate vaid immestele kärbseid pähe! Kisute töö juurest eemale. Olete tagalas oma toidulaos kükitades ogaraks läinud

või?»

Konstantinov nägi, kuidas alampolkovniku viimaste sõnade ajal hakkas Popov näost punetama, tema vasak põsk, aga reetlikult tõmblema. Ta tõusis pikkamööda üles ja lausus kõlatu, vaoshoitud häälega:

«Seltsimees alampolkovnik, kes andis teile õiguse. . .Ma...» .

«Mis?» kõrgendas alampolkovnik häälit. «Mi-is? Teie, kapten, kavatsete vist mulle minu õigusi selgitama hakata? Mõtlete mind õpetada? Te unustate end,

seltsimees kapten!» Alampolkovnik jäi vait ja lisas hetke pärast juba rahulikumalt: «Vaadake ette, teine kord see nii lihtsalt ei lõpe, praegu on aga kõik. Võite vabad olla.» .

Kui nad komandantuurist väljusid, ei suurtnud Konstantinov oma kohmetust varjata: see oli ju tema, mitte Popovi süü, tema öli kaptenile sisendanud mõtte, et Gitajevi ja Maljavkiniga pole asi korras. Kuid Popov lõi vaid käega: «Olgu peale! Mis seal enam. Me mõlemad talitasime uisapäisa. Meil pole ju mingeid fakte...»

Fakte polnud tõepoolest ei Konstantinovil ega veelgi vähem Popovil, kel muide poleks Gitajevi ja Maljavkiniga nagu tegemist olnudki: dokumente ja toiduainete väljaandmist atestaatide järgi vormistas Konstantinov.

Mis oli siis leitnandi valvsaks teinud ja teda kahtlema pannud? Et kaks ohvitseri, vanemleitnandid Gitajev ja Maljavkin, käisid kaks korda ise, ilma sõduriteta, tervele jaole toidumoona saamas, selles polnud midagi enneolematut. Konstantinovi praktikas oli seda ette tulnud. Polnud midagi kahtlast ka vanemleitnantide välimuses, käitumises, rindemeestele omases vürtsitatud naljades umbes taolise uljusenoodiga, et meie ei karda vanakuradit ennastki! Mis aga Konstantinovile meeltmööda ei olnud ja teda kahtlema pani, oli kahe ohvitseri ja terve jao sõdurite liiga pikk ning arusaamatu viibimine pealinnas päevil, mil Nõukogude Informatsioonibüroo teateil käisid ägedad lahingud Orjoli—Kurski ning Belgorodi suunas. Praegu on iga võitleja kallis, need aga istuvad südamerahuga Moskvas; esimest korda ilmusid nad lattu rohkem kui kaks nädalat tagasi; ja eile jälle. . .

Ja veel sundis Konstantinovit valvsusele see, kuidas Gitajev oli motiveerinud nii pikaajalise Moskvas viibimise põhjusi (Konstantinov ei häbenenud temalt seda otsekoheselt küsida). Gitajevi, sõnad kõlasid kuidagi võltsilt. Ka ei meeldinud Konstantinovile tema silmavaade. Aga mine sa seda alampolkovnikule ütlema, kui ta niigi midagi kuulda ei taha. «Silmavaade ei meeldinud!» . Ei, sellega sa küll kedagi ei veena. Ei lähe läbi. Ja õigust öelda, «silmavaade»... Ei, see lõhnab ülemäärase kahtlustamise järele, kuid Kons-

tantinov ei saanud midagi parata: ei meeldinud ja kõik!

Tõsi küll, kapten Popov mõistis Konstantinovit otsekohe, kuid ka tema ei saanud komandantuuris midagi veenvat öelda. Ja mida sa ütledki?

Konstantinovil oli veel üks kahtlus, kuid sellest ei söandanud ta rääkida isegi kaptenile, niivõrd ebamäärane tundus see kõik.

Tõepoolest, mis sellest siis on, et sõdurite nimed, kellele atestaat oli välja kirjutatud, tundusid Konstantinovile tuttavad? Kust ta neid teadis - eriti veel toda, seersant Krivošapkat -, seda ei osanud leitnant ka ise kuidagi seletada. Kuidas ta ka ei pingutanud oma mälu, kõik oli asjatu. Mälusopist ei tulnud midagi lagedale.

Ka praegu teel lattu paimas leitnanti mõte seersant Krivošapkast.

Kui Konstantinov laohoone juurde jõudis, näitas hiiglasuur kell Kaasani vaksali, tornis kolmveerand üheksa. Peale korrapidaja polnud laos hingegi, mitte ühtegi külastajat. Ka kapten

Popov polnud veel tulnud.
Kasutades vaikust,. mida ta kuigi tihti maitsta ei saanud, otsustas Konstantinov oma laua laekad korda teha. Need olid pungil tarbetuid ärarkirju igasugustest saatelehtedest, dokumentide mustandeid, vanu ajalehti, mida Konstantinov millegipärast ei raatsinud ära visata, kuigi oli selle iseäraliku kiindumuse pärast Popovi käest korduvalt riielda saanud. Tõepoolest, milleks oli, Konstantinovil vaja alles hoida ammu läbiloetud ajalehti? Seda ei teadnud ta isegi. Kui vahest ehk sellepärast, et oma südames ei suutnud Vassili Kuzmitš kuidagi loobuda unistusest saada ajaloolaiseks. Ajapikku muidugi. Pärast sõda Nii ta koguski aja
lehti - sõja elavat kroornikart - ja hoidis neig alles.
Konstantinov tõstis vanad ajalehed laegastest lauale ja hakkas kiirustamata neid läbi vaatama. Ei, kõiki ta ära ei viska. Loomulikult jätab ta alles need, kus on Kõrgema Ülemjuhataja käsklkirjad, tähtsamad rindeteated, Ehrenburgi, Polevoi, Aleksei ToIstoi, Tihhonovi ning Fadejevi olukirjeldused ja artiklid. . .
Konstantinovi pilk langes autasustatute -nimekirjale, ilma milleta tookord, 1943. aastal, ei ilmunud peaaegu

8

ühtegi ajalehenumbrit. Mis see tähendab? Ei või olla! Kõik oli õige, kõik klappis, polnud mingit kahtlust: tema ees oli Gitajevi atestaadis toodud sõdurite nimekiri. Needsamad perelkonna-, ees- ja isanimed. Näe, siin on ka seersant Jegor Tarassovitš Krivošapka. Ja neid kõiki oli autasustatud. . . p o st u u m s elt! .
«Ivan Stepanovitš,» sööstis Konstantinov uksele ilmunud Popovi juurde', «Ivan Stepanovitš! Vaadake ometi, mis ma leidsin!» Ta hääl katkes.
«Mis? Mis on?» küsis kapten kähku, nakatudes oma abi erutusest.
Konstantinov ulatas Popovile ajalehe, kus jämeda joonega olid tähistatud atestaadis loetletud nimed. Laoülem haaras ajalehe, vaatas autasustamise seadlust, keeras veel kord j a j äi siis nõutult Konstantinovile otsa vahtima:

«Tabagu mind issanda välk, Vassili Kuzmitš, aga ma ei näe siin midagi. Leht nagu leht ikka. Mis kuupäeva oma see on? Ahaa, maikuu leht. . . Milles siis asi on, seletage, palun!»
«Milles asi on? Kuid see on ju. . .» Konstantinov hakkas tahtmatult sosistama, kuigi ruumis polnud peale nende kedagi, «see on nimekiri - vaadake, ma vedasin nimedele joone ümber -, Gitajevi ja Maljavkini atestaadi sõdurite nimekiri. Kõik klapib. Perekonnanimed. Eesnimed. Kõik. Aga see on p o s t u u m s elt autasustatute nimekiri. Postuumselt, kas mõistate? Juba maikuus..»
Konstantinov sööstis oma laua juurde ja ulatas Popovile kasutatud atestaadi ärakirja, kus kõrvuti Gitajevi ning Maljavkini nimega seisid autasustatute nimekirjas loetletud sõdurite nimed.
Popov ikõkkles viivu, torkas siis ajalehe otsustavalt planšeti, võttis atestaadi ja suundus ukse poole.
«Läki,» pillas ta Kornstantinovile ainuroa sõna üle õla.
«Kuhu?» päris Vassili Kuzmitš ähmiga, kaptenile järele rutates.
«Kuidas kuhu?» pöördus viimane ümber ja tema näole ilmus õel muie. «Komandantuuri. Sellesama alampolkovniku juurde, kes meile ennist epistlit luges.
Vaatame, mis laulu ta nüüd laulab. . .»

9

Jutuajamine komandantuuris kujunes sootuks teiseks kui eelmisel korral. Alampolkovniku endisest upsakusest polnud jälgegi. Ta oli jahmunud ega varjanudki seda. Alampolkovnik kinnitas Popovile ja Konstantinovile, et võtab otsekohe tarvitusele kõik vajalikud abinõud. Kirjalik raport? Misjaoks! Pole tarvis mingit raportit, kõik saab niigi tehtud.

«Aga mis te arvate, kapten,» küsis alampolkovnik, «kas need lurjused võltsisid altestaadi ise või... või.. .»

«Ei tea. Mina järeldusi tegema ei ruttaks. Arvan, et tuleks leitnandi käest küsida, tema avlastas kogu selle loo. Tema on see õige asjamees,» kehitas Popov õlgu.

Konstantinov hämmeldus. Ta mõistis otsemaid alampolkovnikut, kuid taolist mõtet polnud talle varem pähe tulnud. Et atestaat oli võltsitud, see on ilmne. Aga kes seda siis tegi, kui miltte Gitajev ja Maljavkin? Mõlemad on sulid, võimalik, et väejooksikud. Jah, kõige tõenäolisem, et väejooksikud. Aga võib-olla ka veel hullemad? Ei, seda Konstantinov ei mõelnud.

Asetäitja segast arutlemtst kuulates kissitas kapten Popov silmi, kuid oma arvamust avaldama ei rutanud.

«Jajah, muidugi on teil õigus, leitnant, täielik õigus,» nõustus alampolkovnik «Gitajev ja... kuidas ta oligi... Maljavkin on väejooksikud. Ilmselt väejooksikud. Ja sulid. Kõik on selge. Nad tuleb otsekohe kinni võtta. Ainult mismoodi? Kust neid otsida?»

«Nad pidid homme kell neliteist null-null uuesti meie lattu tulema,» sõnas Konstantinov. «Ma jätsin neile muist moona kätte andmata, noh ja leppisimegi — kokku, et nad tulevad homme. . .»

«Homme? Kell neliteist?» hüüatas alampolkovnik rõõmsalt. «See on tore. Tähendab, homme võtamegi nad kinni. Mida's veel paremat?»

Samas haaras ta telefonitoru ja võttis ühenduse garnisoni prokuröriga. Kui alampolkovnik üli prokuröriga kokku leppinud ja toru ära pannud, tähendas *Popov:*

«Seltsimees alampolikovnik, kas olete kindel, et oli vaja prokurörile helistada? Võib-olla pidanuks siiski ühendusse astuma RJRK-ga I? See on tume ja sant lugu.»

1 RJRK (venekeelne lühend HKfB) - Riikliku Julgeoleku Rahvakomissariaat. *Tõlk.*

«See veel puudus!» ägestus alampolkovnik. «Nad on väejooksikud ja varganäod. See on prokuratuuri, mitte aga riikliku julgeolelku organite asi.»

«Kuidas arvate,» sõnas Popov püsti tõustes, «kuid ma pidasin oma kohuseks väljendada kartust. Olgu nii, teie juhendid täidetakse.»

Järgmisel päeval ei saanud Konstantinov hommikust saadik asu. Sedamööda kuidas kellaosutid kahele lähenesid, tema ärevus aina kasvas. «Aga mis siis, kui nad ei tule? Äkki ei tulegi? Mis siis?» mõtles ta.

Gitajev ja Maljavlkin tulid õigel ajal. Vaevalt olid nad sisse astunud, kui Popov avas toidulao ühe siseukse, kust ilmus sõjaväepatrull eesotsas alampolkovniku ning sõjaväeprokuröriga.

«Dokumendid,» nõudis alampolkovnik karmilt.

«Relvad.» Prokurör noogutas patrulliülemale.

Gitajev ja Maljavkin ei jõudnud õieti midagi taibatagi, kui olid juba läbi otsitud. Nende relvad, dokumendid ja välitaskud rändasid Konstantinovi lauale. Prokurör ladus kõik ettenägelikult kaasa võetud kohvrisse ja viitas kinnipeetutele ukse poole. Selle ette sõitis parajasti pikap. Prokurör istus juhi kõrvale kabiini,

Gitajev ja Maljavkin paigutati patrulli valve all autokasti. Ka Popüv sõitis nendega kaasa. Künstantinov jäi lattu, alampolkovnik aga pöördus tagasi komandantuuri. Enne ärasõitu surus ta Konstantinovi kätt ja tänas teda soojalt: operatsioon oli õnnestunud, kõik oli korras.

2. peatükk

«Kirill Petrovitš? Tere päevast. Noh, kuidas enesetunne on? Olete juba harjunud?»

«Kõik on korras, seltsimees komissar. Vähehaaval hakkan harjuma.»

«Vähehaaval? See on halb. . . Meil pole aega. Otsustasime siin anda teile ühe üpris huvitava asja. Palun sisse astuda.»

Major Skvoretski pani telefoniltoru ära ja tõusis laua tagant püsti. Mis seal salata, raske oli harjuda tööga Riilkliku Julgeoleku Rahvakomissariaadi keskaparaadis, ja pealegi polnud majoril suuremat tahtmist. Meeles mõlkus armas Smolenskimaa, millesse ta nii väga oli kiindunud ja kus enne sõda oli töötanud SARK-i 1 oblastivalitsuses ning hiljuti partisanina tegutsenud. . .

Skvoretski kõndis läbi pikkade hämarate koridoride, läks järgmisele korrusele, möödus vastuvõturuumist ja astus komissari kabinetti. Tema kannul ilmus vanemleitnant Gorjunov, kelle komissar oli samuti välja kutsunud. Nad ei jõudnud õieti istet võtta, kui komissar asja juurde asus.

«On juhtunud ebameeldiv lugu. Täna põgenes sõjaväeprokuratuurist kaks kinnipeetut: Nõukogude armee vanemleitnandid Gitajev ja Maljavkin. Öigemini põgenes vaid üks - Maljavikin. Gitajev sai põgenemisel surma. Üpris eriskummaline juhtum. Nagu teatas sõjaväeprokurör, kahtlustati neid kahte deserteerimises ja toiduatestaatide võltsimises. Ja säh sulle - lasksid jalga. Selge, et see ei lõhna üksnes dokumentide võltsimise ja deserteerimise järele. Sooritada päise päeva ajal siin, Moskvas, sõjaväeprokuratuuri hoones, relvastatud kanaletung nõukogude ohvitserile ja põgeneda . . . Niimoodi võib tegutseda vaid paadunud vaenlane, mitte aga lihtne väejoüksik. Teisiti see olla ei saa.»

Komissar vaikis viivu, jäi mõttesse, võttis prillid eest ja hakkas neid seemisnahast lapikesega hajameelselt hõõruma.

Seejärel trurnmeldas ta korraks närviliselt sõrmedega lauale ja jätkas:

«Niisiis, põgenemise asjaolud on järgmised: kaks inimest, kellel olid Nõukogude armee vanemleitnantide Gitajevi ja Maljavkini dokumendid, peeti kinni Leningradi vaksali toidulaos. Sealt toimetati nad prokuratuuri. Neid saatsid prokurör, patrull ja toidulao ülem.

Prokuratuuris viidi kinnipeetud kolmanda korruse koridori. Patrull lasti vabaks, prokurör läks ülemustele ette kandma, kinnipeetute juurde jäi toidulao ülem kapten Popov. Üksinda. Noh, eks nad tormasid talle kallale . .. Suskasid soome pussiga (läbiotsimisel pussi ei leitud), ise aga aknast välja. Kolmandalt korruselt mööda vihmaveetoru alla. Popov suutis end kuidagi aknani lohistada ja avas tule. Ühe, Gitajevi, kõmmutas

1 SARK (venekeelne lühend HKB,ZO - Siseasjade Rahvakomissariaat. *Tõlk.*

surnuiks, teine pääses. Järeldus: Moskvas kõnnib vabaduses paadunud vaenlane, võimalik, et saksa diversant. Meie ülesanne on ta leida ja kahjutuks teha. Tagaotsimisega hakkate tegelema teie. Saate isegi aru, et see pole naljaasi, ei tohi aega kaotada.»

«Palun vabandust, seltsimees komissar,» ütles Skvoretski. «Kas Maljavkini ja Gitajevi kohta on mingeid andmeid või pole midagi peale nimede?»

«Üht-teist on,» vastas komissar. «Prokuratuurist toodi meile mõlema dokumendid ja välitaskud, mis arreteerimisel ära võeti. Siin nad on.»

Komissar lükkas lauaservalt Skvoretskile lähemale kaks kulunud välitaskut ja pitseeritud ümbriku - ilmselt dokumentidega.

«Teie ülesanne on hoolikalt uurida dokumente ja välitaskute sisu, koguda kõikvõimalikke andmeid mõlema, eelkõige aga Maijavkini, kohta, ja esitada tagaotsimisplaan. Juba täna öösel.»

«Lubage, seltsimees !komissar,» Ütles Gorjunov. «Aga kas ei või juhtuda, et kuni me Kirill Petrovitšiga paberites tuhnime ja amdmeid kogume, laseb kurjategija Moskvast jalga? Otsi teda siis veel! Niigi on palju aega kaotsi läinud. . .»

«Mida te siis soovitate?»

«Vaksalid!» hüüdis Gorjunov tuliselt. «Meil Kirill Petrovitšiga tuleks otsekohe vaksalitesse minna ja teadaolevatele tundemärkidele tuginedes kontrollida kõiki kahtlasi isikuid.»

«Noh, teist kahest pole küll vaksalite kontrollijaid,» muigas komissar. «Moskvas on vaksaleid

palju, teie aga ainult kahekesi. Vaksalid pole teie mure. Sinna, muide, on juba operatiivgrupid saadetud ja neile on teada rohkemgi kui kurjategija tundemärgid.. Neid abistavad inimesed, kes tunnevad teda nägupidi: prokurör, sõdurid patrullist, toidulao ülem kapten Popov ja tema asetäitja leitnant Konstantinov.»

«Kapten Popov?» imestas Skvoretsiki. «Nagu ma teist aru sain, on Popov haavatud?»

«Täiesti õige, Popov on haavatud, kuid käitub nagu täitsamees. Kohe pärast sidumist tuli ise meile ja pakkus oma abi. Ja terves selles loos oli kapten Popov kõige läbinägelikum: niipea kui tekkis kahtlus Gitajevi ja Maljavkini suhtes, soovitas ta informeerida riik-

liku julgeoleku organeid, kuid tema ülemused ei soovinud seda teha. Sellise «tagasihoidliiklkuse» tagajärjed on nüüd teada. Nii et kapteni abile võib julgesti loota. Kuid tuleme asja tuuma juurde tagasi. Kordan: operatiivne otsing pole teie mure. See juba käib. Teie ülesanne on kavandada abinõud ja korraldada põhjalik, kui nii võib öelda, kapitaalne tagaotsimine sel puhul, kui täna ega homme ei õnnestu Maljavkinit üheski vaksalis tabada. Selge?»

Skvoretski ja Gorjunov võtsid välitaskud ning dokumendid kaasa ja lahkusiid kabinetist.

Esimesel pilgul paistsid dokumendid ehtsana. Muide, ka atestaat oli tundunud ehtsana, salmal ajal kui teati täiesti kindlalt, et see on võltsing. Väga meisterlik, kuid ikkagi võltsing. Seepärast kirjutasid nad üles kõik vajalikud andmed ja andsid dokumendid koos atestaadiga spetsialistidele ekspertiisi tegemiseks.

Saanud dokumentidega valmis, asus Skvoretski välitaskute sisu uurima, Gorjunov aga siirdus aadressilauda ja rajoonide sõjakomibsariaatidesse, mille kaudu Gitajev ja Maljavkin olid armeesse kutsutud. Põlise moskvalasena oli tal palju hõlpsam hankida neid andmeid kui Skvoretskil, kes tundis Moskvat kehvasti ja orienteerus halvasti nii Moskva tänavate rägastikus kui ka nende nimedes.

Gorjunov jõudis rahvaikomissaiiaati tagasi alles öösel kella kaheteiistkümneks.

Nagu selgus, olid Gitajev ja Maljavkin tõepoolest sõja alguseni Moskvas elanud. Nii üks kui teine oli armeesse kutsutud 1941. aasta juulis ja saadetud rindele. Gorjunovil oli õnnlestunud selgitada mõningaid üksikasju mõlema eluloost, kindlaks teha mõnda nende tuttavatest ning hankida isegi Gitajevi ja Maljavkini foto. Viimane oli väga oluline: nüüd võis selgitada, kas laos käinud vanemleitnandid Gitajev ja Maljavkin on tõepoolest Nõukogude armees võitlevad moskvalased Gitajev ja Maljavkin, või kasutades nende dokumente (mille ehtsuses, ootamata ekspertiisi otsust, Skvoretsiki nüüd enam ei kahelnud), tegutsesid hoopis teised.

Nende andmete järgi, mis Gorjunovil õnnestus hankida, oli Matvei Gitajev, sündinud 1915. aastal, elanud koos emaga Moskvas ühes kõrvaltänavas Arbati lähe-

dal. Ema töötas klaverisaatjana ja viibis parajasti kontserdibrigaadigia rindel. Gitajevi isa oli surnud juba ammu enne sõja puhkemist.

Pärast keskkaoli lõpetamist oli Matvei Gitajev õppinud Plehhanovi-nimelises Moskva Rahvamajanduse Instituudis. Viimastel aastatel enne sõda oli ta *töötan*ud kaubatundjana ühes Moskva kaubastus.

Sõjakomissariaadis, kust Gitajev oli armeesse kutsutud, leidis Gorjunov tema avalduse. See oli esitatud 22. juunil 1941. aastal, sõjla esimesel päeval, ja kõige patriootilisema iseloomuga. Iga sõna tunnistas, et avalduse autor kipub rindele.

Kohe pärast armeesse kutsumist suunati Matvei Gitajev lühiajalistele komandöride kursustele (tal oli reservleitnandi auaste) ja peatselt tegevarmeesse. Siin Gitajevi jälg katkes.

Boriss Maljavkin oli Gitajevist viis aastat naorem. Sõda tabas teda Moskva Riikliku Konservatooriumi teise kursuse üliõpilasena. Nagu Gitajerv, läks ka tema sõja esimesel päeval sõjakomissariaati ja suunati samuti lühiajalistele kursustele, ainult mitte nendele, kuhu Gitajev.

Maljavkini edasisest käekäigust ei õnnestunud midagi selgitada. Erinervalt parteitust Gitajevist oli Boriss Maljavkin kommunistlik noor.
Borissi ema, elukutseIt joonestustehnik, oli töötanud ühe väikese tehase konstrueerimilsbüroos. Ta oli evakueerunud 1941. aasta oktoobris. Maljavkini isa oli surnud, nagu Git.ajevilgi. Ta oli erialalt olnud füüsik ja töötanud ühes teadusliku uurimise instituudis.

Et Gorjunovil õnnestus hankida Gitajevi ja Maljavkini aadress, siis otsustas ta ära käia majades, kus nad enne sõda olid elanud, ja küsitleda naabreid. Ta alustas Gitajevist, sest tema korter oli lähemal sõjaikomissariaadile, kust Viktor Ivanovitš oli tagaotsimisega pihta ihakainud. Gitajevi sugulased, sõbrad ja tuttavad ei huvitanud Gorjunovi sugugi vähem kui Maljavkini sidemed.

Kes teab, võib-olla olid just mõne Gitajevile lähedase inimese juures mõlemad kurjategijad varjanud ennast kogu Moskvas viibimise aja? Ehk peidab Boriss Maljavkin end veel praegugi neist kellegi pool?

Kuid Viktor Ivanovitšil ei vedanud: maja, kus Gitajevi perekand ali enne sõda elanud, oli puruks pommitatud. Kes Gitajevi endistest naabritest kuhu oli koli-

nud, seda otsida võtnuks palju aega. Tahes-tahtmata tulisee edasi lükata.

Gorjunov läks Maljavkini aadressil. Seal oli hoopis teine pilt: maja oli alles ja leidus ka vestluskaaslasi. Selgus, et Maljavkinitel oli enne sõda olnud suures, elanikerohkes korteris üks tuba. Niisugustes korterites teavad naabrid tavaliselt üksteisest kõike. Tõsi küll, endistest elanikest olid praegu korteris vähesed alles: kes oli rindel, kes evakueerunud. Mõnda tuppa, sealhulgas ka Maljavkinite omasse, oli ajutiselt paigutatud uued inimesed. Kuid Gorjunovi õnneks leidus vanu elanikkegi, kes tundsid Boriss Maljavkinit peaaegu varasest lapseeast saadik

Viktor Gorjunavil oli tšekisti jaoks väga väärt omadus: ta oskas kiillesti usalduse võita ja arvameelseIt rääkima panna. Võimalik, et selle põhjus peitus rikkaliikes kogemustes, mis ta oli omandanud töös inimestega: VIktor Gorjunov oli mitu aastat olnud komsomolitöötaja ega katkestanud komsomoliga sidemeid ka pärast kõrgema õppeasutuse lõpetamist, kui töötas ühes Moskva suures tehases esialgu vahetusmeisirina, hiljem aga jaosikonnaülemana. Riikliku julgeoleku organeisse tuli Viktor Garjunov partei kutsel ja valiti siin peatselt rahvaikomissariaadi komsomolikomiteesse. Sümpaatiat äratasid ka Viktori isiklikud omadused: sõbrakkus, veetlevus, oskus ladusalt ning sundimatult vestelda.

Vanemleitnant Gorjunovil, kes võttis endale Moskvasse lühiajalisele puhkusele saabunud Boriss Maljavkini rindesõbra osa, läks igatahes karda vestelda sel õhtul avameelselt nii mõnegi Maljavkinite ammuse naabriga ja koguda selle pere kohta ohtrasti andmeid, mis kohati olid küll vasturääkivadki.

Boriss Maljavkinist kõneldi mitmeti: ühed rää:kisid temast soojalt kui heast abivalmist, arenenud poisist. Teised manasid teda. liigse iseteadvuse, mõningase enesearmastuse, tahtejõuetuse pärast. Üks naabrinna, vana tööline, ütles umbes nii:

«Mis see Borka ka on? Kelle vastu toetab, sellelt midagi endale soetab. Pugeja. Iseloomu ei ole. Ühesõnaga, on küll uhke ja. peab endast kole palju, aga talle meeldib positsiooniga inimeste lähedal elada. Võtta või seesamune professor, Varlamav või mis ta oligi, kellega Borissi isa oli kunagi koos töötanud. No

küll Borka puges sellele professorile, küll alles puges, nii et sai Varlamovite pool päris nagu sugulaselks kohe.. .»

Seltsiva naise ja Maljavkinite teistegi naabrite sõnadest selgus Gorjunovile, et pärast armeesse minekut polnud Boriss Maljavkin kodus käinud ega endast teateid saatnud. Polnud andmeid ka Borissi emast pärast tema Moskvast evakueerumist. Maljavikinite toas ajutiselt elaval perekonnal ei

olnud endisest pererahvast mingeid teateid. Ja siiski kuulis Viktor Ivanovitš mitmeid nimesid, sai mõningaid andmeid Boriss Maljavkini ühe või teise lähedaise, tuttava ja sõbra kohta. Tagaotsimise alustamiseks olid hädavajalikud andmed olemas ja Gorjunov pöördus rahvakomissadaati kõige roosilisemas meeleolus.

Skvoretski otsingud polnud hoopiski nii edukad. Kirill Petrovitš uuris põhjalikult Gitajevi ja Maljavkini välitaskute sisu, kuidei leidnud kõige vähematki, mis olelks tähelepanu väärinud. Gitajevi välitaskust leidis Kirill Petrovitš mõned kasutamata toiduatestaadid, vana, murdekohtadelt kaunikesti kulunud välikaardi Kalinini oblasti ühe rajooni kohta, mõned juulikuu alguse ajalehed ja kaks Gitajevile adresseeritud kirja, mille sisu ei pakkunud vähimatki huvi ega valgustanud tema Moskvasse ilmumise põhjusi.

Parem polnud lugu ka Maljavkini välitaskuga. Sealgi ei leidunud midagi, mis oleks aidanud omaniku asukohta kindlaks teha. Kui miski köitiski Skvoretski tähelepanu, siis oli see Balzaci teos «Kurtisaanide hiilgus ja viletsus». Majorit ei huvitanud raamat ise, vaid kaane siseküljele tehtud märge: «Ljuda. 845649».

Mida võis see tähendada? Kes oli selle kirjutanud? Maljavkin? Et raamat oli tema välitaskus, tuleb arvata, et tema. Aga milleks? Ja peaasi, mida see tähendab? Naise nimi ja rodu numbreid. Kuidas seda mõista?

Võib-olla oleks Kirill Petrovitš nime ja numbdte iseäraltku kombinatsiooni üle veel kaua pead murdnud, kui teda poleks seganud telefonihelin. Gitajevi ja Maljavkini dokumentide ekspertiis oli lõpetatud. Nii ühe kui teise kõik isiklikud dokumendid osutusid ehtsaiks. Ainus dokument, mis oli ekspertides mõningat kahtlust äratanud, oli sõjaväeosast vanemleitnantidele Gitajevile ja Maljavkinile väljaantud komandeerimistunnis-

tus. Muide, esimesel pilgul oli tunnistuse plank tundunud ehtsana. Kahtlust äratasid allkirjad. Kuid eksperdid ei saanud esialgu midagi kindlat öelda: tuli täiendavalt kontrollida. Arvatavasti võtab see üsna kaua aega.

Ehtsad olid ka toiduatestaatide plangid, kuigi olid täidetud ammu hukkunud inimeste nimedega.

See fakt, et Gitajevi ja Maljavkini dokumendid olid ehtsad, tähendas palju. Nüüd jäi üle esitada nende fotod inimestele, kes olid toidulaos kinnivõetud kurjategijaid näost näkku näinud, lõplikult tuvastamaks, kas need olid ikka Gitajev ja Maljavkin või kasutasid nende dokumente teised.

Kõige paremini võisid äratundmisel abiks ona toidulao töötajad kapten Popov jalleitnant Konstantinov, aga kust neid praegu leida? Nii üks kui teine otsis operatiivgrupiga Moskva vaksalites Maljavkinit. Kuid äratundmist ei saanud edasi lükata: selle tulemusest sõltus kogu edasine tagaotsimine.

Selgitanud välja, kus vaklsalis mingi operatiivgrupp asub ja kus viibivad Popov ning Konstantinov, sõitis Skvoretski Kurski vaksalisse Popovi juurde. Vaevalt sai ta mõned fotod kapteni ette laiali laotada, kui too osutas veendunult Gitajevi ning Maljavkini pildile. Hajusid viimased kahtlused: Gitajev on Gitajev ja Maljavkin on Maljavkin. See on juba hea! Hoopis keerukam olnuks toimetada tagaotsimist, kui nende dokumentide varjus tegutsenuks keegi teine. Tõeliste Gitajevi ja Maljavikini sidemed poleks maksnud siis punast krossigi ja nende sidemete tundmine poleks tagaotsimisel millegagi aidanud. .

Ja siiski sõitis Skvoretski Kurski vaksalist Leningradi vaksalisse. Seal viibis parajasti Leningradi vaksalist Kaasani vaksalisse, Kaasani omast Jaroslavli ja

Jaroslavli vaksalist taas Leningradi vaksalisse rändav leitnant Konstantinov.

Nagu Popov, nii tundis ka Konstantinov ilma vaevata ära Gitajevi ja Maljavkini.

Rahvakomissariaadis leidis Skvoretsiki Gorjunovi juba eest. Nüüd, kus oli tuvastatud, et põgenenud Maljavkin on tõepoolest Boriss Maljavkin, omandasid Gorjunovi hangitud teated Borissi sõpradest j.a tuttavatest esmajärgulise tähtsuse.

Peale professor Varlamovi perekonna, kus Maljavkinite naabrinaise sõnade järgi Borissi omainimeseks peeti, oli Gorjunovile mainitud veel konservatooriumi üliõpilast Mussat, Borissi tütarlast, samuti džässorkestri juhti Aristarhovit. Kahjuks ei teadnud keegi naabritest Musja perekonnanime ega aadressi, seega tuli orienteeruda vaid eesnime, väliste tundemärkide kirjelduse ja muidugi ka selle järgi, et 1941. aastal oli ta konservartooriumis Maljavkiniga ühel kursusel õppinud.

Gorjunovil oli õnnestunud hankida mõningaid andmeid ka Borissi ema mõne kõige lähema tuttava kohta. Nii Skvoretskile kui ka Gorjunovile oli selge, et kui lähima ööpäeva jooksul operatiivgrupid Maljavkinit ei leia, tuleb tema tagaotsimist alustada nende isikute kontrollimisest, kelle juures Maljavkin end varjata võis. Esimestena seisid selles nimekirjas:

Musja, umbes 23-aastane. Oli 1941. aastal Moskva Riikliku Konservatooriumi klaveriklassi üliõpilane; Varlamov, professor. Elab Peetri väravate lähedal; Aristarhov. Oli 1941. aastal džässortkestri juht.

«Pole just palju!» muigas Skvoretsiki. «Musja! Eks otsi Moskvas tütarlast, kui tead üksnes ta nime — Musja!»

«Aga konservatoorium?» väitis Gorjunov. «On siis konservatoorium halb orientiir?»

«Orientiir see muidugi on, kuid arvan, et ka konservatooriumis tuleb Musja-nimelisi ette rohkem kui üks. Pealegi on konservatoorium praegu teadupärast evakueeritud. Kas mitte Kuibõševi? Kuid Musja? Kus see Musja *on?* Evakueerunud? Rindel? Moskvas? Mnjaa... On alles ülesanne. . .»

Lõpuks sai ürituse plaan valmis ning Skvoretski ja Gorjunorv läksid komissari juurde. Nagu nad välja selgitasid, polnud operatiivne otsing veel tulemusi andnud. Maljavkinit ei leitud kusagilt. . .

3. peatükk

Pärast üksikasjalikku arutelu, tuliseid vaidlusi ja arvukate muudatuste ning täpsustuste tegemist kinnitati Maljavikini tagaotsimise plaan ja järgmisel hommi-

kuI asusid Gorjunov ning Skvoretski seda teoks tegema. Skvoretski võttis enda peale džässorkestri juhi Aristarhovi ning professor Varlamovi otsimise, Gorjunovil tuli aga hakata tegelema konservatooriumi üliõpilase Musjaga ja Gitajevi naabritega.

Aristarhovit leida oli lihtsamast lihtsam: noil sõjaaastail polnud Moskvas kuigi palju džässorkestreid ja iga orkestrijuht oli silmapaistev isik. Pealegi ei esine

perekonnanimi Aristarhov kuigi tihti.

Džässorkester, mida juhatas Aristarhov, oli väike, kolmandajärguline, esines rohkem kinode fuajeedes ja tantsuväljakutel. Tõelisel, suurel laval ta ei mänginud.

Kuigi isee orkester koosnes enamjagu noortest inimestest, oli ta mingil moel alles jäänud: mõnda pillimeest vaevas song, mõnel olid lampjalad või midagi muud. Kokku võttes olid kõik orkestri liikmed saanud valge pileti ja vabastatud armeeteenistusest. Selline liigutav invaliidide kontsentreerumine nii väikeses ja omapärases kollektiivis tekitas hämmeldust, kuid Kirill Petrovitšil polnud praegu aega uurida valgepiletimeeste kokkukuhjumise tõelisi põhjusi. Mitte see ei huvitanud teda ja polnud ju mahtigi... Peamine eesmärk oli Maljavkin.

Aristarhovi džässorkester esines neil päevil Leningradi maanteel Lendurite Majas, mille fuajee oli muudetud tantsusaaliks, kuhu tasu eest võisid sisse pääseda kõik tantsuhimulised.

Kui otsustada Skvoretski hangitud iseloomustuse järgi, siis muusikamehena oli Aristarhov andekas ja ka administraatorina polnud laita, kuid nagu räägiti, oli ta raha eest valmis kõigeks.

Skvoretski võttis nõuks minna tema korterisse öösel koos ringkäiku tegeva sõj.aväepatrulliga. Kui Maljavkin viibib Aristarhovi pool, siis ei pääse ta kuhugi. Kuid öö oli veel kaugel ja Kirill Petrovitš

läks instituuti, kps töötas professor Varlamov.

See instituut või laboratoorium, nagu teda nimetati, oli loodud alles hiljuti, vähem kui aasta tagasi. Instituut tegeles uute ja väga keeruliste, üsna paljutõotavate probleemidega. Instituudi koosseis oli uus ja ertamik töötajaid, välja arvatud juhtivad teaduslikud töötajad, kes olid omavahel eelmise töö kaudu ammugi tuttavad, tundis üksteist vähe. Seetõttu

õnnestus Skvoretskil koguda Varlatnovi kohta vaid nappe andmeid.

AastateIt lähenes Pjotr Andrejevitš Varlamov juba kuuekümnele. Ta oli küllaltki väljapaistev füüsik-katsetaja, võimekas teaduslik töötaja. Instituudis juhtis Varlamov gruppi, kes tegeles eriti tähtsa ja salajase probleemiga. See oli niivõrd salajane, et selle töö iseloomust ja otstarbest ei peetud võimalikuks teatada midagi isegi Skvoretskile. Seda major ei vajanudki, tühipalja uudishimu poolest polnud ta aga kunagi silma paistnud.

Mõningat üldist ettekujutust professor Varlamovi teadusliku tegevuse põhisuunast polnud muide raske saada: juba enne sõda olid mitmed spetsiaalsed ajakirjad avaldanud tema artikleid, kõik ühel ning samal teemal. Ent nagu Kirill Petrovitš teada sai, oli 1941. aasta algul Varlamovi esinemine ajakirjanduses ootamatult katkenud. Professor oli oma uurimistöös jõudnud nii kaugele, et siirdus probleemi puhtteoreetiliselt käsitlemiselt niisugustele praktilistele katsetustele, mis muutsid tema töö väga tähtsaks riiklikuks ja ühtlasi ka kaitseiseloomuga saladuseks. Sellisele järeldusele jõudis Skvoretski vestluses instituudi direktoriga. Ta taipas, et viimasel ajal oli professor Varlamov teinud suuri edusamme ja seisis nüüd äärmiselt tähtsate avastuste lävel.

Kirill Petrovitš kuulis ka mõningatest Varramovi iseloomujoontest ja omadustest. Kui otsustada selle järgi, mida professorist räägiti, siis oli ta hajameelne, oma töösse kiindunud, argipäevaelus üpris võhiklik inimene. Viimati mainitus jättis professor Varlamov täiesti vabad käed oma abikaasale, tahtejõulisele, energilisele ja resoluutsele naisterahvale. Eva Jevgenjevna Varlamova oli kaksteist kuni viisteist aastat professorist noorem, ebatavaliselt silmatorkava välimusega daam. Ta armastas hästi riides käia ja üldse, ihaldas «ilusat elu». Üldiselt oli professor kõiges, mis ei puutunud teadusse, nõrgaloomuline inimene. Alatasa tööga hõivatud, vaatas ta paljudele asjadele oma naise silmadega, ei seganud end argipäevaasjadesse ega vaielnud naisele iialgi vastu.

«Huvitav perekond!» mõtles Kirill Petrovitš. «Öige huvitav. Kas mitte nende juures ei varja end Maljav

kin, pühendamata muidugi professorit ja tema kaasat oma kuritegude olemusse? Väheusutav, kuid mitte võimatu. Tuleb kontrollida ka seda versiooni.»

Kui Skvoretski Aristarhovi ja Varlamovi kohta andmeid kogus, otsis Gorjunov Maljavkini sõbratari Musjat. Kohe hommikul läks Viktor Ivanovitš konservatooriumi. Nagu selgus, oli konservatoorium tõepoolest Moskvast evakueerunud, kuid mitte täielikult: mõned õppejõud, töötajad ja üliõpilased, kes ühel või teisel põhjusel polnud rindele läinud, olid jäänud Moskvasse. Nüüd, 1943. aasta suvel, olid ka mõned evakueerunutest tagasi pöördunud. Seetõttu sagis konservatooriumis alatasa rahvast. Kõik see sobis Gorjunovile ja kergendas Musja otsinguid.

Teinud kindlaks, missuguses grupis oli Boriss Maljavkin õppinud, otsis Gorjunov üles mõned selle grupi õppejõud ja üliõpilased.

Tal õnnestus välja selgitada, et grupis oli olnud kaks Musja-nimelist tütarlast: Musja Zeltova ja Musja Sinitsõna. Mõlemad viibisid parajasti Moskvas. Kuidas teada saada kumb neist oli Maljavkini tütarlaps? Gorjunovi aitas üks Maljavkmi kursusekaaslane, sõnaohter ja hajameelne noormees, kelle lolid suured paksude klaasidega prillid. Viktor Ivanovitš sai temaga hõlpsasti jutule.

Polnud kahtlust, et Borissi sõbratar oli Musja Sinitsõna, kes muuseas elas jutuka noormehe lähedal.

«Kas riskeerida?» mõtles Viktor. «Äkki näkkab? Riskin pealegi. Asja see halvemaks ei tee, kuid järsku saan midagi teada.» Rahvakomissariaadist läbi astumata läks ta Sinitsõna poole.

Gorjunov teadis väga hästi: kui nüüd midagi peaks viltu minema, siis pai ei tehta. Tõepoolest, tema ülesanne oli rangelt piiritletud: ta pidi üles leidma Maljavkini tuttava ja koguma tema köhta võimalikult palju andmeid. See oli kõik. Kuid kiire edu Musja otsingul tiivustas Viktorit ja tal polnud tahtmist oodata. Äkki on Maljavkin seal, Musja juures, ja tema, Viktor, tabab ta korrapealt. Kaotad aega, ja Maljavkin võib ära minna, asuda kuhugi teise kohta...Kui aga minna rahvakomissariaati oma saavutustest ette kandma ja Musja külastamiseks luba saama, läheb

23

palju aega kaotsi. Ühesõnaga, Gorjunov kaalus hoolega ja otsustas tegutseda.

Musja Sinitsõna elas suures kuuekorruselises majas. Jõudnud kolmandale korrusele, lõi Viktor viivuks kõhklema, siis aga tõrjus viimased kahtlused eemale ja koputas tugevasti uksele (uksekell ei töötanud). Avas väsinud näoga vanaldane naisterahvas.

«Keda te soovite?» .

«Mina. . . Ma sooviksin Musjat.. . Musja Sinitsõnat.» «Musjat?» kordas naine ja silmitses Gorjunovi uuriva pilguga. Siis pöördus ta ümber ja hõikas tahapoole: «Musja! Musjake! Sulle tuli külaline. . .»

Kusagil paugatas uks j!a esikusse ilmus kerges sviitris ning pruunides suusapükstes väikesekasvuline nägus tütarlaps. Laskmata tal suudki paotada, astus Gorjunov talle vastu ja sirutas naeratades käe:

«Tere, Musja! Ah selline te siis olete! Just niisugusena ma teid endale kujutlesingi. Minu nimi on Viktor.. .»

«Tere,» kostis Musja ebalevaIt, vastates käepigistusele, «kuid mina. .. Mina teid ei mäleta. Viktor? Missugune Viktor?»

«Kohe ma selgitan teile kõik,» sõnas Gorjunov kärmesti. «Ainult kas me hakkame siinsamas esikus juttu ajama?»

«Jaj:ah, palun,» ikohmetus neiu, astudes kõrvale ja juhatades Gorjunovile teed. «Palun teid.»

«Musjake, ehk lähete söögituppa?» küsis ukse avanud naine, kes kogu aeg oli valvsaI pilgul Gorjunovi jälginud.

«Ei, miks?» kehitas Musja õlgu. «Parem minu juurde. . .»

Niipea kui nad Musja tuppa nelja silma alla olid jõudnud, küsis Gorjunov kohe:

«Musja - kas lubate end nii kutsuda? -, ma otsin Borissi. Kus ta on?»

«Borissi?» pomises Musja ja hakkas pikkamööda juuste juurteni punaseks minema. «Missugust Borissi?»

«Maljavkinit,» sõnas Gorjunov kindlalt. «Boriss Maljavkinit.»

«Ah Borkat? Aga... Aga kes te olete? Miks te minult pärite?» .

24

Vanemleitnandil oli vastus valmis, ta oli kõik varakult läbi mõelnud:

«Ma olen Borissi rindekaaslane. Olime koos koolis, pärast aga ühes väeosas. 1942. aastal sain ma haavata, sattusin hospidali. Kuid pärast paranemist mind enam rindele ei saadetud. Nüüd töötan siin, Moskvas. Sõjakomissariaadis. Kuid asi pole minus. Tahaksin väga teada, kus Boriss viibib, mis temag:a on. Hakkasime ju ikkagi koos sõdima. Seepärast ma teda otsingi . . .»

«Noh, otsige niipalju kui kulub, mis te siis minu juurde tulite? Mis mõttega?» lausus Musja teravalt. puna ta põskedelt kadus.

«Ma otsingi,» ei sattunud Gorjunov segadusse. «Kirjutasin väeossa. Ei kippu ega kõppu. Te vabandage, kuid siis meenusite mulle teie. Boriss rääkis mulle teist palju. Andis teie aadressigi, et kui juhtun Moskvasse tulema. . . Noh, öelge ise, kuidas ma sain siis teie juurde tulemata jätta?»

«Kuulake, mis mina teile ütlen,» vastas Musja. «Boriss Maljavkinilt pole mul teateid juba üle

aasta. Jajah, juba üle aasta. Esialgu ta kirjutas mulle koolist ja hiljem rindeltki. Tõsi küll, teid ta ei maininud, ei tule nagu meelde. Siis aga lakkas kirjutamast. Ja . ja ma ei taha. seda Maljavkinit enam tundagi!»

«Halastage ometi, Musja! Kas siis nii võib? Aga kui temaga on midagi juhtunud? On ju sõda. Teie aga ütlete nii julmalt, nii halvasti. . .»

«Ah julmalt?» Tütarlapse silmi valgusid pisarad. «Ah on midagi juhtunud? Midagi pole teie Borjakesega juhtunud! Ta on ju Moskvas, kui teada tahate. ..» Musja takerdus viivuks. «Igatahes oli hiljuti Moskvas. Seda tean ma täpselt.»

«Moskvas?» Gorjunovil hakkas äkki palav. «Kas te nägite teda?»

«Ei näinud ega. . ega tahagi näha! Ei soovi. . .»

Gorjunov taipas, et veel silmapilk, ja tütarlaps puhkeb nutma, siis aga ei saa enam midagi teada. Ta püüdis Musjat rahustada:

«Kui te ise pole näinud, kust võite siis teada, pealegi. veel täpselt, kas ta oli Moskvas või ei? Aga ise muudkui «ei tahaki näha»!»

«Kõik on väga lihtne. Kordan: ma tean väga hästi, et ta on Moskvas. Tean väga hästi. . .»

«Aga kuidas te seda teada võite, kui te pole teda näinud, temaga kohtunud? See on ju müstika!»

Musja krimpsutas nägu:

«Kas teile pole see ükspuha, kuidas? Ja see pole sugugi müstika. Teda nägi oma ihusilmaga üks meie üliõpilane. Tema rääkiski mulle.»

«Kas see üliõpilane nägi Maljavkinit ammu?» küsis Gorjunov ruttu. «Ja kus?»

«Mis tähtsust sel on, kas ammu või ei? Tähtis on see, et ta nägi Borissi Moskvas, kuid Boriss ei tahtnud end tunda anda.» Musja hääles kõlas kibestumus.

«Aga võib-olla teie seltsimees eksis? Ehk pidas ta Borissiks kedagi teist? Kõike võib juhtuda.»

«Seda nüüd küll mitte. Nad põrkasid ninapidi kokku.

Ja Borka, see teie Boriss, polnud üksi, vaid kellegi vulgaarse plikaga. Nii on lugu!»

«Ja millal see oli, kas ammu?» kordas Gorjunov oma küsimust.

«Ei, mitte väga ammu. Umbes nädal tagasi. Muuseas, Boriss oli teinud näo, nagu ei tunneks ta seda poissi ära. Isegi ei teretanud. Noh, see on ka arusaadav: ilmselt pole ta südametunnistust veel päriselt kaotanud. Kuid mulle ei lähe see üldsegi korda!»

«Kus see oli?»

«Kuulge, Viktor, mis teil on? Te justkui kuulaksite mind üle. Mis õigusega? Ma ütlesin teile, et ei soovi Maljavkinist rääkida. Ja ei taha temast ka kuulda! Kui ta on teie sõber, siis otsige teda terviseks, mind aga jätke rahule. Kõik. Loodan, et saite aru?»

Gorjunov mõistis, et oli läinud liiga kaugele. Ta tõusis ja lõi muretuI ilmel käega:

«Ärge pahandage, Musja., Teie sõber võis ka eksida. Teate mis?» lisas Viktor usalduslikul toonil. «Kas tohib teilt paluda ühte teenet?»

Musja muutus valvsaks:

«Mida nimelt?»

«Kui Boriss peaks siiski nähtavale ilmuma või endast elumärki andma, siis helistage mulle. Ma jätan teile oma telefoninumbri. Loodan, et see ei tee teile tüli.»

«Olgu, jätke pealegi. Aga vaevalt ,et Maljavkin nähtavale ilmub ja ma teile helistan. Mulle igatahes on kõik selge. . .»

4. peatükk

Kui Skvoretski õhtu eel rahvakomissariaati tagasi jõudis, teatati talle, et oli helistatud pääsmike büroost: seal istub ja ootab kapten Popov. .

«Popov? Toidulaost? Väga hea. Las tuleb siia.» Kapten ilmus mõne minuti pärast ja hakkas peaaegu lävelt rääkima:

«Seltsimees major, palun vabandust tülitamise pärast, kuid kogu see lugu erutab mind väga. Juba kaks ööpäeva rändame teie seltsimeestega vaksalites ringi, kuid kõik asjata. Pidasime leitnant Konstantinoviga omavahel nõu ja tulime mõttele, et kas me ikka otsime Maljavkinit sealt, kus vaja? Mis siis, kui teda ei peaks otsima vaksalitest, vaid sootuks mujalt?»

«Mujalt? Kust siis nimelt? On teil mingisuguseid ettepanekuid? »

«Konkreetseid ettepanekuid mul pole, kuid mina ja mu abi arvame, et võib-olla tuleks otsida Maljavkini tuttavaid? Võib-olla tuleks neid kontrollida? Kui abi vaja, palun väga, oleme täielikult teie käsutuses. Olen ju minagi süüdi, et see lurjus plehku pani. Ei osanud silmi lahti hoida. . .»

«Mismoodi teie süüdi olete, seltsimees kapten? Kuidas see teid puudutabt Teie kohus polnud üldse kinnipeetuid valvata. Te tegite kõik, mis suutsite. Isegi rohkem. Riskisite eluga. .. Abi pakkumise eest aga aitäh. Te olete meid niigi palju aidanud, loodame teie peale ka edaspidi. Mis Maljavkini tuttavatesse puutub, siis on see õige. Me tegeleme sellega. Teid on aga praegu kõige rohkem vaksalites tarvis. Pole välistatud, et Maljavikin ilmub lõppude lõpuks lagedale just vaksalis. Nii et ärge seda asja pooleli jätke, tegutsege edasi.»

«Aga millest siis mina? Oleme mõlemad leitnant Konstantinoviga teie käsutuses. Ainult et meele teeb mõruks: rabeleme ja rabeleme, ööde kaupa ei maga, aga tulemusi ei mingisuguseid. . .»

Vaevalt oli Popov lahkunud, kui ilmus Viktor Gorjunov. Ta oli kohmetu olekuga.

«Mis on?» küsis Skvoretski. «Kas asi läks loota? Ei leidnud Musjat? Ma ütlesin ju, et see pole nii lihtne.»

Gorjunov ohkas murelikult:

«Oh ei, Kirill Petrovitš. Musja leidsin ma üles. Tema

perekonnanimi on Sinitsõna. Musja Sinitsõna. Aga asi läks luhta vist tõepoolest..»

«Nüüd ma küll ei taipa: ütled, et leidsid tütarlapse üles, tähendab, ülesanne on täidetud. Mis siis veel viga? Mts sulluhta läks? Räägi nagu kord ja kohus.»

«Mõistate, Kirill Petrovitš,» kohmetus Gorjunov, «ma käisin selle Musja pool. Ajasin temaga juttu.»

Skvoretski vaatas Gorjunovile teraselt otsa, tuli laua tagant välja, tegi tiiru mööda kabinetti, jäi otse Viktori ette seisma ja ütles väga rahulikult:

«Nii-i! Ah sina käisid siis Sinitsõna pool? Isegi ajasid temaga juttu? Aga kes teid volitas seda tegema, seltsimees vanemleitnant?»

«Ma tahtsin ju ainult head. Kartsin aega kaotada. Esialgu kukkus kõik nii hästi välja. Mõtlesin: aga äkki on Maljavkin seal, tema juures? Ka nägi plaan ette külastada Musjat.. .»

«Plaan!» läks Skvoretski põlema. «Kas te üldse annate endale aru oma tegudest, seltsimees Gorjunov?! Mida nägi plaan ette? Minna selle tütarlapse poole alles siis, kui tal on meie silm täielikult peal. Täielikult! Kas mõistate? See aga tähendab: kui meie külaskäigu järel ilmuks Maljavkin tema korterisse või väljuks sealt kas minuti, tunni või päeva pärast, ei kaoks ta enam kuhugi, ei pääseks meie käest. Aga nüüd? Andsite mõista, kust me teda otsime. See on ju . . .»

Lauset lõpetamata lõi Kirill Petravitš ärritatult käega ja hakkas kabineti nurgast nurka marssima. Tammudes jalalt jalale püudis Gorjunov aralt vastu vaielda:

«Ma talitasin ju tasatargu. Nimetasin end Maljavkini rindekaaslaseks. Ütlesin, et töötan sõjakomissariaadis. . .»

«Taga targemaks! See veel puudus, et oleksite seal karjunud üle terve korteri, et olete RJRK-st! Kellel vaja, mõistab niigi. Ja kes andis teile õiguse tegutseda sõjakomissariaadi töötajana?

Võtke vaevaks üksikasj:alikult, algusest lõpuni rääkida, mis Sinitsõna juures juhtus.»
Skvoretski kuulas Gorjunovi tähelepanelikult. Kui viimane oli lõpetanud, ütles Kirill Petrovitš iga sõna kaaludes:
«Esiteks, teie käitumisest. Initsiatiivon tšekistile

hädavajalik omadus. Inimene, kel pole initsiatiivi, ei saa olla tšekist. Tõeline tšekist. Kuid initsiatiiv peab olema arukas ja seda tuleb ilmutada vaid siis, kui olukord nõuab. VajalikuI silmapilgul vastavates tingimustes on tšekist kohustatud iseseisvalt, juhtnööre ootamata tegema otsuse j*a* viima selle täide, Ent üksnes siis, kui seda nõuavad asjaolud, operatiivne olukord. Vastasel korral muutub initsiatiiv anarhiaiks, distsipliini rikkumiseks. Raudne distsipliin aga peab olema tšekistile niisama omane kui oskus ilmutada initsiatiivi. Käesoleval juhul te rikkusite kõige jämedamalt distsipliini. On see arusaadav?»
Gorjunov ohkas raskelt ja noogutas sõnatult pead.
«Järedus,» jätkas Skvoretski, «kui niisugune asi veel kordub, ei saa me koos töötada. Veelgi enam: olen sunnitud nõudma, et teil üldse keelataks osavõtt tagaotsimisest. »
«Seltsimees major, Kirill Pletrovitš!» hüüatas Gorjunov. «Ma saan ju *aru.* Kinnitan teile.»
«Hea küll,» katkestas Skvoretski järsult, «võtame arvesse, et järeldus on tehtud. Nüüd teine asi. Kui Maljavikin läheb Sinitsõna poole, siis räägib viimane
muidugi sinu külaskäigust. Edasist aimata pole raske: Maljavkin taipab kohe, missugusest sõjakomissariaadist tema «sõber» on. Siit ülesanne: aega viitmata võtta valve alla kõik Sinitsõna maja sissepääsud. Hakka sellega kohe pihta!»
Ehkiki võeti tarvitusele kõik vajalikud abinõud, ei tulnud Maljavkin Sinitsõna poole ei sel õhtul, öösel, järgmisel ega ülejärgmiselgi päeval.
Samal ööl ilmus Skvoretski sõjaväepatrulli eesotsas ootamatult Aristarhovi juurde. Džässorkestri juhil oli suures kommunaalkorteris üks tuba. Toas, kus Aristarhov üksinda elas, polnud peale tema kedagi ega saanudki olla, sest niivõrd tilluke oli see tuba. Kogu sisustuse moodustasid vana katkiste vedrudega kušett, väike ümmargune laud ja kolm lombakat tooli. Polnud isegi kappi: riided rippusid seinal naelte otsas. Et toas liikuda, tuli end sõna tõsises mõttes kušeti ja laua vahelt läbi pressida. Kuni Skvoretski Aristarhoviga rääkis, seisid patrullisõdurid sünges, igasugu koli täis tuubitud koridoris: tuppa nad ei mahtunud.
Sõjaväepatrulli visiit ajas Aristarhovile ilmselt

hirmu nahka: värisevi käsi toppis ta Skvoretskile pihku valget piletit ja igasuguseid tõendeid, mis kinnitasid, et nende omanik on sõjaväeteenistuse jaoks kõlbmatu. Tõendeid oli selline hulk, et Skvoretskile sai selgeks: Aristarhovi vabastamine armeest pole puhas lugu. Kuid praegu see teda ei huvitanud. Major vajas Maljavkinit, teda aga siin polnud. Ta poleks saanudki ennast siin varjata: Aristarhovi kitsas eluruum lihtsalt ei võimaldanud seda.
Et süda rahule jääks, küsis Kirill Petrovitš, kas viimasel ajal pole Aristarhovi pool ööbinud mõni võõras, kuid see lõi vaid käsi kokku:
«Mis te nüüd, halastage ometi! Kas seda siis tohib? Korda ma tunnen, sõjaaeg ju. Ei, keegi pole ööbinud, mitte keegi.»
Skvoretski kontrollis ka teisi tube: korteris. Polnud ühtegi võõrast ja elanike kinnitust mööda ei olevat kunagi olnudki.
Tšekistidele teada olevatest Maljavkini tuttavatest jäi nüüd veel üle Varlamov. Ent kuidas tema juurde pääseda? See pole Aristarhov. Riiklikult tähtsa tööga
hõivatud professori poole öösel sõjaväepatrulliga juba sisse ei trügi. Ei tohi! Professori rahu on liiga kallis. Aga minema peab. Mis teha?

Skvoretski ja Gorjunov murdsid kaua pead, pidasid komissariga nõu ja otsustasid, et nad lähevlad kahekesi professori koju ja küsivad otsekoheselt, ilma ääri-veeri keerutamata tema käest Maljavkini kohta, jättes võimaluse korral selgitamata põhjuse, miks nad tema vastu huvi tunnevad.

Nagu selgus, oli abielupa,ar Pjotr Andrejevitš ja Eva Jevgenjevna Varlamovil vanas, kuid täiesti korralikus majas kuuendal korrusel kolmetoaline korter.

Nende juures elas professori kaheksateistkümne aastane õetütar Nata, kelle professor oli juba aastaid tagasi lapsendanud. Nata ema ja isa olid ammu surnud. 1941. aasta oktoobris oli Pjotr Andrejevitš Varlamov koos perekonnaga Ufaasse eva:kueerunud, kuid oli juba mitu kuud tagasi seoses instituudi organiseerimisega taas Moskvasse kutsutud. Ta sai loa tagasi tulla koos naise ja õetütrega.

Skvoretski ja Gorjunov läksid professori poole kella kümne paiku õhtul, enne komandanditunni saabumist:

võis arvata, et niisugusel ajal on kogu pere kodus ja Maljavkin, kui ta peaks end Varlamovite pool varjama, ei tõsta jalgagi toast välja. Nii Skvoretski kui ka Gorjunov ei lootnud muide Maljavkinit Varlamovite poolt leida. See oli väheusutav. Professor on nõukogude inimene, väljapaistev teadlane, tema väejooksikut või reeturit varjama ei hakka. Vahest ainult siis, kui viimane teda pettis. Tšekistid läksid Varlamovi poole lootusega kuulda Maljavkinist mõningaid üksikasju, mida Varlamovite pere võis teada ja millest võinuks tagaotsimisel kasu olla.

Jätnud auto Varlamovite maja lähedale naabertänavale, otsisid Skvoretski ja Gorjunov üles vajaliku trepikoja. Siin oligi uks ja sellel pisut tumedaks tõmbunud vaskplaat pealdisega: «Professor Pjotr Andrejevitš Varlamov.»

Kirill Petrovitš vajutas kellanupule. Korterist kuuldus summutatud müra, oleks nagu paukunud uks, siis jäi kõik vaikseks. Kirill Petrov}tš ja Viktor vahetasid nõutult pilgu. Skvoretsiki helistas uuesti. Jälle mingisugune müra, seejärel kostsid kerged sammud. Ketiga sul.etud uks avanes õige vähe. Selle taga viliksatas ehmunud tütarlapsenägu.

«Keda te soovite? Mis te tahate?»

«Oleme rahvakomissariaadist,» ütles Skvoretski rõhutatud rahulikkusega. «Tulime asja pärast. Aga tehke ometi lahti, ega me siis me läve rääkida saa. Noh, mida te kardate?» .

«Ma ei karda põrmugi,» vastas tütarlaps, tõmbas keti eest ja avas ukse. «Või veel! Mis häda mul karta on?»

Tšekistid astusid avarasse maitsekalt sisustatud esikusse, kus oli mitu ust. Üks neist, nimelt köögiuks, oli lahti, teised kinni.

«Meil oleks vaja professor Varlamovit. Pjotr Andrejevitš Varlamovit. Kas me võime temaga kokku saada?» küsis Skvoretski.

«Onu. . . see tähendab professorit ei ole kodus. Ta. . .ta sõitis ära.»

«Kuidas sõitis ära?» imestas Kirill Petrovitš. «Millal? Kuhu ta sõitis?»

Tütarlaps ei vastanud kohe. Ta tõstis käed rinna kohale, põimis sõrmed vaheliti, laskis lahti ja ristas

siis uuesti. Tema suurtes tumedates silmades pesitses hirm. Oli näha, kuidas ta ennast pingutas, et sellest jagu saada.

«Kas te. .. te... pole mitte julgeolekust?» vastas tütarlaps äkki küsimusele küsimusega. Ta hääl värahtas vaevu märgatavalt.

«Teate,» lausus Skvoretski tõredalt, «nii ei tule meil midagi välja. Esialgu ei tahtnud te meile ust avada, nüüd aga hoiate esikus, ei kutsu tuppa ega paiku istet, ja pealegi esitate iseäralikke küsimusi. Kas niimoodi aetakse juttu? Ja mis teil siin üldse toimub? Kuidas, muide, te nimi on?»

«Minu nimi? Nata... Natalja Sergejevna...» «Noh, isanimega on teid vististi veel varavõitu kutsuda.

Nüüd aga juhatage meid tuppa, seal räägimegi.. »
«Millest? Millest te tahate minuga rääkida?» küsis Nata mingi ootamatu ängistusega, avades ühe ukse, mis ilmselt viis söögituppa.
Vaevu üle läve astunud, ,adus Skvoretski, et alles nüüdsama oli selles toas peale Nata viibinud veel inimesi. Tuba oli suitsu täis, väikesel elegantsel laual seisis massiivne tuhatoos lõpuni tõmbamata, rutakalt kustutatud paberossiga. Selle suulisel paistsid huulepulga jäljed. Pehme vaibaga kaetud laial kušetil lebasid mõned paksud teaduslikud ajakirjad, sealsamas vedeles mingisugune pooleldi laialipudenenud käsikiri. «Kas te suitsetate?» küsis Skvoretski Natalt, jättes tema küsimusele vastama.
«Ei, mis te ometi! Ma ei suitseta.»
«Aga see? Kes siin suitsetas?» osutas Kirill Petrovitš tuhatoosile.
«Ah see?» läks Nata ähmi täis. «See... siin oli mu sõbratar. Ta käis mind vaatamas. Tema suitsetaski. Ta läks juba ära. .. Just nüüdsama. . .»
«Just nüüdsama?» üllatus Skvoretski. «Imelik! Mispärast siis keegi meile vastu ei tulnud? Imelik!»
«Ei tea,» kohmetus neiu veelgi enam. «Kuid ta läks tõesti ära. Alles hiljuti. . .»
«Oletame,» nõustus Skvoretski. «Aga kas praegu korteris peale teie kedagi ei ole?»
«Ei, mitte kedagi. Mina üksi.»
«Kus siis professor Varlamov on? Kuhu ta sõitis?

32
Millal? Kus on ta naine, Eva Jevgenjevna, kui ma ei eksi? Kah ära sõitnud?» küsis major rahulikult.
Nata istus Skvoretski ja Gorjunovi vastas, silmad maas, suu lukkus, ja mudis närviliselt sõrmi. Tundus, et tütarlaps on iga hetk nutma puhkemas. Kirill Petrovitš vaatas talle üksisilmi otsa, tõusis äkki püsti, läks ümber laua ja silitas hellalt Nata pead:
«Nonoh, pisike, pole vaja nina norgu lasta. Näen, et teil on siin midagi lahti. Mis siis juhtus?»
«Ma. .. ma ei või teile öelda. Ei või,» sosistas Nata vaevu kuuldavalt, pisarad kurgus. «Ma ei tea teist ju midagi. Kes te olete? Kustkohast? Mispärast te tulite? Te. .. te tahate. .. onu arreteerida?»
«Arreteerida?» imestas Skvoretski. «Aga on siis põhjust? Saagem muide tuttavaks... Me oleme tõepoolest Riikliku Julgeoleku Rahvakomissariaadist. Minu nimi on Skvoretski. Major Kirill Petrovitš Skvoretski. Tema on vanemleitnant Viktor Ivanovitš Gorjunov. Aga mispärast te peaksite meid kartma? Kas arvate, et pistame teid nahka?»
Nata naeratas läbi pisarate.
«Kui jutt juba selle peale läks,» jätkas Skvoretski, «siis olete ju nõukogude inimene ja loodetavasti pole mingit kuritegu toime pannud. Eks? Ja kui on nii, ja teie südametunnistus. on puhas, siis missugust ohtu te peaksite meie poolt kartma? Teine asi, kui te oleksite kurjategija, meie kodumaa vaenlane. Jah, niisugustega me võitleme. Aga kas siis võitlus meie kodumaa vaenlastega pole meie ühine asi, eriti praegu, mil käib sõda ja mil fašistid ühtelugu saadavad oma agente Nõukogude tagalasse?»
«Seda muidugi,» noogutas Nata, «mis sõjasse puutub, seda ma mõistan. Mõistan kõike. Olen ju kommunistlik noor. Tahan ammugi rindele, aga tädi ei lase. Kuid ma lähen nagunii, jooksen ära. . .»
«Noh, näete nüüd,» sõnas Skvoretski tõredalt, «kommunistlik noor, aga muudkui - «arreteerida»! Te otsustate tšekistide üle kui õel väikekodanlane, korrutate igasugust jama. Häbenege! Mis aga rindesse puutub, siis arvan, et seal saadakse ilma teieta hakkama. Kuid ka siin, tagalas, ei tohi unustada, et käib sõda, seda enam ei tohi seda unustada kommunistlik noor. Te võite ka siin väga kasulik olla ja muide selleski

33
asjas, mis meid praegu huvitab. Kuid esmajoones tahame teada, kuhu ja mispärast teie onu nii

äkitselt sõitis?»
Nata hakkas jälle mossitama, langetas pea ega kostnud midagi.
«Vaikite? Räbal lugu! Tähendab, te ei mõistnud midagi.» Kirill Petrovitši hääles kõlas pettumus. «Öelge, kas !teie tädi Eva Jevgenjevna suitsetab?»
Küsimus tuli ootamatult.
«Suitsetab küll,» vastas Nata kärmesti ja läks näost punaseks.
«Nii,» venitas Kirill Petrovitš ja muigas. «Aga valetada ei oska te kullake, põrmugi. Pole veel õppinud. See on hea!»
Ta andis Gorjunovile salaja märku. Viktor mõistis teda silmapilk ja küsis Natalt püsti tõustes: «Kas ma võiksin saada klaasi vett?»
«Vett? Olge lahke,» kostis Nata üllatunult. «Näete, karahvin on puhvetkapi serval,»
«Vist keedetud vesi? Teate, ma eelistan keetmata vett. Teie loal lähen kööki jooma. Kas tohib? Teie ärge tehke endale tüli, istuge, istuge edasi! Ma oskan ise orienteeruda.»
Gorjunov väljus kähku söögitoast ja tõmbas enda järel ukse kinni. Ta kuulis, kuidas Skvoretski ütles midagi valjusti, Nata vastas midagi ebaselgelt ja puhkes siis naerma. Viktor astus ühte tuppa, vaatas tähelepanelikult ringi, ja astus siis teise. Tühi. Mitte hingelistki. Ta läks kööki. Vaevalt sisenenud ruumikasse kööki, hammustas Gorjunov huult ja vandus vaikselt, endamisi. Esimene asi, mis talle silma torkas, oli uks. Mitte see, kustkaudu ta ise oli tulnud, vaid teine, vastaspoolel.
Viktor sööstis ukse juurde ja tõmbas lingist. Uks paiskus valla, polnudki lukus. Siitkaudu pääses lihtsa raudkäsipuuga kitsale trepile. Tagauks! Need on need vanaaegsed majad!...
«No On alles lugu!» vilksatas Gorjunovil peast läbi.
«Säärast tühist asja ei osanud ette näha! Ent mismoodi seda võiski ette näha, me ei tulnud ju läbi otsima. Aga mis siis, kui just siin, sellessamas korteris, varjas end kurjategija, ja kuni me paraadukse taga kella andsime, tegi ta sääred... Sellest. ka

Nata veider käitumine, tema hirm, peataolek. Jah, muidugi, nii see on. Aga professor? Ja tema naine? Kus nemad siis on? Ei, siin on midagi korrast ära.»
Kitsal trepimademel valendas midagi. Gorjunov kummardus. See oli väike, nutsakuks pigistatud naiste taskurätik, mis levitas kergelt kalli lõhnaõli hõngu. Viktor pistis rätiku taskusse, pani ukse kinni ja pöördus tagasi söögituppa. Skvoretski tumma küsimuse peale raputas ta pead: ei, pole kedagi. Oma leiust ta esialgu vaikis. Kuni saabub aeg.
Selle mõne minutiga, mis Gorjunov ära käis, oli olukord söögitoas märgatavalt muutunud: Nata oli elavnenud ja vestles Kirill Petrovirtšiga vabalt, peaaegu sundimatult. «Vaata aga majorit!» mõtles Gorjunov lugupidamisega. «Oskab kontakti luua.»
«Viktor, sa kuula ,ainult,» naeris Skvoretski. «Nata tädi arvates peavad kõik korralikud inimesed meid kartma. No on alles...»
Nata naeratas kohmetult.
«Kuulge, Nata,» küsis Skvoretski äkki tõsiselt, «millal te Borissi, Boriss Maljavkinit viimati nägite? Ehk teate koguni öelda, kus ta on?»
«Ah Borissi! Või selles on asi! Siis on arusaadav. Mina aga mõtlesin. . : .Kohe selgitan teile kõik.»
«Ehk ütlete sedagi, kelle taskurätik see on?» küsis Gorjunov rätikut taskust välja tõmmates.
«See? See on Eva Jevgenjevna, tädi oma. Kuidas see teie kätte sattus?»
«Väga lihtsalt: ma leidsin selle tagaukse juurest trepilt.»
«Noh, siis on selge. Arvatavasti pillas ta selle ähmiga maha, kui nad onuga. . . teie eest põgenesid. Kujutlege vaid!»
«Meie eest? Põgenesid?» küsis Skvoretski. «Taga targemaks. Rääkige siis ometi lõpuks kõigest arusaadavalt! »
«Ma ju räägingi... Niipea kui te paraadukse taga kella andsite, pistis Eva Jevgenjevna plagama. Onu

läks nii ähmi täis, et tädi tiris ka tema endaga kaasa. Lihtsalt tiris ja kõik! Tagaukse kaudu. Eva Jevgenjevna hoiatas mind juba ette, et nad peavad onuga ennast varjama, ja käskis vait olla.»

35

«Aga mispärast, kurat võtaks, milleks pidid nad põgenema, pakku jooksma?» laiutas Skvoretski käsi. «Ja kus on Maljavkin, Boriss Maljavkin?» hüüatas Gorjunov. «Kus on Gitajev?»

«Seda ma küll ei tea. Boriss on kolmandat päeva kadunud. Gitajev samuti... Teie ärge mind katkestage, las ma seletan teile kõik. Ise.»

5. peatükk

Natale tuli au anda: jutustada ta oskas. Iseloomustas toimunud sündmustest osavõtjaid tabavalt, täpselt, vahel õelaltki. Tema sõnad täiendasid paljuski tšekistidel Maljavkini ja Gitajevi kohta olevaid andmeid, kuid tulid ilmsiks ka uued asjaolud, mis niigi segase loo veel rohkem sassi ajasid.

Nata jutu järgi algasid kõik ebameeldivused nende kodus umbes kaks kuud tagasi, kui ootamatult oli ilmunud Maljavkin, ja mitte üksi, vaid oma «rindesõbra» Gitajeviga. Nata tundis Boriss Maljavkinit palju aastaid, varasest lapsepõlvest saadik. Maljavkin käis ilmast ilma Varlamovite pool ja teda peeti siin peaaegu et perekonnaliikmeks. Noh, see on ka arusaadav: Pjotr Andrejevitš Varlamov oli hästi tundnud Borissi isa, pärast tema surma aga suhtus soojalt ka Borissi. Nii kestis see kuni sõja alguseni.

Hiljem...Hiljem läks Boriss Maljavkin rindele ja ligemale aasta otsa polnud temast mingeid teateid. Ta ilmus äkki kevadel, mai lõpus (Nata mäletas seda täpselt: maikuu. viimastel päevadel). Koos Gitajeviga. See oli õhtu eel, hakkas juba pimedaks kiskuma. Professor oli veel instituudis tööl (ta töötas alati hilise ajani), kodus olid Nata ja Eva Jevgenjevna. Äkki - uksekell.

Nata avas, ukse taga oli Maljavkjn, munder seljas, kott õlal. Borissi taga seisis ohvitser. Sihvakas, rühikas, lai rihm peene piha ümber. Vuntsidega.

Nii kui Nata Borissi nägi, tardus ta soolasambaks: Borissist polnud ju kaua midagi kuulda olnud ja nüüd äkki ilmus ta lagedale. Täies aus ja hiilguses. Maljavkin aga seisis ja muigas: «Mis on, Hiireke? (Hiirekeseks kutsuti perekünnas teda, Natat. See oli varem, lapseeas.) Mis sa jõllitad? Ei tunne ära või?»

36

Häälte peale tuli tädi esikusse. Nägi Bürissi, lõi käsi kokku ja langes talle kaela. Kallistas ja suudles teda, ise aga muudkui sihtis Gitajevit ja tegi talle silmi.

Nad astusid tahapoole. Tegid lahti oma koti («sidori», nagu nad seda kutsusid). Mida kõike selles küll polnud: leiba, suhkrut, soola, igasuguseid konserve. Ja viina. Terve varandus! Tõsi küll, professor sai eritoidunormi, kuid Eva Jevgenjevnal ja temal, Natal, on ülalpeetava kaardid, nendega pidu juba ei pea. Siin aga säärane luksus. Lihtsalt ime! Sõja-aastatega oldi sellest võõrdutud . . .

Prüfessorit ootamata istuti lauda. Kui tõtt öelda, siis Eva Jevgenjevna teda üldse suurt ei arvestanud. Tõsi, ega, ta seda välja ei näidanud, eriti teiste juuresolekul, alati muudkui: «Petjake, mu sõber!» Ise aga... Ei, professorit ta ei armastanud ega austanud. Eva Jevgenjevna on halb inimene. Jajah, Nata ei varjagi: ta ei armasta tädi. Ei salli teda silmaotsaski. Tädi on täielik egoist, kahepalgeline, valelik, alatu naine. Just nimelt alatu. Ta on kogu mu elu ära rikkunud. Mis? Ah et Nata on veel noor vanemate inimeste ja oma tädi üle kohut mõistma? Pole ta midagi noor ja mingisugune Eva Jevgenjevna pole talle ka tädi. Onu seda küll; tema on sugulane, aga Eva Jevgenjevna ei ole. Ja et ta on onu elu ära rikkunud, see ün fakt. Näe, ka praegu.. . .

«Mis «praegu»?» küsis Skvüretski.

«Pisut kannatust,» kostis Nata, «kõik tuleb järjekorras. »

Pjotr Andrejevitš üli ilmunud alles siis, kui pidu üli juba täies hoos. Esialgu kõik kohmetusid veidi, siis aga palusid professori lauda ja hakkasid teda kostitama, kuid ta keeldus. Pjotr Andrejevitšile võõrad inimesed eriti ei meeldi, ta on häbelik, siin aga viibis Gitajev. Ühesõnaga, professor läks oma kabinetti ja keeras ukse lukku. Pidu aga kestis edasi. Võeti muidugi ka viina, eriti Maljavkin. Keelepaelad läksid lahti. Maljavkin ja Gitajev hakkasid meenutama igasuguseid juhtumeid rindeelust. Ainult et kõike seda tehti kuidagi iseäralikult, mõistu, vihjamisi. Natale ei meeldinud see sugugi. Ta ei salli purjus inimesi silmaotsaski, siin aga see Borka. .. Maljavkin. Ta jäi täiesti purju. Vastik... Sellest päevast läks kogu elu uper

37

kuuti. J,a kõik Maljavkini ning Gitajevi pärast. Ja tädi pärast ka. Maljavkin ja Gitajev ei läinudki sel õhtul ära: jäid ööseks, seejärel seadsid end professori korteris täiesti sisse. Ööbisid söögitoas, Nata tõsteti kabinetti (tavaliselt magas söögitoas tema), päeval aga tuiasid korteris ringi. Eva Jevgenjevna küsis professorilt luba, kuid ainult silmakirjaks: ta otsustas kõik ise, Pjotr Andrejevitš ei hakanud talle vastu rääkima.

Maljavkin ja Gitajev said nende korteris vaata et täieõiguslikeks peremeesteks, eriti veel siis, kui tädil Gitajeviga armulugu tekkis. Tädi ei häbenenud Natat ja ammugi mitte Maljavikinit, neid nagu polekski siin olnud. Pjotr Andrejevitš ei jõudnud veel õieti ustki enda järel kinni tõmmata, kui ta sedamaid Gitajevi juurde tormas: «Motjake ja Motjake, küll sa oled hell ja hea!»

Aga mis hell ta oli? Kohtles tädi jämedalt, kärkis temaga. Kui Gitajev kedagi ka pelgas, siis ainult professorit. Püüdis tema juuresolekul käituda vaikselt, tagasihoidlikult. Lipitses tema ees ja hoidis professori juuresolekul Eva Jevgenjevnast eemale.

Päev-päevalt läks Natal üha raskemaks, vastumeelsema:ks: peaaegu iga päev joomingud, mingisugused eriskummalised jutud, telefonikõned, ja tädil polnud enam raasugi häbi. Professor tegi näo, nagu ei märkaks ta midagi ja midagi erilist pole juhtunud.

Kuidas, mis eesmärgil olid Gitajev ja Maljavkin Moskvasse tulnud, mis neil tarvis oli, seda ei suutnud Nata mõista ja küllap see teda kõige rohkem piinaski. Nad rääkisid, et viibivad siin väejuhatuse ülesandel komandeeringus. Aga mis komandeering see on? Peaaegu päevad läbi istuvad kodus, longivad sihitult toast tuppa, ajavad loba, joovad viina. Kui välja lähevad, siis ikka rohkem õhtul, mõnikord ei ilmu mitu ööpäeva. Küll koos, küll ükshaaval, kord üks, kord teine.
Nata ei saanud öösiti magada, aina mõtles ja mõtles. Mis see kõik tähendab? Ei, kindlasti on siin midagi korrast ära: komandeering on iseäralik ning nende kahe, Maljavkini ja Gitajevi käitumine samuti. Esialgu polnud see eriti märgatav, aga pärastpoole hakkas nende alaline valvelolek ja tigedus üha rohkem si1ma

38

torkama. Kui keegi ette teatamata kella andis või koputas, polnud neil enam inimese nägugi peas, nad haarasid relva, sattusid paanikJasse. Ja veel üks tähelepanuväärt asi: sisseregistreerimisest mitte piuksugi, aga ometi on ju sõjaaeg. Nata ärgitas korra öelda, et peaks teatama majavalitsusse või miilitsasse, kuid vastuseks tädi vaid sisistas: mis sina oma nina siia topid? Tahad kõige targem olla?

Gitajev oli talle heitnud siis niisuguse pilgu, et Natal vajus süda saapasäärde: vaata, et virutab või teeb midagi hullemat. .. Nata lihtsalt ei teadnud, mis teha. Kui küsida nõu? Aga kellelt? Proovis rääkida onuga, tema aga lõi vaid käega: ära sega, lapsuke, Eva Jevgenjevna teab, mis teeb.
Minna rajooni komsomolikomiteesse, oma organisatsiooni? Aga mis seal öelda? Aga kui Girtajev ja Maljavkin tõepoolest täidavad mingisugust ülesannet?

Miilitsasse? RJRK-sse? See tundus veel hirmsam. Mis teha? Pealegi see Boriss. Jah, Boriss Maljavkin. Nata tundis ju teda ikkagi lapsest saadik ja polnud varem midagi halba !tema juures märganud. Poiss nagu poiss ikka. Noh, puges kangesti onu ja tädi ees. Tõsi, praegune Boriss erines sellest Borissist, keda Nata varem, enne sõda tundis, nagu taevas maast. Kuhu oli kadunud endine

leebus, delikaatsus? Ta oli kuidagi tooreks, äkiliseks muutunud. Ja muudkui sihtis sellele Gitajevile suhu: kuidas tema, nii ka Boriss.

Kuigi Nata oli siis tüdrukutirts, mäletab ta hästi, kuidas Boriss sõja puhkemisel rindele kippus. Tal ju laideti see nõu maha - jälle tädi! -, lubati broneering hankida, tema aga jäi endale kindlaks, läks vabatahtlikuna. Ja nüüd? Nüüd ei kuulnud temalt ühtegi head sõna kodumaast, Nõukogude armeest, kui aga rääkis flašistidest, siis ainult mingi hirmu ja õudusega. Boriss oli muutunud, väga muutunud. Ta käis enne sõda Musja-nimelise tütarlapsega. Musja Sinitsõnaga. Nad olid suured sõbrad. Nüüd aga Boriss Musjat vaatama ei läinud, ei tuletanud teda meeldegi, seevastu aga hakkas igasuguseid tutvusi sobitama ja sellega veel kelkimagi. Eriti sageli mainis ta kedagi Ljudat, kes oli kas kinos piletikontrolör või kaupluses müüja. Nagu Nata, muide, oli aru saanud, oli see Ljuda abielus. . .

40

«Ljuda?» katkestas teda äkki Skvoretski. «Kas ikka kindlasti Ljuda? Ega te juhtumisi nime segi ei aja? Ega? Nii-nii, huvitav... Noh, jätkake, andke andeks, et katkestasin.»

«Mis siin jätkata? Ongi kõik.»

«Noh, oletame, et kaugeltki mitte kõik,» sekkus Gorjunov. «Kus Gitajev ja Maljavkin praegu on? Kuhu kadusid professor ja Eva Jevgenjevna?»

«Jajah, õige. Kõig'e tähtsam läks meelest ära. . .»

Nata jätkas oma juttu. Kõige kohutavam lugu algas teisipäeval, kolm päeva tagasi. Sel päeval tegid Maljavkin ja Gitajev «retke» toidumoona järele, nagu nad ise ütlesid. Varlamovite pool elades sooritasid nad selliseid «retki» korduvalt. Kus ja kuidas nad käisid, kust toidukraami hankisid, seda Nata ei teadnud, kuid iga kord tulid nad tagasi pungil «sidoriga». Seekord aga läks kõik teisiti kui harilikult.

Gitajevi ja Maljavkini «retk» kestis tavaliselt tund või poolteist, kuid sel päeval ei tulnud nad tagasi ei kahe ega ka kolme tunni pärast. Õhtu hakkas kätte jõudma, neid ei olnud aga ikka veel. Tädi ei saanud kusagil asu. Nata ei mõistnud tema ärevust. Noh, jäid kauemaks, mis siis sellest? Inimesed viibivad ju Moskvas komandeeringus, nad võtsid lõpuks ometi oma kohustusi meenutada ja neid täitma hakata?

Kuid tädi ei võtnud Natat kuuldagi: «Ah viibivad komandeeringus? Ah hakkasid kohustusi täitma? Plikatirts! Mis sina ka tead! Tuhkagi sa ei taipa!»

Õhtu eel, kui hakkas juba hämarduma, tuli Maljavkin üksinda, ilma Gitajevita. Tagaukse kaudu. (üldse kasutasid nad Gitajeviga sageli tagaust, neil oli isegi oma võti.) Ta nägi välja kuidagi iseäralik, justkui katkutud. Nööbid sõduripluusi eest ära rebitud, peopesad manaskil. Nata ärgitas küsida, kas ta oli ehk kellegagi kaklema läinud, kuid Boriss ainult urises vastuseks midagi segast.

Tädi? Ta tormas kohe Borissi juurde ja viis ta kähku magamistuppa. Sinna nad end lukustasid. Nata ei tea, mis nad rääkisid, kuid magamistoas viibisid nad kümme-viisteist minutit. Mitte rohkem. Kui nad välja tulid, polnud tädil enam inimese nägugi peas, Boriss aga hakkas kohe hüvaslti jätma. Nata küsis temalt, kus Gitajev on, Boriss vaatas talle kuidagi

41

imelikult otsa ja kostis vastu tahtmist: «Läks ära. Väeossa. Ta kutsuti tagasi. . .» Ja tegi kohe minekut. Niipea kui uks Borissi järel oli sulgunud, viskus Eva Jevgenjevna kušetile, surus näo patja ja otse kui tardus. Tõusis siis istukile, vajutas peopesad meelekohtadele ja hakkas end edasi-tagasi õõtsutama. Ise aga muudkui oigas. Nata lõi isegi kartma, ta küsis, kas saab ehk aidata, tädi aga vaatas talle tühja pilguga otsa ja ütles: «Mismoodi sa aitad? .Sina ei saa millegagi aidata. Keegi ei aita. Me oleme kadunud, kadunud... Mis nüüd teha?»

Pjotr Andrejevitši kodutulekuks ta siiski mõnevõrra toibus. Natale näis, et onu ei märganud midagi, oli vaid õnnelik (kuigi ta seda välja ei näidanud), et õhtu möödus ilma «allüürniketa» ja et nad ei tulnud ka öösel.

Täna aga juhtus uus häda. Professor tuli töölt vara koju, nagu ei kunagi enne, sünge kui äikesepilv. Ja hakkas söögitoas sõnatult nurgast nurka kõndima. Noh, siis hakkas Eva Jevgenjevna talle peale käima: «Räägi, mis juhtus?» Nata oli sel ajal söögitoas. Ja ikuulis kõik.

See, mida onul rääkis, oli sootuks arusaamatu. üks ustav inimene instituudis (onu ei öelnud, kes nimelt) oli Pjotr Andrejevitšile kõige rangema saladuskatte all teatanud, et tema, professor Varlamovi isiku vastu tunneb huvi julgeolek. See «ustav inimene» teab seda surmkindlalt, kuigi oli teada saanud juhuslikult - kuulanud pealt ühte jutuajamist...

«Kõik on selge,» lausus Eva Jevgenjevna jäisel toonil, «sind tahetakse arreteerida.»

«Mind? Arreteerida?» hämmeldus professor. «Luba ometi, Evake, mis sa räägid? Mispärast?»

«Kust ma tean, pole tähtis, kuid nii see on. Miks nad siis muidu sinu vastu huvi tunnevad, kui nad sind pole otsustanud arreteerida. Muide, ma ei tahtnud sulle rääkida ega muret teha, kuid see kuulub asja juurde: Borissil ja Gitajevil on samuti ebameeldivusi. Päris suuri. Aga kuidas nad võisid teada saada, et Maljavikin ja Gitajev meie juures elasid? Kuidas?»

«Kas siis selles on asi, kuidas?» purskas professor. «Räägi selgemini, millega su üürilised hakkama said? Nad ei meeldi mulle juba ammu.»

«Ja räägingi,» vastas Eva Jevgenjevna rahulikult,

42

«Räägin kõik. Ainuit...» ta noogutas Nata poole, kes kohmetuna oli tardunud puhvetkapi juurde.

«Jajah, lapsuke,» sõnas professor kähku, «sa mine parem teise tuppa ja ole seal. Sul pole tarvis seda kõike kuulda.»

«Aga. ..» püüdis Nata vastu vaielda.

«Ei mingit «aga»!» katkestas Eva Jevgenjevna resoluutselt. «Ära vaidle vastu. Meil pole praegu aega sinug,a õiendada. Kuula, mis sulle öeldakse. Mine.»

Millest Pjotr Andrejevitš ja Eva Jevgenjevni rääkisid, seda Nata ei tea. Ta võib ainult oletada. Igatahes, kui ta söögituppa kutsuti, oli Pjotr Andrejevitš kohutavalt ähmi täis, tädi aga käiltus energiliselt. Arvatavasti oli ta kõik juba ammu läbi mõelnud ja väljapääsu leidnud. Professori sõnad, et tema vastu tunneb huvi julgeolek, üksnes kiirendasid tehtud otsuse elluviimist.

«Vaat mis, Nata. Sa oled juba suur ja pead kõike mõistma,» lausus Eva Jevgenjevna, niipea kui Nata oli söögituppa astunud. «Meid Pjotr Andrejevitšiga, õigemini Pjotr Andrejevitši ähvardab hirmus oht: teda ja võib-olla ka mind tahetakse arreteerida. Me peame põgenema. Pakku minema. . .»

«Evake,» sekkus professor areldi, «aga võib-olla.. .»

«Ei,» sõnas Eva Jevgenjevna järsult. «Ei ja ei. Ja ära mõtlegi, Pjotr Andrejevitš. Kõik on otsustatud. Kuhu me läheme, Nata, seda ma sulle esialgu öelda ei saa, sina aga ära muretse ja peaasi, ole vait, kui keegi sinult meie kohtq. pärib. Sõitsid ära ja kõik, sina ei tea midagi. Kas said aru? Meie... me helistame sulle varsti. Nüüd aga. . .»

«Noh,» lõpetas Nata oma jutu, «see kõik juhtus poolteist või kaks tundi enne teie tulekut. Eva Jevgenjevna hakkas kohe asju kokku korjama, midagi pakkima, ümber seadma. Onu muudkui käis ja käis toast tuppa nagu arust ära. Proovis siin kušetil luegeda, aga sellest ei tulnud midagi välja. Hakkas jälle edasi-tagasi

kõndima . .

N ad olid otsustanud lahkuda homme hommikul, siis aga helistasite teie: Ja ongi kõik.»

«Mul on paar küsimust,» ütles Skvoretski. «Kas pärast seda teisipäeva pole Maljavkin teil käinud?»

43

Pole teie tädiga rohkem kokku saanud ega juttu ajanud?»

«Boriss? Ei, ei ole käinud. Aga tädiga. . . Seda ma ei tea. Võib-olla, et said kusagil kokku või rääkisid telefoni teel.»

«Ega te seda ei tea, kus ta praegu on või kuhu ta teie juurest läks?» päris Gorjunov.

«Pole aimugi. Ta oli nii kinnine, nii imelik. . . Öelge, kas Boriss on väejooksik? Või. . . või hoopis? . .. Veel hullem?»

«Väejooksik? Või hullem? Aga mismoodi hullem, mida te öelda tahate? Ma ei saa teist hästi aru. Püüan siiski teie küsimusele vastata,» küstis Skvoretski. «Me ei tea, kas Maljavkin ün väejooksik ja mispärast ta käitus nii veidralt, nagu te rääkisite. Ei, esialgu ei või ma öelda midagi kindlat. Teame vaid seda, et pärast Moskvasse saabumist pole Maljavkin ega Gitajev mingeid teenistusülesandeid täitnud. Noh, ja on veel mõni asi, mis räägib nende kahjuks. Kui otsustada, muide, teie jutu järgi, siis ei äratanud kumbki teis erilist usaldust. on ju nii?»

«Jah,» vastas Nata tõsiselt. «Nii see on. Ma ju rääkisin teile, et tahtsin ise minna, kuid ei teadnud, kuhu.»

«See on paha,» ütles Skvoretski etteheitvaIt. «Väga paha. Kuidas nii - kuhu? Ilmaaegu ei läinud te kohe komsomoli rajoonikomiteesse või ei tulnud otse meile ega teatanud oma kahtlustest. Siin te vedasite meid alt. Noh, mis oli, see oli, seda parandada enam ei saa. Pöördugem tagasi Maljavkini juurde. Mis te arvate, kas ta tuleb veel siia, sellesse korterisse?»

«Arvan, et jah. Kui... kui ainult Eva Jevgenjevna teda ei hoiata, et ta ei tuleks.»

«Kuidas ta saab Maljavkinit hoiatada?» küsis Gorjunov kiiresti. «Kas ta teab, kus Maljavkin praegu viibib, kuhu ta teilt läks? Ja kuidas ta saabki Maljavkinile midagi edasi öelda, kui ta ise kodunt lahkus?»

«Seda ma ei tea.»

«Veel üks küsimus: kuhu teie onu ja tädi läksid või võisid minna?»

«Pole aimugi. Eva Jevgenjevnal on palju tuttavaid, mina tunnen neist väheseid.»

44

«Aga kas te ei arva, et Eva Jevgenjevna päeva või paari pärast koju tagasi tuleb?» küsis Kirill Petrovitš. «Ja Pjotr Andrejevrtš samuti. Ta on ju mõistlik inimene, mitte laps. Tal on tähtis töö. .. Kas ta tõesti seda ei mõista?»

«Onu mõistab kõike, kuid ta on praegu äärmiselt masendatud, segadusse viidud ja loodab liiga palju Eva Jevgenjevnale. Oo, tema juba oskab onu ümber sõrme mässida. Ja Eva Jevgenjevna taganeb harva sellest, mida ta on nõuks võtnud. Ta peab muide endast elumärki andma: nad läksid ära peaaegu asjadeta, rahata, isegi toidukaardid jäid maha. Mismoodi nad elama hakkavad? Ja kus? Onu... Vaene onu...» Natal valgusid pisarad silmi.

«Näete nüüd, Nata,» tegi Skvoretski kokkuvõtte, «meie huvid langevad kokku: nii teie kui meie üleme huvitatud sellest, et teie sugulased kiiremini üles leida. Me tahaksime loota teie abile.»

«No muidugi! Minu abile! Mina aitan teil ünu üles otsida, teie aga arreteerite ta jalamaid!»

«Juba jälle? Ja ise ülete kommunistlik noor! Andestage, kuid ma pidasin teid targemaks; Olgu peale, katsume ilma teie abita läbi ajada. Saame ehk ise hakkama.»

«Mis te nüüd niimoodi? Andke andeks, kui ma midagi valesti ütlesin, kuid ma ei tea ju midagi, ei suuda midagi taibata, mul on peas kõik segi nagu puder ja kapsad, teie aga... Ka teie ei taha mind aidata. . .» Nata puhkes nutma.

«Nonoh, kullake, mis te siis sedamoodi?» hakkas Skvoretski lohutama. «Näete nüüd, jälle pisarad. Ja milleks? Ma ei tahtnud teid sugugi solvata, kuid saage aru, ei tohi ju niiviisi: «arreteerite»... Teie abi läheb meil tõepoolest vaja, ja mida meelsamini te meid aitat€, seda kiiremini me Pjotr Andrejevitši leiame. Ja muidugi mitte selleks, et arreteerida. Loodan, et usute mind? »

Jätnud Gorjunovi Nata juurde, tõttas Skvoretski rahvakomissariaati. Ta läks kohe komissari juurde. ja kandis ette kõik uudised. Kirill Petrovitši arvates tuli

Varlamavite korterisse panna varitsusgrupp selleks puhuks, kui sinna peaks ilmuma Maljavkin või keegi pererahvast. Ka ei saanud välistada, et see korter võiks

45
olla Gitajevi ja Maljavkiniga seotud isikutele kohtumispaigaks.
Majori ettepanek kiideti heaks ja operatiivgrupp sõitis kohe Varlamovi korterisse.

6. peatükk

Viktori tagasitulekut oodates hakkas S:kvoretski kokkuvõtteid tegema. Möödunud päeva jooksul saadi võrdlemisi tähtsaid andmeid. Nüüd oli teada, kus ja kuidas varjasid end Maskvas viibimise ajal Gitajev ja Maljavkin. Mitmed Natalt kuuldud faktid kinnitasid üha enam oletust, et Gitajev ja Maljavkin pole lihtsalt väejooksikud, atestaate võltsinud kelmid, vaid Saksa luureagendid. Sellele vihjasid kasvõi Nata sõnad selle kohta, kuidas Maljavikin oli rääkinud sakslastest. Olgu peale, et siin polnud midagi kindlat, kuid ometi. .. Oli veel üks kinnitus: väeosast, kust Gitajevile ja Maljavkinile olid komandeerimistunnistused välja antud, teatati vastuseks Skvoretski järelepärimisele, et väeosa nimekirjades vanemleitnante Gitajevit ja Maljavkinit pole ega ole kunagi olnud.
Asi läks üha keerulisemaks. Peale Maljavkini oli nüüd tarvis otsida veel Varlamovi abielupaari, lahti harutada professori ümber tekkinud segane sündmuste kera. Jaa, professor Varlamov! Andis alles ülesande! Tõsine teadusemees, kes töötab väga tähtsa probleemi kallal, millel ilmselt on esmajärguline riigikaitseline tähtsus, ja äkki viskab kõik sinnapaika, põgeneb, jätab maha omaenda kodu!
Professori põgenemisele mõeldes tundis Kirill Petrovitš, et käies instituudis, kus Varlamov töötas, oli ta milleski teinud vea. Eriti ajas teda marru see, et ta ei suutnud kuidagi mõista, kus nimelt. Major oli jutelnud inimestega, kelle peale võis täiesti kindel olla, ja juhtinud vestlust nii, et see ei saanud professorit kuidagi häirida, ka mitte siis, kui kumu nendest jutuajamistest oleks ulatunud tema kõrvu, mis oli aga väheusutav. Ometi jäi fakt faktiks: professor oli kõigest teada saanud ja pealegi veel moonutatud kujul.
Skvoretski mõistis väga hästi, et otsustavat osa Pjotr

46
Andrejevitš Varlamovi põgenemises etendas Eva Jevgenjevna, kelle käitumine terves selles loos, alates Gitajevi ja Maljavkini ilmumisest nende korterisse, paistis iseäralikuna. Ja ikkagi kirus ta ennast. Ta oli teinud vea. Ent kus? Ja millise?
Professor Varlamovi põgenemisele omistati :kõige suuremat tähtsust. Kirill Petrovitšil seisis praegugi silme ees komissari nägu, kui ta oli juhtunust ette kandnud. Komissar oli erutusest isegi kahvatanud.
«Põgenes?» küsis ta. «Professor Varlamov põgenes? Läks pakku? Noh, aitüma! Kus selle rõõmu ots. . . Kas te ka mõistate, mis see tähendab?»
Skvoretski mõistis. Komissar aga jätkas:
«Töö, mida professor tegi, ei tohi katkeda päevaks ega tunnikski. Kui see tema puudumise pärast takerdub ja selles oleme süüdi meie, siis meile ei andestata. Kuid ..asjal on ka teine, veel kohutavam külg: mis siis, kui Varlamovi andmed sattusid või satuvad Maljavkini või tema peremeeste kätte :kas siis Maljavkini enda või kellegi teise kaudu, teist teed mööda?»
«Seltsimees komissar, kas te mõtlete professor Varllamovi naist?»
«Kasvõi teda. Tema teeb mulle rohkesti peavalu. Ja mitte ainult tema. . ,»
«Seltsimees komissar, aga kas te ei arva, et. . . et ka Varlamov ise pole patust puhas? Et Nata ei rääkinud kõigest ja täies kooskõlas falktidega?»
«Mis tähendab «pole patust puhas»? Te tahalte öelda, et ta on sakslastega seotud? Väheusutav. See ei klapi kuidagi tööga, mida ta tegi ennast ja oma jõudu säästmata. Ei, vaevalt see nii on, kuid olukord on äärmiselit segane. Nata juttu pimesi uskuda ei tohi, kuigi tütarlaps äratab usaldust. Kuid

asi pole temas ega tema jutus. Varlamovi põgenemise fakt ise paneb kõvasti mõtlema. Ühesõnaga: Varlamovi leidmine on esmajärguline ülesanne. Teie vastutate professori eest peaga. Ja loomulikult ei tohi unustada Maljavkinit. . .» .

Nüüd nad istusidki kahekesi koos, Skvoretski ja Gorjunov, istusid ja nuputasid, kuidas tagaotsimist jätkata, millest alata. Alata tuli aga otsast peale, ja mitte ainult Varlamovi, vaid ka Maljavkini asjas. Olid ju kõik tšekistidele teadaolevad Maljavkini sidemed kont

47

rollitud, tema aga oli kadunud ja polnud teada, kus ta end varjab. Muide, üks oletus. . .

«Tead, Viktor,» sõnas Skvoretski, nagu tavaliselt kabineti nurgast nurka kõndides, «meil tuleks üles otsida see Malj'avkini tuttav Ljuda, keda Nata mainis.» Gorjunov kargas oma toolilt üles: «Kirill Petrovitš, teete nalja või? Tahate Moskvas leida tütarlast, kellest on teada üksnes eesnimi? Kui palju on Moskvas igasugu Ljudasid? Sadu? Tuhandeid? Teine asi, kui me Musjat otsisime: siis teadsime, et ta on konservatooriumi üliõpilane, mitmendal kursusel õpib, aga nüüd? Ei, seda ülesannet pole võimalik lahendada.»

«Ah ütled, etpole võimalik?» tõmbas Skvoretski silmad pilukile. «Aga mis sa selle kohta ütled?» Major võttis laualt Maljavkini välitaskust leitud Balzaci köite ja avas selle kohalt, kus seisis märge: «Ljuda. 845649».

«Mis sa nüüd kostad?»

Gorjtmov võttis raamatu, luges tähelepanelikult märget, lehitses kogu köite lehekülghaaval läbi ja pöördus uuesti märkme juurde tagasi.

«Mnjaa, vaat kus lugu. . . Siia on kirjutatud «Ljuda», see on fakt, aga mida tähendavad numbrid? Võib-olla telefoninumbrit, kuigi eriskummaliselt üles kirjutatud.»

«Mitte võib-olla, vaid nii see ongi,» la usus Skvoretski veendunult. «Telefon! Ljuda telefoni number.»

«Tuleb arvata, kuid arvud on muudetud, need on asendatud. »

«Muidugi, vana asendusvõte. *Ja* üsna totralt tehtud. Vaata: esimene number peab tähistama literat, tähte. Moskva telefonid algavad tähega. Vaatame kettalt

tähte number 8 all - see on «I». Kuid «I» tähega algavaid telefone Moskvas ei ole. Järelikult on siin midagi muud...»

«Aga mis siis, kui lahutada üks?» küsis Viktor.

«Ei kõlba: «Ž». Ka selliseid telefone ei ole. Kui aga liita üks, siis saame «K». See sobib. Analoogia põhjal tuleb liita üks ka teistele numbritele. Vaata, mis välja tuleb: K5-67-50.»

«Nii ta ju on,» lõi Gorjunov klahtlema, «aga võib ka

I 1943. aastal ei olnud Moskvas telefone indeksitega «Z" ja «I».

48

teisiti olla. Ehk ei tulegi liita, vaid lahutada, ja mitte üks, vaid näiteks kaks või kolm, ka siis klapib: «E», «D». Sobib igati.»

«Kahtlane. Lahutada käigul peast viiest numbrist kaks või kolm on juba keerukam. Nii harilikult ei tehta. Kuid ärgem välistagem ühtegi varianti, las olla E2-34-27 või Dl-23-16. Kontrollime ka neid telefone. Kontrollime kõik läbi ja küll sa näed, et jõua,me Ljudani välja. See võtagi kohe hommikul käsile. Nüüd Varlamovid . . .»

«Varlamovite kohta mul üht-teist on,» elavnes Gorjunov. «Kuni me Nataga operatiivgruppi oodates istusime ja aega parajaks tegime, jutustas ta mulle paljustki. Lehitsesin ka Eva Jevgenjevna märkmikke telefoninumbritega, Pjotr Andrejevitš telefoninumbreid üles ei märkinud.»

«Noh ja siis?»

«Teate, tal on nii palju telefone üles, kiriutatud, et kurat ise võib kaela murda. Sadu numbreid. Tuli

rohkem Nata sõnadele loota. Ta ütles mõned nimed ja aadressid. Tõsi küll, aadressid on orienteerivad, täpseid Nata ei tea. Kõik rohkem Eva Jevgenjevna sõbratarid ja sugulased. Nagu Nata räägib, polnud professoril peaaegu üldse sõpru, ta mainis ainult ühte - kedagi Miklaševit. Ta töötab muide samas instituudis kus Varlamovgi. Valadake, siin nad on.»

Gorjunov pani Kirill Petrovitši ette mõned täiskirjutatud paberilehed. Sealt võis lugeda:

«Polina Jevstignejevna Baranova, hüüdnimega Pusja. Umbes neljakümneaastane. Tsaarikindrali tütar. Eva Jevgenjevna sõbratar revolutsioonieelsetest aegadest, gümnaasiumipäevilt. Viimastel aastatel on nad kohtumld harva, kuid kohtumised on alati olnud soojad ja sõbralikud. Pusja on kahtlemata Eva Jevgenjevna truu sõbratar. Ta elab Puškini väljaku lähedal Bolšoi Gnezdnikovski põiktänavas.

Raissa Maksimovna Zaitseva. Üle neljakümne. Oli ateljees juurdelõikaja, praegu töötab kusagil artellis, kus õmmeldakse sõduripesu. Abielus. Raissa Maksimovna. mees on teatri administraator. Zaitsevale usaldab Eva Jevgenjevna kõik oma saladused. Abielupaar Zaitsevil (lapsi neil pole) on kahetoaline korter Ülevenemaalise Teatriühingu majas.

49

Konstantin MaI1kovitš Abramov. Kelner. Töötab ühes Moskva restoranis. Üle kuuekümne. Eva Jevgenjevnale ema poolt kauge sugulane ja lähedane inimene. Elab oma majas Izmailovi rajoonis. Perekonna kohta midagi ei tea. Viimastel aastatel on Eva Jevgenjevna temaga harva kohtunud.

Maria Abramovna Zaroditskaja. Umbes neljakümnene. Lesk. Ametilt hambateihnik. Eva Jevgenjevna usaldusalune, kuigi pole teada, millel nende sõprus rajaneb. On sageli kohtunud, ühtelugu teineteisele helistanud. Elab Sokolnikis väj!keses omaette majas koos emaga, vana, ent õige energilise naisega.

Arkadi Adamovitš Sobolev, endine maakler. Vana mees, kusagil ei tööta. Ka tema naine, endine baleriin, on juba vana. Elavad omaette korteris kusagil Smolenski väljaku lähedal. Nende pool elab üks kauge sugulane. Sobolevid käisid läbi Eva Jevgenjevna vanematega, Eva Jevgenjevna on nende majas omainimene.

Konstantin Dmitrijevitš Miklašev. Umbes kuuekümneaastane. Füüsik. Pjotr Andrejevitš Varlamovi kauaaegne töökaaslane ja hea sõber. Tema alluv. Töötab samas instituudis kus professorgi. Morn. Seltsimatu. Elab Bolšaja Kalužskajal.»

Lugenud hoolikalt märkmed läbi, pani Kirill Petrovitš need kõrvale j'a vajus mõttesse.

«Hea küll,» lausus ta lõpuks, «hommik on õhtust targem. Kuigi ausalt öeldes on hommik juba käes.» Major heitis pilgu suurele seinalkellale. Osutid näitasid viiendat tundi. Akna taga paistis juba päike, kuigi linn polnud veel ärganud. «Jah, hommik on käes, ikuid siiski tuleb mõni tunnike tukastada. Teeme nii: saame kokku kell üksteist. Sina hakikad Ljudat otsima, mina aga võtan käsile Varlamovite sõbrad ja tuttavad. Oleme rääkinud?»

Ent Skvoretski ei saanud Eva Jevgenjevna sõpru käsile võtta ei järgmisel ega ka ülejärgmisel päeval. Kõik plaanid ja kavatsused lendasid uperkuuti.

Niipea kui Kirill Petrovitš rahvakomissariaati jõudis, kanti talle ette, et juba mitu korda oli helistanud selle instituudi direktor, kus Varlamov töötas, ja tungivalt palunud, et kohe, kui major Skvoretski tuleb, sõidaks ta viivitamata tema juurde või äärmisel juhul helistaks. Peaasi, nii kiiresti kui saab.

50

Kirill Petrovitšit see teade eriti ei erutanud. Talle oli selge, et instituudis saadi teada Varlamovi kadumisest ja sellepärast direktor nüüd närvitsebki. Mis siis ikka?

See on loomulik. Kirill Petrovitš võttis toru hargilt ja valis direktori telefoninumbri.

«Major Skvoretski?» küsis see, varjamata oma ärevust. «Ma palun teid väga siia sõita ja nii ruttu kui saate. Kahe-kolme päeva jooksul pärast teie visiiti on meil olnud mitu ülimal määral

ebameeldivat juhtumit. Eriti täna. Öösel.. . Jajah, just öösel. . . Ei, telefoni teel ei saa ma midagi öelda, lihtsalt mul pole õigust, kuid asi on erakordselt tähtis. .. Ei, ,ei, ma ei liialda sugugi. Oletan, et kõik juhtunu puutub meie omavahelisse jutuajamisse, seepärast ma just teile helistasingi. Endastmõistetavalt teatasin ma juba vastavatele instantsidele. Niisiis, palun mitte viivitada. Ootan.»
Kirill Petrovitšil ei jäänud muud üle kui sõita instituuti, kuigi ta ei lootnud seal midagi uut kuulda.

Direktor ootas Skvoretskit. Vaevalt sai see sisse astuda, kui direktor pakkus talle istet, kontrollis, kas uks on korralikult kinni, istus siis tema vastu ja hakkas rääkima. Juba instituudi direktori esimestest sõiladest adus Kirill Petrovitš, kuidas ta oli eksinud, arvates, et kogu jutt keerleb üksnes professor Varlamovi põgenemise ümber. Jah, sündmuste keskpunktis oli tõepoolest Pjotr Andrejevitš Varlamov, kuid asi ei piirdunud kaugeltki tema põgenemisega, kõik oli sootuks tõsisem ja keerulisem. .

«Eelkõige pean ma teid informeerima ühest kurvast sündmusest, mis juhtus kahe päeva eest,» alustas direktor. «Esialgu ei sidunud ma seda juhtumit mingil moel professor Varlamoviga, vaid tahtsin selle usaldada miilitsa hooleks. Aga pärast seda, mis juhtus täna öösel ja avastati täpselt tund aega tagasi, paistab kõik hoopis teisiti. Ja lisaks on veel ka VarIamov kadunud. Neetud lugu!»

Direktori sõnadest selgus, et kiahe päeva eest oli tööle tulemata jäänud üks instituudi laborante, keegi Jevstafjev. Et Jevstafjevil oli nõrkus viina vastu, siis erilist numbrit tema puudumisest ei tehtud. Ent eile hommikul oli ootamatult ilmunud instituuti miilits.

Nagu selgus, oli juhtunud kohutav lugu: Jevstafjev oli

51

tapetud, ja tapetud sõna tõsises mõttes kahe sammu kaugusel instituudist, suures inimtühjas pargis.

Kes sooritas selle mõrva, kuidas, mis eesmärgil? Keda võis segada lihtne instituudi laborant? Nagu sadadele teistele küsimustele, nii polnud ka nendele vastust.

Laiba leidis juhuslik möödakäija. Üleeile varahommikul. Ta tõstis kära. Saabus miilits. Ekspertide otsuse põhjal oli mõrv toime pandud kaksteist kuni neliteist tundi enne laiba leidmist, see tähendab üle-eelmisel õhtul. Jevstafjev oli *tapetud* noaga, soome pussiga, nagu kinnitab miilits, kuigi tapariista kohapealt ei leitud.

«Soome pussiga?» mõtles Skvoretski. «Juba jälle? Nagu tookord prokuratuuris toidulao ülemat.. . kuidas ta nimi oligi? . . . Popovi torgati. Kas see pole äkki Maljavkini töö? Ent mis puutub siia Maljavkin? Miks tal seda vaja oli? Kuid puss, soome puss... Ehkki... soome puss? Ons vähe neid soome pusside omanikke. . . Tikub muudkui pähe igavest jama!»

«Huvitav on see,» jätkas direktor, «et röövitud on raha (paljuke tal seda olla võis - mõni kopikas!) ja dokumendid. Dokumendid! Peaasi aga, pääsmik instituuti. Mismoodi miilits ilma dokumentideta kindlaks tegi, et tapetu on meie töötaja Jevstafjev, selle vastu ma huvi ei tundnud, pole minu asi. Kuid toidukaart oli alles! Jevstafjevil oli see aga kõige suurem varandus. Meil on ju tööliskaardid, esimene kategooria !. . Otsustage nüüd ise, on see röövimine või midagi muud.»

Neil instituudile ärevail päevil ei piirdunud asi siiski üksnes teatega Jevstafjevi tapmisest. Järgmise päeva varahommikul pärast miilitsa kohalkäimist leidsid instituuti tulnud töötajad, et Varlamovi kabineti uks on lahti. Imelik! Seda ei juhtunud kunagi, et uksed oleks jäetud lukustamata, siin on juba niisugune kord. Ometi ei pööranud keegi esimesel hetkel sellele erilist tähelepanu: professor Varlamov on hajameelne inimene, kõike võis ju juhtuda... Siis aga märgati professori puudumist: aeg läks, teda aga polnud. Helistati koju. Ehk on haigeks jäänud? Aastates inimene, ja südagi tembutab.

Nüüd aga algab juba ehtne fantasmagooria. Naise hääl vastas, et professorit ei ole kodus, on ära sõitnud. Aga kuidas ta võis ära sõita? Kuhu?

52

Nagu nimme läks parasjagu tarvis professor Varlamovi viimaste katsetuste tulemusi. Otsustati avada tema seif, aga see oli . . . lahti murtud. Ja sees polnud midagi. Tühi. See tähendab, et

igasugused teisejärgulised märkmed olid alles, kuid kõige tähtsamat - arvestusi - ei olnud. Kadunud!
«Öelge,» täpsustas Skvoretski, «kas seif oli lahti muugitud või lihtsalt võtmega avatud?»
«Ma ehk väljendusin segaselt, kuid see oli avatud, uks oli lukust lahti keeratud. Muukimise jälgi ei ole.»
«Kas ainult professoril oli võti või on ka dublikaat?»
«On teinegi võti, kuid seda hoitakse eriosakonnas. Selle kasutamise võimalus on välistatud, võti on kohal.»
«Kas teie arvate, et keegi peale professor Varlamovi ei võinud dokumente võtta? Selgus ju, et võti oli ainult temal, seif on aga avatud võtmega, mitte lahti muugitud.»
«Varlamov?» ägestus direktor. «Professor Varlamov? Kas te üldse mõtlete, mis te räägite? See on ju koletu! See... See... See on niisama hea, kui isa tapaks oma lihase lapse!»
«Ja ometi,» lausus Kirill Petrovitš rahulikult, otsekui valjusti mõeldes, «dokumendid on kadunud ja ka professor on kadunud. Sellised on faktid. Vaieldamatud faktid. Kas nende kahe kadumise vahel on side või ei? Kardan et jah. Seda enam võti, seifi võti. . .Selle üle tuleb aru pidada...»
«Kõik on tõsi,» nõustus direktor kärmesti, «kuid Pjotr Andrejevitš? Professor Varlamov? Ei, ei usu. Ei taha uskuda.»
Tuppa sigines rõhuv vaikus. Esimesena rikkus seda Skvoretski.
«Hea küll, oletame, et see pole Varlamov. Ka mina ei tahaks teda ennatlikult süüdistada, kuigi... Lähenegem asjale teisest küljest. Öelge, kas olete valve peale kindel? On see hästi organiseeritud? Kas instituuti võis tungida võõras isik, kasutades võõrast, ütleme kasvõi tapetu pääsmikku? Jevstafjevi oma.»
Direktor kehitas õlgu.:
«Valve ei allu otseselt mulle. Ent juhtides instituuti, pealegi veel sellist, ei saanud ma muidugi selle vastu huvi mitte tunda. Minu arust pole põhjust muretseda.

53
Igatahes tänase päevani ei olnud,» parandas direktor. «Tunnimehed on teadlikud, tõsised inimesed, teenistuses kohusetruud. Nii mulle igatahes tundub. Pääsmikurežiim on range: ei kontrollirta ainult väljas, pääslas, vaid ka hoonesse ja eri ruumidesse sisenemisel. Tõsi, on üks «aga» . . .»
«Milline?» .
«Instituut on uus, loodud vähem kui aasta tagasi. Töötajaid pole just palju, kuid siiski jätkub. Iga päev võtame tööle uusi inimesi. Mismoodi siin üksteist meelde jätta, nägupidi tunda (ma ei ,arvesta juhtivaid töötajaid, nemad on aastaid omavahel tuttavad)? Siit aga järeldub, et kui kõrvalisele isikule juhtub näppu instituudi pääsmik ja kui ta vahetab sellel omaniku foto, siis on instituuti pääsemine lihtsamast lihtsam.»
«Noh, mitte nii väga,» väitis Skvoretski. «Ja iga kõrvalise isiku jõud ei käigi sellest üle. See «kõrvaline» isik, nagu te oletate, peab isegi ideaalselt võltsitud pääsmiku kasutamiseks (kuid dokumendi ideaalne võltsimine ja foto vahetamine on kaval ning keeruline asi, mis nõuab professionalalset vilumust) põhjalikult tundma teie korda, kas või seda, millest te mulle praegu rääkisite. Kust peaks võõras seda teadma? Ainult mõne teie kaastöötaja käest, kes muuseas ei tohi kellelegi mingeid andmeid välja lobiseda. Järelikult viib niit jällegi instituuti, mõne siinse töötaja juurde.»
«Loogiline,» nõustus direktor. «Täiesti loogiline. Aga kes siis ometi, kui te kahtlustate kedagi instituudi töötajaist, kes?»
«Praegu ei saa. ma sellele küsimusele vastata. Keda kahtlustada? Ei, ühtegi konktreetset isikut ei saa ma. praegu kahtlustada, mul pole selleks alust. Hakkame otsima. »
«Kuid dokumendid? Mis saab Varlamovi dokumentidest? Ja kus ta ise on? Kuhu ta kadus?»
«Ma ei saa teile praegu midagi kindlat öelda. Hakkame otsima,» kordas Skvoretski rahulikult.
«Ma ei ütleks, et valmistasite mulle palju rõõmu. . . Tohin ma vähemalt teada saada, mida te

kavatsete ette võtta, mismoodi tegutsema hakata?»
«Eelkõige tahaksin ma üle vaadata sündmuskoha, professor Varlamovi toa, tema seifi. Peale selle tuleb

54
mul aru pidada mõne siinse töötajaga, ja on väga vaja, et mind keegi ei segaks.»
«Ahaa, selge. Ja siiski helistan ma teie rahvakomissarile, kui teie vastu pole.»
Skvoretski kehitas õlgu ja tõusis püsti:
«Siin pole minust teile nõuandjat. Nagu soovite. ..»

7. peatükk

Sel hommikul jõudis Gorjunov mhvaikomissar'Ö!aati enne Skvoretskit ja teda ära ootamata halkkas Ljudat
otsima. Ta alustas sellest, et tegi kindlaks, kellele kuuluvad telefonid numbritega K5-67-50, E2-34-27 ja Dl-23-16. .
Selgus, et esimene telefon on juukselõiklas, teine kinos ja kolmas loomaaias .
«Kirill Petrovitš, ma mõtlen, et alustame loomaaiast,» lausus Viktor tõsise näoga, niipea kui Skvoretski oli rahvakomissariaati jõudnud. «Arvan, et Ljuda. .. on jääkaruemand, ah?.. Ei, arvatavasti on ta hüljes: Hülgedaam või hülgepiiga. Kuidas kõlab?»
«Jäta järele,» torises Skvoretski Viktorit eemale tõrjudes. «Rahune. maha! Ja mis siis sellest, et loomaaed? Ka loomaaias töötavad inimesed. Ega seal ainult hülged ja jäälkarud ole...»
«Mispärast hülged?» lõõpis Gorjunov edasi. «Kas ma ütlesin hüljes? Ei. Ljuda on šimpans, kindel see, et šimpans. Või. . . kuidas ta oligi? . . . makaak! Aga ei! Madu! Prillmadu. Kobra! Mis te arvate? Kobra - see juba kõlab. . .»
Skvoretski ei kuulanud lõpuni, lõi käega ja ruttas ukse poole: ta kiirustas instituuti. Naernud isu täis, läks Viktor siiski loomaaeda. Võimalus Ljudat loomaaiast leida oli kahtlane, kuid ka seda varianti tuli kontrollida ja otsekohe otsinguist välja jätta, kui sealt ei leia midagi tähelepanu väärivat. Seepärast ta loomaaiast alustaski. Viktorit ei härinud sugugi, et ükski nendest telefonidest ei kuulunud kauplusele, Ljuda ameti määramisel võis Nata eksida. Ja ka Maljavkin ei tarvitsenud talle täit tõtt öelda. Selle eest oli kino, ja kinos peab olema ka piletikontrolör. Aga kui Bal-
55
zaci köitesse tehtud märge ei tähendagi telefoninumbrit, mis siis? Siis tuleb mingeid teisi teid otsida. Otsida, otsida, otsida - selline on tšekisti osa. Ja leida.
Loomaaias sai Gorjunov kiiresti Moskvas -viibivate töötajate nimekirja. Õnneks oli seal Ljudmila-nimelisi naisi üksainuike, rohkcem Ljudmillasid loomaaia töötajate hulgas ei olnud, kuid. .. see Ljudmila oli juba üle kuuekümne. Seega langeb välja.
Nüüd hõivas kino kõik Gorjunovi mõtted.
Ta astus lähemasse telefoniputikasse ja valis numbri E2-34-27.
«Halloo!» kostis kriiskav naiselhääl.
Viktor köhatas ja lausus kaunis ebakindlalt: «Palun vabandust, ma sooviksin Ljudat!»
«Ljudat? Teda ei ole. Tuleb hiljem. Õhtul.»
Torus kostis kiiret katkendlikku tuututamist.
«Ahaa!» võidutses Gorjunov. «Saite nüüd, auväärt Kirill Petrovitš, oma teoreetiliste targutuste eest: raske on arvule liita või sellest lahutada kahte või kolme, nii harilikult ei tehta. Tehakse, nagu näete!»
Gorjunov ei kahelnud, et neile vajalik Ljuda, Maljavkini tuttav, on leitud. Ja siiski, pöördunud rahvakomissariaati, otsustas ta proovida kolmandat telefoni - juukselõikla oma. Ta valis numbri *K5-*

67-50 ja palus Ljudat.
«Ljudmilat või? Sboitšakovat?»
«Jajah,» kostis Viktor ikä:hiku, «just Ljudmilat Sboitšalkovat.»
«Teie Sboitšaikovat praegult ei ole, ta töötab õhtupoolikul. Muudkui kõlistavad ja kõlistavad talle, ei anta rahu. . .» Toru visati hargile.
Viktor ohkas tahtmatult.. Säh sulle - ka seal on Ljuda! Kumb siis kahest? Tõenäoliselt piletikontrolör, kuid... Oli siiski hea, et seda Ljudat juukselõiklas kohal ei olnud, et õnnestus temaga rääkimata hakkama saada, veelgi parem oli, et sellele Ljudale «muudkui kõlistavad ja kõlistavad»: tema kõne ei kutsu esile kahtluse varjugi. Nüüd vaja kähku koguda andmeid nii ühe kui teise Ljuda kohta, siis aga. . . Eks siis näe. Nähtavasti tuleb mõlemad käsile võtta.
Mõni tund hiljem pandi Viktor Gorjunovi ette kaks õiendit.
56
Esimene. Ljudmila Sofronovna Mizjurina. Sündinud 1915. aastal, elab Palihha tänavas, maja (number), korter (number). Töötab kinos piletikontrolörina. Mizjurina on abielus. Mees: Sergei Mihhailovitš Mizjurin, sündinud 1913. aastal. Tegevarmees. Enne sõda töötas kinomehaanikuna. Moskva lähedal Ljublinos elab Mizjurina isa, Sofron Grigorjevitš Kassatkin, sündinud 1884. aastal. Töötab tekstii1iikaupade lao juhatajana. Viimasel ajal käib Mizjurina väga tihti isa pool.
Ja teine. Ljudmila Ignatjevna Sboitšakova, sündinud 1918. aastal, elab II Meštšamkajal, maja (number), korter (number). Elab koos mehega tema vanemate korteris, kes on evakueerunud. Tema mees Trifon Zahharovitš Sboitšakov on sündinud 1906. aastal, sõjainvaliid. Haavata sai 1941. aastal Smolenski all. Töötab Moskva-Vladivostoki kaugesõidurongis postivaguni ülemana. Kodus viibib harva, reiside vaheajal. Ljudmila Ignatjevna Söoitšaikova töötab Sretenka tänavas juukselõiklas.
Kooskõlastanud Skvoretskiga tegevusplaani, suundus Viktor Palihha tänavale (otsustati alustada Mizjurinast - tema ju kinos piletikontrolör!).
Ljudmila Mizjurina naabrid iseloomustasiid teda pigemini halvustavalt: ei midagi erilist, naine nagu naine ikka, kuid näruse iseloomuga. Noor, aga riiakas. Ja ahne. Koonerdaja. Muudkui tassib kõik endale. Kohutavalt kitsi: ole sa või janusse suremas, aga tilka vett ei anna.
Kas Mizjurina soetab meestega juhuslikke tutvusi? Raske öelda. Pole nagu midagi taolist märgatud, ehkki ta on kena naisterahvas ja hoolitseb ka oma välimuse eest. Ent mis armulugudesise puutub... Ei, mingit vihjet kurameerimisele ei tehtud. Aga kes teda teab? Ta on kinnine, kes teab, mis tal mõttes. Kõike võib juhtuda.
Otse Palihhalt sõitis Gorjunov Ljublinasse, kus elas Mizjurina isa. Seal tuli tal veeta terve õhtu, raisata mitu tundi, ja asja eest.
Mizjurina isa Sofron Grigorjevitš Kassatkin elas väikeses kõrge taraga varjatud majakeses. Pruukis võõral vaid tarale läheneda, kui kostis metallikõlin ja ähvardav bassihäälne haukumine: Kassatkini majapidamist valvas kuri peni.

57
Naabrid ei kutsunud Kassatkinit teisiti kui ahnepäitsuks ja suhtusid temasse avaliku vaenuga. Nagu sellisel puhul tavaliselt ikka, klatšis igaüks vihatud naabrit suure mõnuga, kedagi pülnud tarvis usutleda. Räägiti meelsasti ning palju igasuguseid üksilkasju ja raske oli aru saada, mis on siin tõde ja mis väljamõeldis. Viktor ei püüdnudki selgusele jõuda, tõde valest eraldada: Kassatkin ise huvitas teda vähe. Kui aga üks eriti sõnaohter naabrinaine mainis, et viimasel ajal oli ta Kassatkinite krundil korduvalt märganud kedagi võõrast meesterahvast, sõjaväelast, sai Vilktorist üksainus suur kõrv:
«Meesterahvas? Sõjaväelane? Ja oli see ammu? Kuidas ta välja näeb: noor või vana?»
«Ei, mitte just ammu, esimest korda võis see olla kuu aega tagasi või ivake rohkem, aga oli ta noor või vana, seda ma ei või öelda, ei pand tähele. Minu arust ta eriti vana ei old, aga kes teda teab... Ei näind hästi.» (Naabrinaine ei võinud ju tunnistada, et ta üli piilunud läbi aiaprao - aga mida sa sealt ikka näed?)

«Tema!» otsustas Viktür endamisi. «Maljavkin! Küll on õnn!»
Gorjunov tiirutas ka tekstiilikaupade lao ümber, mida juhatas Kassatkin, käis kohalikus miilitsajaoskonnas. Sel õhtul tal tõesti vedas: pidi see ka nii juhtuma, et just neil pä,evil oli laos avastatud puudujääk ja oodati revideerimist. Viktor ei jäänud saadud andmete suhtes ükskõilkseks ja teel Moskvasse valmis tal plaan, mille ta Kirill Petrovitšile ette kandis.
«Intuitsioon!» hüüatas Viktor erutatult. «Uskuge minu intuitsiooni, see on Maljavkin! Ta on seal Kassatkini juures. . .» .
Kuigi major Skvoretsiki ei jaganud oma abilise ülearust optimismi ja heitis nalja tema «komsomolitormakuse» üle, nagu ta väljendas, kiitis ta Gorjunovi plaani siiski heaks. Selsamal ööl sõitis Ljublinosse operatiivgrupp, keda juhtis major ise.
Koos Ljublino miilitsajaoskonnast kaasa kutsutud kahe miilitsamehega läks operatiivgrupp Kassatkini maja juurde. Jätnud operatiivtöötajad ümber tara valvesse (tuli sulgeda kõik põgenemisteed, paljugi mis võis juhtuda!), astus Kirill Petrovitš ise koos Gorju-

58

novi ja miilitsameestega jalgvärava juurde. Nad koputasid kaua, vastuseks kõlas vaid koera pöörane klähvimine. Lõpuks kostsid kellegi sammud ja kähe hääl küsis:
«Kes seal on? Mis te kolgite ja segate inimeste rahu?»
«Sina või,. Grigorjevitš?» kostis üks militsionääridest. «Tee lahti. Miilits.»
Kuuldus mingit kohmerdamist, seejärel kollksatas riiv ja värav läks vähe paokile.
«Oled see sina, Maksimovitš?» küsis Kassatkin tõredalt, vahtides pimedusse. «Mis kurat sa öösiti ringi kolad? Kas päevast ei aita?»
«Mina, mina,» kostis militsionäär, keda Kassatkin oli MaksImovitšiks nimetanud. «Tundsid ära? Tee lahti. Peame sinu juures läbiotsimise korraldama. Riidekraami pärast... Sa rahusta õige oma metsalist.»
Gorjunov pressis õlaga peale, värav paiskus valla ja Skvoretski kahe militsionääriga, Viktor nende kannul, läksid kõrvaletõmbunud Kassatkinist mööda maja poole. Kassatkin kinnitas lühemalt keti, mille otsas rapsis tohutu suur peni, ja järgnes kutsumata külalistele.
«Läbiotsimine?» päris ta, jõudes järele Slkvoretskile, kelles aimas peameest. «Mispärast te läbi otsite? Teil pole selleks üldse õigust.»
«On küll,» vastas major lõbusalt. «Meil on see õigus. Teie laos leiti puudujääk, noh, ja me otsimegi...»
«Puudujääk? Aga mis see minusse puutub? Mina pole riiet võtnud. Eks otsige, võim on muidugi teie käes, ainult et minul pole midagi. Pahasti talitate.»
«Seaduse järgi talitame, peremees, seaduse järgi. Ilmaaegu pahandad. Näita oma elamine ette.»
Maja oli väiike, ühekorruselme. Elutubadesse (neid oli kaks) pääses avarast vöörusest. Tuba, kuhu Skvoretski ja tema kaaslased sisenesid, paistis olevat söögituba. See oli sisustatud lihtsa tugeva mööbliga. Vahariidega kaetud suurel laual oli mitu taldrikut pooleldi söödud toiduga, poolik viinapudel, pahises massiivne läikima hõõrutud samovar. .
«Jõuka!t elate!» tähendas major.

59

Kassatkin vaikis.
Tulijatele astus vastu noor naine, välimuselt alla kolmekümne. Tema kenal näol väreles mingi kummaline naeratus, kohkunud ja lipitsev ühteaegu.
«Tütar,» noogutas Kassatkin tema poole. «Ljudmila. Sõitis Moskvast mind vaatama.»
«Mizjurina,» esitles end naine, «Ljudmila Sofronovna. Tere. . .»
«Tere,» vastas Skvoretski kõigi eest. «Vabandage tülitamast, kuid selline on juba meie amet. Peame tegema läbiotsimise... Teie sõite vist õhtust? Hiljavõitu õhtustate, aeg on juba üle südaöö. . .»

«Oma kodus olen ma ise peremees,» väitis Kassatkin mornilt. «Söön õhtust, millal tahan.»
«Seda muidugi,» möönis Kirill PetrovItš. «Peremehe asi. Kas hakkame pihta, seltsimehed?»
Skvoretski ja tema abilised vaatasid hoolikalt läbi esimese ja teise toa (viimane oli magamistuba) ega leidnud mingeid kangaid. Peaasi aga, majas polnud ka ühtegi võõrast. Mis see siis tähendab: kas Kassatkini naabrinaine eksis või mõtles ta kõik ise välja, luuletas kurjast südamest?
Kirill Petrovitš heitis GorjunoviIe vihaseid pilke, kavatsedes läbiotsimise lõpetada, kui see äkki aknalaua juurde astus ja võidurõõmsalt laia sõduririhma üles tõstis. Mizjurina karjatas vaikselt ja surus kärmesti käe suule. Kassatkin heitis talle sorakil kulmude alt raevuka pilgu. Viktor püüdis selle kinni, naeratas ja pöördus Kassatkini poole:
«Noh, papi, kelle see rihm siis on?»
««Papi»!» turtsatas Kassatkin. «Kus mul pojuke väljas! Ja mis siis, et rihm? See on minu oma. Kellel sellega pistmist on?»
«Teie oma?» imestas Gorjunov. «Kas te kannate seda siis pintsaku peal? Välimuselt oleksite nagu eraisik. . .»
«Kannan kus tahan. Ja see pole kellegi asi.»
«Öige küll,» nõustus Skvoretski. «Tõepoolest, kelle asi see on? Noh, peremees, näita oma krunti: kuuri, aita ja mis sul seal on. . .»
«Midagi ei ole,» sõnas Kassatikin süngelt. «Aita pole ehitanud. On puuriit ja koerakuut. Kas hakkate õige sealt otsima?»
60
«Miks mitte? Otsime ka sealt. . .»
Taskulampidega teed valgustades läiksid Kirill Petrovitš, Gorjunov ja miilitsamehed peremehe kannul õue. Kohe nende järel kargas välja Mizjurina ja tormas läbilõikavaIt kisendades puuriida juurde, mis kõrgus trepist vasakul. Samal hetkel sööstis tume kogu riida tagant tara poole.
«Seis!» hüüdis Skvoretski valjusti, taskust püstolit välja tõmmates. «Seis! Muidu lasen. . .»
Heledalt trillerdas miilitsavile. Kuid jooksja ei mõelnudki peatuda. Välgukiirusel kargas ta üle tara. Põgeneda tal siiski ei õwestunud: tara tagant kostis madinat, kõlas summutatud karje, ja hetk hiljem tõid kaks operatiivtöötajat. Gorjunovi poolt ettenägelikult lahtilükatud jalgväravast sisse tugeva mehe, kelle käed olid selja taha seotud.
Vaevalt said tšekistid kinnipeetu tuppa valguse kätte toimetada - see oli pikka kasvu laiaõlgne mees vöörihmata ja paguniteta sõduripluusis, millelt olid lõkmed ära harutatud -, kui Mizjurina viskus tema rinnale ja kisendas südantlõhestavalt:
«Ei lase!... Peletised... Ei la-a-se! . . .»
«Hea küll, Ljuda, mis sa enam. ..» ütles see häbenedes ja püüdis kohmakalit naise sitkete käte vahelt vabaks saada.
«Kodanik Mizjurina!» oli Skvoretski sunnitud häält kõrgendama. «Rahunege. Istuge. Teeme asja klaariks.»
Möödus vähemalt tund, kuni kõik selgeks sai. Ei, see polnud Maljavkin, ja polnud ka mingit sarnasust. Viktor Ivanovitš oli juubeldanud enneaegu. Kinnipeetu oli Ljudmila mees Sergei Mihhailovitš Mizjurin. Umbes aasta tagasi oli ta Nõukogude armeest deserteerinud ja kogu aeg end Ljublinos oma äia juures varjanud, elades illegaalselt, ilma et oleks ninagi hoovist välja pistnud. Peale Kassatkini ja Mizjurina, kes alalõpmata korrutasid oma naabritele ja tuttavatele, et Ljudmila mees on rindel ja sõdih, ei teadnud keegi, kus ta viibib.
Andnud Mizjurini miilitsatöötajaile üle ja teinud neile ülesandeks ette valmistada materjalid tribunali saatmiseks, pöördus Skvoretski koos Gorjunovi ja teiste operatiivtöötajatega Moskvasse tagasi.

61
«Noh, Viktor,» küsis Kirill Petrovitš teel, «mis intuitsioon teeb? Kus su Maljavkin siis on?» .

Gorjunov vaikis kohmetult. Intuitsioon oli alt vedanud, Maljavikinit ei olnud.

8. peatükk

Ebaõnn Ljublinos ei kahandanud Gorjunovi kuraasi. Nüüd jäi üle vaid Ljudmila Sboitšakova ja Viktor oli veendunud, et seal tulevad Maljavkini jäljed kindlasti avalikuks.. Kui ei, siis otsime edasi!

Gorjunovil oli kange tahtmine sõita juukselõiklasse, istuda Sboitšakova ette toolile ja alustada sundimatut vestlust. Võib-olla koorub sellisest jutuajamisest mõnigi asi lagedale. Kuid ta hoidis end tagasi: riskantne. See-eest ei saanud keegi vaielda sõidu vastu II Meštšanskajale, Sboitšakova koju. Kohapeal ettevaatlikult luuret teha oli hädavajalik ja Gorjunov siirduski maad kuulama.

Sboitšakova elas vanas puust majalobudikus väikese hoovi kõige kaugemas sopis, maja kõrval ja taga olid kaasaegsemad j a kõrgemad elamud.

Sboitšakovide korter asus esimesel korrusel. Paksude kardinatega kaetud alknad olid maapinnaga peaaegu ühetasa. Uks viis otse õue, väikesele ühe astmega trepile. Ukse ees rippus suur tabalukk.

Gorjunovi õnneks istusid õues pingil laiaharulise pärna all mõned eakad naised ja meesterahvas, kellel parema jala asemel oli puujalg. Kui Viktor hoovi astus, jätsid nad paugupealt jutu katki, vahetasid pilke ja jäid teda vahtima.

«Tere,» ütles ta viisakalt ja võttis soni peast. «Tere-tere, kui sa nalja ei tee,» vastas üks naine torisedes. Teised vaikisid mornilt.

«Ehk teate öelda, rkas Dmitrijevidest on keegi kodus?

Nad vist elavad siin?» (Gorjunov teadis, et Sboitšakova kõrvalkorteris oli elanud Dmitrijevi perekond, kellest pereisa ja vanem poeg viibisid rindel, olid elus ja terved, kõik ülejäänud perekonnaliikmed aga olid evakueerunud.)

«Dmitrijevid? Mis sa nendest tahad?» küsis puujalaga mees.

«Ma teenisin Pjotr Anissimovitšiga, see tähendab Dmitrijeviga ühes väeosas. Sain haavata. Olin seejärel hospidalis. Nüüd lasti välja, otsustasin sisse astuda, ehk kuulen midagi.» .

«Petjaškaga?» hüüatas puujalaga mees rõõmsalt, nihutades end pingil ja tehes Gorjunovile ruumi. «No istu ometi, kulla mees, istu! Puhka jalgu! Kuidas Petjaškal seal läheb, mismoodi ta sõdib? Lase aga kuulda.»

Ka naised võtsid koomale. Morn ilme nende nägudel asendus sõbraliku naeratusega.

«Mida teile öelda?» alustas Gorjunov mõtlikult. «Ma sõdisin ju Pjotriga koos neljakümne teise hakul, pärast aga, nagu ütlesin, sain haavata. Siis oli kõik hästi, Pjotr võitles mehiselt. Sai medali (seda Gorjunov teadis). Aga mis hiljem juhtus, kus Pjotr praegu on, kuidas tal läheb, seda ma ei tea. Sõda. . .»

«Olgu ta neetud, see sõda!» lausus ühe jalaga mees kurjalt ja laksatas käega raevukaIt oma puujala pihta. «Medalist, vennas, teame ilma sinutagi, oleme kuulnud. Tuleb välja, et mitte sina meile, vaid meie ise võime sulle Petjaškast rääkida.» Ootamatult puhkes ta naerma. «Aga kas teate, eided, mis mina mõtlesin? Arvasin, et ta ei tulnud hoopiski Dmitrijevide, vaid Ljudka poole!»

«Nojah, nojah,» noogutasid naised päid. «Minagi mõtlesin sedasama. . . Ja mina ka. . . Ja mina. . .» Nad hakkasid naerma.

Naistel läks Dmitrijev ruttu meelest ja üha rohkem hoogu sattudes hakkasid nad arvustama Ljudka Sboitšakovat. Üsna pea sai Viktor kõigis üksikasjades teada

tema arvukatest seiklustest. Raske oli selgust saada, mis selles loos oli tõde ja mida räägiti ilmaaegu, õelusest, kuid asja olemus sai selgeks ja see andis Viktorile palju.

Nagu naabrinaised ühel häälel kinnitasid, oli Ljudka Sboitšakova alati olnud liiderlik. Tõsi küll, enne sõda oli ta elanud vaikselt, ettevaatlikult. Kõik algas sõja puhkemisest, sellest ajast, kui tema mees Trifon Sboitšakov armeesse võeti, seejärel aga evakueerusid ka mehe vanemad. Ljudka jäi korteris ainsaks ja täieõiguslikuks perenaiseks. Ja siis läkski lahti! Iga päev

63
käisid tal sõbrad: kord üks; kord teine. .. Ja rohkem ikka sõjaväelased. Ohvitserid.
Neljakümne teise aasta kevadel tuli mees tagasi. Hospidalist. Muidu pole viga, kuid paremast käest sant. Ühesõnaga, tema sõdimine oli sõditud. Jäädavalt. Sõna siit, teine sealt ladusid naabrid talle kõik välja. Ta klobinud Ljudkat päeva kaks või kolm.
Ljudka sai küll peksa, aga mis sellest tolku? Trifon läks tagasi endisele tööle - raudteele. Kaugesõidurongi postivaguni ülemaks. Mõnikord on sõidus nädal, kaks või isegi kuu aega joonelt. Ljudkal muud polegi tarvis: nii kui mees kaob, nii kallike asemele vajub. Ja jälle küll üks, küll teine. Ja oleks veel et salaja, tasahilju, aga nad kohe elavad tema juures, nii päeval kui öösel.
Ja mis ta veel välja nuputas! Meest ta ikkagi pelgab: Trifon on kõva käega. Kui ta nüüd kallikesega tuleb, siis saadab selle kambrisse, paneb väljastpoolt ukse lukku ja võtme kokkulepitud kohta. Ise aga ronib aknast sisse.
Juhtub Trifon nüüd kogemata halval ajal tulema, hakkab võtit luku augus lõgistama, lipsavad Ljudka ja kallike selle ajaga aknast välja (ukse juurest aken ei paista) - ja kaovad nagu tina tuhka. Hiljem tuleb Ljudka tagasi, tasane ja vagur. Trifonile on sellest mitu korda räägitud, tema aga vihastab, ei taha kuuldagi. Naist nüpeldab küll, aga armastab. Mis parata?
Näh, praegugi on tal keegi... Nooruke. Linalakk. Enne käis ikka harva, viimasel ajal aga paistab Ljudika juures istuvatki, sest Trifon on jälle sõidus. Võib-olla aga, et ei istu ka. Õues pole see nooruke end kolm päeva näidanud.
Siin kukkusid Viktori vestlusikaaslased vaidlema: kes ütles, et linalakka pole näha olnud kolm päeva, kes, et kaks, puujalaga mees kinnitas koguni, et nägi teda alles eile. Vaidlusele ei paistnudki lõppu tulevat.
Gorjunov pidi end tohutult pingutama, et seda kõike raihulikult kuulata. Talle sai korrapealt selgeks, et Maljavkin on just siin, selles hoovis, selles majaubrikus. Mitte Ljublinos – seal oli viga juhtunud -, vaid siin. Siin on tema redupaik. Ja kui Maljavkinit praegu siin ka pole, siis ta oli, ilmtingimata oli eile, üleeile. . . Ja tuleb veel tagasi. Kindlasti! . . .

64
Kuid jutuhimulistest naistest polnudki nii lihtne lahti saada. Nad meenutasid üha uusi ja uusi seiku, tundes rõõmu uue kuulaja üle: üksteist olid nad juba ammu ära tüüdanud, igaüks teadis niigi, mis teine ütleb.
Lõpuks õnnestus Viktoril pääseda mokalaata pidavate naiste käest, kes olid talle osutanud nii suure teene. Väärikalt jättis ta nendega viimast korda hüvasti ja sammus aeglaselt värava poole. Vaevalt jõudis Gorjunov nurga taha, kui pistis jooksma, nii kuidas jalad võtsid.
Skvoretskit kohal ei olnud ja pidades kalliks iga minutit läks Gorjunov otse komissari juurde.
«Nii, nii,» !hakkas komissar sõrmedega lauede trummeldama. «Te siis arvate, et Maljavkin viibib seal, selle Sboitšakova pool? Nojah, paistab küll sedamoodi; aga ikkagi on see vaid oletus. Vaadake, et ei tuleks välja. teine Ljublino: äkki polegi see Maljavikin?»
«Seltsimees komissar,» hüüatas Gorjunov, «tema see on! Olen kindel. Kõik klapib: nii Nata jutt kui tundemärgid. .. Ma tunnen, et tema!»
Komissar naeratas:
«Ah tunnete? Juba jälle? See on muidugi oluline, kuid vaist on teid juba korduvalt alt vedanud. Kui tõtt öelda, siis mina arvestan rohkem fakte. Ja isegi kui neid on küllaldaselt, ei hakka me talitama uisapäisa. Ei tohi. Ja milleks? Milline on teie ettepanek? Ootamatult kohale ilmuda, maja ümber piirata, korraldada läbiotsimine, ajada kogu kvarval lärmi täis? Kas siis nii tohib? Aga äkki pole see siiski Maljavkin? Või oletame, et on. Relvaga. Kas tahate ohvreid? Ei, teeme teisiti. . .»
Komissar võttis telefonitoru, andis korralduse. «Niimoodi,» lausus komissar toru ära pannes. «Kas kõik on selge? Niipea kitii pimeneb, alustate operatsiooni. »
. . . Tänaval, mida mööda hiljuti oli Gorjunov jooksnud, peatus pidurite kiunudes auto. Selle järel

teine. Mõned noormehed, nende seas ka Viktor Gorjunov, hüppasid kähiku autodest välja ja siirdusid kes II-le Meštsanskajale, kes läbikäidavatesse hoovidesse. Nad kõndisid lahus, rahulikult, ükskõikse ilmega. Veel mõni minut, ja kõik teed Sboitšakovide maja

65

juurde olid võõrale silmale märgatamatult suletud.

Hämardus. Kõik oli vaikne. Hoovi astusid vahetevahel juhuslikud möödakäijiad ja pärna all pingil istusid mingisugused inimesed. Sboitšaikovide korterisse ei sisenenud keegi ja keegi ei tulnud sealt ka välja. Ukse ees rippus tabalukk.

Ei tulnud ka Ljudmilat: nähtavasti oli ta veel tööl. Pimedus tihenes. Enam ei seletanud silm isegi ligidalt nägu. Tšekisiid lähenesid Sboitšaikovide majale.

Kella kümne paiku vilksatas väravaavas vari. Vaikselt ja ettevaatlikult, alatasa ümberringi vahtides tuli hoovi keegi naine. Ta astus Sboitšakovide korteri akna juurde ja koputas tasakesi kolm korda luugile. Seejärel veel kolm korda. Möödus mõni sekund ja aken lükati pisut poikvele.

«Kas sina, Ljuda?» .kostis meesterahva hääl.

«Mina, mina,» vastas naine ja ronis osavasti aknalauale.

Aken tõmmati kinni. Ukse ette jäi rippuma tabalukk.

Möödus veel pool tundi. Hoovis valitses vaikus, polnud hingegi. Taevas sõudvate pilvede vahelt vaatas harva kuu, valgustades pimendatud Moskvat viirastusliku kumaga.

Äkki tümpsusid trepil rasked sammud, tabalukus krigises võti. Hetke pärast avanes käratult üks aken ja meesterahvas hüppas kergelt välja: Ta ei jõudnud paari sammugi teha, kui ta käed selja taha väänati. Mees karjatas kohkunult, püüdes lahti rabelda.

«Tasa!» kõlas käskiv hääl. «Ärge tehke lärmi. Vastupanu on kasutu.»

Niisama kähku ja käratuli võeti kinni ka naine --Ljudmila Sboitšakova, kes meesterahva järel oli aknast välja hüpanud. Tabalukk aga jäigi ukse ette rippuma. Luku kallal pusinud Gorjunov astus trepilt alla ja ühines operatiivtöötajate grupiga.

Operatiivtöötajad panid kinnipeetud autodesse — mehe ühte, naise teise - ja sõidutasid raihvakomissariaati. Ljudmila Sboitšakovaga pikka juttu ei aetud: ta nuttis kibedasti, kahetses patte ja kinnitas tšekistidele, et midagi taolist temaga enam ei juhtu. Nagu selgus, oli ta kinnipeetuga tutvunud umbes kaks kuud

66

tagasi. Juhuslikult. «Ta oli nii sümpaatne. Ohvitser. Rindelt. Mis sellest siis on? Kui ma oleksin teadnud, kui ma oleksin teadnud. . .» Ja jälle pisarad.

Sboitšakova vandus jumala nimel, et teab ainult oma sõbra eesnime: ta oli nimetanud end Nikolaiks. Perekonnanime vastu ei olevat ta aga huvi tundnudki. Kogu tuivuse kestel oli Nikolai tema pool käinud viis-kuus korda. Mitte rohkem. Ainult et viimasel ajal oli ta seal elanud neli ööpäeva. See on tõsi. Rohkem ei tea ta midagi.

Sboitšakova lasti vabaks. Ilmselt polnud tal tõepoolest enam midagi rohkemat öelda.

Nikolai? Tähendab, et mitte Boriss, vaid Nikolai? See polegi Maljavkin? Või oli ta valetanud, oma nime varjanud? Kuid milleks; mis eesmärgil? Maljavkinil olid isiklikud dokumendid ja tal polnud mingit vajadust oma nime varjata.

Dokumendid olid kinnipeetul muide olemas. Isikutunnistus ja komandeerimistõend sõjaväeosast. Nii üks kui teine olid Nikolai Zadvornõi, mitte aga Maljavkini nimele. Rohkem ei midagi. Kas tõesti polnud see jälle tema, oli see taas eksitus?

9. peatükk

Kirill Petrovitš Skvoretski jõudis instituudist tagasi alles ööseks. Ta oli kõige süngemas meeleolus. Viimased päevad olid räbalamast räbalamad. Ühele ebameeldivusele - Varlamovi saladuslikule põgenemisele - oli lisandunud uus, mitte vähem saladuslik, kõige ohtlikuma iseloomuga: dokumentide kadumine. Siin polnudenam midagi mõistatada, see oli kõige raskema kuritöö fakt. Veelgi hullem: mis siis, kui need dokumendid satuvad vaenlase kätte või ongi juba fašistide valduses? Sellest ei tahtnud isegi mõelda. Aga mõelda oli vaja. . . .

Ja siis veel Jevstafjevi tapmine. Kõiki põimus üheks puntraks. Kõige rohkem häiris Skvoretskit see, et aeg läks, ent hoolimata kõige visamast ja vaevarikkamast tööst ei avastanud ta ühtegi pidepunkti, ei peenimatki niidiotsakest, millest kinni haarates võinuks paljastada

saladuse, leida dokumendid varastanud vaenlase jäljed.

Pärast jutuajiamist instituudi direktoriga vaatas Kirill Petrovitš seifi hooliikalt üle. Ei midagi. Ei mingeid lahtimuukimise tunnuseid. Kõige järgi otsustades oli seif tõepoolest avatud võtmega, siit aga sai üha tõenäolisemaks professor Varlamovi asjaosalisus dokumentide kadumises.

«Varlamov?» mõtles major. «Varlamov? Kas tema võttis dokumendid? Selle poolt räägib väga palju: kas või võti, põgenemine... Aga... Kui palju siin on «agasid»! »

Kirill Petrovitš ei saanud jätta arvestamata instituudi direktori arvamust, kes ei lubanud mõeldagi, et dokumentide vargus on professori kätetöö. Ja mitte üksnes seda. Varlamovilt võidi ju võti varastada, lõpuks võidi võtmest jäljend teha. .. Jah, see kõik on nii, kõik võis olla, kuid... põgenemine! Professori põgenemine. Ei või olla, et Varlamovi saladusliku jalgalaskmise ja dokumentide kadumise vahel poleks sidet. Võib-olla professor sellepärast põgeneski, et dokumendid. . .

Kohe uurimise algul sattus Kirill Petrovitš ühe üsnagi tähtsa asjaolu peale: ta selgitas välja, et dokumente ei varastatud varem kui päev enne tema instituuti tulekut. Eelmisel õhtul olid need veel seifis oma kohal olnud. Kahel teaduslikul töötajal oli läinud vaja dokumentidest mõningaid andmeid ja professor Varlamov oli neile neid andmeid just ära m i n e k u eel näidanud. Seejäreloli ta n e n d e juuresolekul dokumendid seifi luku taha pannud ja instituudist lahkunud. Kuhu professor läks ja kus ta pärast viibis, seda töötajad ei teadnud. See-eest teadis major. Õigemini ta teadis, et professor läks instituudist koju, pärast aga... pärast laskis jalga. Uurimine igatahes näitas, et instituuti VarIamov enam tagasi ei tulnud. Tähendab mitte tema? Kurat võtaks küll!

Kirill Petrovitš ajas juttu instituudi töötajatega: teadlaste, laborantide, koristajate, valvemeeskonna liikmete ja komandöridega - ei kõige vähematki.

Tervelt kaks tundi vestles major professor Varlamovi lähima kaastöölise ja ammuse sõbra Konstantin

Dmitrijevitš Miklaševiga. Viimane oli jutukehv, vaevu sai sõna suust, küsimustele vastas vastumeelselt või jättis hoopiski vastamata. Kirill Petrovitš jõudis veendumusele, et Miklašev suhtub temasse antipaatiaga. (Õigemini mitte temasse, vaid sellesse asutusse, keda major esindas, - riikliku julgeoleku organeisse. Ent mispärast? Mis põhjusel? Kust küll selline eelarvamus?) .

Samuti oli selge, et Miklašev ei kahelnud põrmugi Varlamovi täielikus süütuses. Kui jutt kaldus professorile, rääkis vanamees temast ainult piiritu lugupidamisega.

Kirill Petrovitšit hämmastas see, et nagu talle tundus, ei häirinud Miklaševit sugugi professori põgenemise, tema kadumise fakt ise. Ent mulje võis ka petlik olla: Miklašev oli üldse kogu. jutuajamise kestel kõige vastu ükskõikne, arutada aga temaga üksipulgi professori kadumise fakti ja teha mingeid oletusi ei pidanud Skvoretski võimalikuks. Miklašev ise jäi majorile mõistatuseks.

Jah, Mikiaševi käitumine muutis Skvoretski valvsaks, kuid teised kaastöötajad kinnitasid ühel häälel: «Ah Miklašev? Konstantin Dmitrijevitš? Oo, tema on meil säärane... Tümikas. Sõnakestki ei

lausu, aga töömees. . Võite kindel olla!»

Kirill Petrovitš helistas siiski rahvakomissariaati ja andis korralduse kõige kiiremas korras kontrollida sündsal ettekäändel Miklaševi korterit. See oli asjatu: seal ei leitud mingeid jälgi ei professor Varlamovist ega Eva Jevgenjevnast. Samal ajal kontrolliti ettevaatlifkult ka Eva Jevgenjevna tuttavaid.

Hilisõhtul sõitis Skvoretski miilitsavalitsusse, kohtus töötajatega, kes uurisid Jevstafjevi tapmise lugu, ja leppis kokku ühiseks tegutsemiseks edaspidi: oli tarvis otsida mõrvarit ja asjaolud kujunesid nii, et RJRK organid ei saanud kõrvale jääda. Skvoretskile ei andnud see sõit midagi, sest ka miilits polnud veel midagi teada saanud ega leidnud mingeid jälgi. Täiesti arusaadav, et Kirill Petrovitši meeleolu oli sünge, hullem ei saanudki olla.

Gorjunov oli parajasti lõpetanud Sboitšaikovaga ja valmistus nüüd kinnipeetut üle kuulama. Too istus vaikides kõrvalkabinetis ülhe operatiivtöötaja valve all.

69

Nähes Skvoretskit sisenemas hüppas Viktor püsti ja sõnas rõõmsalt:

«Kätte saime, Kirill Petrovitš! Ljudmila Sboitšakova juurest.»

Majori ilme muutus. Ta elavnes:

«Maljavkin? Ikka tema?»

Gorjunov kohmetus:

«Arvan. . oletan, et jah. Tema. Kuid ta nimetas end teisiti - Zadvornõiks. Nikolai Zadvornõiks. Ka dokumendid on Zadvornõi nimele. Saatsin need ekspertiisi. Kinnipeetut üle kuulanud veel ei ole, ootasin teid.» .

«Tuleb välja kutsuda kapten Popov,» lausus Skvoretski. «Toidulaost. Ja Konstantinov. Korraldame äratundmise. Jah, ja veel Nata. Tema tunneb Maljavkinit kõige pareminL Nata kindlasti. Niipea kui saabuvad, hakka pihta. Mind ära oota, lähen komissari juurde. Võin jääda kauemaks.»

Gorjunovil ei õnnestunud leida Popovi ega ka Konstantinovit. Lao valvur teatas, et mõlemad! olid ära läi.., nud. Korteris neil telefoni ei olnud. Gorjunov saatis Popovile ja Konstantinovile auto koju järele, ise aga helistas Natale. Ilmselt erutas tütarlast ootamatu kutse RJRK-sse, kuid vastu ta ei hakanud: kui vaja, siis vaja.

Kui Nata kohale jõudis, pühendas Gorjunov ta asjaloosse.

Üksikasjadesse laskumata teatas ta, et ühe naise juurest oli tabatud Nõukogude armee ohvitser. Vanemleitnant. On põhjust oletada, et see on Maljavkin, kuigi täpselt pole veel midagi teada (Gorjunov jättis mainimata, et kinnipeetul olid dokumendid Nilkolai Zadvornõi nimele).

«Korraldame äratundmise,» lõpetas Gorjunov. «Seepärast ma palusingi teid siia sõita. Me loodame teie abile.»

«Palun väga,» kohmetus Nata. Tema põskedesse tõusis puna. «Kui on vaja. . . Ainult mis ma tegema pean? Te seletage mulle ära, olge hea.»

«Meelsasti,» nõustus Viktor ja seletas Natale, kuidas korraldatakse äratundmist. «Peaasi - ärge verest välja lööge,» ergutas ta araks muutunud tütarlast. «Siin pole midagi hirmsat!»

70

Gorjunovi tähelepaneliikult ära kuulanud, imestas Nata:

«Sain kõigest, aru, aga.. Aga milleks?»

«Kuidas milleks?» ei taibanud Gorjunov.

«Milleks mind tarvis läheb, misjaoks seda, nagu te ütlesite, äratundmist tehakse?»

«See tähendab kuidas misjaoks?» hakkas Gorjunov pahaseks saama.

«Ei-ei,» ruttas Nata ütlema, «te ei saanud minust õigesti aru. Ma teen muidugi kõik, mis vaja, ainult. . . Teil on ju Maljavkini foto, milleks siis veel mina?»

«Ah vaat mis!» muigas Gorjunov. «Foto on muidugi olemas, aga et ilmeksimatult (ta rõhutas seda

sõna eriti) tuvastada kinnipeetu isik, selleks fotost ei piisa. Kui on inimesi, kes kinnipeetut isiklikult tunnevad, korraldatakse eksituse vältimiseks äratundmine. On arusaadav?»
Nata noogutas.
«Siis on hästi,» lausus Gorjunov. «Hakkame peale.» Kabinetis, kus asus kinnipeetu, oli seina äärde pandud neli tooli. Neist ühel, keslkmisel, istus pea norus ja käed põlvedel see, kes nimetas end Zadvornõiks. Teistel toolidel istusid samas poosis erariides operatiivtöötajad, kinnipeetuga umbes üheealised. Vastas kirjutuslaua taga istus veel üks tšekist.

Vaevalt said Gorjunov ja Nata tuppa astuda, kui kinnipeetu ajas end sirgu ja jäi kohkunult Natale otsa jõllitama. Puna tema näost hakkas pikkamisi kaduma, asendudes sinkja kahvatusega, kuid mõne hetke pärast lahvatasid ta põsed lõõmama.

«Pole vaja...» ütles ta meeleheitega, haarates vasaku käega kõrist. «Pole vaja. Ma räägin kõik. Ise. Ma pole Zadvornõi, mu nimi on Maljavkin. Boriss Maljavkin.»

Kõik oli selge. Natal ei tulnud suudki paotada. Rahustanud nii palju kui võimalik äärmiselt erutatud tütarlast, saatis Gorjunov ta ära ning alustas ülekuulamist Popovi ja Konstantinovit ootamata (nüüd , polnud neid enam vaja).

Ülekuulamist toimetas ta oskuslikult, läbimõeldult, kiirustamata. Täitnud ankeedi lahrtrid - kinnipeetu perekonna-, ees- ja isammi, sünniaasta ja koht -, läitis Viktor suitsu ja lausus: .

71

«Nõndaks, formaalsustega on lõpetatud. Nüüd on teie kord: rääkige.»
«Mida rääkida?» küsis Maljavkin masendatult. «Millest?»

«Kõigest,» nähvas Gorjunov karmilt. «Kõigest. Kogu oma elust. Ainult tõtt. Võtke arvesse, et ma kirjutan teie tunnistused üles, ja kui miski on teisiti, läheb tõest lahku, siis... Siis oleme sunnitud teid paljastama ja sel juhul süüdistage vaid iseennast.»
Maljavkin ohkas katkendlikult, niheles korraks toolil ja muigas virilalt.
«Kas ma pean siis sündimisest pihta haklkama?»
«Võib ka sellest, ainult lühemaIt. Aga kui jõuate sõjani; sõja esimeste päevadeni, siis palun mitte häbeneda. Siin olge põhjalik, konkreetne: faktid, sündmused, inimesed. Kus sõdisite, kuidas, mis väeosades rääkige kõigest, samm-sammuk Absoluutselt kõigest, midagi varjamata. Tänase päevani. Selge?»

Maljavkin ohkas veel kord, palus vett (Viktor ulatas talle klaasi) ja hakkas rääkima tasase katkeva häälega. Ta rääkis, kuidas oli õppinud koolis, konservatooriumis, nimetas oma sõpru, meenutas esimesi sõjapäevi, vabatahtlikuna rindele minekut...

Gorjunov kuulas vaiikides, tähelepanelikult, rääkijat katkestamata, ainult mõnikord harva, peamist üles märkides palus pisut oodata ja rääkida aeglasemalt.

Maljavkin kogus end vähehaaval, hakkas rääkima valjemini, enesekindlamalt. Ta nimetas kooli, mille oli lõpetanud sõja alguses, väeosi, kus oli teeninud, kohti, kus oli sõdinud. Ent kui rääkides koolist ja esimestest lahingutest, millest ta osa oli võtnud, polnud Maljavkin kitsi üksikasjadega ning sõdurielu detailidega, siis mida edasi, seda vähem oli üksikasju, jäid vaid väeosade nimetused komandöride nimed ja nende kohtade põgus, kirjeldus, kus väeosa oli lahinguid pidanud. Jättes peaaegu rääkimata väerüksusest, kus ta viimasel aastal olevat teeninud, teatas ta kiirkõnes, et väejuhatuse loal lasti ta pärast kerget haavatasaamist puhkusele Moskvasse, kus oligi elanud oma tuttavate juures kaks viimast kuud.

Gorjunov ei katkestanud teda kordagi egaesitanud ainsatki küsimust, ainult märkis hoolikalt üles kõik, mis Maljavkin jutustas.

72

Ljudmila Sboitšakovast rääkis Maljavkin nii: «Sboitšakova? Mida ma võin tema kohta öelda? Tutvusime juhuslikult. Juuksuri juures. Tütarlapsel pole viga, meie aga oleme rindemehed. Mõistate?

Ööbisin tema pool kaks-kolm korda, noh ja nüüd, pärast seda lugu prokuratuuris. Te muidugi teate? Mis kurat mind küll hullutas, ei suuda seda enesele andeks anda! Oleks ära klaaritud, tulema lastud, mina aga - panin plehku. Oli seda tarvis! Idioot! Viimane idioot!»

Skvoretski astus kabinetti, kui Maljavkin hakkas juba lõpetama. Andnud Gorjunovile märku ülekuulamist jätkata, võttis ta istet ja hakkas lugema Viktori täiskirjutatud paberilehti.

«Jätkame,» pöördus Gorjunov Maljavkini poole. «Niisiis, mis oli edasi?»

«Edasi?» muigas Maljavkin kohmetult. «Mis edasi? Ma rääkisin vist kõik ära, seltsimees ülem. Lisada pole -midagi.» .

«Kõik?» küsis Gorjunov kurjalt. «Ah pole midagi lisada? Hüva. Paneme kirja. Nüüd aga vastake sellisele küsimusele: kuidas sattusid teie kätte Zadvornõi dokumendid? Kust te need saite?»

«Ah jaa, dokumendid. Olen süüdi. Läks sootuks meelest. Nendega, mõistate, oli säärane lugu. Kui ma prokuratuurist jalga lasksin, olin kohutavalt verest väljas. Eluisu oli läinud. Ja dokumente ei mingisnguseid: need võeti ära, kui meid kinni peeti. Nagu nimme juhtusin järgmisel päeval ühe rindesõbraga kokku. Noh, rääkisin talle ära, mis ja kuidas. Ta sõimas mul muidugi naha täis, kuid andis oma tunnistuse. Et ma pääseksin koju, see tähendab oma väeossa. Seal oleksin ma kõigest ülemustele ette kandnud, dokumendid aga talle tagastanud.Niimoodi see juhtus.»

«Huvitav,» muigas Gorjunov. «Ja selle teie «sõbra» tunnistusel, nagu te kinnitate, oli teie pilt? Teie, aga mitte kellegi teise oma. Kuidas see siis sinna sai?»

«Ah pilt. . .» nämmutas Maljavkin, «see... See pole minu, vaid tema pilt. Me... Me oleme väga sarnased. Juhtus, et väeosas vahetati meid isegi ära. Jajah, ausõna"...»

«Ah nii? Või vahetati isegi ära? Mis siis ikka, ka selle paneme kirja,» lausus Gorjunov rahulikult. «Mida te veel võite oma tunnistustele lisada?»

.«Pole mul midagi lisada,» kostls Maljavkin ja muigas taas virilalt. «Ma rääkisin kõik ära, nii kuidas on.»

«Veel üks küsimus. Kui te prokuratuurist põgenesite, kas läksite siis kohe Sboitšakova juurde või käisite vahepeal veel kusagil sees?»

Maljavkin kibrutas otsmikku, justkui püüdes meelde tuletada, siis aga lahutas abitult käsi ja sõnas:

«Kus ma siis käisin? Ei, poleks nagu kusagil käinud. Läksin Sboitšakova poole.»

Skvoretski lõpetas Maljavkini tunnistuste lugemise ja vaatas talle karmilt silma. Vaatas, ei öelnud aga midagi, noogutas vaid sõnatult Gorjunovile: jätkaike, jätkake.

Gorjunov ulatas Maljavikinile ülekuulamisprotokolli lehed:

«Lugege läbi ja kirjutage alla. Kui midagi on valesti, öelge. Kui ma eksisin, siis parandame ära.»

Maljavkin laskis silmadel kähku üle paberilehtede käia, viivitas pisut ja kirjutas alla.

«Öelge, Maljavkin,» küsis Gorjunov äärmiselt rahulikult, «kas te kavatsete rääkida tõtt?»

«Tõ-tõtt?» hakkas Maljavikin ikogelema. «Ma ju rääkisin tõtt, »

«Kõik, mis te rääkisite, on vale. Puhas vale!» lausus Gorjunov teravalt.

«Aga ma ei valeta ju, seltsimees ülem. Kõik, mis ma ütlesin, on õige.»

«Ja see ka, et pärast prokuratuurist põgenemist läksite otsejoones Sboitšakova poole, kusagile sisse astumata? Kas teie ei tundnud siis seda inimest, kes teid ära tundis? Võib-olla tuleb professor Varlamovi õetütar uuesti siia kutsuda? Ta meenutab teile paljugi.» .

Maljavkin lõi käe näo ette:

«Tema? . . Nata? Ta rääkis teile? Ei, ma ise. Ise. Räägin :kõik. . .»

«Ei, aitab küll,» katkestas Gorjunov karmilt.

«Oleme teid küllalt kuulanud. Nüüd hakkan mina rääkima, teie asi on aga kuulata ja küsimustele vastata. Ma hoiatasin teid. Võtke vaevaks teatada - ainult tõtt! -, kuidas, mil viisil ja millise eesmärgiga te Moskvasse sõitsite?»

75
«Ma ju rääkisin teile,» lausus Maljavlkin masendatult. «Sain puhkuse. Nii ma sõitsingi... Mais...»
«Mais? Aga praegu on juuli! Kui kauaks teile puhkust anti?»
«Puhkust sain kolm kuud.»
«Siin on teie dokumendid.» Gorjunov läks oma laua juurde ja tõstis sel1e servalt mes paiki dokumente. «Mitte Zadvornõi, vaid Maljavkini omad. Nii on vististi teie tõeline nimi? Miski ei kinnita teie sõnu, nagu oleks teile puhikust antud. Dokumentide järgi otsustades ei sõitnud te mitte puhkusele, vaid komandeeringusse. Mis komandeeringusse? Millisel eesmärgil?»

Maljavkin tõmbas hinge ja vedas masinlikult käega üle otsmiku, pühkides pärlendavat higi.

«Ah see?» kostis ta. «Siin on ju kõik lihtsamast lihtsam. Meil väeosas ei peetud sobivaks vormistada sõitu puhkusena, seepärast väejuhatus käskiski mulle komandeerimistunnistuse välja kirjutada.»
«Väejuhatus?» seikkus Skvoretski. «Missugune väejuhatus?»
«Ku-kuidasm-missugune?» hakkas Maljavkin uuesti kokutama. «M-ma ei s-saa aru...»

«Saate väga hästi aru,» sõnas Skvoretski kurjalt ja noogutas Gorjunovile: hea küll, jätka. Vaatame, mis saab edasi.

Vilktor võttis tugitooIts mugavama asendi ja esitas uue küsimuse:
«Kas te sõitsite Moskvasse üksi või. . .»
«Üksi,» vastas Maljavkin kähku.
«Üksi?» Gorjunovi hääl kõlas ähvardavalt. «On see tõsi?»
«Jah,» kostis Maljavkin kõheldes. «Üksi. Ehkki...kui täpne olla. . .»
«See tähendab?»
«Vlaadake, ma sõitsin üksi, kuid samaaegselt sõitis koos minuga Moskvasse mu seltsimees...»
«Ah mõnda? . . . Ja seda te nimetate üksi sõitmiseks? Kuidas on selle seltsimehe perekonnanimi? Eesnimi?»
«Gitajev. Matvei. Aleksandrovitš Gitajev. Vanemleitnant. »
«Kust te saite toiduatestaadid, mida Moskvas kasutasite?»
«Väeosast. Kust siis mujalt?»

76

«Väeosast? Aga kuidas sattus artestaadile terve jagu sõdureid? Kas need kirjutati ka väeosas sinna? Te olete ju naljahammas, nagu ma näen!»
«Ma ei tea, midagi ei tea... Mina seda ei teinud. See on Gitajevi töö. Tema tegi kõik.»
«Tema? Kas tema käis ka toidulaos? Üksinda?» «Ei, laos käisime kahekesi.»
«Ah kahekesi? Ja ikkagi ei tea te midagi? Aitab!» Küsimusi sadas üksteise järel ja igaüks nõudis konkreetset vastust.

Nüüd pühkis Maljavkin vahetpidamata higi ja noolis keelega ülahuult. Ta puterdas üha rohkem ja rohkem ning andis segaseid vastuseid.

«Kus Gitajev Moskvas peatus, kelle juures?» küsis Skvoretski ootamatult.
«Gitajev?» kohmetus Maljavkin, püüdes koguda. «Ma... ma ei tea. Ta ei rääkinud mulle.»
«Ei rääkinud?! Tähendab, käsite aru saada, et te ei elanud Moskvas koos, vaid lahus? Vastake.»
«Meie. .. see tähendab mina. .. me elasime lahus,» ütles Maljavkin meeleheitega. «Kuigi ei, koos.»

Maljavkinile meenus Nata ja ta taipas, et siin pole mõtet valetada: kõike, mida teab Nata, teavad nähtavasti ka uurijad. Jah, ta on end sisse mässinud, luiskamisega vahele jäänud. Mis teha? Mida rääkida? Maljavkin jäi vait.

«Muide,» käis Skvoretski peale, «mispärast te Varlamovid maha vaikisite, kui rääkisite oma põgenemisest prokuratuurist?»
«Varlamovid?» pomises Maljavkin. «Professor Varlamov? Aga mida ma pean siis rääikima?»
«Seda peate juba ise teadma.»

«Kuid, seltsimees major. ..»
«Kodanik,» lausus Skvoretski karmilt. «Kodanik major. Pidage meeles, et seltsimehi teil siin enam ei ole. Niisiis, mispärast te Varlamovitest ei räägi? Arvate, et me ei tea? Naiivne!»
«Ei, nii ma ei arvanud. Lihtsalt... lihtsalt ma ei tahtnud professorit sellesse loosse segada.»
«Mis loosse?»
Maljavkin ei vastanud. Ta istus longuspäi, näris huuli ja vaikis.
«Teate mis, Maljavkin,» alustas Skvoretski. «On aeg
77
mõista, et olete paljastatud. Faktid on teie vastu. Kõik, mis te siin rääkisite (major tõstis laualt üles ülekuulamisprotokolli), on vale. Vale ja tühine loba. Ei sõnakestki tõtt. Teie vale on teie vastu pöördunud. Arvate, et meie ei tea, et teie isikutunnistus on võltsing? Komandeerimistunnistus on võltsing. Toiduatestaat - jällegi võltsing. Ja te teate seda imehästi. Milleks siis valetada? Ei, niimoodi asi ei lähe. Ja tumma mängida pole ka mõtet. Annan teile nõu: võtke mõistus pähe. Kuni pole hilja, rääkige kõik ära. Ise, algusest peale. Ootamata, kuni me hakkame teid paljastama. Uurija hoiatas teid juba tagajärgede eest. Nüüd anname teile viimase võimaluse. Selge?»
«Jah, selt. . . kodanik major. Selge.»
«Kuhu te, muide, panite soome pussi, millega prokuratuuris toidulao ülemat lõite?»
Maljavkini nägu väljendas siirast hämmingut:
«Mina? . . Lõin? . . . Kuid ma pole eluilmaski soome pussi käes hoidnud. See. . . see pole õige.»
Äkki peitis Maljavkin näo käte vahele ja puhkes kibedasti nutma. Kogu tema kujus oli midagi poisikeselikku: haledalt rappusid õlad, vabises naljakas juuksetutt kuklas. Ta nuttis nagu väike laps, kellele on ülekohut tehtud. Skvoretski vaatas teda kaua ja tähelepanelikult, siis lausus mõtlikult:
«On raske, mis? Saan aru. Väga raske. Kuid väljapääs on üks - rääkida tõtt. Ainult tõtt. . .»
Käsi näo eest võtmata ja endiselt nuuksudes noogutas Maljavkin kramplikult paar korda pead.
«Suurepärane,» ütles Kirill Petrovitš. «Nüüd aga minge kambrisse ja koguge mõtteid, pärast räägime. Nõus?»
«Kirill Petrovitš, te lasksite ta ilmaaegu minema,» sõnas Gorjunov rahulolematult kui valvur .oli Maljavkini kabinetist ära viinud. «Ilmaaegu! Ta oleks praegu kõik välja ladunud.»
Major krimpsutas nägu:
«Ei kao see MaljavIPn mitte kuhugi. Tund varem või hiljem, kuid ta räägib kõik ära. Olen kindel. 'Tuleb anda talle võimalus toibuda, kõik järele mõelda, meelde tuletada. Kõik läheb siis palju paremini, kindlamini, usaldatavamalt. Ja pealegi, tunnistan sulle, häirib mind üks asi: soome puss. Mõistad sa, ma usun, et ta pole

78
soome pussi kätte võtnud, aga Popov mäletatavasti rääkis, et soome pussiga suskas teda just Maljavkin. Tuleks kontrollida. Sa sõida hommikul toidulattu Popovi juurde. Pea temaga aru. Täpsusta.»

10. peatükk

Kapten Popov vastas meelsasti Gorjunovi küsimustele. Kas ta mäletab, kes teda soome pussiga lõi: Maljavkin või Gitajev? Ta vististi rääkis, et Maljavkin, kuid tähendab see pole nii. Teda lõi see teine, kes sai surma. Et ta aga nimed segi ajas, selles pole midagi imelikku. Ta oli ju neid mõlemaid vaevalt üksainuke kord näinud, ja veel millises olukorras. Kus sa siin aru saad, kes on Maljavkin ja kes Gitajev.
Nagu Skvoretskiga oli. kokku lepitud, Maljavkini kinnivõtmisest Gorjunov Popovile ei rääkinud.
Toidulaost sõitis Viktor Varlamovite korterisse. Seal oli kõik vaikne ja rahulik: midagi

tähelepanuväärset polnud juhtunud. Nata oli täiesti rahunenud ja tervitas Viktorit rõõmsalt nagu head tuttavat. Korteris valves olevate operatiivtöötajatega oli ta juba jõudnud sõbruneda ja isegi koketeeris nendega pisut.

Selle aja jooksul. polnud keegi korteris käinud. Tõsi küll, paar korda helistati Pjotr Andrejevitši töökohast. Nii helistajad igatahes ütlesid. Nata vastas kõigile, et professor on ära sõitnud ja tema ei tea, millal ta tagasi tuleb.

Veel helistas Baranova. Polina Jevstignejevna Baranova. Küsis Eva Jevgenjevnat. Püüdis visalt välja uurida, millal ta tuleb. Rohkem polnud keegi tädi, vastu huvi tundnud, kuigi talle muidu alatasa helistab Raissa Maksimovna Zaitseva.

Viktor ei kuulanud Nata vadistamist kuigi tähelepanelikult. Kasutades esimest sobivat ettekäänet, tõttas ta hüvasti jätma. Ent Kirill Pertrovitš suhtus Nata sõnadesse hoopis tõsisemalt.

«Zaitseva?» kordas ta «Zaitseva? Tähendab Zaitseva ei helistanud, kuigi tavaiiselt helistab iga päev? Milles siis asi on? Põhjusi võib olla palju, kuid pole välistatud ka niisugune: Zaitseva tea b, et ei saa Eva Jevgenjev

79

nat kodunt kätte. Seepärast ei helistagi. Aga kui ta seda teab, siis. . .»

Skvoretski kõndis kaua mööda tuba, laua juurest ukseni ja jälle tagasi, sõnatult hõõrudes paljaksaetud pead.

«Kuidas sina arvad,» jäi ta äkki seisma, «kas Natat võib usaldada? Alt ei vea?»

«Natat?» imestas Gorjunov. «Nata jättis mulle hea mulje. Ta on aus, korralik inimene, kommunistlik noor. Ja kuidas ta äratundmise ajal käitus? Täitsa tüdruk! Noh, aga kui ma ka eksin, kui see ka nii ei ole, siis millega ta saab meid alt vedada? Kui ta tahaks midagi telefoni teel öelda, siis on seal ju meie inimesed, nemad ei lase.»

Major naeratas:

«Nata on kommunistlik noor, sul on õigus, ja ma kavatsen talle anda tõsisema ülesande kui telefoni-kõnedele vastata. Iseseisva ülesande.»

«Natale? Iseseisva ülesande? Ma ei saa enam millestki aru!»

«Kohe saad.» Major viivitas puhu. «Mis sa selle kohta ütled, kui me saadaksime Nata. . .»

«Zaitseva poole?» .

«Just nimelt. Raissa Maksimovna Zaitseva poole. Mis sa arvad, saab ta hakkama?»

«Tõesti ei tea,» kehitas Viktor õlgu. «See on raske ja peen ettevõte. Või kui saata, siis mitte üksinda, vaid kellegagi meie omadest? Mina näiteks läheksin heameelega.. .»

«Just seda ei tohigi teha,» väitis Skvoretski. «Sinuga või kellegi teisega ta minna ei tohi. Kui nii teeksime, läheks kõik luhta. Zaitseva või keegi teine, kes seal on, taipab jlalamaid, et Nata ei ilmunud sinna niisama heast peast, ja pealegi veel koos saladusliku tundmatuga.»

«Aga kui tütarlapsega?» ei jätnud Viktor järele. «Kellegagi meie naistöötajaist?»

«Ka see ei sobi. Otsustades selle järgi, mida me teame, tunneb Zaitseva kõiki Nata sõbratare, nüüd aga järsku uus inimene. Kes? Mis eesmärgil? Milleks? Peaasi milleks? Sellisesse loosse, nagu juhtus Varlamovitega, võõraid ei pühendata. Ei, kui saata Nata, siis ainult üksinda. Ilma saatjateta.»

80

«Tõesti ei tea. Me tunneme Natat siiski vähe. Rääkige mis tahes, aga risk on suur.»

«Risk?» küsis Skvoretski. «Risk on muidugi olemas. Ainult et meie töös riskita läbi ei saa, eriti kui see on mõistlik, õigustaltud risk. Säämne on juba meie elukutse. Aga Nata? Mispärast siis teda mitte usaldada? Kes keda, kuid sina peaksid oma kaaslasi, komsomoli esindajaid, kaitsma, sina aga. . .»

«Üldiselt pole ma vastu. Proovime,» nõustus Viktor. Komissari heakskiitmisel läksid Skvoretski ja Gorjunov Varlamovite korterisse. Alguses Nata kohkus: tema peab mängima mingit osa, minema Zaitseva juurde näoga, nagu otsiks ta professorit ja tema naist? Ent kui Nata oli Kirill Petrovitši ja

Viktori argumendid ära kuulanud, hakkas talle ettepanek meeldima ja ta tahtis kiiremini Zaitseva poole minna, et välja selgitada, mis ja kuidas seal on. .

Pika arupidamise peale jäadi järgmise plaani juurde. Nata läheb Zaitseva poole ja räägib Raissa Maksimovnale kõigest, mis Varlamovite kodus viimastel päevadel oli juhtunud: Maljavkinist ja Gitajevist, Maljavkini viimasest käigust ja Eva Jevgenjevna ähmist, ebameeldivustest onu töökohas (julgeolek tundis huvi!) ning lõpuks Pjotr Andrejevitši ja Eva Jevgenjevna põgenemisest. Ei tohtinud välistada, et Rajetška teab niigi kõike, tähendab, tõtt moonutada ei tohi.

Edasi teatab Nata, et vaevalt olid onu jal tädi kadunud, kui korterisse tulid tõepoolest kaks inimest instituudist ja küsisid Pjotr Andrejevitši. Kahetsesid, et ei leidnud professorit eest, ja lahkusid. Järgmisel päeval helistati uuesti instituudist, kuid rohkem pole keegi käinud.Endastinõistetavalt ei räägi Nata sõnakestki varitsusgrupist.

Peaasi: Nata peab näitama kogu oma ilme, käitumise ja iga sõnaga, et ta on kangesti hirmunud, erutatud ega tea isegi, mis teha, kuidas elada. Kardab onu ja tädi pärast, tal pole aimugi, mis nendest nüüd saab: nad lahkusid ju kodunt toidukaartegi kaasa võtmata! Nata mõtles päeva, mõtles kaks, siis aga otsustas minna Raissa Maksimovna pooler- kelle poole siis veel? Tädil polnud kedagi lähedasemat kui Rajetška. Tuli nõu küsima: mis teha ja .kust onu ning tädi otsida?
Kui Varlamovite abielupaar üle ootuste Zaitsevite

pool juhtub olema, siis on veelgi lihtsam: Natal on kerge seletada, miks ta neid otsib. Kuidas siis, jätsid ta üksinda, aga mis ta tegema peab. Ja ka Varlamovitele mitte sõnakestki oma tutvusest tšekistidega ega varitsejatest.

Toidukaarte Nata kaasa ei võta. Kui Raissa Maksimovna peaks äkki avaldama soovi olla vahendajaks kaartide üleandmisel, seda parem. Siis selgub kohe paljugi, kaardid aga jõuab Nata üle anda ka hiljem.

Kogu aeg, kuni nad arutasid Zaitseva poole mineku plaani, käitus Nata reipalt, isegi mõneti uljalt, kuid Skvoretski kogenud silma eest ei jäänud varju, kuidas ta tegelikult närvitses. Kirill Petrovitš isegi mõtles, kas ei peaks kõik sinnapaika jätma. Kuid otsustas samas, et ei maksa. Kui Nata Zaitseva pool ka ülearu närvitsema peaks, pole midagi hirmsat. Tema praeguses olukorras on see loomulik. Ja siiski otsustas ta Natat saata nii kaugele, kui ettevaatus lubas, teel lahutada ta meelt tühja-tähjaga ning teda rahustada.
Kvartal enne Raissa Maksimovna maja peatas major auto, müksas kergelt Natale selga ja lausus lõbusalt:
«Hakka astuma, tirtsuke. Õnn kaasa!»
«Hea küll!» vastas tütarlaps reipalt, kuigi ta hääl värahtas.

Skvoretski ja Gorjunov ronisid Nata kannul autost välja- ja läksid teisele poole tänavat. Nad nägid, kuidas Nata astus paraaduksest sisse ja kuidas massiivne uks tema järel sulgus. Kirill Petrovitš ja Viktor sulasid jalakäijate summa, kuid üks ega ka teine ei lasknud silmist paraadust, mille taha tütarlaps oli kadunud.

Möödus kümme, viiliteist, kakskümmend minutit, pool tundi, tund. Lõpuks ilmus N ata nähtavale. Ta jooksis kiiresti trepist alla, seisatas hetkeks kõnniteel, vaatas ühele ja teisele poole ning hakkas ruttu sammuma kõrvaltänava suunas, kus seisis auto. Kui Skvoretski ja Gorjunov auto juurde jõudsid, oli Nata juba autos. Ta istus tagumisel istmel, nõjatudes seljatoele, ja oli näo peitnud käte vahele. Kirill Petrovitš istus tema kõrvale, Viktor ette, ja auto liikus paigast.

Nata võttis käed näo eest ära ja pahvatas ootamatult naerma. Tema naer oli närviline, silmad nutetud. Kirill Petrovitš silitas hellalt ta pead.
«Noh,» küsis ta naeratades, «kuidas läiks?»

Nata ei vastanud kohe. Ta istus sirge seljaga, mudides käes tasikurätti, tõstmata pilku Skvoretski poole. Ohkas siis sügavasti joa lausus ebalevalt:

«Tõesti ei tea, kuid vististi ei tulnud midagi välja.» Tütarlaps tõmbas hinge ja vaatas lopuks Kirill Petrovitšile, seejärel Gorjunovile otsa. «Igal juhul läks kõik hoopis teisiti, kui tete tahtsite. Ja Raissa Maksimovnale ei rääkinud ma midagi. Ei olnud vaja. Aga onu. . . Ei ole seal onu ega Eva Jevgenjevnat. Praegu igatahes mitte. . .»

Kirill Petrovitš katkestas äkki Natat ja hakkas rääkima, kuidas nad Viktoriga olid teda oodanud ja närvitsenud. Viktor vaikis. Lõpuks jõudsid nad Varlamovite maja juurde ja läksid üles korterisse. Kui kõik olid end mugavalt sisse seadnud, pöördus Slkvoretski Nata poole:

«Niisiis kallis seltsimees, laske tulla kõigest järjekorras. Mis aga läks «nii» ja küllap klaarime.»

Nata hakkas rääkima aeglaselt, ebakindlalt, sõnu otsides. Kirill Petrovitš kuulas teda tähelepanelikult, ainult harva lausus seikka: «Mõistan, mõistan...» ja noogutas osavõtlikult pead. Järk-järgult Nata elavnes ja pajatas küllaltki ladusalt kõigest, mis temaga oli juhtunud.

Ukse avas Rais'sa Maksimovna ise. Nata ei jõudnud üle lävegi astuda, kui Rajetška talle kaela langes ja nuuksudes halisema kukkus: «Vaene tüdruk, vaene laps. .. Milline õnnetus, milline kohutav õnnetus!» Nüüd ei pidanud Nata vastu ja puhkes nutma.

«Seisan ja töinan,» rääkis Nata kiirustades, «seisan ja töinan. Nagu tita. Ja ei saa midagi parata.»

Raissa Maksimovna viis tütarlapse oma tuppa, pakkus vett juua ja hakkas teda lohutama, endal aga valgusid pisarad silmi. Läks tükk aega, enne kui Nata end tühjaks nuttis ja pisutki toibus, kuid Raiss,a Maksimovnale ei tulnudki tal midagi rääkida. Too teadis niigi kõigest: Maljavkinist ja Gitajevist, professor Varlamovi kohale kerkinud «košmaarsest hädaohust» (täpselt nii ta ütles) ja Pjotr Andrejevitši ning Eva Jevgenjevna põgenemisest.

«Kes siis veel peaks teadma!» lausus Nata. «Sel ööl, kui onu ja tädi ära jooksid ja teie meil olite, läksid

nad ju Rajetšika poole. Kujutate ette? *Just* seal, Zaitseva juuresnad redutasidki . .»

Nende Nata sõnade juures kargas Gorjunov oma kohalt üles, ent heitnud pilgu majorile, tema karmilt kokkutõmbunud kulmudele, ei öelnud sõnagi. Kirill Petrovitš ainult urahtas ja kordas mornilt: «Niisiis tema, Zaitseva pool?» Ja sõnas: «Nonoh, rääkige edasi, kuulame.»

Nata rääkis edasi. Raissa Maksimovna sõnade järgi oli see olnud õudne *öö.* Kõik värisesid, ootasid läbiotsimist, arreteerimist. Pjotr Andvejevitš oli diivanile pikali heitnud, kuid und tal ei tulnud. Eva Jevgenjevna ja Raissa Maksimovna aga ei läinudki magama. Ainuke, kes korteris sel ööl magas, nagu poleks midagi juhtunud, oli Rajetška mees. Ta on üldse niisugune: ei sega end ilmaski naise asjadesse.

Vaevalt oli hommik saabunud ja komandanditund lõppenud, kui Eva Jevgenjevna hakkas Pjotr Andrejevitši kiirustama ja nad läksid minema. Päriselt.

«Kuidas siis nii?» oli Nata küsinud. «Läksid minema? Kuhu? Kuhu nad võisid minna?»

Kuid Raissa Maksimovna kinnitas Natale, et tema seda ei tea. Kogu *öö* olid nad Eva Jevgenjevnaga igasuguseid variante kaalunud, jäämata ühegi juurde peatuma, hommiku eel oli Eva Jevgenjevna äkki otsustanud: «Sõidame Moskvast ära. Seame end kusagile sisse. Küllap leidub veel häid inimesi.» Nii ta läkski. Ja viis ka Pjotr Andrejevitši kaasa. Tema aga. .. Ah, mis seal rääkida: ta oli nagu nõdrameeIne. . .

Rajetška hakkas jälle nuuksuma kuid midagi rohkem ei öelnud. Tema sõnade järgi ei ole tal sellest ööst saadik Eva Jevgenjevnalt mingeid teateid ja pole aimugi, kus Varlamovid praegu viibivad...

«Muide,» oli Raissa Maksimovna uudishimutsenud, «kas teil tookord, tol ööl korteris läbiotsimine kah korraldiati? Kuidas oli? Hirmus? Kuidas sina vastu pidasid, polnud viga?»

Nata le oli sel hetkel tundunud, et Rajetška silmitses teda kuidagi iseäralikult, kuid ta oli leidnud jõudu rahulikult vastata: «Ei. Mis läbiotsimine? Mingit läbiotsimist ei olnud. Tõsi küll, käisid kaks meest, küsisid onu. Tammusid natuke aega paigal ja läksid minema. ütlesid, et mstituudist. Töö

juurest. Rohkem pole
84
keegi käinud. Helistatud, on küll. Kuid samuti töö juurest.»
«Nojah, nojah,» noogutas Raissa Maksimovna hoolega, «nemad julgeolekust teevad alati nii. Ütlevad, et töö juurest või et teile on telegmmm. Siis aga torkavad sulle nina alla vahistamiskäsu ja püstoli veel pealekauba. Tunneme nende nõikse!»
«Ja nii ütleski, et püstoli? Kohe nina alla?» muigas Skvoretski. «On alles! . . .»
«Siin pole midagi naljalkat,» tõmbus tütarlaps mossi. «Seda teavad ju kõik.».
Äkki Nata kohmetus.
«Pole viga,» ergutas teda major. «Jätkake. Me oleme seda teilt juba kuulnud.»
«Ja siis? On see va:le? Kas rteil pole siis püstoleid?»
«Miks mitte?» lausus Kirill Petrovitš tõsiselt. «Püstolid -meil muidugi on. Kuid me kasutame neid vaid siis, kui meile osutatakse relvastatud vastupanu. Relvastatud - kas mõistate? Kuid tuleme tagasi Raissa Maksimovna juurde. Niisiis, Raissa Maksimovna ei tea, kuhu Varlamovid tema poolt läksid ja kus nad praegu *on.»*
Nata jäi mõttesse.
«Kuidas' teile öelda? Kui Raissa Maiksimovna tõtt rääkis, siis ei tea. Aga kas ta rääkis tõtt?»
«Aga teie, mis teie arvate?» ktisis Gorjunov kähku.
Nata kehitas õlgu:
«Tõesti ei tea. Raissa Maksimovna pole eriti hea inimene, halb inimene võib aga alati valetada.»
«Kuid miks pidi ta teile valetama, mis eesmärgil?» küsis Skvovetslki. «Ta rääkis ju teile niigi kõiksugu asju kokku. Või tegi ta seda ägeduses, pärast aga mõtles järele, kas nii? Milline mulje teil jäi?»
«Ei tea,» kordas Nata. «Midagi ei tea. Ei oska midagi öelda.»
«Aga kas te toidukaartidest talle rääkisite?»
«Muidugi. Rääkisin talle kaartidest, rääkisin ka sellest, et ma ei suuda mõista, miks nad ära läksid, miks nad seda tegid. Tema aga omasoodu: sina oled lollike. Midagi sa ei mõista. Kui Pjotr Andrejevitš poleks ära läinud, oleks ta kinni nabitud. Oleks istuma pandud. Vangi. . » .

85
«Aga kaardid, kaardid?» küsis Gorjunov kannatamatult. «Mis teha kaartidega?»
Raissa Maksimovna ei olnud midagi öelnud, ainult ohikinud ja puhkinud.
«Hüva,» võttis Skvoretstki püsti tõustes ja Natale kätt sirutades otsad kokku. «Andke käsi. Te tegite suure ja vajaliku töö, käitusite tublilt, nagu kommunistlikule noorele kohane. Suur aitäh teile.»
«Aga mis siis nüüd saab?» küsis Nata kaeblikult. «Mis saab edasi? Ma pean ju teatama oma organisatsioonile või rajoonikomiteele. . Kõilk ära rääkima. Kuidas teie arvate?»
«Rajoonikomiteele? Ei, rajoonikomiteele pole praegu vaja midagi teatada. Ja organisatsioonile samuti. Õigust öelda, mida te võiksitegi praegu teatada? Et onu ja tädi läksid kodunt minema? Aga mis komsomoliorganisatsioonil sellega tegemist on? Ei, Nata, jätke see asi praegu meie hooleks ja ärge kuhugi midagi teatage.»
Nata ohkas südamest:
«Hea küll, ma ei lähe kuhugi. Aga mis ikkagi edasi saab? Mida ma pean tegema?»
«Esiteks: mitte muretsema. Võite mind uskuda, kõik läheb korda. Ja onu ning tädi ilmuvad välja. Varem või hiljem, kuid ilmuvad. Peaasi on praegu vastu pidada. Te olete ju telefonivalves, see on praegu väga tähtis. Ja ka meie seltsimehi peab veel teie juures hoidma.»
«Hea küll,» noogutas Nata, «teen kõik nii, nagu ütlesite.»
Vaevalt olid Gorjunov ja Skvoretski tänavale jõudnud, kui kannatamatusest põlev Viktor haaras Kirill Petrovitšil käest, ja püüdmata varjata erutust, sosistas surutud häälel:
«Kirill Petrovitš! Rajetška Zaitseva tuleb vahistada. Otsekohe. Ja üle kuulata. Tema teab, kus

Varlamovid on. Tabagu mind issanda välk, kui ta ei tea!»
«Ära torma!» Skvoretski vabastas oma käe. «Zaitseva vahistamiseks pole alust. Ja milleks? Me pole põrmugi veendunud selles, et ta teab Varlamovite asukohta. Ja kui ka teab, aga ei ütle? Mis siis? «Üle kuulata»! Kae, kui kärmas sa oled! «Üle kuulata»!» Kirill Petrovitš turtsatas pahaselt. «Niimoodi ei tohi, vennas. Ei tohi. Zaitseva - see on niit, väga peenike niit, .mis

86
tuli avalikuks ja võib juhtida VarIamovite juurde. Ülekuulamisega selline niit katki rebida poleks lihtsalt rumalus, vaid kuritegu. Kas said aru?»
Gorjunov langetas piinlikkustundes pea.
«Ei,» jätkas major, «Raissa Maksimovnat ei tohi praegu silmist lasta. Niisugune on ülesanne. Raske, kuid lahendatav. Ja veel Maljavkin. Ka teda ei tohi unustada. Nüüd aga istu autosse, sõidame rahvakomissariaati. »

11. peatükk

Maljavikin istus taas uurija ees. Möödunud aja jooksuloli ta silmanähtavalt muutunud, näost kõhnunud ja kahvatunud. Ta silmad olid auku vajunud, ilme kohkunud, valvas. Ta ei suutnud hetkegi rahulikult paigal püsida: ühtelugu hõõrus kätega põlvi ja võbistas õlgu, tema tugevasti kokkusurutud huuli moonutas grimass.
Kirill Petrovitš vaatas kaua üksisilmi Maljavkinile näkku.
«Mnjaa,» katkestas ta lõpuks rõhuva vailkuse. «Tore küll! Paras kirstu panna. Aga eks *oma* vitsad peksa alati valusasti. Süüdistada pole kedagi peale iseenda. Kas te öösi ikika magasite?»
«E-ei tea,» nämmutas Maljavkin. «Vististi magasin . .. Ma mõtlesin.»
«Mõtlesite?» muigas Skvoretsiki. «Mis siis ikka, see on hea. Mõtlemine on kasulik, eriti teie olukorras. Ja mida te siis välja mõtlesite, kui see saladus pole?»
«Mina... Ma käitusin nagu idioot,» hakkas MaljaVlkin tuliselt rääkima ja põrutas endale rusikaga vastu rinda. «Jajah! Nagu idioot. Ärge katkestage, palun, ma olen kõik läbi mõelnud ja tunnistan üles. Teil oli õigus: ma valetasin, nii et suu suitses. Milleks? Mis mõttega? Ma räägin kõiJk ära, kõik. Ma mõistan: olen ära teeninud surmanuhtluse. Olgu nii: võite mind maha lasta. . .»
«Oi-oi! Kui lihtsalt see kõik läheb ja missugused sõnad, ah? Kuidas sina arvad, Viktor Ivanovitš, kas see noormees ei *võta* enda peale liiga palju, otsustades

87
enne uurimist ja kohut kõik ette ära?» pöördus major Gorjunovi poole.
Viktor kehitas õlgu:
«Maha lasta! Tõepoolest. . . Ainult et seda ei otsusta teie; Maljavkin. Selleks on kohus. Tribunal. Meie kohtuotsuseid ei tee. Meie asi on uurida. Teeme teie patud klaariks. Seepärast rääkigegi ralhulikult, järjekorras. Ja tõtt. Tõde on kõige tähtsam.»
Maljavkin rääkis segaselt. Skvoretski ja Gorjunov pidid teda ühtelugu peatama, öeldut täpsustama. Järkjärgult hakkas pilt kujunema ja omandas üha kindlamad pürjooned.
Juba Maljavkini esimestest sõnadest selgus, et ta oli saksa luure agent ja oli koos Gitajeviga saadetud Moskvasse õõnestustööd tegema. Komandeerimistunnistus, toiduatestaadid - kõik oli võltsing. Õigemini dokumentide plangid olid ehtsad, kuid vaenlase luure kirjutas nendele ehtsatele plankidele seda, mida pidas vajalikuks.
«Ma olen spioon!» karjatas Maljavikin hüsteeriliseIt, haarates peast kinni. «fašistide tallalakkuja. Gitajevi sabarakk. Ma... ma ei suuda enam. Lööge mind maha nagu hullu koera! Laske mind maha...»

«Jätke oma hüsteerika!» käratas Skvoretski vihaselt. «Ja teeme ilma sõnatkõlinata: spioon või mitte, küllap me selgitame. Teilt nõutakse fakte. Täpseid, ikonkreetseid fa.kte.»
Maljavkin jõi vett, toibus pisut ja hakkas rääkima arusaadavamalt. SõjaväeliseIt erialalt oli ta radist: oli 1941. aasta sügisel lõpetanud spetsiaalse kooli ja saadetuä kohe rindele. Peaaegu aasta oli saatus teda soosinud: ta ei saanud ikordagi haavata ega sattunud kordagi piiramisrõngasse, kuigi mõnikord oli väga raske. . .

Kuid siis saabus 1942. aasta suvi. . . Edelarinde väed, mille koosseisu kuulus ka Maljavkini diviis, taandusid vaenlase ülekaalukate jõudude löökide all Doni äärest itta. Ühel septembriööl sai Maljavkini raadiosaatja Surovkino rajoonis pihta, ta ise aga rängalt põrutada.

Kuidas ta ellu jäi, mispärast omad teda üles ei korjanud, seda Maljavkin ei teadnud: küllap vist pidasid teda surnuks. Ta toibus alles hommiku eel vangis. Raske öelda, milliseks oleks kujunenud Maljavkini

88

saatus. Võib-olla poleks temast saanudki reeturit, kui ta poleks kohanud sõjavangide laagris oma endist polgukaaslast Gitajevit.

Jah, ta tundis Matvei Gitajevit juba varem, enne vangilangemist. Oktoobris 1941 teenisid nad ühes väeosas. Siis oli raske aeg, sakslane lähenes Moskvale, Maljavkinile tundus, et sõda on kaotatud. Ta sõdis küll ausalt, kuid süda kukkus sageli saapasäärde, usku võidusse ei olnud. Noh, ja sellises meeleolus ta laduski oma mõtted Gitajevile välja. Too aga. . . Too aga pidas teda ühtelugu silmas ja tegi äkki ettepaneku. . . sakslaste poole üle minna. Maljavkin lõi araks ja hakkas Gitajevist kõrvale hoidma. Midagi paremat ta välja mõelda ei osanud. Ja ei teatanud ka kellelegi. Möödus nädal, teine, Gitajev kadus. Palus luuresse – ja tagasi ei tulnud. Maljavkin taipas, mismoodi ja kuhu ta kadus, kuid vaikis jällegi surnuks. Ja nüüd, peaaegu aasta hiljem, kohtas ta uuesti Gitajevit sõjavangide laagris. .
Ei, Gitajev ei olnud vang. Ta . . . kandis saksa mundrit. Ja kõige järgi otsustades polnud ta hitlerlaste juures halvas kirjas. Peatselt leidis see kinnitust. Kõige kohutavamal kombel.

Nagu Maljav.kin hiljem kuulis, ei piirdunud asi kaugeltki sellega, et Gitajev läks vabatahtlikult sakslaste poole me: ta viis neile ka mingisuguseid õige tähtsaid andmeid. Ja seegi pole kõik. Tuleb välja, et Gitajev on tsaariarmee kuulsa ohvitseri poeg. Tema papa oli Kodusõja aastail Koltšaki armees tähtsal kohal, kui aga valged puruks löödi, põgenes ta koos perekonnaga välismaale; Harbiini, kus ka suri.

Gitajevi ema abiellus seal teistkordselt Ühe Ida-Hiina raudtee süsteemis töötava väljapaistva nõukogude spetsialistiga ja niiviisi nad Venemaale tagasi tulidki. Ainult et Gitajev ei unustanud kunagi oma isa ja tundis surmavaenu kõige nõukoguliku vastu. Nüüd ta seda enam ei varjanud ja rääkis ise kõigest Maljavikinile.
Tema, Gitajev, oli sellepärast esimesel päeval vabatahtlikult sõttagi läinud, et sakslaste poole üle minna.

Kohanud vangide hulgas Maljavkinit, tundis Gitajev ta kohe ära ja võttis oma eestkoste alla. Ta mäletas, et Maljavkin ei olnud teda välja andnud.

89

Mida edasi, seda hullemaks asi läks. Endisest Nõukogude armee vanemleitnandist Matvei Gitajevist oli saanud vajalik inimene Saksa sõj,aväeluures, admiral Canarise keeruka ametkonna, verise *Abwehr'i* mingis üksuses. Sellepärast oli ta nõukogude sõjavangide laagrissegi sõitnud, et valida «kaadrit» fašistlikku luurekooli. Ja leidis ka. Vähe küll, kuid siiski. Sealhulgas ka Maljavkini. Kuhu ta pääses? Gitajeviga pidi ettevaatlik olema. Kui Maljavkin oli esialgu keeldunud sakslasi teenimast, oli Gitajev oma käealustega teda kaua peksnud, pärast aga ähvardanud, et saikslased toimetavad Maljavkini tagasi punaste juurde. Ja mitte lihtsalt niisama, vaid teatavad, et ta on saksa

luuraja Gitajevi abiline.- Siis on lõpp: omad tõmbavad oksa, ja pealegi ema.. . Jah, ka Maljavkini ema arreteeritakse. Ema oli kõige tähtsam... Mis pidi Boriss tegema? Edasi aga järgnes üks samm teisele. Gitajev jätkas tema soosimist. (ja türanniseerimist). Luurekoolis õpetati teda töötama saksa raadiosaatjatega - vilunud radistile polnud selles midagi keerulist -, tuubiti diversiooniasjandust, õpetati käsitsema spetsiaalseid relvi ja mürske - terrori jaoks. Veel õpetati kasutama šifrit, koodi, salakirja.

Kuid ka see pole kõik - peamine alles tuleb. Veel varem, 1941. aastal, enne seda kui Gitajevist reetur sai, oli Maljavkin Moskvat meenutades jutustanud talle oma tuttavatest. Nende hulgas oli ta korduvalt nimetanud ka professor Varlamovit. Tookord Gitajev nendest juttudest suuremat ei hoolinud, oli vaid kadedalt hüüatanud: «Kae, missugused sõbrad sul on! Sellistega juba hätta ei jää.»

Millele ta tookord sihtis, seda Maljavkin ei taibanud. Nüüd meenus Gitajevile professor Varlamov ja ta kandis kõigest ülemustele ette. (Aga võib-olla ei teinudki ta seda nüüd? Võib-olla oli see sündinud varem, kohe, kui ta kohtas laagris Maljavkinit? Või veelgi varem?) Igatahes ei möödunud Maljavkini kooli saabumisest nädalatki, kui teda hakati kutsuma küll ühe, küll teise ülemuse juurde, kuni mingi kindralini välja, ja pärima, pärima, pärima. Ja muudkui professori kohta: tema töödest, mõttelaadist, perekonnast, kodusest elust. Peensusteni välja. Oli selge, et Saksa luure tunneb professor Varlamovi vastu suurt huvi ja

teab temast mõndagi: aadressi, töökohta, seda, et ta oli evakueerunud Ufaasse, et tuli tagasi koju, Moskvasse. Nad teadsid kõike.. .

«Stopp!» peatas siin Skvoretski Maljavkinit. «Täpsustame. Mis teie arust sakslasi professor Varlamovi käekäigus kõige rohkem huvitas?» .

«Ei,» parandas Maljavkin majorit, «teie ei mõistnud mind õigesti. Professori käekäik? Ei. Professor Varlamovi käekäik ei huvitanud sakslasi vististi kuigi palju. Eelkõige tahtsid nad andmeid tema tööde kohta. Ka see pole muide, päriselt nii. Sakslased teadsid professor Varlamovi tööde sisu minust hoopis paremini, seda mõistsin ma kohe. Tõsi küll, mina ei teadnud ju kunagi õieti, millega professor tegeleb. Ei tundnud huvi. Milleks mulle seda vaja oli? Nii et Pjotr Andrejevitši tööde kohta ei võinud ma neile midagi teatada.»

«On see täpselt nii, Maljavkin,» esitas Gorjunov küsimuse, «et te ei võinud teatada? Aga kui te oleksite teadnud, kui oleksite võinud?»

Maljavkin jäi mõttesse, võttis siis südame rindu ja ütles:

«Arvan, et kui oleksin midagi teadnud, siis oleksin vististi ka öelnud. Ma kartsin neid väga. . .»

«Hea küll,» katkestas Skvoretski. «See on selge. Jätkame. Mida sakslased siiski, teilt tahtsid, küsitledes Varlamovi kohta?»

«Kuidas teile öelda? Noh, otsustage ise. Nad pärisid, kus professor töötab, kas ainult instituudis või ka kodus. Kus ta hoiab arvestusi. Mida ta räägib oma tööst kodustele. Tundsid huvi tema iseloomu ja harjumuste vastu: kas ta on raha- ja auahne, mida ta armastab, millesse ja kellesse on kiindunud. Pärisid, kes on Pjotr Andrejevitši sõbrad ja tuttavad. Kes tal külas käib, kelle pool ta ise käib. Pärisid tema naise Eva Jevgenjevna kohta. Nad tundsid huvi paljude asjade vastu.»

«Mida te neile teatasite?»

«Mida ma võisin teatada?» laiutas Maljavkin käsi.

«Ma nägin ju professortt viimast korda enne sõda, sakslasi aga huvitas sootuks muu: see instituut, kus ta praegu töötab, Pjotr Andrejevitši praegused tööd. Tema praegused sõbrad, tuttavad. Kust pidin ma kõike

seda teadma, rääkimata juba sellest, kus ta praegu oma arvestusi hoiab. Ma ei teadnud seda varemgi.»

«Aga prof'essori harjumused, harrastused, kiindumused?»
Maljavkin muigas virilalt, hõõrus kätega põlvi, kohatas hääle puhtaks:
«Rääkisin muidugi neile kõigest, mida teadsin. Et Pjotr Andrejevitš on veidrik, natuke nagu teisest ilmast. Ja et kodus kamandab Eva Jevgenjevna, professori naine. Lühidalt, rääkisin kõigest. Ma tunnen ju professor Varlamovit ja tema peret palju aastaid. Mõistan, et poleks tarvitsenud rääkida, aga...» Maljavkin heitis lootusetult käega. Muutus siis äkki julgemaks ja hakks kiiresti kõnelema: «Aga teate, neil oli minutagi kõik selge. Oo, sakslased, Saksa luure on professorist üksikasjalikult informeeritud. Ja tema perekonnast samuti. . .»
«Kust nad võisid need andmed saada?» küsis Skvoretski.
«Kust?» kordas Maljlavkin nõutult. «Aga kuidas võin mina seda teada? Nad ei rääkinud mulle midagi. Nad kuulasid mind üle, esitasid küsimusi, kuid mulle ei teatanud midagi.»
«Just nimelt!» Kirill Petrovitš haaras sõna sabast kinni. ««Esitasid küsimusi!» Seda ma peangi silmas. Kas teil küsimuste põhjal ei õnnestunud mõista, kust neil need andmed pärinevad, mis informatsiooniallikad neil on? Et nad teile neid allikaid ei nimetanud, seda ma juba arvan.» Ta muigas.
Maljavkin jäi mõttesse, kibrutas laupa, näris huuli.
Ohkas siis murelikult:
«Ei, kuidagi ei kujuta endale ette. Nende küsimuste põhjal oli raske midagi taibata. Kes neid Pjotr Andrejevitšist informeeris? Ei tea, valetama ei hakka.»
«Katsume koos selgusele jõuda,» pakkus Skvoretski. «Kui lähtuda Saksa luure informeerituse astmest, siis kas neil olid täpsed, tegelikkusele vastavad või mõnes osas ekslikud andmed?»
«Pigem küll õiged. Vigu ma ei märganud. Kuid te arvestage minu tookordset seisundit... Ma võisin. ka üht-teist tähele panemata jätta.»
«Arvestame.. Ja ikkagi: kas nad. teadsid professorist ainult seda, mida võis teada teda isegi üpris vähe

tundev inimene, või teadsid nad mingeid fakte, detaile, asjaolusid, mis on teada ainult professori omastele, kõige lähematele inimestele? Ja muidugi ka talle endale.»
«Ei tea,» Maljavkin isegi oiatas. «Oi, ma ei tea... Ei või öelda. Midagi taolist ma nende küsimustest tookord aru ei saanud.»
«Hüva,» lausus. major. «Jätame professor Varlamovi kõrvale. E s i a lg u. Niisiis, Saksa luure küsitles teid professor Varlamovi kohta. Te õppisite diversioonikoolis. Selge. Mis sai edasi?»
Selle aasta aprillikuu keskel, jätkas Maljavkin, hakati teda ette valmistama Nõukogude tagalasse heitmiseks. Siis anti talle ka hüüdnimi Vlgas. Ta pidi minema Kurskisse, mille Nõukogude väed olid sakslastelt tagasi võtnud juba 1943. aasta veebruaris. Ta ei pidanud minema üksi, vaid paarimehega (kellega, seda ta1le ei öeldud) ja raadiosaatjaga.
Äkki muutus kõik: Maljavkinile anti uus ülesanne. Talle teatati, et ta sõidab Moskvasse. Gitajeviga. See oli täielik ootamatus: Gitajev polnud luurekooli reaõppur, vaid ülemus. Mitte küll suur ülemus, kuid siiski: ise ta «musta» tööd ei teinud, eluga ei riskinud, Nõukogude tagalas ei käinud - saatis teisi. Ja äkki läheb ta ise! Temagi sai hüüdnime: Pillimees.
Maljavkinile oli se[ge, et Saksa luure annab neile mingisuguse eriti tähtsa ülesande, kusjuures ta mõistis, et see on kuidagi seotud professor Varlamoviga.
Tema oletus leidis kohe kinnitust. Maljavikin kutsuti kooli ülema juurde. Seal viibis ka too kindral, kes oli teda varem üle kuulanud. Kindral ütles otse välja: «Te sõidate Moskvasse. See on otsustatud. Moskvas sokutate end professor Varlamovi perekonda. Ja viite ka tema (noogutas Gitajevi poole) sellesse perekonda.
Arusaadav? Kõige parem, kui jäätegi Viarlamovite juurde elama. Edasi hakkate tegutsema härra Gitajevi juhtnööride därgL Härra Gitajevile on antud vastavad instruktsioonid. Sealhulgas ka

niisugune: teid hävitada, tappa, kui te käitute valesti, arutuIt. (Gitadev irvitas.) Kas küsimusi on? Ei? Siis on kõik. Kahe päeva pärasrt asute teele.»
«Stopp!» tõstis Skvoretski käe. «Te olete juba kor-

93
duvalt maininud fašistliku luure kindralit, kes teid üle kuulas. Tema eesnimi? Perekonnanimi?»
«Ei tea,» kostis Maljavkinkohmetult. «Ei ees- ega perekonnanime...»
«Agla tundemärgid, kas te tema tundemärke võite kirjeldada? Tema välimust?»
«Seda võin.»
Maljavkin rääkis kiirustades, mida ta teadis tšekiste huvitama hakanud kindralist. Skvoretski kuulas teda vaikides, aeg-ajalt Gorjunoviga pilke vahetades.
«Hea küll,» sõnas Kirill Petrovitš, kui Maljavkin oli lõpetanud saksa kindrali välimuse kirjeldamise. «Jätkame. Mis sai pärast seda jutuajamist?»
Maljavkin rääkis, et kahe päeva pärast jahedal maiööl startis Harkovi kandist ühelt rindelähedaselt lennuväljalt Saksa sõjaõhujõudude lennuk. Öö oli lendamiseks soodne, pilvine, ja kui nad madalamale laskusid, siis vilksatas pilvede vahelt vaid harvanoorkuu. Rindejoon ületati suures kõrguses, õnnelikult. Peale meeskonna oli lennukis kolm reisijat: Pillimees, Vilgas jla allaheitmise eest vastutav instruktor.
Maljavkinil ning Gitajevil olid nende endi nimedega «raudsed» dokumendid. *Abwehr'i* parimad spetsialistid kasutasid dokumentide valmistamiseks ühe Nõukogude armee väeosa ehtsaid blankette, mis olid langenud hitlerlaste saagiks selle aasta kevadistes lahingutes. Peale ohvitseritõendi olid Gitajevil ja Maljavkinil ka komandeerimistunnistused, Gitajevi käes aga veel patakas ehtsaid toiduatestaate, millele *sak*slased olid esitajate jla jao sõdurite nimed kirjutanud.
Gitajevil ja Maljavkinil oli kummalgi igaks juhuks ka üks varukomplekt teise nimega dokumente (Maljavkinil Nikolai Zadvornõi nimele), mis õmmeldi ette- .
nägelikult mundrikuue voodri vahele.
Diversantide varustus koosnes seljakotist, nõukogude taskurelvast ja kahe peale ühest sapöörilabidast. Rohkem polnud midagi. Mis Gitajevi kotis oli, seda Maljavkin ei teadnud. (Hiljem uuris ta järele, et seal oli kenake hulk toiduaineid, aga mis veel, seda ei tea ta tänini. Ta oletab, et Gitajevil olid varustuses spetsiaalsed relvad: summutiga püstol, termiitpadrunid ja lõhkekehad, kuid see on vaid oletus.)
Temal, Maljavkinil, oli kotis samuti toidutagavara,

94
pesupaär ja veel uusimat tüüpi portatiivne raadiosaatja koos toitega.
Lennuk sõitis pardatulesid süütamata. Vasakule jäi Tuula, mööduti Serpuhhovist. Pärast Serpuhhovi hakkas lennuk laskuma. Kõik läks hästi. Podolski rajoonis summutati mootorid, lennuk läks sügavasse kallakusse ja instruktor andis käsu hüpata.
Gitajev ja Maljavkin maandusid mõlemad õnnelikult kusagil hiiglasuurel metsalagendikul kilömeetrit viis Podolskist eemal. Kiiresti lohistasid nad langevarjud metsa ja matsid hoolikalt maha, kattes augu kaugemalt lõigatud mätastega.
Nad läksid sügavamale metsa, panid antenni üles, ja kui- Maljavkin oli kinni püüdnud *Abewehri j*aama kutsungid, koputas ta eetrisse lühikese šifreeringu õnnelikust maandumisest.
Hommiku eel, kui hakkas valgenema, leidsid nad kergesti äratuntava järskude nõlvadega lohu ja matsid raadiosaatjaotse sel1e suudme juurde, haraliste okstega põlise tamme ana. Koht maskeeriti hoolikalt, lähedusse ei jäetud ainsatki värskelt kaevatud mullakamakat.
Sellest hetkest, mil nad maandusid (nagu muide ka varem koolis), türanniseeris Gitajev avalikult Maljavkinit, laskmata tal ilma loata sammugi teha, Ehkki Maljavkin kuuletus talle tõrkumatult - ta tundis Gitajevi ees kabuhirmu -, rõhutas viimane veel kord: «Pea meeles, kui midagi juhtub, siis ma

pikalt pillitama ei hakka;» Ja patsutas tähendusrikkalt oma püsolitaskut.

Umbes kella kaheksa paiku hommikul tulid Pillimees ja Vilgas maanteele väljja olid peagi Podolskis.

Vähimategi seiklusteta jõudsid nad vaksalisse ja päeva teisel poolel olid juba Moskvas.

Kuhugi sisse astumata läksid nad otsekohe jaamast Varlamovite poole. Nii otsustas Gitajev.

Saksa luure kindralil oli olnud õigus: professor oli koos perega evakuatsioonist juba tagasi ja elas Moskvas. Eva Jevgenjevna lõi Maljavkinit nähes käed kokku ja langes talle kaela. Vaimustusega võttis ta vastu ka Gitajevi. Nata käitus jahedalt, kuid tädile vastu ei vaielnud, kui viimane, :kuuldes, et «rindemehed» tulevad otse vaksalist ega pole peatuspaika veel leidnud, tegi neile ettepaneku jääda professori korterisse. Mal

javkinit isegi mõnevõrra üllatas niisugune südamlik vastuvõtt tavaliselt jaheda ning egoistliku Eva Jevgenjevna poolt.

«Millega te Ev,a Jevgenjevna külalislahkust seletate?»

küsis Skvoretski. .

«Tõesti ei tea,» kostis Maljavkin. «Ma ei mõelnud sellele eriti.»

«Nii, nii,» lausus Skvoretski. «Mis te arvate, oli see juhuslik või. .. või. . .»

«Mida te rriõtlete, kodanik major? Ma ei mõista teid.»

«Püüan seletada. Kas võib näiteks oletada sellist asja, et Eva Jevgenjevna külalislahkus polnud juhuslik, et ta teadis teie tulekust juba ette? Ette, kas mõistate? Proovige sellest aspektist tema käitumist analüüsida. »

Maljavkin vaatas segaduses kord Skvoretski, kord Gorjunovi otsa:

«Teadis ette? Aga kust? Kes võis talle teatada?»

«Praegu pole jutt sellest, kust ja kes teatas, vaid sellest, kas ta ootas teid või ei. Kas teie ilmumine oli talle ootamatu? See on peaasi.»

Maljavkin raputas pead ja ütles kindlalt, hetkegi kõhklemata:

«Ei, ma ei saa öelda, et ta oleks meid oodanud. Mul pole mingeid fakte, mis kinnitaksid niisugust arvamust, teha aga oletusi. . .»

«Meil pole teie oletusi või veel vähem väljamõeldisi tarvis,» 1ausus Kirill Petrovitš karmilt. «Jutt on teie muljetest ja eeskätt faktidest. Eelkõige vajame fakte.»

«Selge,» ohkas Maljavkin ja lõi siis äkki näost särama: «Aga teate mis?.. Küsige seda Eva Jevgenjevnalt. Temalt endalt. Nii on kõige lihtsam!»

«Jah, muidugi,» naeratas Kirill Pe'trovitš. «Tark ettepaneik. Lihtsamast lihtsam... Võib-olla ajapikku me talitamegi teie nõuande järgi. Esialgu aga... Esialgu jätkake oma tunnistuste andmist. Niisiis, mida te Gitajeviga tegite, kui olite end Moskvas Varlamovite peres sisse seadnud? Milliseid Saksa luure ülesandeid te täitsite?»

Maljavkin kohmetus:

«Mida teile öelda? Te ärge arvake, et ma püüan end õigustada - minu laul on lauldud, see on selge -,

kuid ma ei tea õieti midagi. Kõik oli Pillimehe teada, nii ülesanded kui ka täitmine. Mina olin tal lihtne käsualune. Nagu kästud, viisin ta Varlamovite perekonda. Veel vastutasin ma raadiosaatja eest. Ja ongi kõik.»

«Raadiosaatja?» küsis Skvoretski kähku. «Aga kus see on? Kas ikka seal Podolski lähedal?»

«Ei, miks. Me tõime ta ära. Kahe nädala pärast, kui olime end sisse seadnud, siis tõimegi.» .

«Kuhu? Kas Varlamovite poole?» huvitus Gorjunov.

«Varlamovite poole?» imestas Maljavkin siiralt. «Mis te ometi! Kas nii võib? Ei. Matsime selle uuesti maha, ainult teise kohta. Moskva lähedale. Gitajev leidis ühes sovhoosis väikese väheikäidava metsatuka, umbes kaheksa-kümme kilomeetrit linnast eemal, Serpuhhovi maantee ääres. Seal käib buss, peatusest jääb jalgsi minna nelikümmend minutit, kõige rohkem tund. Mets on tühi, ei hingelistki. Sinna me raadiosaatja peitsimegi. »

«Kuidas te selle Podolski alt sinna toimetasite?»

«Selle ajas joonde Gitajev. Hankis kusagilt auto.

Tema oli selle peale mihkel!»

«Kas te pärast ma andumist olete veel raadiosaatjaga töötanud, sakslastele midagi teatanud?»

«Kuidas siis muidu? Kalks korda. Esimene kord, kui raadiosaatja üle tõime. Siis andsin ma edasi, šifreeritult muidugi, et kõik läheb hästi: seadsime end Varlamovlte pool sisse, hakkame täitma. edasisi ülesandeid. Saade oli kodeeritud.»

«Kas šifr, ja kood olid teie või Gitajevi käes?» «Esialgu tema käes, hiljem aga andis ta need mulle. «Kodeeri ise;» ütles ta, «ei viitsi jännata.»»

«Nii. Aga teine kord?»

«Teine kord oli alles hiljuti. Poolteist-kaks nädalat tagasi. Šifreering oli,üsna lühike. Pillirnees teatas, et ta oli juba hambaarsti juures käinud ja kontaikti loonud. Ühesõnaga, kõik oli korras.»

«Missuguse hambaarsti juures? Mis kontakti?» üllatus Gorjunov. .

«Kuidas missuguse? Kas ma siis hambaarstist polegi veel rääkinud? Unustasin vist ära? Olen süüdi. . .»

«Üks hetk. ..» katkestas major. «Kohe võtame hambaarsti käsile. Esialgu aga palun vastata niisugusele

küsimusele: kus raadiosaatja praegu asub? Kas ikka seal, metsas?»

«Peaks olema küll.»

«Leiate selle üles?»

«Muidugi.»

«Ja veel üks küsimus. Kras peale šifri ja koodi oli veel mingi spetsiaalne kokkulepe, mis veenaks sakslasi selles, et raadiosaatjaga töötate just teie, Vilgas, aga mitte keegi teine?»

«Muidugi. Iga saate lõpus pean ma kakskorda järjest koputamatähti «G» ja «M». Nüh, pealegi on sealsetele radistidele mu käekiri tuttav, teavad, kuidas ma võtmega töötan. Kui minu asemel haldmks töötama keegi teine, saavad nad silmapilk aru.»

«Agal kui teie käekiri on tuttav; milleks siis «G» ja «M»? Mis eesmärgiga? Kas dubleerimine?»

«Dubleerimine ka, kuid see pole peaasi. Milleks on tähed? Kui mul näiteks ei tuleks töötada omal tahtel. . .»

«Kuidas nii - mitte omal tahtel?» tegi Skvoretski näo, nagu ei saaks ta aru.

Maljavkin vaatas majorile nõutult otsa.

«Kuidas mitte omal tahtel? Aga väga lihtsalt: Ütleme, et ma kukkusin sisse Ja tšekistid sunnivad mind töötama. Siis annan ma šifreeritult ja kodeeritult edasi

kogu teksti, «G» ja«M» aga jätan koputamata. Tähendab, jäin vahele. Olen kinni nabitud.»

«Noh, te jäitegi vahele, ülete «kinni nabitud», nagu te suvatsesite öelda, ja mis siis nüüd? Te ise rääkisite meile kõik ära. Misjaoks siis teie «G» ja «M»?»

«Jah, jäin vahele,» ütles Maljavkin mingi ootamatu kindlusega, vaatas Kirill Petrovi:tšile otse silma ja koguni ajas end sirgu. «Jäin vahele, kuid valetama

ma enam ei hakka. Aitab! Pealegi...» ta takerdus, «pealegi. .. Raadiosaatjaga ei hakka ma enam nagunii töötama. Noh, ja jumal tänatud!» Ja lõi käega ja vajus norgu.

Kirill Petrovitš vahetas Viktoriga märgatamatuIt pilgu ja lausus:

«Kardan, et olete halb prohvet. Võib juhtuda, et tuleme tagasi nii raadiosaatja kui ka teie «G» ja

«M» juurde ja isegi õige pea, kuid nüüd rääkige hambaarstist. »

12. peatükk

Pärast Raissa Maksimovna Zaitseva külastamist ei suutnud Nata kaua toibuda. Mitte sellepärast, et see külaskäik ise oleks teda eriti vapustanud, kuid viimastel päevadel oli talle osaks saanud palju ootamatusi, nüüd aga veel see kohtumine Rajetškaga. Ja tema enda osa... Natal oli raske: ta oli üksi, keegi teda ei vajanud, kõik lähedased ja omaksed olid ta hüljanud. Oli kool, olid sõbrad ja sõbratarid, kuid sõda ja evakuatsioon paiskasid kõik laiali. Komsomol... Jah, muidugi, Nata ei lakanud hetkekski tundmast end kommunistliku noorena.

Juba siis kui nad Ufaas elasid, tahtis Nata pärast kümnenda klassi lõpetamist (vähemalt seegi läks korda!) tehasesse tööle minna, kuid tädi ei lasknud. Nata ihkas kogu hingest rindele- kas võitlejaks või meditsiiniõeks, ükspuha -, aga jällegi ei lubanud, tädi. Alati segas ta end Nata ellu, iialgi ei lasknud tal iseseisvaIt sammugi astuda. . .

Mis inimene ta küll on? Kui kaua on Nata juba Varlamovite peres elanud, kuid Eva Jevgenjevnat ta mõista ei suuda. Mille nimel ta elab, mille poole püüdleb? Nagu nüüd see lugu Gitajeviga. Nata ei kahelnud, et Eva Jevgenjevnal oli Gitajeviga armulugu. Ent kas ta piirdus ainult sellega? Egas Eva Jevgenjevna ilmaaegu ära jooksnud ja kõike maha jätnud. *Kes* see Gitajev niisugune küll on? Väejookstk? Spioon? Ja Maljavkin, Büriss Maljavkin? Jumal hoidku, kuidas kõik on sassis. . . Aga onu? Kas temagi veeti sisse? Ei, kui juba onu ka. .. See ei saa võimalik olla. Kuid kui juba onu miks ta siis Eva Jevgenjevnat kuulda võttis ja ära jooksis? Mispärast?

Nata tahtis äkki väga, et praregu, kohe nüüdsama oleks siin toas Kirill Petrovitš, major Skvoretski. See inimene äratas temas piiritut usaldust. Loomulikult saab Kirill Petrüvitš temast aru, annab nõu, ütleb, mida ta peab edaspidi tegema. Mispärasrt Nata küll temale südant ei puistanud, ei rääkinud kõigest, mis teda nii vaevab?

Nata nukrad mõtted lõikas katki terav teefonitirin. Ta tõusis vastumeelselt tugitoolist: küllap tahetakse

jällegi onu. Jälle töö juurest. Aga mis ta öelda võib? Sõitis ära ja kõik. . .
Kiirustamata võttis Nata telefonitoru:
«Ma kuulen.»
«Kes seal kuuleb?» kostis rämedavõitu, käskiva tooniga hääl. Narta lõi araks.
«Siin. . siin kuuleb I professor Varlamovi õetütar.» «Ah õetütar? Kuulge, neiu, kutsuge telefoni juurde kedagi meie seltsimeestest.»
«Mi-missugustest teie seltsimeestest? Keda?» läks Nata lõplikult ähmi täis.
«Kuidas missugustest? Kas te aru ei saa? Noh, kedagi neist, kes teil valvavad.»

«Mõistan,» taipas Nata. «Ülks silmapilk. Seitsimehed,» pöördus ta telefonihelina peale sisenenud tšekistide poole, toru endast pisut kaugemal hoides, «see on teile.»

Üks töötajaist haaras kähku Natalt telefonitoru, kattis peoga :kinni ja küsis sosinal:
«Kes see on? Kes küsib?»
«E-ei tea,» kohkus Nata, «keegi võõras.»
«Öelge, et tegite nalja, et siin pole kedagi ja teie ei mõista, mida ta tahab. Ruttu, ruttu! Pöörake end ümber.» Ta ulatas Natale toru.

«Kas te kuulete?» küsis Nata mingi peenikese, piiksuva häälega. «Kuulete? Mina. ma tegin nalja. Siin pole kedagi. Hallo! Hallo!»

Torust kostis kellegi hingamist, kuid mingit vastust ei järgnenud. Seejärel käis klõpsatus ja :kuuldus lühikesi signaale.

«Ah, kurat!» ei suutnud end talitseda operatiivtöötaja. Ta lükkas Nata kõrvale ja kiskus tal toru käest ning valis kiiresti Skvoretski numbri. «Seltsimees major? Räägitakse teile teadaolevast :korterist. Siin juhtus praegu üks totter lugu. . .» Ta kandis juhtunust lühidalt ette.

«Üks hetk. . .» Skvoretski noogutas Gorjunovile (see kutsus käeviipega Maljavkini kaasa ja juhtis ta teise kabinetti). «Mnjah,» ütles major meelepahaga torusse. «Meie- piiga lendas alt. Keegi tahtis nähtavasti kontrollida, kas korteris on varitsus, noh, ja kontrolliski. Sai kinnitust. Räbal lugu! Kuid nüüd pole enam midagi parata. Teie ärge seal mõtelge oma perenaist õpetama hakata. Tal pole ju mingeid kogemusi, pealegi on ta

100

alles päris lapsuke. Tibupoeg. Püüdke talle ettevaatlikult ja delikaatselt selgeks teha, mis ja kuidas. Kas saite aru? Ma kontrollin igaks juhuks, kas ehk keegi meilt ei helistanud, kuid arvan, et vaevalt.»

«Mis juhtus, Kirill Petrovitš?» küsis tagasijõudnud Gorjunov.

«Juhtus see, et Nata kukkus sisse,» vastas Skvoretski ja rääkis, kuidas asi oli. «Tuleks sinna sõita, kuid küllap seda jõuab. Jätkame Maljavkmi ülekuulamist. »

«Niisiis, pöördugem tagasi hambaarsti juurde,» lausus major, kui Maljavkin oli uuesti tema kabinetti tulnud.

«Asi polegi hambaarstis,»jätkas Maljavkm oma juttu. «Arvatavasti ei puutu hambaarst ise üldse asjasse.

Ta vist - ei teagi midagi. Igal juhul jäi mulle selline mulje.»

«Ma ei saa teist aru,» tähendas Skvoretski. «Püüame kõigepealt selgusele jõuda. Mis mees see hambaarst on? Kes ta niisugune on? Mis osa tal teie asjades oli?

Võtke vaevaks nendele küsimustele vastata.»

Maljavkin alustas kaugelt. Asi on selles, et esialgu ei rääkinud Gitajev talle suurt midagi. Ei selgitanud õieti sedagi ülesannet, mis neil täita tuli. Kuid viimas

tel päevadel ta ilmselt veendus, et Maljavkini peale võib kindel olla, ja muutus oma paarimehe vastu avameelsemaks. Nii teatas Gitajev lõpuks, miks *Abwehr'i* juhtkond nad siia oli saatnud. «Juhtkond,» oli Gitajev rõhutanud, «mitte aga kooli ülemused, kohalikud töötajad. Meie tööst kantakse ette admiralile endale (ta

pidas silmas Canlarist, *Abwehr'i* ülemat), aga võib-olla ka veel kõrgemale. Mõistad?»

Esimene, mida nad tegema pidid, oli luua isiklik kontakt professor Varlamoviga (nagu Gitajev ütles, oli sellele operatsioonile nimigi antud - «Treff» '. Sõnaga «Treff» kodeeriti ka professori nimi), salaja ammendavaid andmeid tema tööde kohta, millel on esmajärguline sõjaline tähtsus, ja. iga hinna eest saata need

andmed Saksamaale.

1 *Treff* (saksa k.), TpecpbJ *(vene* k.) - ristimasti kaardid. *Toim.*

101

«Saada?» küsis Skvoretski. «Mismoodi «saada»?

Varestada? Röövida? Või... või pidi need professor Varlamov, Treff, nagu te ütlesite, ise üle andma?» (Kirill Petrovitši silme ette kerkis seif: pärani lahti massiivne uks ja must haigutav tühjus, mis varjas arvestuste kadumise saladust.)

Maljavkin vaatas majorile teraselt otsa.
«Mismoodi saada? Seda ei saa ma öelda. Ei tea. Gitajev ei rääkinud mulle midagi. Võib ka olla, et röövida. Aga võib-olla... Ei, ei tea. Pjotr Andrejevitši dokumentide hankimisest ma osa ei võtnud.»
«Aga Gitajev? Kas Gitajev sai need professori dokumendid kätte?» küsis Gorjunov. Oli näha, kui tugevasti ta närvitseb.
«Ka seda ma ei tea. Gitajevi sõnadest oli raske teha kindlat järeldust. Tal oli muuseas üldse iseäralik rääkimisviis. Vähemalt minuga. Ma ei taibanud kunagi, millal ta mind mõnitab, millal heidab nalja või räägib tõsiselt. Tuli ette, et ta rääkis nii, et mõhkugi ei saanud aru. Ajuti näis mulle, et tal pole peas, teate. . .»
Maljavkin tõstis käe ja keerutas oimu kohal ilmeka žestiga nimetissõrme.
«Ja siiski,» käis Gorjunov peale, «kas oli mingeid fakte või tundemärke, mis oleksid lubanud kindlaks teha, kas Gitajev sai dokumendid kätte või ei? Kas teie, elades Gitajeviga külg külje kõrval, tõepoolest midagi ei märganud ega taibanud?»
«Mis te minust tahate?» küsis Maljavkin ängistusega.
«Ma ütlesin ju, et ei tea; Ei tea ja kõik, lõigake mind kas või tükkideks.» Äkki ta elavnes. «Jah, teate mis. «Ei taibanud»... Arvan, et see on tähtis. Niisiis, viimases šifreeringus, mille ma sakslastele edasi andsin, polnud dokumentidest ainsatki sõna, ühtegi vihjet.»
«Aga kui dokumendid oleksid Gitajevi käes olnud?» küsis Skvoretski kiiresti. «Kuidas siis? Kas te sel puhul pleksite pidanud šifreeringus midagi märkima?»
«Küllap vist. Arvan, et Gitajev oleks rutanud *Abwehr'ile* oma edust teatama. Kindlasti oleks teatanud. ,Ainult et sellist šifreeringut ma edasi ei andnud. Järelikult dokumente ei olnud.»
«Teie ei andnud edasi. Aga kas Gitajev võis raadiosaatjaga töötada ise, ilma teie abita?»
«Kahtlane küll. Raadiosaatjat ta tundis, kuid töötas

halvasti: aeglaselt, vigadega. Nagu mulle tundub, oli see üks põhjustest, miks mind koos temaga saladeti.»
«Noh, oletame, et esmajoones saadeti teid hoopis teisel põhjusel,» muigas Skvoretski. «Radist on käesoleval juhul teisejärgulise tähtsusega. Teil ei pruugi
selles kahelda.»
«Mispärast teisejärguline?» Maljavkin koguni solvus.
«Ma käsitsen raadiosaatjat hästi. . .»
«Ei vaidle vastu, ja ometi ei määranud see teie kui Gitajevi paarimehe osa. *Abwehr* vajas Varlamovit, teie kaudu aga puges Gitajev professori juurde. See on ju selgem kui selge. Nii igatahes tuleb teie enda sõnade järgi välja. Ent jätkakem. Öelge, kas Gitajevil võis olla ka teine moodus *Abwehr'i* juhtkonnaga sidepidamiseks? Peale teie raadiosaatja.»
«Muidugi ei või midagi välistada, kuid siiski kahtlen, kas selline moodus oli.»
«Mispärast siis? Te ju ise' rääkisite, et Gitajev polnud teiega kaugeltlki avameelne ega pühendanud teid kõigisse oma asjadesse. Või pole see nii?»
«Ei, see on nii. Ma ütlesin juba, et räägin teile nüüd tõtt. Ainult tõtt. Kuid asi on selles, et meie teine, j,a nagu ma Gitajevi sõnadesrt aru sain, veelgi tähtsam
ülesanne oligi just taastada kaotatud side Moskvas viibiva väga tähtsa Abwehr'ikaastöötajaga. Me pidime jääma tema käsutusše ja korda seadma tema side keskusega. Side, kas mõistate?»
«Kuidas, kuidas? Side tähtsa *Abwehr'i* kaastöötajagla?» küsis major umbusklikult. «Siin? Moskvas? Aga kellega siis? Residendiga? Te tunnete siin viibivat ja tegutsevat Saksa sõjaluure residenti?»
«Tunnen. .. Ei, mitte seda, et tunnen,» puterdas Maljavkin, «kuid...»
«Mis «kuid»? Kes ta on? Kus? Mis te siiani vait olite?» ägestus Skvoretski.
Maljavkin hakkas ehmunult silmi pilgutama:
«Ma polnud vait, ma lihtsalt ei olnud veel selleni jõudnud. Noh, ma ju räägin... Ainult et kes ta on,

kus ta end varjab, seda ma ei tea. ütlesin ju teile, et Gitajev . .»
«Gitajev! Gitajevist te rääkisite juba mõndagi,» katkestas major teravalt Maljavkinit. «Praegu huvitab meid esmajoones resident. Laduge välja kõik, mida

103
temast teate. Kust te pidite otsima, mismoodi temaga side looma? Kuidas sidet pidama? Mida ta endast kujutab kui inimene kas või kõige laiemas laastus?»
«Te esitasite korraga nii palju küsimusi... Püüan vastata. »
Maljavkini sõnade järgi tuli välja - nii oli ta Gitajevist aru saanud -, et resident on tähtis saksa luuraja. Ise olevat ta vist sakslane, kuigi Venemaal sündinud ja siin palju aastaid elanud. Teda tundis Canaris isiklikult, tundsid ka gestaapo juhid. «Kohutav inimene, otsusekindel, julm. Võimeline kõigeks,» nii oli temast rääkinud Gitajev. Gitajev teda isiklikult ei tundnud, kuid oli temast kenakesti kuulnud ja kartis teda hirmsasti. Või veel! Niisugusel ei maksnud midagi inimest teise ilma saata. Ja Moskvas tegi ta tegusid. . .
«Ja te kinnitate, et Gitajevil õnnestus astuda vahetult ikontakti selle residendiga, luua temaga otsene side? Kas te teate seda täpselt?»
«Täpselt. Ma andsin ju ise edasi šifreeringu, milles Gitajev teatas, et side residendiga on loodud.»
«Jah, kuid isiklik, vahetu side?»
«Ma sain nii aru, et jutt oli just isiklikust sidest.» «Veel üks küsimus. Miks te arvate, et residendil oli side keskusega katkenud?»
«Nii rääkis Gitajev. Nagu ma temast aru sain, oli residendil juhtunud midagi raadiosaatjaga. See oli kas rikki läinud või oli radistiga midagi lahti. Nii ma igatahes sain Gitajevist aru, kuigi, kordan, midagi konkreetset ta mulle ei rääkinud.»
«Ja teil pole midagi, kõige vähematki residendi kohta öelda? Kas Gitajev ei öelnud teile isegi tema hüüdnime?»
Maljavikin e1avnes äkki:
«Hüüdnime? ütles küll. See on Zero.»
«Zero...» kordas Skvoretski mõtlikult. «Huvitav hüüdnimi. Seda võib igapidi käänata. öelge,» küsis ta äkki Maljavkinilt, «kas Gitajev ei rääkinud telIe, kes see Zero on? Meesterahvas? Aga võib-olla ka. . . naine? Zero!»
Gorjunov jättis protokollimise ja vaatas nõutult majori otsa. Maljavkin pilgutas silmi, midagi taipamata.
«Kes Zero on? Meesterahvas? Laske ma mõtlen. . .

104
Aga kas teate, Gitajev ei öelnud ju midagi kindlat: resident ja resident. Ja pseudonüüm. Kõik. Aga on ta meesterahvas või mitte, seda ma ei tea. Pseudonüüm on veider: võib mõista nii ja naa. Jah, veel üks asi. Gitajevi sõnadest sain ma aru, et see Zero tunneb Pjotr Andrejevitši. Professor Varlamovit. Kuidas seda ma öelda ei tea, kuid sain aru, et tunneb. Kindlasti tunneb.»
Kirill Petrovitš köhatas korra, köhatas teisegi ja esitas ootamatu küsimuse:
«Ehk tuletaksite meelde, milline vahekord oli Pillimehel professor Varlamovi naise Eva Jevgenjevnaga või õigemini, kuidas ta temasse suhtus?»
Maljavkin ahbetas. Ta kargas isegi toolilt üles, kuid istus siis jälle tagasi ja pigistas sõrmed naksudes kokku.
«Te mõtlete. . . Te arvate. . . et Zero. . on Eva Jevgenjevna? . .. Kas te seda tahtsite öelda?»
Skvoretski paksud kulmud ühinesid ninajuurel, laubale tekkis sügav kurd. Kategoorilise žestiga katkestas 'ta Maljavkinit:
«Ärge tehke ennatlikke oletusi, Maljavkin. Faktid. Ainult faktid. Isiklikud muljed, mis ikka jälle rajanevad faktidel. See on, mida me vajame. Ei mingit improvisatsiooni. Kas saite aru? Niisiis mida

te võite rääkida Pillimehe suhtumisest professor Varlamovi naisesse? Konkreetselt. Faiktide põhjal.»
Maljavkin vajus mõttesse.
«Jah,» lausus ta lõpuks, «andsite mulle alles ülesande. Mida ma võin rääkida? Gitajev oli donžuan, võtke või jätke, temasarnaseid leidub harva. Eva Jevgenjevnaga oli tal säherdune romaan, et .. Ja ega nad suurt häbenenudki. Mind igatahes mitte. Ja Natat ka. Vahest ehk professorit? Kuid tema oli kodus harva, ainult öösel. Tema juuresolekul käitusid nad ettevaatlikult, kuid vaevalt see veidrik midagi märkas. »
Skvoretski huuli kõverdas põlastav muie:
«Kas ma teiltseda küsisin? Mis on meil tegemist Gitaj,evi armuseiklustega? Jutt on sootuks muust: kuidas selles olukorras jla kõige selle tagapõhjal teie ülemus, Pillimees, kohtles Eva Jevgenjevnat? Hoolimatult? Alandavalt? Või lugupidamisega, austavaIt? Võib olla isegi hirmutundega?»

105

«Erilist hirmu ma ei märganud, kuid alandavat kohtlemist. . . Ei, teie ei tunne Eva Jevgenjevnat. Kas teda saab alandavalt kohelda? Ta on käskija iseloomuga, võimukas ja resoluutne naine.»
«Kas ta teadis, kes te Gitajeviga tegelikult olete?»
«Te mõtlete. . .»
«Jah. Teie kuulumist Saksa luuresse. Kas Eva J evgenjevna teadis seda?»
«Teadis küll.»
«Olete selles kindel?»
«Jah.»
«Aga kust ta seda teadis?»
«Gitajev arvatavasti rääkis talle... Võib-olla mitte kõigest, kuid peamisest. Ma arvan nii.»
«Arvate? Seda on vähe. Aga mida te täpselt teate?»
«Üsna vähe. Minu juuresolekul ei rääkinud Gitajev talle midagi erilist. Ainult kui ehk omavahel, ilma minuta... Nad püüdsid ühtelugu kahekesi jääda.
Mina ega Nata neid ei seganud. Kuidagi kukkus see niimoodi välja juba algusest peale. Seepärast ma ei saagi öelda, millest nad rääkisid. Ma ei tea seda.»
«Kui te ei tea, mispärast te siis nii resoluutselt kinnitate, et professor Varlamovi naine teadis teie ja Gitajevi koostööst Saksa luurega?» .
«Otsustage ise. Nädal-poolteist või pisut rohkem, pärast meie saabumist hakkas Gitajev Eva Jevgenjevna juuresolekul rääkima üha suurema avameelsusega: kirus kõike nõukogulikku - võimu, korda, armeed; ülistas sakslasi taevani, kinnitas, et varsti lüüakse punased puruks ja sõda lõpeb. Viimasel ajal aga ei talitsenud ta ennast enam üldse: meenutas mõningaid juhtumeid oma teenistusest sakslaste juures koolis. Kelkis tutvustega. Kuidas siis mitte taibata, et kui ka mitte kõike, siis väga palju Eva J evgenjevna ikkagi teab?»
«Aga kuidas tema Gitajevi lobisemisele reageeris?»
«Eva Jevgenjevna? Vastu ei vaielnud. Pigem õhutas tagant.»
«Aga. . . Nata?»
«Nata on teine jutt. Nata juuresolekul hoidis Gitajev keele hammaste taga, harva kui kogemata midagi

106

kohmas. Me mõlemad pelgasime teda. Nata on printsipiaalne inimene. Kommunistlik noor. Ma tunnen ju teda ammu.»
«Hästi. Teie sõnadest järeldub, et Gitajev ei varjanud Eva Jevgenjevna Varlamova eest oma vaateid, seda, et ta teenib sakslaste juures. Kas nii?»
«Jah, just nii.»
«Oletame. Kuid sellest ei järeldu, et talle oleks teada olnud Gitajevi ja teie kuulumine Saksa

luuresse. Kuidas selle asjaga oli?»
Maljavkin kehitas sõnatult õlgu ja laiutas käsi.
«Täpsustame,» jätkas major. «Kas Eva Jevgenjevna teadis teie ja Pillimehe Moskvasse sõidu eesmärki, Saksa luurelt teile antud ülesandeid? Iseäranis aga seda, et tunnete huvi tema mehe ja selle tööde vastu, et Gitajev on Pillimees, teie aga Vilgas?»

«Ei või öelda,» kostis Maljavikin ,abituit. «Sellest polnud minu juuresolekul mingisugust juttu. Sakslasi kiideti, seda küll. Ja et nad võidavad, ka sellest räägiti. Gitajev meenutas kooli, saksa luurekooli. Aga ülesannetest ja hüüdnimedest... Ei, ei ütleks. Ei olnud juttu.»
«Ei olnud? On see täpselt nii või on jälle oletused?»
«Minu kuuldes ei rääkinud Gitajev Eva Jevgenjevnale otseselt meie luuretööst midagi, see on täpselt nii. Aga ilma minuta? Ei tea. Võib ka olla, et rääkis, kuid mina seda ei tea.»

«Öelge, kas Gitajev ei püüdnud kasutada Eva Jevgenjevnat teie ülesande huvides? Ma mõtlen professor Varlamovi töid. Kas te midagi seesugust ei märganud?»

«Kuidas teile öelda? Seda Gitajev tegi küll, et küsitles Eva Jevgenjevnat Pjotr Andrejevitši ja tema tööde kohta. Päris palju. Eriti esialgu. Ainult et Eva Jevgenjevna teadis üpris vähe: ta ei taibanud midagi professori töödest. Aga et Gitajev oleks talle suu sisse öelnud, et muretse mulle joonised, arvestused või veel midagi, seda ma ei tea. Minu kuuldespolnud sellest juttugi.»
«Mida te veel võite oma tunnistustele lisada?»
«Küllap on vist kõik,» kostis Maljavkin kõhklevaIt.
Siis aga lisas suurema kindluseg,a: «Jah, kõik. Nüüd olen ma kõik ära rääkinud.»

«Ah kõik?» naeratas Skvoretski. «Aga hambaarst? Hambaarsti unustasite jälle ära?»
«Ptüi!» imestas Maljavkin. «Tõepoolest. Ja miks ta mul kogu aeg meelest ära läheb?»

Maljavkini sõnade järgi oli hambaarst tema jaoks tume isiksus. Ta arvas, et kõige tõenäolisemalt pole see mees millessegi segatud. Tema vastuvõturuumi kasutati lihtsalt kohtumispaigana.

Kellelt ta hambaarstist kuulis? Gitajevilt. Umbes nädal tagasi ütles talle Gitajev, et Moskvas on sidepidamiseks kohtumispaik. . .
«Sidepidamiseks kellega? Mis eesmärgil?» küsis Gorjunov kiiresti.
«Kellega, ei tea,» kostis Maljavkm. «Seda Gitajev ei öelnud. »

Ta oli rääkinud Maljavkinile järgmist. On olemas kohtumispaik ja mõningatel juhtudel tuleb seda kasutada. Kohtumispaik asub Pokrovkal, seal töötab erapraksisega hambaarst (Gitajev oli öelnud Maljavkinile arsti nime ja aadressi). Iga kuu teisel reedel ja neljandal kolmapäeval - reedel kell kaks, kolmapäeval kell neli pärast lõunat - peab selle arsti vastuvõtutoas istuma inimene. Gitajev oli nimetanud selle inimese, tundemärgid ja parooli. Sellele inimesele võib edasi anda, mis vaja, või vastupidi, temalt midagi saada või kuulda.

«Aga mis mõttega Pillimees teile seda kõike rääkis?» küsis major. «Ja mispärast alles nüüd, võrdlemisi hiljuti?»
«Gitajev ütles, et mina pean minema sinna kohtumispaika, kokku saama selle inimesega. . . Oodake, mis päev meil täna on? Laupäev? Nojah, ja järgmine kolmapäev ongi kuu neljas kolmapäev. Ma pidingi just siis minema.» Maljavkin naeratas kohmetult.
«Aga miks te pidite minema? Kas midagi edasi andma või saama?» küsis Gorjunov.
«Ei tea. Gitajev ei öelnud.»
«Kuidas ta siis ei öelnud? Mispärast?»
«Ta lihtsalt ei jõudnud öelda. Ei olnud juhust. Kavatses küll, aga ei jõudnud.»
«Mida ta teile tookord ütles?»
«Gitajev lihtsalt hoiatas mind ette, et tuleb minna kokkusaamisele, juhendid lubas anda enne minekut.

Noh, nüüd pole mul seda- kokkusaamist enam vaja, minust jääb sinna minemata.»
«Ei või teada,» lausus Skvoretski mõtlilkult. «Ei või teada. . .»

13. peatükk

Kapten Popovi telefoninumbrit valides krimpsutas Kirill Petrovitš isegi nägu: eelseisev jutuajamine polnud asi ega midagi. Niisama lihtsalt aja raiskamine.
Kuid mis pamta? On tarvis. Ka komissar käib peale. . .Pool tuhdi hiljem sisenesid Skvoretski kabinetti Popov ja Konstantinov.
«Rõõm teid näha,» tervitas neid Skvoretski ja surus tugevasti esialgu ühe, siis teise kätt. «Palun istuge. . . Seltsimehed, pean teid kurvastama,» pöördus ta Popovi ning Konstantinovi poole, kui nad olid end tugitoolides mugavasti sisse seadnud. «Juhtkond pole kuigi rahul meie ega ka teiega. . .»
«Pole meiega rahul?» imestas Popov. «Mida siis meile süüks, pannakse?»
«Seda pole rasrke taibata. Meil on hinge peal patt: oleme Maljavkini otsimisel ohjad lõdvaks lasknud, teie aga olete vaksalid unarusse jätnud. Saan aru, olete tüdinud. Nii palju päevi on kulunud, kuid tulu ei mingisugust. Aga otsima peab...»
«Mis jutt see on?» hüüatas Popov. «Egas asi meie taga seisa! Meie aitame kõigest hingest, eks ole tõsi, Vassili Kuzmitš? Teil on õigus, seltsimees major. Teie ise olete viimastel päevadel tagaotsimise vastu huvi kaotanud. Mina, patune hing, mõtlesin koguni, et äkki on see Maljavkin juba üles leitud ja kinni võetud?
Või ei ole? Kas ma eksisin? Rääkisin isegi Vassili Kuzmitšiga.» Ta noogutas Konstantinovi poole.
«Kui see nii oleks!» ohk.as Skvoretski. «Vara on rahule jääda, sõbrad, vara. Meil on teile suur palve: aidake meid ka edaspidi, nagu siiani aitasite. Jätkame otsimist. »
«Mis siis ikka, kui vaja, siis vaja,»1ausus Popov reipalt. «Ütlesin siis ja ütlen praegugi: võite meie peale loota.»

Saanud vajalikud instruktsioonid, jätsid Popov ja Konstantinov hüvasti.
. . . Popov j a Konstantinov ei võinud hingestki aimata, mis oli eelnenud nende kutsumisele rahva-komissariaati, miks neid paluti uuesti agaralt Maljavkinit otsida. Juhtunud oli aga järgmist.
Öösel pärast Maljavkini ülekuulamist jäid Skvoretski ja Gorjunov kauaks istuma komissari juurde: ühiselt otsiti teid, kuidas edasi tegutseda. Eelmiste päevade sündmustest kokkuvõtet tehes rääkis Kirill Petrovitš märgatava erutusega:
«Millest me alustasime? Maljavkini tagaotsimisest: olgu ta siis kas lihtsalt väejooksik või Saksa luure agent. Mis juhtus edasi? Varlamov põgenes, laborant Jevstafjev mõrvati, kõige salajasemad dokumendid läksid kaduma, telefonikõne Varlamovi korteris. Need pole enam pisiasjad. Nüüd oleme jõudnud salajase fašistliku residentruuri juurde: meie ees on resident, julm ja rafineeritud vaenlane. Diversant. Mõrvar. Vaateväljale sigines hambaarst. Kohtumispaik. Sidemees. Kas selle residendi või kellegi teise oma, pole esialgu teada. Paistab, et kõik need lülid - Pillimees ja Vilgas, professor Varlamov ja Eva Jevgenjevna, resident, sidemees - on kuidagi ühendatud, nende vahel on mingi seos. Me oleksime nagu astunud sipelgapessa, kus nüüd üks kiht teise järel sisse variseb. Peame tegutsema kiiresti, resoluutselt, energiliselt.»
«Ilusad sõnad,» krimpsutas komissar nägu. «Sõnad ja. .. aabitsatõed. «Kiiresti, resoluutselt»... Aga kuidas tšekist saabki teisiti tegutseda, kui ta on tõeline tšekist? Milleks need sõnad, mida te konkreetselt soovitate?»
«Sõnad, seltsimees komissar?» lausus Skvoretski. «Jah, teil on õigus ja ma tean seda väga hästi, kuid ma ei räägi niisama suusoojaks. On kaks teed edasiseks tegutsemiseks: passiivne ja aktiivne.

Esiteks: pidada rohkem silmas Zaitsevat, võib-olla juhib ta meid Varlamovite juurde; hoida varitsusgruppi professori korteris ja oodata, kas keegi tuleb või helistab; otsida abinõusid Zero isiku tuvastamiseks; kasutades Vnkalt saadud andmeid, selgitada välja sidemees,. võib-olla võtta ta kinni, alustada ülekuulamist. See on

üks tee. Ma ütleksin, et passiivse tegutsemise tee. . .»

«Kas tahate siis Zaitsevat vaateväljast kõrvale jätta?» katkestas komissar. «Varitsust maha võtta? «Passiivne tegutsemine»!»

«Ei, miks,» vastas major ruttu. «Kõike seda tuleb teha, ja ikkagi on see passiivne tee. Loota! Oodata! Praegu, mil meie kõrval varitseb kõige ohtlikum vaenlane, resident, kui kaovad dokumendid, hukkuvad inimesed, on sellest vähe, väga vähe... Jah, kohe teen reservatsiooni varitsuse kohta. Mina võtaksin professor Varlamovi korterist varitsuse maha. Pärast seda telefonikõnet, kui Nata sisse kukkus. . . kas on mõtet?»

«Varitsus?» jäi komissar mõttesse. «Ei tea. Kardan, et maha võtta on varavõitu. Kuid asja tuum pole selles. Mida te soovitate? Missugune on teie arust teine tee?»

Kirill Petrovitšil oli vastus valmis:

«Mina pooldan teist teed -aktiivset teed. Panen ette asuda rünnakule, käia trumbiga.»

«Ja see trump on?»

«Maljavkin,» kostis major kindlalt. «Boriss Maljavkin. Vilgas.»

Komissar ei vastanud kohe. Ta toetas küünarnukid lauale ning vahtis tükk aega sõnatult Skvoretskist ja Gorjunovist mööda:. Nõjatus siis toolileenile, läitis suitsu ja ütles pikkamööda:

«Jah, ka minul välgatas selline mõte, kui ma tema tunnistusi lugesin. Ainult et see on väga peenike asi, siin tuleb arvestada iga pisiasja. Mida te konkreetselt soovitate? Saata Vilgas kokkusaamisele? Nii või? Ja mis ülesandega?»

Kirill Petrovitš oli kõik varakult läbi mõelnud. Ta arvas, et Maljavkin peab minema kohtumispaika ja teatama sidemehele tõtt. Öigemini osa tõest. Rääkima, kuidas nad Pillimehega toidulaos kinni võeti ja prokuratuuri viidi, kuidas nad põgenesid ja Pillimees kas tapeti või nabiti kinni, aga tema, Vilgas, pääses eluga ja leidis kindla varjupaiga. Raadiosaatja on tema juures. Nüüd otsib ta sidet ja ootab juhtnööre.

«Teisiti tegutseda ei saa,» rääkis Skvoretski. «Mida me võidame?» jätkas major. «Esiteks, sidemees kannab kõigest ette oma šefile, ja pole välistatud, et resident ise soovib Vilkaga kohtuda. (Siinkohal mui-

gas komissar skeptiliseIt.) Teiseks, pärast kohtumist Vilkaga saame teada, kes on sidemees, tema aga viib meid kindlasti kuhugi väljla.»

Kirill Petrovitš lõpetas. Komissar, kes oli teda kuulanud vahele segamata, küsis:

«Ja te arvate, et resident või kes seal veel on, jääb teid uskuma? Läheb Maljavktni otsa õnge?»

«Aga kuhu nad pääsevad? Neil on Vilgast hädasti vaja - raadiosaatja! Ja mis neil Maljavkinis kahelda? Ta räägib neile ju sulatõtt. Las kontrollivad! Kui arvestada meie andmeid ja kõike muud, siis on Sboitšakova väljaspool sakslaste vaatevälja, järelikult ei või keegi teada Vilka arreteerimisest. Natas ei pruugi kahelda. Ainult et me peame Vilkale kindlama varjupaiga otsima. Kuid see pole raske, küllap leiame.»

Komissar pöördus Gorjunovi poole, kes kogu selle aja polnud lausunud ainsatki sõna, ainult tema nägu väljendas ilmset rahulolematust.

«Teie arvamus, Viktor Ivanovitš?»

Gorjunov tõusis püsti, ajas end sirgu. . «Istuge ometi,» heitis komissar käega. Istuge!»
«Mina olen vastu,» raius Viktor. «Resoluutselt vastu. See tähendab, et seltsimees majoril on muidugi õigus, kui ta ütleb, et tuleb hakata aktiivselt tegutsema. Ka kohtumisele peab minema, sellega olen nõus, ainult mitte Maljavkin. .»
«Nii, nii,» naeratas komissar. «Kes siis kohtumisele läheb?»
«Mina,» lausus Gorjunov. «Mina lähen...»
«Jama!» ei kannatanud Skvoretski välja. «Jama ja muud ei midagi. Te vabandage, seltsimees komissar, aga enne siiatulekut püüdsin ma terve tund talle selgeks teha, et see on jama. Kuidas ta läheb? Kellena? Tundmatuna? See luuraja, kes tundmatut usaldab, on lollpea, aga kõige järgi otsustades pole Zero loll. Võite kindel olla.»
«Mina. .. Ma lähen Maljavkini asemel,» jätkas Gorjunov kõheldes. «Võtan Vilka osa enda peale. Ma rääkisin ju teile, Kirill Petrovitš.»
Skvoretski aga pahandas omasoodu:
«Seltsimees komissar, te vaid kuulake teda! Tema läheb sinna Vilkana! Aga kui see sidemees või resident tunneb Maljavkinit nägupidi? Mis siis? Siis on

sissekukkumine kindel. Ja mitte Üksnes sissekukkumine, vaid veelgi hullem. Võid peast ilma jääda, Viktor. Kas sa seda arvestasid?»
«Ma ei karda,» vastas Viktor rahulikult. «Igas asjas peitub risk. Teie, Kirill Petrovitš, pole ka ise riski vastu. Meie amet on juba kord niisugune.»
«Amet!» vihastas komissar. «Tšekisti kohus ei seisa hoopiski selles, et pimesi kuuli või noa ette ronida. Noh, kui just vaja on, siis ma saan aru, aga praegu? Tulistavad nurga tagant või virutavad pussiga - ja kaovad nagu tina tuhka. Ei, sa anna mulle andeks, aga sa oled loll! Ja kindla peale ajad ka asja untsu. Kirill Petrovitšil on õigus, teie (ägedushoos komissar kord sinatas, kord -teietas Gorjunovi) ei tohi minna. Mitte mingil juhul. Mis sa mind niimoodi põrnitsed? Tahad veel midagi öelda?»
«Tahan küll,» vastas Viktor kangekaelselt.
«See õigus sulon, eriti kui ütled midagi uut.»
«Ütlen jah. Mul on ka teine ettepanek: kui mina ei tohi, siis saatke Nata.»
«Nata?» imestas komissar. «Kas sa näe!»
«Aga mispärast mitte?» lausus Gorjunov tuliselt.
«Zaitseva juures ta käis. Sai hakkama. Ja veel kuidas! Saab hakkama ka nüüd, tema peale võib kindelolla.» Skvoretsiki lõi käsi kokku:
«Näe, kus kangekaelne sikk, mis küll ometi temaga teha! Ka Nata saatmist on ju mitut-setut kanti arutatud. Kus alles võrdles: üks on Zaitseva, lihtne väikekodanlane, Nata tuttav, teine aga metsloom. Kiskja. Paadunud kiskja. Kuidas võib tütarlast niisuguse küünte vahele saata? Ta läks ka Zaitseva juures verest välja, laps ju alles, siin aga. . . Ma ei mõista sind, Viktor. Pealegi on see kõik põhjendamata. Kuidas ta läheb kohtuma, mispärast, mis ülesandega? Kes teda saatis? Pillimees? Teisest ilmast? Aga kas on olemas garantii, et nad tema surmast ei tea? Või saatis Vilgas? Aga mispärast tema? Miks ta ise ei ilmunud? Peale selle tuleb arvata, et nad teavad ka varitstlsest Varla-movite korteris, Nata pool. Sellest me juba rääkisime. Ja saata pärast seda Nata? Jama! Kus su loogika on? Kord olid sa selle vastu, et saata teda Zaitseva poole, ei uskunud, kahtlesid. Nüüd aga. . . Ei, jäta. Siin pole loogika raasugi!»

«Mnjaa, Viktor Ivanovitš,» võttis komissar otsad kokku. «Majoril on õigus. Teie loogika lonkab. Pealegi ma ei taipa, miks te nii kangesti selle vastu olete, et läheb Maljavkin? Mis põhjusel?»

«Ma ei usu Maljavkinit,» kostis Gorjunov ja kordas tõrksalt: «Ei usu. Maljavkin on madu, reetur! Ei saa säherdusi uskuda.»

«Madu?» küsis komissar. «See on õige. Madu. Ja siiski on see määratlus pigem emotsionaalne kui mõistuspärane. Aga on sul meeles, et tšekistil peab olema kuum süda ja kaine mõistus? Kaine mõistus! Jäta see meelde. Ütle mulle parem, kas sa «Trusti» lugu tead? Oled sellega kursis?»

««Trusti» lugu?» kohmetus Gorjunov. «See oli vististi veel Dzeržinski ajal? Kuulnud olen sellest küll, kuid uurinud ei ole.»

«See'p see on,» lausus komissar õpetlikult. «Meie kõik peame selliseid operatsioone teadma, nendest õppima. .. See juhtus Dzeržinski ajal. Õige. Veelgi enam, Feliks Edmundovitš juhtis isiklikult kogu operatsiooni käiku. Ja minul õnnestus sellest mõningal määral osa võtta. Väikest viisi muidugi. Ma olin siis poisike, sinust noorem, kah kommunistlik noor, alles tulnud tšekaasse...»

Komissar vajus mõttesse, meenutades möödunut. Ajas siis end järsku otsekui võpatades sirgu. '

«Niisiis, mida kujutas endast operatsioon «Trust»? Kahekümnendatel aastatel oli Moskvas suur kontrrevolutsiooniline vandenõu. Sellest osavõtjatel olid laialdased sidemed välismaaga: valgekaartlastest emigrantidega, välisluurega. Pikalt ma rääkima ei hakka. Võtsime ühe paadunud vandenõulase kinni. See oli alles madu, kui kasutada sinu sõnu, Gorjunov. Kuulasime üle. Esialgu puikles vastu, pikapeale aga hakkas rääkima. Rääkis kõik ära. Muidugi seda, mida ta teadis. Ja mida tegi siis Feliks Edmundovitš? Ta tegi sellele «maole» ettepaneku aidata meid, tšekiste, paljastada tema endisi kaaslasi, ja laskis selle «mao» vabadusse. Ja kuidas ta töötas, kuidas ta küll töötas! Säherdusi asju saatis korda! Säh sulle madu. Kas mõistad?»

«Mõistan küll, seltsimees komissar,» lõi Gorjunov silmad maha. «Sain aru.»

«Ei, sa ei mõistnud veel kõike. Maljavkinit ei saa uskuda! . .. Kui lihtne! Aga kes Maljavkin on? Argpüks. Sattus vangi. Sakslased pitsitasid teda natuke, ja ta hakkas mende kasuks töötama. Ta on reetur. Iga kohus, iga tribunal mõistab ta kõhklemata süüdi. Ja ikkagi.. .. Et ta peaaegu ei püüdnudki midagi varjata ja peaaegu esimesel ülekuulamisel ladus ennast säästmata kõik välja, kuidas seda võtta? Arvate, et talle on nüüd sakslasi vaja, pealegi veel siin, Moskvas, nõukogude inimeste keskel? Eks olnud temagi nõukügude inimene? Oli. Oli kommunistlik noor. Läks vabatahtlikult rindele fašiste peksma. Ei, VilkaI pole nüüd sakslastega asja. Tee talle ettepanek töötada nende vastu ja ta on selleks kas või hammastega valmis maad närima. Kuhu ta paäsebT Kui mitte veendumusest, siis hirmust omaenda naha pärast. Võite mind uskuda! Sina aga - «madu» . .. Too teine - ma mõtlen «Trusti» asja - oli paadunud vaenlane. Veendunud. Kas mõistad? Ma ei taha neid sugugi kõrvutada: erinevad inimesed, teine aeg. See kõik pole nii lihtne!»

«Ei, lihtne see ei ole,» möönis Skvoretski. «Kuid ei tohi unustada, et hakkame Maljavkimit kontrollima, peame silmas iga tema sammu.»

«Aga kuidas siis teisiti?» imestas kümissar. «Tingimata küntrollime. Teda ei tohi hetkekski silmist lasta. See on juba teie mure. Niisiis, Kirill Petrovitš, loeme teie ettepaneku vastuvõetuks. Saatke Vilgas. Ainult vaatame veel kord, kes kõrvalistest isikutest teab tema arreteerimisest. Et siin mitte alt minna.»

«Sboitšaküva teab, seltsimees kümissar, ma kandsin ette.»

«Sboitšakova? Nõndaks. Aga Nata? Unustasite ära?» «Jah, ka Nata. Ei unustanud,» ütles Skvoretski.

«Aga Popov ja Konstantinov?» küsis komissar. «Toidulaost. Kas nemad teavad?»

«Neile me ei rääkinud,» küstis Skvoretski.

«Või ei rääkinud!» tähendas komissar. «Seda ma ei mõtelnudki. Siin on teine asi. Nähtavasti olete te Maljavkimi tagaotsimise katkestanud, Popüv ja Konstantinov aga arvavad: küllap on lind kinni nabitud, kui neid enam ei vajata. Õige? Seda asja peab kuidagi parandama. Ja kui nad ka midagi mõtlesid, siis nii, et...»

115

«Parandame, seltsimees komissar. On säärane mõte, et alustame uuesti «tagaotsimist».»

«See'p see on. Võib ka uuesti alustada. Tehke proovi. . . Nüüd Nata ja Sboirtšakova. Ka neil ei pruugi teada, et Maljavkin on meie juures. Tuleb neile mõista anda, et ta on jalga lasknud, või midagi taolist. Kuidas on, kas saate teha nii, et nad uskuma jääksid?»

«Püüame, seltsimees komissar,» ohkas Skvoretski. «Kas teil on kõik?» tõusis komissar püsti. Skvoretski ja Gorjunov vahetasid pilgu. Komissar vaatas teraselt kord ühe, siis teise otsa ja laskus tugi tooli:

«Mis veel? Laduge välja.»

«On veel üks mõte, seltsimees komissar,» alustas Skvoretski ebalevalt. «Kui laseks õige Vilka eetrisse? Julge pealehakkamine on pool võitu,.»

«Eetrisse?» kordas komissar. «Et ta klõbistaks sakslastele sama sisuga šifreeringu, mille ta ka sidemehele teatab?»

«Just nimelet,» kinnitas Kirill Petrovitš. «Sellesama: «Pillimees kukkus sisse. Mina pääsesin. Palun juhtnööre.» Ja muidugi ka «G. M».» .

«Aga kui tõesti?» elavnes komissar. «See pole halb idee. Kui rünnata, siis rünnata. Tegutsege. Ainult teate mis: šifreering kõigepealt. Esialgu peab ta šifreeringu edasi andma, alles siis kokkusaamisele minema. Nii on parem.»

«Võib-olla ei olegi parem, vaid halvem,» väitis Skvoretski. «Kujutage ette: ta klõbistab teate ära, temale aga vastatakse: istu ja oota juhtnööre. Siis juba kdkkusaamisele enam ei lähe. Järgmine on aga rohkem kui kahe nädala pärast. Ülejärgmisel reedel.»

«Arvate, et sakslased *Abwehr'ist* paugupealt midagi otsustavad? Otsekohe, ülemustele ette kandmata, vastavad? Kahtlen, vennas, kahtlen. Resident võib küll ise otsustada. Silmapilk. Temal pole kusagilt sanktsiooni oodata.»

«Kuid Vilgas ei lähe residendi, vaid sidemehe juurde.»

«Aga kas me teame, kes see sidemees on? Ei! Ei tea sedagi, kuhu ta Vilka viib. Parem anname kõigepealt edasi šifreeringu, ja siis kokkusaamisele. Otsekohe. Ilma vahet pidamata.»

116

Ähvardas puhkeda vaidlus: kuidas saata radiogramm, kas lahtise tekstiga või šifreeritult? Vilgas ju šifrit ei teadnud, seda teadis üksnes Pillimees, aga et viimane tutvustas Vilgast šifri ja koodiga, seda sakslased vaevalt teavad. Arvaltavasti mitte.

«Ja ikkagi tuleb saata šifreeritult,» käis Skvoretski peale. «Ainult nii. Olen kindel, et teisiti ei tohi. Kui saadame lahtise tekstiga, hakkavad sakslased halba aimama. Niimoodi aga... Las murravad pead. Nad ei saa seda välistada, et Gi\tajev teatas Maljavkinile šifri ja koodi.»

Pärast pikka arupidamist Kirill Petrovitšiga nõustuti saatma radiogramm šifreeritult.

Komissari juurest tagasi jõudnud, hakkasid Skvoretski ja Gorjunov kohe pihta: tööd oli palju ja kõigega oli kiire.

Nad murdsid kaua pead Vilka varjupaiga üle, sest vanglast tuli ta päeva-paari pärast välja lasta.

Sboitšakova juurde saatmine ei tulnud kõne allagi. See pähakse kohe läbi, sest seal võeti ta ju kinni. Veelgi hullem oleks Varlamovite poole. Kuhu ta küll panna?

Gorjunoy tahtis Sinitsõnast juttu teha, kuid loobus kohe sellest mõttest, meenutades, kuidas teda seal vastu oli võetud. Otsustati rääkida Maljavkini endaga.

Kirill Petrovitš ja Viktor mõtlesid kaua, kuidas kontrollida Maljavkinit, iga tema sammu. Lepiti kokku, et Gorjunov võtab Vilka «sõbra» osa enda peale ja läheb tema juurde elama.

Jäid veel Popov, Konstantinov, Sboitšakov,a ja Nata. Kuidas nendega käituda? Mismoodi sisendada neile mõtet, kutsumata esile kahtlusi, et Maljavkinit peab edasi otsima?

Kirill Petrovitš krimpsutas nägu:

«Noh, jumal temaga, selle Sboitšakovaga. Sellisele kärbseid pähe ajada on käkitegu. Seda ta ongi ära

teeninud. Aga Popov? Ja Konstantinov? Toredad poisid, ohvitserid, nad on meid tublisti abistanud, ihust. ja hingest. Nüüd aga peame neid ninapidi vedama. Süda ei luba.. .»
«Jaa,» nõustus Gorjunov. «Teeme poistele liiga. Minu arust pakkus komissar liigse ettevaatlikkusega üle.»

117

«Noh, sina alles ütled,» kargas Skvoretskil ootamatult süda täis. «Aga äkki on Popov, Konstantinov või veel keegi nende ringkonnast residendi vaatevälja sattunud? Seda ei tohi välistada. Ja kui siis Papov või Konstantinov Maljavkini arreteerimisest kuuleb ja kellelegi seda ütleb, on kõik... läbi! Sina aga «pakkus üle»!»

14. peatükk

Möödusid mõned päevad, tulvil tööd. Jõudis kätte kolmapäev,. 1943. aasta juulikuu neljas kolmapäev. Kuigi Kirill Petrovltš tuli kella kaheteistkümne paiku rahvakomissariaati reipana ja rühikana, polnud ta üle nelja tunni maganud: oli heitnud voodisse alles hommikul kella seitsme ajal, kiire töö ei andnud mahti. Tänagi seisis ees rohkesti keerulisi asju, esimesena aga Maljavkin. Tähtis jutuajamine temaga pidi põhjalikult muutma eilse reeturi, Vilka, ja nagu Viktor Gorjunov oli öelnud, «mao» saatust. Kas läheb korda? Kas Maljavkin nõustub täitma keerulisi ülesandeid, mis kätkevad endas tema jaoks surmaohtu? Saab ta hakkama? See peab korda minema! Ta peab nõustuma. Peab hakkama saama. Ta peab lunastama oma kuriteo verega, isegi oma eluga, kui vaja. Seda oligi vaja Maljavkini teadvusse viia. Ja seda pidi tegema tema, major Skvoretski. Tema pidi juhtima Maljavkinit mööda äärmiselt rasket teed, ette aimama vaenlase iga käiku, iga sammu. Tema ja Gorjunov.

«Või mina ja Gorjunov!» muigas major omaenese mõtete üle. «Vaata aga vaata! Aga komissar? Aga teised seltsimehed, kes selle looga seotud o*n?* Ja Nata? Ning miilitsatöötajad, kes otsivad Jevstafjevi mõrvarit? Aga instituudi arvukad töötajad, kes ei säästa jõudu, et paljastada professor Varlamovi dokumentide kadumise saladust? Ja paljud teised, keda me veel ei tunne, kuid kes vajaduse korral iga hetk appi tulevad. Ilmaaegu vigurdad! Meid on palju... Kus kukkusin alles filosofeerima!» muigas Skvoretski veel kord. «Aga mis siis? See on õige ja hea filosoofia, paremat ei saagi olla!»

118

«Lase tulla,» ütles ta Gorjunovi juurde sisse astudes, «kutsu see Vilgas siia. Hakkame pihta. . .»

Maljavkiniga läks kõik väga lihtsalt: talle ei tarvitsenud auku pähe rääkida, et ta läheks kokkusaamisele ja hakkaks täitma rasket, elukardetavat ülesannet. Muud Kirill Petrovitš, muide, ei oodanudki. Teine asi oli Viktor: tema põrnitses Maljavkinit endiselt altkulmu ega püüdnudki eriti oma vaenulikkust peita.

Ent Maljavkin? Tema oma tundeid ei varjanud: vaevu taibanud, millest on jutt, ja mõistnud, et talle antakse võimalus oma kuritegu lunastada, puhkes Maljavkin nutma.
Kui Maljavkin veidi toibus, hakkasid Skvoretski ja Gorjunov teda instrueerima raadiosidest, Saksa luurega kavatsetavast mängust, seejärel aga kokkusaamise tehnikast, eesmärgist ja ülesannetest. Talle teatati üksnes seda, mis oli vajalik ülesande edukaks täitmiseks. Ei ainsatki ülearust sõna. Pisarad pisarateks, kuid usalduse pidi ta alles võitma, ja võitma tegudega.

Kirill Petrovitš ei saanudki instrueerimist lõpetada: ootamatult kutsus teda komissar. Teadmata, kauaks ta jääb, käskis Kirill Petrovitš Gorjunovil jätkata jutuajamist ilma temata. Ta tuli küll peagi tagasi, kuid tellis kohe auto ja hakkas end minekuks sättima.

«Teil tuleb. siin ilma minuta tegutseda,» ütles ta Gorjunovile ja Maljavkinile. «Šifreeringu tekst

on valmis, esialgu pole muud kui edasi anda. Noh, aga kokkusaamine. . minul nagunii sinna minna ei tule. Sa, Viktor, ära aega raiska, kui ma tagasi ei jõua. Ainult kuhu teid panna?» pöördus ta Maljavkini poole. «Siia vangikambrisse te ju tagasi tulla ei saa. Peavarju kohta pole me veel otsust teinud.»

Kirill Petrovitš muretses ilmaaegu: just tema äraolekul olid Gorjunov ja Maljavkin väljapääsu leidnud. Õigemini leidis selle Maljavkin, Viktor aga kiitis ettepanepaneku heaks. Kõik oli väga lihtne. Borissil oli lapsepõlvesõber Genka Kostjukov. Nad olid sõbrustanud kuni Maljavkini rindele minekuni. Kostjukovide peres oli Boriss nagu oma kodus. Praegu sõdis kapteni auastmes Genka kusagil lõunas. Rindel olid ka tema isa ja noorem vend. Väikeses kahetoalises korteris Presnja vallil elasid Genka ema ja vanem õde. Mõlemad töö

tasid hommikust hilisõhtuni vabrikus. Kõike seda kuulis Maljavkin siis, kui ta kord Gitajevi juurest oli jalga lasknud ja viimasele sõnakestki lausumata Kostjukovide pool käinud. Ei pidanud vastu.

Genka ema oli elupõline kangur, aastatelt viiekümne ringis. Ta oli Borissi vastu võtnud nagu lihase poja ja saanud päris pahaseks, kui kuulis, et pikaajalisel komandeeringul viibiv Maljavkin peatub mingisuguste juhusliike tuttavate pool (nii oli Boriss talle öelnud, sest ta ei saanud ju Varlamoveid nimetada!), sest tema kodus elasid uued üürilised.

«Oleksid meilgi võinud peatuda,» noomis' ta Borissi. «Egas me võõrad ole... Sina aga läksid jumal teab kelle juurde. Põlgasid meid ära, tolvan sihuke. . .»

Ausale naisterahvale ei tulnud pähegi mõelda halba Borka Maljavkinist, keda ta tundis peaaegu et mähkmetest saadik. Boriss oli kohmetu, nõutu ja hakkas vabandama sellega, et ta pole üksi, vaid koos sõbraga.

«Oleksid võinud ka sõbraga tulla, ruumi jätkub. Näe, tuba seisab tühi, meie meesterahvad on rindel,» ohkas Genka ema murelikult; põllega pisaraid pühkides. «Kui mõtled ümber, muudkui tule. Võid seda oma toaks pidada.»

Kõik klappis suurepäraselt. Kostjukova ettepanek otsustati vastu võtta. Maljavkini sõbra ning rindekaaslase osas aga pidi esinema Gorjunov.

Vilka peavarju küsimus sai lahendatud ja Kirill Petrovitš sõitis instituuti. Selle direktor oli tema plaanid jällegi segi paisanud. Ainult et seekord ei helistanud ta enam Skvoretskile (nähtavasti polnud ta majoriga rahul, arvas, et ta ei tegutse küllalt aktiivselt), vaid otse rahvakomissariaadi juhtkonnale. Sealt helistati komissarile, viimane kutsus välja Kirill Petrovitši.

Instituudis oli juhtunud uus kurbmäng. Jälle mõrv. Instituudi töötajad olid kaotanud pea, demoraliseeritud, keegi ei suutnud enam midagi mõista.

Seekord oli ohvriks langenud naisterahvas, kaadriosakonna töötaja Antonova. Ta oli tapetud samas pargis kus Jevstafjevgi, ja jälle soome pussiga. Tapetu polnud kolmekümnenegi. Ta oli olnud elava loomuga, tark, haruldaselt nägus naine, suurepärane töötaja. Kõik rääkisid temast soojalt, tunnustavalt. Tõsi küll,

kõneldi, et isiklikus elus oli ta olnud kergemeelne ja tal olnud palju austajaid, kuid täpselt ei teadnud keegi midagi ega nimetanud ka ühtegi nime. Igatahes selles küll Antonova hukkumise põhjus ei seisnud, armukadedusest teda ei tapetud. Sellele viitasid kõik kuriteo asjaolud. Need olid aga järgmised. Laip leiti samuti hommikul nagu Jevstafjevgi. Tapetu riided olid puruks rebitud. Käekott pahupidi pööratud, selle sisu - dokumendid, raha ja muud esemed - laiali pillutud. Huvitav oli see, et raha, toidukaardid ja dokumendid olid alles. Uurimist alustanud kriminaaljälituse eksperdid esitasid sellise versiooni: kurjategija püüdis midagi oma ohvrilt ära võtta, ta otsis midagi.

Seda versiooni kinnitas tapetu asjade hoolikas ülevaatus. Käekotivoodri vahelt (nii kaugele mõrvar ilm-

selt ei jõudnud, arvatavasti teda segati) leiti kaks täiskirjutatud, mitmeks kokkumurtud paberilehte. Lehtede sisu oli selline, et kriminaaljälituse töötaja andis need otsekohe instituudi direktori kätte, viimane aga helistas RJRK juhtkonnale. Nüüd olid mõlemad lehed Skvoretski ees.

Ühele lehele, mis oli adresseeritud instituudi direktorile, oli kirjutatud suurelt, naisterahva käekirjaga:

«Kannan ette, et *mõni päev tagasi, korrastades arhiivi jaoks J.* G. I*vanitski toimikut, leidsin ma sealt lehe,* mille *lisan siia juurde: Kuidas see oli toimikusse sattunud, ma* ei *tea, kuid leht oli esipoolega teise dokumendi külge kleepunud ja sellepärast ma varem seda* ei *märganud. Kirja sisust* te *mõistate, mispärast ma* ei *teatanud sellest otsekohe, niivõrd koletu ja uskumatu on siin kõik. Ent nüüd, pärast viimaste päevade sündmusi (ma mõtlen Varlamovi põgenemist ja Jevstafjevi tapmist), tuli mul vaadata asjadele teistsuguse pilguga ja ma pidasin vajalikuks teile see dokument üle anda.»*

Selle all seisis tapetu allkiri ja eilne kuupäev. «Tema kirjutatud,» lausus direktor katkendlikult, nähes, et major oli sedeli läbi lugenud. «Antonova. Tema käekiri. Jekaterina MiJhhailovna kätt ma tunnen.»

Skvovetski võttis teise lehe. Adressaati tekstis ei olnud, kuid ülal seisis: «Avaldus.» Rohkem ei midagi.

Kellele, seda polnud märgitud. Kirill Petrovitš luges kiirustades läbi segased, allapoole kalduvad read:

«Ma ei *suuda vaikida! Professor* P. *A. Varlamov pole kellegi professor, vaid spioon. Õigemini on ta professor ja spioon. Ta on saksa fašistide agent. Kolme päeva eest tegi ta mulle ettepaneku anda talle üksikasjalikke andmeid tööst meie laboratooriumis, kuhu ta ise* ei *pääse, tõotas kõva raha ja toiduaineid. Ta ütles,* et *kui ma* ei *nõustu, siis mind tapetakse. «Sulle tehakse ots peale» - need on tema sõnad. Samuti ütles ta,* et *ärgu ma mõtelgu teda reeta, nagunii* ei *usu mind keegi, teda, aga usutakse, mind tapetakse või pannakse laimamise, eest istuma.*

Mis tena? Spiooniks hakata ma ei *taha, mu poeg hukkus rindel. Kuidas panna ennast uskuma? Surma eel* ei *valetata, sellepärast kirjutan ma selle avalduse valmis ja teen endale otsa peale. Nii või teisiti pole mul elu, ja milleks elada? Olen oma juba ära elanud. Arreteerige viivitamata see koer Varlamov. Surm fašistlikele madudele!*

J. G. *Ivanitski»*

Avaldus oli kirjutatud selle aasta mais.

«Kes see Ivanitski on?» küsis major, lõpetanud lugemise ja pannud paberilehed hoolikalt kokku.

«Ivanitski?» kordas direktor. «Oli meil selline mees. Seadmete monteerija. Imeline töömees kuldsete kätega. Peaaegu harimatu, kuid võlur. Iseõppinu. Ent alkohoolik. Perekonnas oli sellepärast alatasa riid. Naine oli tal haige, raske iseloomuga. Viimasel ajal oli ta täiesti endast väljas, maikuus poos enda üles. Arvasime, et perekonnatülide pärast. Säh sulle nüüd perekonnatülisid! Aga Varlamov... Kaabakas! On alles kaabaikas! Ja mina veel kaitsesin teda. Nüüd on selge, miks ta põgenes... .Ja veel tapmine. Kõik on selge!»

«Vabandage,» küsis Skvoretski, «kuid mulle tundub, et teie arvate, nagu oleks professor Varlamov Antonova tapmises kaasosaline?»

«Aga kuidas siis?» karjatas direktor. «Kuidas siis? Muidugi mitte ise, ei, seda ei usu ma iialgi, kuid tema

kaaslased. See on ju ilmne. Nad said mingil moel haisu ninna, et Antonaval on Varlamovit paljastavaid dokumente, ja .tagajärg on siin. Selge pilt.»

«Mnjaa,» tähendas Kirill Petrovitš mõtlikuIt. «Selge jah. Liigagi selge. Just see mulle ei meeldigi. Ja veel: miks pidi Antonova niisugused dol\umendid instituudi seinte vahelt välja viima?»

Direktor ei vastanud. Ta tormas kabinetis ringi, osutamata Skvoretskile vähimatki tähelepanu. Major köhatas.

«Tohin ma esitada veel ühe küsimuse?»

Direktor jäi äkitselt seisma, nagu oleks ta jooksupealt põrganud vastu nä!htamatut takistust:

«Küsimuse? Ah küsimuse! Palun väga. Esitage. Kas või sada.»

«Siin selles avalduses on öeldud, et professor Varlamov nõudis mingisuguseid andmeid. Aga milleks? Kas ta siis ise, olles üks instituudi juhtivaid töötajaid, polnud küllaldaselt informeeritud käsilolevatest probleemidest? Siin nagu midagi ei klapi.»

Direktor vaatas arusaamatuses Kirill Petrovitšile otsa:

«Mispärast ei klapi? Varlamov ei saanudki olla informeeritud teiste laboratooriumide tööst. ühe laboratooriumi töötajal! pole aimugi, millega tegeldakse mujal Meil on selline kord.»

«Nii, selge. Aga mida te arvate Antonovast kui kaastöötajast ja kui inimesest?»

Direktor kehitas õlgu.

«Minu arvates pole sellel praegu tähtsust. Hilja on tema vastu huvi tunda. . .»

«Aga siiski?» käis major peale.

«Kui teil nii kangesti vaja on,eks ma siis ütlen. Ta oli suurepämne töötaja ja hea inimene. Midagi muud ma öelda ei saa;»

«Oli ,ta nõukogude inimene?»

«Jah, täiesti nõukogude inimene.» Direktor ei püüdnudki varjata, et majori totrad küsimused teda ärritavad.

Kuid Skvoretski jätkas häirimatult:

«Nii et nõukogude inimene? Millega te siis seletate, et suurepärane töötaja ja nõukogude inimene, leiab säärase dokumendi (ta osutas Ivanitski avaldusele) ja

vaikib kuni erakordsete asjaoludeni? Ei kellelegi sõnakest.»

Direktor kehitas taas õlgu ega osanud midagi vastata. Oodanud viivu, esitas Kirill Petrovitš uue küsimuse:

«Öelge, kas instituudis keegi peale teie teab Ivanitski kirjast ja Antonova sedelist? On keegi neid lugenud?»

«Ei, mitte keegi. Muidugi, kui mitte arvestada kriminaaljälituse töötajaid. Kuid nemad pole instituut...» .

«Ma tahaksin võtta need dokumendid kaasa,» lausus Skvoretski, laualt õnnetuid paberilehti korjates. «Peale selle läheks mul vaja Antonova ja Ivanitski isiklikke toimikuid. Kui see muidugi teile suurt tüli ei tee.»

«Rääkige avameelselt: te vajate käekirju? Hakkate kõrvutama? Ütlen teile niigi: kõik on õige. Selle kirjutas tema, Jekaterina Mihhailovna. Ja selle Ivanitsiki. Tema varesejalgu tunnen ma samuti. On meelde jäänud. Ka stiil on tema oma. Muide, kui vaja, võtke pealegi. Ainult öelge mulle ühte: kas sellele tuleb ikord lõpp?» Direktor kõrgendas häält. «Kas instituut saab lõpuks rahulikult töötada?»

Skvoretski surus lõuapärad kokku, nii et põsemusklid halkkasid naha all liikuma. Tema hääl kõlas tuhmilt:

«Seltsimees direktor, ma ei mõista teie tooni ega saa sellega nõustuda. Teid kuulates võib arvata, et meie, tšekistid, oleme süüdi selles, mis teil siin juhtunud on. See ületab igasugused piirid...»

«Ah piirid!» läks direktor põlema. «Mul pole aega väljendusi valida. Ma pean töötama, töötama, kas mõistate? Mind ei rahulda teie heasüdamlik «hakkame otsima» - ma tean, tean teie vastust! Kanäe, teie ei mõista minu tooni, mina aga ei mõista teie külmaverelisust, ükskõiksust.»

«Ükskõiksust! Noh, teate. .. Te ehk ootasite, et ma satun siin hüsteerikasse?» ka Skvoretski kõrgendas häält. «Seda ei juhtu. Ükskõiksus! Igal tööl on oma spetsiifika: teil oma, meil oma. Jah, me otsime nüüd ja ka edaspidi, me korraldame uurimist, mille tulemustes me ei kahtle, kuid e s i a 1g u ei saa ma teie juurde tuua mõrvarit, samuti nagu ka professor Var-

lamovit. Iga asi tuleb omal ajal. Kui rahvakomissarilaadi juhtkond peab vajalikuks, siis tutvustan teid juurdluse käiguga, kuigi ma ei näe selles mõtet, aga häält kõrgendada, karjuda...»

Direktor seisis, vahtides kuhugi kõrvale, ja hingas raskelt.

«Hea küll.» Ta lõi käega. «Ma ägestusin tõepoolest. Palun vabandust. Uurige pealegi. Ainult palun teid väga: kiirustage. . . »

Kirill Petrovitš ei naasnud kohe rahvakomissariaati. Ta väljus instituudist ja läks mööda risti-rästi looklevaid radu üha sügavamale räämas parki, mille põõsaste ning puude all oli viimastel päevadel juhtunud teineteise järel kaks traagilist lugu. Kuid major ei läinud ei esimeseega ka teise mõrva kohale. Milleks? Pärast seda, kui seal olid viibinud kriminaaljälituse töötajad, leiaks ta vaevalt midagi uut. Ei, major tahtis lihtsalt üksi olla, kõik nagu kord ja kohus läbi mõelda. Ja praegu, hulkudes inimtühjas pargis, püüdis ta korrastada süsteemiks mõttekatkendeid, mis olid tekkinud jutuajamisel instituudi direktoriga.

Viimane mõrv tegi asja veelgi keerulisemaks, näitas veel kord, et tšekistidel on selline vaenlane, kelle iga vabaduses viibimise päeva tähistab veri. Ja niikaua kui teda pole kahjutuks tehtud, ei saa keegi und, puhkust, rahu. Aga kes ta on? Kes? Näis, et see mõrv selgitab midagi: kõik niidid viivad Varlamovi juurde. Mõrvar pole muidugi tema, kuid paistab kangesti sedamoodi, et mõrv pandi toime eesmärgiga kaitsta professorit paljastamise eest, tähendab, selle sooritasid tema kaaslased või need, kes püüavad hoida Varlamovit nõukogude võimu organite kätte sattumast. Ja Ivanitski kiri. Jah, see kiri. . .

Tõsi küll, käekirjaekspertiisi pole veel tehtud, see seisab alles ees, kuid tulemust ette aimata pole raske: instituudi direktor tundis käekirja ära. Ja lisaks veel Antonova sedel. Kõik on päevselge. Niivõrd selge, et isegi direktor, kellel veel eile ei tulnud mõttessegi professor Varlamovi osavõtt vaenlase sepitsustest, ei nimeta teda täna teisiti kui kaabakaks ja kurjategijaks. Aga direktor on ju väljapaistev õpetlane, töötanud kõrvuti Pjotr Andrejevitšiga rohkem kui kümme kond aastat ja, nagu öeldakse, koos temaga mitu

puuda soola ära söönud. Ja tal ei jäänud Varlamovi süüs enam kahtluse varjugi. Jah, dokumentide kadumine, professori põgenemine, Antonova tapmine, kiri... Üks klappis teisega. Täielik silmanähtavus.

Silmanähtavus! . . . Kuid just see silmanähtavus, mis nagu sidunaks ühte sõlme kõik niidid professor Varlamovi nime ümber, häiriski Skvoretskit kõige rohkem, kutsus temas esile sügava rahutuse. Kõik oli liiga silmanähtav, liiga kergesti klappiv. Major ei silmakirjatsenud, rääkides sellest direktorile. Kirill Petrovitš kõndis kaua pargiteedel, kõrvutas, analüüsis ja mõtles ning mõtles...

Major arutles: lähtume sellest. et kirja ei kirjutanud keegi muu kui Ivanitski, ja kõik, mis seal öeldud, on tõsi. Oletame. Ent kui see versioon vastu võtta, kerkib jalamaid kümneid igasuguseid

«agasid». Alustame sellest: miks pidi kirja autor endale otsa peale teg.ema? Kirjas sisalduv enesetapu argumentatsioon ei kõla sugugi veenvalt. Ent kui võtame puhta tõena seda, mida kirjutab Ivanitski oma enesetapu põhjust selgitades, siis tekib otsekohe teine lahendamatu küsimus. Kui kirja autor läks vabasurma, et paljastada Varlamovit, see tähendab kasutas äärmist abinõu - ohverdas oma elu -, mispärast ta siis ei viinud asja lõpuni, ei saatnud kirja ära, ei andnud seda julgeolekuorganitele, miilitsale või lõpuks direktorile? Kuhu ta selle pani? J ust siin ei lähegi ots otsaga kokku, kohe kuidagi ei lähe.

Uus küsimus: kuidas sattus kiri Ivanitski isiklikku toimikusse? Kuidas ta võis sinna sattuda? Jälle absurdsus. Aga olgu, oletame võimatut: las sattus. Aga kui sattus, kuidas sai see seal nii kaua olla, ilma et keegi seda ei märganud? Võib olla täiesti kindel, et pärast Ivanitski enesetappu lapati tema isiklikku toimikut risti ja põigiti. Ega leitud midagi? «Oli külge kleepunud»? Naiivne.

Ei, Ivanitski kirjaga on ilmselt midagi lahti, jälle ei lähe ots otsaga kokku.

Pöördugem tagasi endise versiooni juurde. Kõik on õige: kiri on ehtne ja see oli isiklikus toimikus tõepoolest jäänud kahe silma vahele. Aga miks siis ei esitanud Antonova kirja leides seda kohe direktsioonile? Miks ta oma sedeli kirjutas? See kõik on kummaline.

126

Kuid veelgi arusaamatum on teine asi: milleks oli tal vaja säärast dokumenti koju viia? Ei klapi sellised teod tapetu isikuga, mitte kuidagi ei klapi. Egas direktor ilmaaegu sellele küsimusele vastust võlgu jäänud.

Aga mõrva asjaolud ise? Mõrvar leidis aega kõik oma ohvri riided läbi tunnida, käekoti pahupidi pöörata. Ent sellesama koti voodri vahele ei vaadanud. Ei, see on juba liiga kummaline, niivõrd kummaline, et jätab mulje kõigi kuriteo asjaolude tahtlikkusest. Just nimelt tantlikkusest!

Aga kui mitte mõrvatu, vaid... mõrvar ise pistis kirja ning sedeli käekoti voodri vahele, siis jah, siis asub kõik oma kohale ja saab täiesti selgeks. . .

«Pea, pea...» talitses Kirill Petrovitš oma mõtteid. «Kas pole sa ehk liiga kaugele läinud, vanapoiss? Aga käekiri? Aga kirja ja sedeli käekiri? Kuidas siis sellega jääb?»

Samas heitis ta käega: tühi asi. Kui mõrvar suutis võltsida Ivanitski käekirja, siis on ta võimeline järele tegem.a ka Antonova oma. Pole midagi lihtsamat! Ja teeb seda nii, et ükski ekspertiis ei aita. On olemas niisuguseid kelme, oma ala meistreid.

Üks on selge: mõrvar teadis palju instituudist, selle tööst ja inimestest. Teadis Ivanitski enesetapust. Hankis tema käekirja näidise. Tundis ka Antonovat, tal oli olemas tema käekirja näidis. Järeldus: tuleb otsekohe ja kõige põhjalikumaI viisil kontrollida tapetu lähikondseid.

«Ent kas on küllaldaselt tõendeid selleks,» mõtles Skvoretski, «et kõrvale lükata kõigi, sealhulgas :ka direktori versioon? Jah, arvatavasti on. Ja vastu võtta uus, alles nüüdsama sündinud versioon? Siin on tõendeid vähevõitu. Ja peaasi: mis teha edasi?»

Äkitselt jäi major seisma: tal tuli hulljulge mõte. Ta pööras kannapealt ümber ja hakkas kähku instituudi poole sammuma. Kui Skvoretski sisse astus, askeldas Miklašev mingisuguste seadmete kallal. Kedagi teist toas ei olnud. Miklašev tõstis pea ja silmitses sisenejat arusaamatusega.

«Kas te otsite mind? Mida te soovite?»

Kirill Petrovitš astus Miklaševi juurde ja ütles aeglaselt, sõnu ükshaaval rõhutades:

«Konstantin'Dmitrijevitš, ma tahaksin loota teie ava-

127

meelsusele. Täielikule avameelsusele. See on äärmiselt vajalik. Palun lugege need läbi.» Ta ulatas Miklaševile sedeli ja kirja.

Viimane tõmbus tagasi, asetas demonstratiivselt käed seljale ja vangutas eitavalt pead.

«Kas ei saaks ilma tembutamiseta?» ütles major kuivaIt. «Praegu pole selleks aega. Palun teid tungivalt: lugege läbi. . .»

15. peatükk

Ruumikas villas Tirpitzuferi 74, *Abwehr'i* pearesidentsis, mida kutsuti «rebaseuruks» (nii palju oli seal eksitavaid käike, kitsaid koridore ja ootamatuid umbsoppe), kummardus ühes kabinetis massiivse töölaua kohale kindral Grünner. Lähenes õhtu. Kindral luges tähelepanelikult enda ees olevat dokumenti, uuris ja puuris iga. sõna. .

Lõpetanud lugemise, sulges kindral kausta, viivitas silmapilgu ja kutsus siis välja adjutandi.

«Ooberst Külm? Major Schlosser?» küsis ta vaikse ilmetu häälega.

«Just nii, härra kindral. Jõudsid kohale. Ootavad.» «Tulgu sisse.»

Hooletult vastanud sisenejate aupaklikule tervitusele ja osutanud pealiigutusega laua juurde nihutatud tugitoolidele, küsis kindral:

«Härra Külm, miks te ei kanna ette operatsiooni «Treff» käigust? Milles on asi?»

Vanaldane, tublisti halliseguste juustega ooberst, kes ei jõudnud veel istudagi, tõmbus näost punaseks:

«Palun vabandust, härra kindral, kuid ma kandsin ette. Pillimees ja Vilgas toimetati õnnelikult kohale, nad on kolm korda raadiosidet pidanud. Seadsid end sisse Treffi juures. Pillimees lõi Zeroga side. Võib arvata, et Treffil dokumentide äravõtmise operatsioon edeneb hästi.»

«« Võib arvata»?» Kindral virutas rusikaga lauale. «Minu armas Külm, mind huvitab vähe, mida te arvate. Ma vajanTreffi kas elusalt või surnult. Tema töid.. Ma

vajan sidet Zeroga. Sidet... Noh? Miks te vaikite? Kus on side?»

«Mina. ..» alustas kolonel. «Ma...» .

«Mis teie? Major Schlosser, millal oli Vilkaga viimane sideseanss?»

«Umbes kaks nädalat tagasi,» hüppas major kärmesti püsti.

«Kaks nädalat!» hüüatas kindral teatraalselt käsi taeva poole heites. «Kaks nädalat! Ja teie, Külm, «arvate», et kõik edeneb hästi. Mnjaa...»

Üha rohkem ja rohkem ägestudes andis kindral täiesti ühemõtteliselt mõista, et kujunenud olukorras, kus ooberst, *Abwehr'i* erikoolide inspektor, ei ole võimeline tagama sidet tema enda saadetud agentidega, tuleb mõelda oobersti ümberpaigutamisele. Vahest on aeg muuta miljööd, saata ta sügavast tagalast tegevarmeesse, idarindele?

Ooberst kuulas vaikides ja surus hambad tugevasti alahuulde. Ainuski muskel ei liikunud tema lubivalges kuivetus näos, ainult vasema silma all tuksles mingi sooneke.

«Nagu ma mäletan,» märatses kindral edasi, «oli kontroll operatsiooni «Treff» viimistlemise ja Zeroga side loomise üle pandud teie peale, Külm? Isiklikult teile. Pillimees ja Vtlgas on teie inimesed? Teie! Te.ie soovitasite? Teie! Miks te siis vaikite, pagana pihta? Vastake!»

«Sugugi mitte, härra kindral,» väitis ooberst teravalt. «Need pole minu, vaid major Schlosseri mehed. Te teate seda väga hästi. Major soovitas neid mulle.. ,»

«Teile? Ja teie soovitasite minule? Major Schlosser, mida te võite öelda Pillimehe ja Vilka kohta? Pidage meeles: kõne all on teie pea.»

Vastandina ooberstile oli major märgatavalt hirmul, rääkis aralt ja ebaledes:

«Härra kindral, ma esitasin nende agentide kohta ammendavad iseloomustused. Kõige üksikasjalikumad. Ooberst kiitis heaks. Te osutasite mõlemale suurt au ja vestlesite nendega isiklikult...» .

«Kas tahate öelda, Schlosser,et mina vastutan teie inimeste eest?» .

«Härra kindral, mul polnud seda mõtteski!»

«Hea küll, iseloomustused iseloomustusteks, aga mida

129
te isiklikult,» kindral rõhutas seda sõna, «isiklikult; võite nende kohta öelda?»
«Mina isiklikult... Mulle.., Mulle näib, et Pillimees on täiesti usaldusväärne: läbi ja läbi meie mees, julge, leidlik. Korduvalt kontrollitud. Koolis viibis rohkem kui poolteist aastat. Võttis osa aktsioonidest: omaenda käega hävitas kõlbmatuid. Vilgas? Vilgas on Pillimehe ammune tuttav, tema sõber. Pillimees soovitas Vilgast. Ka Vilgas ei kutsunud esile kahtlusi. . .»
«Kuulake siis, teie Pillimeest ei ole enam. Tema mäng on mängitud. Kukkus sisse. On jäänud väid Vilgas. Ja seegi... Näete, lugege...» Kindral võttis kaante vahelt dokumendi ja ulatas selle majorile.
See oli Zero ettekanne, mis oli Moskvast saadetud umbes kolme nädala eest ja alles nüüd kindrali kätte jõudnud. Selles teatati, et sõjaväeprokuratuur võttis Pillimehe ja Vilka kinni. Pillimees sai rpõgenemiskatsel surma, Vilgas aga pääses. Sidet temaga ei ole. Zero oli jällegi raadiosaatjata jäänud ja nõudis sidet.
Lugenud ettekande läbi, muutus major Schlosser lõdvaks. Ta tõmbus kössi, püüdes sügavamale tugitooli sisse kaduda. Ooberst aga ajas end sirgu.
«Korrake kuupäeva,» lausus kindral kuivait, «millal saadi Vilkalt viimane radiogramm. Ainult täpselt.»
Major ütles kuupäeva. Kindral tõmbas ettekande lähemale, silmitses teksti ja muigutas huuli.
«Jah, Zero on kirjutanud kaks päeva hiljem. Teie õnn. Kuid mis side see on? Kas te teate, milliseid kanaleid Zero kasutab? Ah teate?! Niisiis: sellisel viisil side pidamisele kulub nädalaid. Nädalaid! Ent risk? Eks proovige sidet pidada vahemeeste kaudu, kes on meile sõbraliku, neutraalseks peetava riigi saatkonnas. Ja sellegi saatkonna juurde viib mitu vaheastet, või muidu on läbikukkumine kindel. Nii. ei tohi! Zero ilma sideta pole Zero. Side - see on admirali käsk. Side, Külm. Ja - «Treff». Operatsioon tuleb edukalt lõpule viia, selleks aga vajab Zero abilist, eriti praegu, pärast Pillimehe sissekukkumist. Ja kuidas ta küll vahele võis jääda?»
«Ma mõtlen. . .» alustas major, «ma oletan. .. Sõjaväeprokuratuur? Pillimees oli ahnepäits. Seda tuli ette. Kas mitte siin pole sissekukkumise põhjus? Võttis liiga palju. . .»

130
«Prokuratuur?» muhatas kindral kurjaIt. «Küllap me teame, mis prokuratuur see on. Nõukogude vastuluure käik.»
«Kuid Pillimees sai ju surma,» pareeris ooberst. «Kui mängus oli vastuluure, siis tema vajanuks elavat rohkem. Mina kaldnn Zerot uskuma.»
«Võimalik,»möönis kindral. «Aga side? Ma andsin käsu ette valmistada reservgrupid Moskvasse saatmiseks. Schlosser! Mis on tehtud?»
«Käsk on täidetud, härra kindral. Minu koolis on ette valmistatud mitu inimest. Kõige ustavamateks tuleb pidada Kinžalli ja Teravat.»
«Kas Kinžall on too brünett?»
«Just nii, härra kindral. Teil on suurepärane mälu.»
«Valmistuge nende allaheitmiseks.»
Sel hetkel hakkas kindrali laual vilkuma lamp. Kindral krimpsutas nägu ja võttis telefonitoru:
«Noh, mis veel? ..Hästi, ma ootan.»
Lävele ilmus oberleitnant.
«Härra klndral, Vilgas ilmus eetrisse, siin on tekst.» Kindral luges ise ette Vilka radiogrammi. Vilgas teatas lühidalt enda ja Pillimehe kinnipidamisest. (Kuulnud toidulaost, tähendas reipamaks muutunud major: «Ma ju ütlesin, et ta oli ahnepäits.» Kindral ei teinud temast väljagi.) Vilgas teatas ka, et Pillimees sai põgenemisel surma. Tema, Vilgas nihestas jala, kuid pääses. Pidi pikemat aega lamama. Nüüd on terve. Vahetas varjupaika. Palub juhtnööre ja toidet raadiosaatjale - akud on tühjad. Läheb hambaarsti juurde.

«Hambaarst?» küsis kindral, olles lugemise lõpetanud. «Kes see on?»
«Hambaarst,» vastas ooberst teenistusvalmilt, «on üks Zero varukohtumispaikade nimetusi. Ta valis selle ise välja.»
Kindral vajus mõtteisse, keerutades sõrmede vahel hästi teritatud sirnist pliiatsit. Külm ja Schlosser yaikisid. Siis virutas Grünner südametäiega pliiatsi lauale, nii et selle tera lendas kaugele eemale, ja ütles ärritust varjamata:
«Ei meeldi mulle see lugu. Mitte ei meeldi.»
«Vabandust, härra kindral, mis nimelt?»
«Ja teie ei mõista, Külm? Teie? Jätke! Te mõistate,

kõike. Kellele anti šifr ja kood, ah? Kas Pillimehele või VilkaIe? Kes pidi šifreerima ettekanded, kodeerima teksti? Nagu ma mäletan, siis. .. e... eee...»
«Pillimees,» tõttas major lipitsevalt ette ütlema. «Šifr oli Pillimehe käes. Ja kood samuti. Vilkal võtit ei olnud.»
«Just!» hüüatas kindral ja tõstis üles pika nimetissõrme. «Just nimelt, šifr ja kood olid Pillimehe käes, nüüd aga töötab Vilgas meie šifriga, kasutab Pillimehe koodi, Pillimeest pole aga enam ammu elavate kirjas. Kuidas? Mil viisil, küsin ma teilt? Kuidas teab ta šifrit ja koodi?»
«Ja teie arvate...» küsis ooberst ettevaatlikult, «te mõtlete. . .»
«Jah, Külm, jah! Tuhat korda jah. See on venelaste töö. Enkavedee töö. Vilkal šifrit ei olnud.»
«Kuid venelased, kindral!» väitis Külm resoluutselt. «Kust peaksid venelased šifrit teadma? Kui Pillimees elaks. . . Aga ta on ju surnud, seda teatab Zero. Mitte ainult Vilgas, vaid ka Zero. Pole alust kahelda Zero informatsiooni õigsuses, surnult aga ei saanud Pillimees venelastele midagi teatada, ei šifrit ega koodi. Siin on midagi teisiti. . .»
«Loogika on teil. tugev, Külm. Aga mis siin võib teisiti olla, millele te vihjate?»
«Härra kindral, palun vabandust, et mõtlesin valjusti,» lausus ooberst pikkamööda. «Pillimees oli Vilkaga lähedane, väga lähedane. Ta usaldas teda täielikult. Nad tundsid teineteist aastaid. Oli see nii, Sehlosser?»
Major noogutas: jah, nii see oli.
«Väga hea!» jätkas Külm. «Venelaste territooriumil viibimise kahe kuu jooksul ilmus Vilgas kolm korda eetrisse, just nimelt Vilgas. Oma sõpra usaldades võis Pillimees vabalt teatada talle šifri ja koodi. Mõningate asjaolude korral instruktsioon lubab seda. Minu arust on kõik selge: venelased ei võinud teada šifrit ega koodi. Kui need peale Pillimehe kellelgi ka olid, siis ainult Vilkal.»
«Te olete naiivne, Külm. Aga mispärast ei võinud seesama Vilgas neile šifrit teatada?»
«Kuid härra kindral, Zero teatab ju, et Vilgas pääses. Ja siis. . . siis. . . kui radiogramm oleks edasi antud

lahtise tekstiga, siis oleks tõepoolest olnud põhjust muretseda. »
«Külm, te räägite mõistujuttu. Selgitage oma mõtet.»
«Meelsasti. Oletame, et venelased nabisid Vilka kinni ja ta andis neile välja PillimeheIt saadud šifri ning koodi. Oletame. Kuid siis pidi ta neile ka ütlema, et meie teame, kelle käes on kood ja šifr - Pillimehe käes. Tema, Vilgas, aga meie andmetel neid ei tea. Kuidas venelased oleksid talitanud, kui nad oleksid niisugused andmed saanud? Sel juhul oleksid nad Vilka eetrisse lasknud ja käskinud tal šifreerimata teksti edasi anda. Teisiti poleks hakanud talitama ükski luuraja. Mina isiklikult ei kahtle selles kübetki. Vilgas aga šifreeris ja kodeeris oma ettekande. Ja lõpetas parooliga «G, M». Ei, härrased, mind pigem rahustab see, et Vilgas kasutas šifrit. Jah, rahustab!»
Kindrali nägu läks pilve ja ta võttis uuesti pliiatsi kätte. Pärast hetkelist mõtisklust lausus ta:
«Kordan, Külm, te arutate loogiliselt. Ja ikkagi... Tuleb Vilgast kontrollida ja anda Zerole

kiiremini abiline, sest Pillimees on rivist välja langenud. Võtame need ülesanded korraga käsile. Kes teil ootel on? Kinžall ja Terav? Kellele võib anda tõsisema ülesande, kes on usaldusväärsem, vajalikum? Kinžall? Ma kavatsen välja töötada sellise plaani: heidame nad alla järjekorras. Esimesena läheb... (Kindral rääkis Külmale ja Sehlosserile oma kaalutlustest.) üksikasjaliku plaani esitate homme hommikul. Ja - jumalaga. Ma ei pea teid kinni, härrased.»

Külm ja Sehlosser kiirustasid oma kohtadelt üles tõusma.

«Veel üks hetk,» peatas neid kindral. «Kui hakkate plaani tegema, arvestage Zero kaalutlusi. Need on kirja pandud siin, selles ettekandes.» Kindral ulatas Külmale dokumendi, mida ta varem oli oma alluvatele tutvustanud.

. ..Samal päeval, kui kindral Grünneri juures oli nõupidamine, sõitsid Gorjunov ja Maljavkin sovhoosi. Nad .ei läinud autoga, vaid bussiga: kõik pidi paistma täiesti loomulikuna, sest paljugi mis?

Möödunud väikesest sovhoosiasulast metsatuka ääres, sammusid nad sügavamale metsa. Umbes kolme

133

saja-neljasaja sammu järel ümbritses neid sügav vaikus. Üksnes kaseladvus sahisesid tasakesi lehed ja eemalt maanteelt kandus nendeni vaevukuuldavalt sõja ajal nii harvade autode tuututamist.

See oli peamiselt lehtpuumets: kased, harva sekka haavad ja tammed. Mustendasid üksikud kuused. Tiheda niitmata rohuga kaetud avaratel lagendikel siristasid meeletult rohutirtsud. Milline tühjus! Ei sissetallatud radu, ei mustendavaid tuleasemeid — lõkete jälgi. Koht tundus mahajäetuna. Oli raske uskuda, et Moskvani on kõigest kümmekond kilomeetrit või veelgi vähem. Pillimees j a Vilgas olid hea koha välja valinud.

Maljavkin juhtis temale teadaolevate märkide järgi kindlalt Gorjunovi. Nähtavale ilmus väike jäärak. Selle põhjas lookles tasa vulisedes ojake. Vesi oli hele, läbipaistev, ilmselt allikane. Nad laskusid alla, kahlasid ojast läbi ja läksid mööda jääraku põhja edasi.

«Siin,» lausus Maljavkin äkitselt peatudes, ja osutas võimsale kuusele jääraku vastasküljel. «Siin see koht on. Just selle puu vastas pähklipõõsa all.»

Maljavkin ronis kiiresti järsust nõlvast üles ja lipsas põõsastesse. Gorjunov järgnes talle. Paremat kätt ühe põõsa alt tõstis Maljavkin üles rohumätta, võttis sealt sapöörilabida ja hakkas kaevama teise, vastas asuva põõsa alt. Mõni ettevaatlik löök, ja labidas kõlksatas millegi kõva vastu. Maljavkin kummardus ja tõstis välja kaks telliskivi. Nende all oli auk, mille põhjas lebas õlisesse puldanisse mähitud komps. Vilgas tõstis kompsu ettevaatlikult välja.

Ta harutas puldani hoolikalt lruhti ja võttis sealt. välja portatiivse raadiosaatja. Vilunud liigutusega püstitas ta antenni ja klõbistas kutsungi. Saanud vastuse, andis Vilgas edasi šifreeritud teate, mille tekst oli koostatud juba varem. Kui ta oli lõpetanud, küsis Gorjunov:

«Ega te «G, M»-i ei unustanud?»

«Mis te nüüd!» imestas Maljavikin. «Muidugi mitte. Kas seda siis tohib?»

Peitnud raadiosaatja ja labida endisse kohta, nii et jälgi ei jääks, läksid nad kiiresti läbi metsa, möödusid sovhoosiasulast ja jõudsid maanteele. Pisut roh-

134

kem kui tunni aja pärast olid Gorjunov ja Maljavkin juba kesklinnas; Iljinski väravate juures.

Siin läksid nad lahku: Maljavkin suundus Maroseikat pidi üles Pokrovski väravate poole, Gorjunov aga jäL veidi maha, läks üle tänava ja hakkas Maljavkinit silmist laskmata mööda vastaspoolset kõnniteed edasi minema.

Leidnud hõlpsasti vajaliku aadressi, tõusis Maljavkin kolmandale korrusele ja helistas ukse taga, millel ilutses mustade tähtedega valge emailsilt: «Hambaarst. Kodune vastuvõtt.»

Väikeses kasimata toas, kus oli pool tosinat iga liiki lihtsaid toole ja ümmargune ärakriibitud laud, täis narmendama loetud aastavanuseid ajakirju, istus neli vänaldast inimest: kolm meest ja üks naine. Maljavkin asus järjekorda.

Maljavkinist paremal istus kõhetu hallipäine mehike tumedas kulunud ülikonnas, ees ebamäärast värvi tumepunaste täppidega totter lips. Vasakus käes hoidis mehike neljaks kokkumurtud eilse «Trudi» numbrit. Maljavkin nihkus talle lähemale.

«Kas tulite välja tõmbama?»

«Ei,» kostis see. «Plombeerima. Ainult ei jõua vist ära oodata, pole aega istuda.»

Ta tõusis pikkamisi üles ja suundus ukse poole, ajalehte parempoolsesse taskusse toppides. Maljavkin jäi viivuks istuma, niheles toolil, ja haarates põsest kinni, pöördus naise poole:

«Aga mul tuleb välja tõmmata. Kardan koledasti!»

«Kas sa näe!» sai naine kurjaks. «Inimesed sõdivad, annavad elu, tema aga. .. Häbi peaks olema, noormees. Mis siin karta?» .

Uks avanes. Väljusid patsient ja arst, kellel oli seljas määrdunud, ammu pesemata kittel. Kui järgmine haige oli kabinetti sisenenud, leidsid vastuvõturuumi jäänud patsiendid, et Maljavkin on kadunud.

«Ikkagi lõi kartma,» lausus naine. «Laskis jlalga! Milline häbi. Ise veel sõjamees. . .»

Samal ajal aga tõttas Maljavkin Pokrovski väravate poole. Kino «Aurara» juures nägi ta totra lipsuga mehikest. See seisis ja silmitses vitriini. Ajaleht oli tal jälle vasakus käes. Märganud lähenevat Maljavkinit, pistis ta ajalehe tasku, võttis karbi paberosse «Dehli» ja

hakkas suitsu tegema. Maljavkin astus juurde ja küsis:

«Ega tuld ei juhtu olema?»

«Ehk soovite ka paberossi?» vastas mehike. «Tänan, mul on endal.» Maljavkin tõi lagedale sama-suguse «Dehli» karbi.

Mehike astus talle veelgi lähemale, suitsu peale tuld andes. Maljavkin lausus tasa, kuid selgelt:

«Olen Vilgas. Pillimees võeti kinni. Sõjaväeprokuratuuri poolt. Sai vististi surma. Mina pääsesin. Jäin üksi, raadiosaatjaga. Akud on tühjaks saamas. Palun instruktsioone. Ootan siin, kino juures, ülehomme kell kolm päeval. Reedel.»

Mehike heitis Vilkale pilgu täis vihkamist (nii näis Borissile), sisistas midagi taolist, nagu «hea küll, ütlen edasi» ja pöördus Tšistõje Prudõ tiikide poole. Maljavkin seisis veel pisut vitriini juures ja suundus siis Iljinski väravate poole. Äkki puudutas teda keegi õlast: kõrval *sammus* naeratav Viktor.

.

«Noh, seltsimees Vilgas, kuidas läks?» küsis ta Maljavkinilt. «Kas kõik on korras?»

«Täielikult,» vastas Maljavkin elavalt. «Kõik oli nii, nagu kirjeldas Gitajev: tundemärgid, parool. Mis oli tarvis öelda,seda ma ka ütlesin. Ja määrasin ülehomseks kohtumise.»

Neljakümne minuti pärast jõudsid nad Presnja vallile, kuid ei reidnud Kostjukovat ega ka tema tütart. Tuli oodata. Genka ema, kes ilmus alles õhtu eel, võttis Maljavkini ja tema «sõbra» avasüli vastu.

«Vaata kui tore,» ütles ta. «Jumal tänatud! Võtsid mõistuse pähe? Sedasi jah. Ela nüüd minu juures. Ja .ka teie, kallis seltsimees,» pöördus ta Viktori poole, «olge nii lahke!»

Sellega oli korteriküsimus õnnelikult lahendatud.

Hoiatanud Maljavkinit, et see enne tema tagasitulekut majast kuhugi välja ei läheks, tõttas Gorjunov rahvakomissariaati.

Vahepeal oli aga Vilkast lahkunud mehike Tšistoprudnõi bulvarile jõudnud. Nende nappide minutite jooksul, mis olid möödunud kohtumisest Maljavkiniga, oli ta nägu märgatavalt auku vajunud, kuidagi nagu vananenud. Ta kõndis läbi häda, suurivaevu jalgu järele vedades. Jäi mitu korda seisma, tõmbas taskust

mingi pudeli, võttis sellelt värisevi käsi korgi ja limpsis seda. Aeg-ajalt istus ta vabale pingile ja konutas seal tükk aega, nürilt jalge ette vahtides. Tema kahvatud huuled liikusid - ta sosistas midagi – ja kõverdusid kurjas muiges. Kui keegi võinuks ta sosinat kuulda, siis oleks ta kõrvu kostnud: «Sai surma... Keegi pillimees. Vaata aga vaata!... Paras talle. . . Võib-olla on nüüd järg minu käes? Ah jumal! Jumal!»

Enne Kirovi tänavat pööras mehike ära ja komberdas Armjanski tänavale. Roninud vana madala maja teisele korrusele, kadus ta mitmetoalise korteri ukse taha. Iseendast mõista, et samast hetkest, mil ta kohtus Vilkaga, oli iga tema samm tšekistide vaateväljas. Samal õhtul pandi Gorjunovi lauale teatis: «Vladimir Georgijevitš Bugrov, sündinud 1881. aastal, tööstusartelli insener. Varem töötas lennukitehases nr... Lesk Ainuke poeg oli tegevarmees, jäi teadmata kadunuks. Normaalse eluviisiga; tagasihoidlik. Põeb rasket südamehaigust. Kompromiteerivaid materjale tema kohta -ei ole.»

Nüüd jäi üle vaid oodata, millal Bugrov väljub oma korterist, kuhu ta läheb, kelle juurde juhib. Ja tšekistid ootasid. Möödus öö ja päev, kuid Bugrov ei tulnud välja. Möödus teine päev, ikka Bugrov ei väljunud. Ka kaks päeva hiljem, reedel kell kolm, kokkulepitud ajal, ei tulnud keegi Vilkaga kohtuma. Asjata valvas Vilgas kino «Aurora» juures. Ei tulnud kedagi!

16. peatükk

Intuitsioon ei vedanud Kirill Petrovitš Skvoretskit ka seekord alt. Tema julget sammu kroonis avastus, mida oli raske üle hinnata. Juhtus see nii. . .

«Lugege.» Major ulatas Miklaševile kirja ja sedeli. «Lugege. Nagu näete, usaldan ma teid täielikult ja tahaksin loota vastastikusele avameelsusele.»

Ei saa öelda, et Miklašev oleks talle ulatatud paberilehed rõõmuga vastu võtnud. Ta tegi seda alles pärast majori visa pealekäimist, võttis põlastavalt, sõrmeotstega. Tema huuli kõverdas kuri muie. Ent heitnud

pilgu esimestele ridadele Ivanitski kirjas, puuris ta sellesse oma silmad. Pigistades dokumenti värisevate sõrmede vahel, hambad ristis, luges ta selle lõpuni.

Antonava sedelile pilku heitmata hüppas Miklašev tooli ümber paisates püsti.

«Milline alatus!» karjatas ta. «Milline häbematus! Lihtsalt arusaamatu... Ei, ma ju tundsin Ivanitskit tundsin teda! Ivanitski ei võinud säärast asja kirjutada! Ei võinud!»

Ta seisis Skvoretski ees ja katkus abitult oma tihedaid halliseguseid juukseid. Tema silmis peegeldus hämmeldus, nägu moonutas suur erutus.

Skvoretski vaatas tähelepanelikult Miklaševile otsa. «Kuid teine dokument .. .» ütles major. «Kas te teise lugesite läbi? See selgitab üht-teist. Palun tutvuge.»

Seekord Miklašev vastu ei vaielnud. Libistanud silmad kiiruga üle Antonova sedeli, tõstis ta pilgu Skvoretskile.

«Teie. Mispärast te vaikite? Või te ehk usute seda?» Miklašev tegi põlastava liigutuse kirja suunas. «Oletate, et Ivanitski võis. . . oli võimeline. .. sai hakkama sellise alatusega? Kuid see pole ju võimalik! Ja Antonova . . . Teda tundsin ma muuseas vähe.»

«Milles te nimelt alatust näete?» küsis Kirill Petrovitš vaikselt. «Uskuge, see on väg'a tähtis!»

«Kuidas, kas teie ei taipa?» vastas Miklašev. «Kuid te peate, te olete kohustatud taipama! Pjotr Andrejevitš, professor Varlamov on kõige õilsam inimene. Kõige korralikum. Kas mõistate? Ma vastutan tema eest oma auga. Ja kirjutada midagi säherdust Pjotr Andrejevitšist?! See on jõleduste jõledus!»

«Ometi on ju kirjutatud! Ja arvatavasti Ivanitski. . . Tema käekiri. . .»
Miklašev võttis kirja väga ettevaatlikult kätte, nagu põletaks see ta sõrmi, ja hakkas seda hoolikalt silmitsema. Ohet alla surudes pani ta seejärel lehe ettevaatlikult lauaservale. Tapetu sedelit ta enam ei puudutanud: see huvitas teda vähe.
«Jah,» ütles ta. «Ivanitski käekiri. Nii see on. Ja siiski ma ei usu, ei saa uskuda.»
«Kuid mispärast?» küsis major ettev,aatlikult. «Miks, te ei usu fakte?»
«Aga sellepärast,» sai Miklašev uuesti pahaseks, «et

ükski inimene, kes Pjotr Andrejevitši tundis ja kel oli vähegi südametunnistust, ei saanud professori kohta öelda ühtegi halba sõna. Faktid! Kus siin need faktid on? See on ju kõik vale, kuritahtlik väljamõeldis, laim. Varlamov on suure hingega inimene, väga õilis. Ja ta on venelane, saage aru, venelane. Kuidas siis võib teda kahtlustada sümpaatias fašistlike värdjate vastu? Või mis sümpaatias - reetmises! Kas te siis tõesti ei mõista?»
«Mõistan .küll,» lausus Skvoretski osavõtlikult. «Mõistan täielikult ja tahaksin jagada teie veendumust. Kuid kiri... Ivanirtski kiri.. .»
«Mina ,aga ütlesin teile ja ütlen veel kord: Ivanitski ei võinud säherdust asja kirjutada. Ei usu. Ivanitski? Ma tululsih teda palju aastaid, me töötasime koos Harkovis. Tõsi küll, ta oli joomar. Elas nii hullusti, et hullemini enam ei saagi. Kuid alatuseks polnud ta kunagi võimeline. Viimastel nädalatel enne surma käis ta tihti minu pool, püüdis südant puistata. Tal oli halb olla, väga halb: joomingud, keerulised suhted naisega (naine oli haige inimene, seda teadsid kõik). Ivanitski käis täielikult alla ja muudkui veeres kohutava lõpu poole. Ma püüdsin teda toetada, kuid ei suutnud. Ja kes võis küll ette näha, et ta jõuab niisuguse lõpuni. . . astub sellise sammu? Enesetapp! See on kohutav, kuid mis Varlamov siia puutub? Kas te ei usu mind? Kahtlete...» Miklašev jäi lauset lõpetamata vait.
«Teate mis, Konstantin Dmitrijevitš? Võtkem õige istet.» Kirill Petrovitš tõstis ümberkukkunud tooli üles ja nihutas selle Miklaševile lähemale. «Noh, niimoodi. Ma usun teid, sellepärast tulingi teie juurde. Jutuajamise algul tõotasin ma olla täiesti avameelne ja oma lubadusest ma ei tagane. Ma näitasin teile dokumente, mida instituudis keegi ei tohtinud näha ega ole ka siiani näinud. Kas mõistate?»
Miklašev noogutas:
«Ma hindan teie usaldust, kuid tõepoolest.. .»
«Üks hetk,» katkestas teda major. «See pole veel kõik. Kordan: ma usun teid. Veelgi enam: tunnistan — siiani pole ma sellest kellelegi rääkinud -, et ka minus tekitab see kiri ja Antonova sedel, eriti aga viimane, samasuguseid tundeid nagu teiski. Jah, minu arvates

on see võltsing, mille eesmärk on professor Varlamovit kompromiteerida.»
«Aga milles on siis asi?» hüppas Miklašev uuesti püsti. «Mis siis veel? Kui te nii arvate, siis visake see jälkus prügikasti, hävitage ära - ja ongi lõpp.»
«Ah, Konstantin Dmitrijevitš,» muigas Skvoretski, «kui lihtne see teie arust on: visake prügikasti, hävitage ära. . . Tegelikult on aga kõik sootuks keerulisem. Aga professori põgenemine? Dokumentide kadumine? Dokumentide kadumine! Oo, see on väga tähtis asjaolu, see heidab professori nimele niisugust varju... Ja samuti see kiri. Ning sedel. Ei, nii lihtsalt neist lahti ei saa. Ära hävitada? Ei või, mul pole õigust. Ma pean need ümber lükkama. Kas mõistate? Ümber lükkama. Selline on ülesanne.»
«Ümber lükkama?» vajus Miklašev täielikult norgu. «Aga kuidas seda teha? Ivanitski on ju surnud, temalt ei saa midagi.»
«Surnud. See teeb asja keerulisemaks. Aga... Kujutlege, et meil õnnestub leida tõendeid professor

Varlamovi süütuse kohta. Sel puhul võime me professori au päästa, raske süüdistuse tagasi lükata. Ent häda on selles, et minul - minul, kas mõistate? selliseid tõendeid ei ole. Siiani ei ole!... Kuid...»Kirill Petrovitš tegi paljutähendava pausi.
«Saan aru,» ütles Miklašev, mõeldes oma mõtteid.
«Ja te tulite minu juurde... abi otsima?»
«Jah,» vastas Kirill Petrovitš kindlalt. «Teie juurde. Abi otsima.» .

Kortsus kulmude alt majorile pilke heites kõndis Miklašev mööda tuba, silus oma halli panthabet. Ohkas. Ohkas veel kord. Astus siis seifi juurde, tegi selle lahti ja pani Skvoretski ette paki pabereid. «Tõendid?» lausus ta kõlatult. «Siin on tõendid.» «Mis see on?» küsis Kirill Petrovitš imestust varjamata. . .

«Arvestused. Professor Varlamovi arvestused. Pjotr Andrejevitši omad. Need, mis on «kadunud» (Miklašev rõhutas irooniliselt viimast sõna). Niipalju kui ma teist aru sain, oli dokumentide kadumine üks peamisi «süütõendeid» Pjotr Andrejevitši vastu, seega siis. . .»

Major keerutas dokumentide pakki nõutult käte vahel.

140

«Siin ön kõik,» lausus Miklašev. «Viimse kui leheni, viimse kui reani. Võite mind uskuda.»

Skvoretskiei suutnud paugupealt mõtteid koguda, niivõrd hämmastas teda ootamatu pööre. Ta oli kindel, et Miklašev võib talle teatada mõndagi tähtsat, mis heidab valgust professor Varlamovi saatusele. Seepärast major oligi tema juurde tulnud ja nii avameelselt rääkinud. Kuid seesugust üllatust ei oodanud isegi tema. Samal ajal Miklašev, kes oli heitnud õlult teda rõhuva saladuse raskuse, muudkui rääkis ja rääkis. Kuidas arvestused tema kätte sattusid? Varlamovilt eneselt. Jajah, need andis talle Pjotr Andrejevitš. Omaenda käega. Tol päeval oli ta tulnud laboratooriumi Miklaševi juurde ebatavaliselt erutatuna . «Minu vastu on hakanud huvi tundma julgeolek,» oli professor teatanud juba lävelt. «Kardan. et selleks on alust. Mul kodus... Ah, mis sellest ikka rääkida. Ühesõnaga, kõike võib juhtuda. Niisiis... Siin on arvestused. Meie arvestused. Peida ära. Ja ära sellest kellelegi hinga. Mitte kellelegi. Kas mõistad? Ise aga - tööta. Ma ei või lubada, et töö jääks toppama. Kui mind kinni võetakse, võivad ka arvestused kaotsi minna. Kuni selgusele jõutakse, kuni uuesti pihta saab hakata. .. Ja pealegi ei või me lubada, et arvestused satuksid kellegi kõrvalise isiku kätte. . .»
Siin vangutas Skvoretski kergelt pead:
«Kõrvalised -kas need oleme meie? Tšekistid? Kas te tõesti arvate, et oleksime suhtunud lugupidamatult niisugustesse dokumentidesse?»

Miklašev köhatas kohmetult ja jäi vait. Pärast lühikest pausi jätkas ta, kuidas oli hoidnud Pjotr Andrejevitši arvestusi, kuidas salamahti neid kasutanud ja kui hästi töö oli edenenud. Instituudis imestati tema edusammude üle, kuid ei midagi rohkemat: kellelegi ei tulnud pähe, milles on põhjus. Alles nüüd, pärast jutuajamist majoriga, saab ta aru, kui ekslik ning totter oli tema seisukoht, millise rumalusega ta on hakkama saanud, kuigi talle pole selge, mispärast SARK-i organid tookord professor Varlamovi vastu erilist huvi tundma hakkasid ja teda põgenema sundisid.

«Aga- see polnud ju nii,» krimpsutas Skvoretski pahameelest nägu. «Milline jama! Ei olnud mingit huvi professori vastu, sellist huvi, mis teie arvamise

141

järgi võinuks Pjotr Andrejevitši millegagi ohustada. Kõik oli hoopis teisiti, siin on üks suur arusaamatus. Täiesti asjatult tegi professor sellise järelemõtlematu sammu.»

Kuid rohkem Kirill Petrovitš seda teemat ei puudutanud. Eelkõige tuli mõelda, kuidas kedagi ja midagi kahjustamata kõigile teatada, et dokumendid on leitud.

Mõlemapoolsel nõusolekul tegid Skvoretsiki ja Miklašev järgmise otsuse: major ütleb instituudi direktorile, et arvestused leidis tema ise, aga kust ja kuidas, seda ta esialgu öelda ei või, et mitte

segada uurimise käiku. Dokumendid antakse direktori kätte. Miklašev käitub nii, nagu poleks tal selle asjaga midagi tegemist.

Lõpetanud dokumentide küsimuse, puudutas Kirill Petrovitš uuesti professor Varlamovi saatust.

«Konstantin Dmitrijevitš, kui te mind usaldate, siis peate aru saama, et professor Varlamov on langenud koletu arusaamatuse või koletu provokatsiooni ohvriks. Ta tuleb üles otsida nii kiiresti kui võimalik. Me peame ta tagasi tooma normaalse elu ja töö juurde. Arvan, et see on meie ja teie ühine ülesanne, ja sellepärast tahaksin loota teie abile.»

Miklašev oli siiralt imestunud: mismoodi tema aidata saab? Ta ei tea mitte üksnes seda, kus Pjotr Andrejevitš viibib, vaid viimane polnud talle midagi rääkinud ka oma kavatsusest põgeneda ega sellele isegi mitte vihjanud. Kui juba lõpuni avameelne olla, siis tema, Miklašev, ei uskunudki nii väga Varlamovi kadumist: lihtsalt arvas, et professor on arreteeritud ja selle fakti varjamiseks on lendu lastud totter kuuldus tema «põgenemisest». Tuleb välja, et ta on ka selles eksinud.

Kirill Petrovitš naeris südamest Miklaševi versiooni kuuldes ja nähes, kui siiralt ta nüüd oma eksimist kahetseb. Kuid majori lõbus meeleolu ei kestnud kaua. Kas Miklašev siis tõesti ei saa teda aidaita?

«Mõelge järele,» ütles major. «Tähtis on iga pisiasi, iga fakt. Mõelge kõik läbi, tuletage kõik meelde, isegi see, mis esialgu tundub tühisena. Mida te teate professor Varlamovi .sõpradest, tema omastest? Kes teie arust võis talle peavarju anda? Kelle juurde võis ta ise minna?»

Tähelepanelikult kuulav Miklašev võpatas:

«Ise? Aga kas te Eva Jevgenjevnat, professori abikaasat, ka arvestate?»

«Arvestame küll,» kostis major. «Ja veel kuidas.

Ainult miks ta teile meenus?»

«Ta on halb inimene,» ütles Miklašev veendunuIt. «Alp. Suur egoist... Te nimetasite ennist provokatsiooni. Kas see pole mitte tema temp? Kas te, muide, teate, et ta on sakslanna? See on muidugi lollus, sakslasi on igasuguseid, aga praegu on. . . sõda.»

Nüüd oli Skvoretslki kord imestada. (Talle meenusid Maljavkini tunnistused: resident on sakslane, kuigi sündinud ja kaua aega elanud Venemaal.) Tõesõna,

see Miklašev valmistas talle täna üha uusi ja uusi üllatusi. Major palus õpetlast rääkida üksikasjalikumalt.

Miklaševi jutt oli lihtne. Ta oli Eva Jevgenjevnaga pärit ühest ja samast linnast. See oli küll kubermangulinn, kuid mitte eriti suur: kõik vähegi silmapaistvamad perekonnad olid tuntud. Mis siis veel rääkida Eva Jevgenjevna isa, jõuka rahamehe perekonnast! Kõik teadsid, et võrdlemisi kõrges eas oli see võimukas sänikael endale naiseks kosinud noore sakslannast kaunitari. Ei läinud aastatki mööda, kui naine oli mehest tuhvlialuse teinud ja pealegi veel nii, et sai täisvõimuliseks perenaiseks nii kodus kui ka äriasjus. Siis sündis Evake - Miklašev oli tookord juba gümnasist -, ja peatselt suri perekonnapea. Kõik läks lõplikult Eva ema kätte.

Tütre jaoks polnud tal rahast kahju. Ja peab ütlema, ta toonitas alatasa, et nagu ema, nii on ka tütar sakslanna. Raske öelda, mis oleks Evast saanud, kui poleks olnud revolutsiooni...

Esimese maailmasõja algul, 1914. aasta sügisel oli Miklašev sõitnud pealinna, Petrogradi, ja kaotanud selle perekonna silmist. Siis äkki, juba palju aastaid hiljem, tundis ta ära oma vana sõbra Varlamavi mõrsjas Evakese. Ta kandis isa perekonnanime ja oli koos sellega võtnud omaks ka tema rahvuse, kuigi Miklašev mäletas väga hästi, et lapsepõlves olid kõik rääkinud Evast kui sakslannast.

Niipea kui Eva Jevgenjevna kuulis, et Miklašev on pärit tema kodulinnast, muutus viimane talle esime-

sest ,kohtumisest vastumeelseks. Ka Miklašev ei tundnud tema vastu erilist sümpaatiat. Konstantin

Dmitrijevitši üllatas Pjotr Andrejevitši valik, kuid Eva hoidis Varlamovit kõvasti peos (selle poolest oli ta nagu ema suust kukkunud!) ja sai peatselt tema naiseks. Ta püüdis igati oma mehe ja Miklaševi vahekorda kiilu taguda, kuid edutult. Neid sidusid liiga ammune sõprus, ühised teaduslikud huvid ja ühine töö...

Tõsi küll, Varlamovite pool Miklašev enam ei käinud, kuid teineteisest see neid ei eemaldanud. Pigem vastupidi: kui Varlamov ka kellelegi oma südant puistas, siis ainult talle, Miklaševile. Professoril oli aga sageli raske niisuguse inimesega nagu Eva Jevgenjevna.

«See kõik on nii, Konstantin Dmitrijevitš,» katkestas major mälestustest haaratud teadlast. «Kardan, et Eva Jevgenjevnale hinnangu andmisega pole te eksinud, kuigi mul on raske selle üle otsustada. Kuid see kõik ei vii meid lähemale eesmärgile: kus võiks olla *professor* Varlamov? Mõtelge järele, äkki meenub teile midagi.»

«Lubage,» elavnes äkki Miklašev, «aga mis siis, kui? . . .Jajah, tingimata sõitke sinna! (Ta nimetas tuntud teadlast, akadeemikut.) Suvilasse, otse suvilasse. Mille poolest see koht halb on? Akadeemik on Pjotr Andrejevitši õpetaja, nad on sõbrad. Täiesti loomulik, et Varlamovid just sinna sõitsidki. Kellele võiks pähe tulla neid sealt otsida?»

«Arvate?» küsis Skvoretski kõheldes. «Kuid akadeemik on juba aastates inimene. Kas Pjotr Andrejevitš võis teda tülitada?»

«Võis küll. Kordan: nad saavad väga hästi läbi. *Ja* veel üks asi... Vaat kus alles mälu!... Aastat viis-kuus tagasi kohtasin ma kord ühel Moskva tänaval piigakest. Kuigi mis piiga ta enam on? Juba neljakümne ümber. Tema on samast linnast kust meiegi Eva Jevgenjevnaga. Omal ajal, kui ma veel tudeng olin, andsin talle järeleaitamistunde, sellepärast teangi, et ta oli Eva Jevgenjevna hea sõbratar. Juba gümnaasiumiajast. *Ja* kui ta mind siis nägi, oli ta väga rõõmus, kutsus muudkui külla. Ainult ma ei võtnud kuidagi vedu. See inimene on Eva Jevgenjevna *truu* sõbratar, tema heaks kõigeks valmis. Võtke arvesse!»

«Huvitav, Aga ehk ütleksite, kuidas teda otsida?
Nimi, aadress?»

«Nimi?» kohmetus Miklašev. «Nime ma ei mäleta. Olen unustanud. Tal oli mingisugune ebatavaline nimi - kala oma vististi?»

«Võib-olla hobuse nimi?» muigas Skvoretski.

«Teie muudkui naljatate,» ohkas Miklašev. «Mis inimene te küll olete? Peaksite minu peale pahane olema — olen nime ära unustanud -, teie aga naljatate, Ossetrova? Karaskina? Karpikorva? ,. . Ei, ei mäleta. Ainult et minu arust on ta elukutselt vist arst. Doktor. *Ja* üksik. Nii ta rääkis.»

«Noh, aga aadress?»

«Ka seda ma ei tea. Mäletan, kui ta mind külla kutsus, siis andis ka aadressi: kusagil Gorki tänava kandis. Kas Degtjarnõi või Staro Pimenovski põik... Ei, ka aadressi ei või ma öelda, ei mäleta. Olen teile halb abiline.»

Teadlase nägu väljendas siirast meelehärmi.

«Ärge kurvastage, Konstantin Dmitrijevim,» lohutas teda Skvoretski. «Otsime üles selle kala nimega piiga. Sünnikohta me teame, umbkaudset vanust samuti, amet ja elukoha rajoon on teada. Küllap leiame!»

«Kõigest südamest soovin edu. Ainult kui saaks kiiremini.» Miklašev vaatas äkki tähelepanelikult Skvoretski otsa. «Aga mis te ütlete, kui ma teen ühe ettepaneku?»

«See oleks?» küsis Kirill Petrovitš huviga.

«Noh, kui ma ise kuhugi sõidaksin. Sellesama akadeemiku juurde. Ah?»

«Akadeemiku juurde? Ei, teil arvatavasti ei maksa. Aga üldiselt... Olgu pealegi, arvestame ka seda võimalust. Nõus?»

Jätnud Miklaševiga soojalt hüvasti, ruttas Kirill Petrovitš instituudi direktori juurde. Halvasti

varjatud mõnutunde ja mõningase kahjurõõmuga (oli ka seda, mis seal salata!) jälgis ta direktori näoilmet, andes talle üle Varlamovi arvestused. Selles ilmes oli kõike segamini: nii imestust («Leidis tkkagi üles see

I OCeTp - tuurakala;
2 KapaCb - koger;
3 Kapn - karpkala. Tõlk.

osav major! 'Kuidas? Kust?»), rõõmu kui ka hämmastust («Aga mina ei uskunudki!»).
Instituudi direktor ei kannatanud siiski välja: «Seltsimees major, kes need arvestused ikkagi varastas? Kes? Kus nad olid?»
Kirill Petrovitš naeratas:
«Mis siis, kui ma teile Ütlen, et dokumente ei varastanud keegi? Mitte keegi!»
«Ei varastanud? Te naljatate, mina aga olen naljast kaugel.»
«Ei, ei naljata, kuid palun mind vabandada, rohkem ei või ma teile praegu midagi öelda. Vara. Uurimine pole veel kaugeltki lõppenud. Nii et kannatust.. .»
Vastuseks direktor vaid ohkas ja koguni saatis majori oma kabineti ukseni.
Astunud läbi rahvalkomissariaadist ja kandnud komissarile ette päevasündmustest, sõitis Skvoretski sedamaid linnast välja akadeemiku poole. Miklaševil oli õigus: Varlamovid olid tõepoolest siin külas olnud, nagu akadeemik ütles, kuid siis ära sõitnud. Kuhu, seda ei teadnud akadeemik ega ka tema kodused, nad arvasid, et.Varlamovid pöördusid koju tagasi. Suvilas ei osanud keegi aimata, et professor ja tema naine end varjavad.
See tegi pagana moodi tuska: esialgu Zaitseva, nüüd aga siin... Nad olid hiljaks jäänud. Aga kes võis teada?
Kogu talle omase energiaga. asus Kirill Petrovitš otsima kala nimega naisarsti. Olgu mis tahes, kuid ka see oli niidiots. Peenike küll, aga ikkagi.

17. peatükk

.

Juba kaks päeva ei lasknud tšekistid silmist Bugrovi korterit, ent kõik oli asjatu: Bugrov ei ilmunud nähtavale. Kolmandal päeval sõitis sinna Gorjunov, kes aeg-ajalt Maljavkini üksinda jättis.
«Imelugu,. poisid! Bugrov ei tule juba kolmandat päeva välja. Ega te maha pole maganud?»
Ei, kaastöötajad olid enda peale kindlad: maha pole magatud. Bugrov polnud majast väljunud.

.Kuni Viktor kaaslastega juttu ajas, peatus paraadukse ees, mille taga Bugrov elas kiirabiauto. Selle kannul sõitis ukse ette miilitsaauto; Nähtavasti oli majas midagi juhtunud. Kohe sigines ka uudishimulikke. . .
Koos ühe kaastöötajaga astus Viktor trepikotta. Polnud raske kindlaks teha, et midagi oli juhtunud samas korteris, kus elas Bugrov: uks. oli lahti, trepimademel tungles rahvast.
Viktor trügis oma kaaslastega korterisse: ka seal oli palju inimesi. Korrapealt selgus, et korteris oli juhtunud õnnetus: üks elanikest oli äkitselt surnud. Üksik; vanaldane. meesterahvas. Gorjunoy ahhetas: Bugrov? Surnud? Loomulikku surma? Kus on alles lugu!
Lahkunu toauks oli pärani. Miilitsatöötajad saatsid kõrvalisl inimesi välja (neid oli paras hulk isegi tuppa tulnud). Ei tohtinud aega kaotada. Gorjunov astus resoluutselt tuppa ja esi.tas miilitsakaptenile oma tõendi.

«Kui tüli ei tee, palun selgitada, mis siin sünnib.»
Kapten kehitas õlgu. Tema arvates polnud juhtunud midagi erilist: tavaline surm. Inimene oli vana, südamehaige. Noh, ja muidugi mured, erutus. Teadagi. sõda. Ainuke poeg hukkus rindel. Ja veel alatoitlus . .

Viktori küsimuse. peale, kas võib kinnitada, et surm saabus loomulikul teel, naljatas kapten süngelt:

«Kui te peate sõda loomulrkuks asjaks... Aga niimoodi. .. Ei mingeid jälgi vägivallast. Nii meie arst kui ka kiirabiarst arvavad, et süda. Naabrite jutu järgi olevat ta alatasa südant kaevanud, eriti viimastel nädalatel. Ilma nitroglütseriinita ei teinud sammugi. Lahkamine näitab muidugi täpselt; kuid pilt tundub niigi selge olevat.»

Mis? Millal ta suri? Võib arvata, et rohkem kui kahe päeva eest, mitte hiljem. (Siin teritas Viktor tähelepanu: rohkem kui kahe päeva eest? Seega just pärast Vilkaga kohtumist. Huvitav!)

Aga kui ta suri kahe päeva eest, miks siis alles nüüd hädakella lööma hakati? Need olid naabrid: nad leidsid laiba alles täna, noh ja kukkusid siis kohe helistama miilitsasse ja kiirabisse. Aga muidu — mis seal's erilist? Bugrov toast välja ei tule, ja kellel sellega asja? Kes on tööl, kes mujal, seepärast naabrid ei

147

muretsenudki. Täna oli üks naabrinaistest äkki märganud: miks Bugrovil uks alailma kinni on, kui ta pole toast väljagi läinud? Vaatas järele - uks oli seestpoolt lukus. Tema ajaski kõik jalule.

Kui Gorjunov küsis, kas tuba ja lahkunu asjad on üle vaadatud, kapten isegi üllatus. Praegu? Mis mõttega? Küll jõuab, tuba pitseeritakse kinni, otsitakse üles sugulased ja tehakse kõik nagu kord ja kohus. Kapten ilmselt kiirustas ja silmitses ärritatult tüütut tšekisti, kes venitas ebameeldivat protseduuri. Mis tal tarvis on? Formaalsused on täidetud, akt koostatud, võib laiba kaasa võtta ja toa kinni pitseerida.
Kuid Gorjunov ei andnud järele: ta nõudis, et korraldataks kõige hoolikam ülevaatus. Praegu kohe. Edasilükkamatult. RJRK-1 on selleks alus olemas. Kapten pidi alistuma.

Vaevu tuppa astunud, märkas Viktor lauaserval paksu lederiinkaantega kaustikut. See oli avatud umbes keskkohalt. Mõttes oma silme ette manades Bugrovi poosi sel hetkel, kui teda oli tabanud äkiline surm, tuli Viktor järeldusele, et ta oli püüdnud midagi üles kirjutada. Juba esimene pilk kaustikusse tehtud märkmetele kinnitas tema oletust: tähed olid konarlikud, hüplevad, viimane rida katkes poolelt sõnalt.

Avatud leheküljele oli kirjutatud ainult mõni sõna: «Veel üks ronis lagedale, samast jõugust. Mis ta ütleski? Kinni võetud. Arreteeritud. Keegi pillimees. Ring saab täis. Ei suuda. Pole jõudu. Kostja... Kost.. . Ei suu...» Sellega kirjutus katkes.

Lehitsenud kiiresti kaustikut, mõistis Gorjunov, et see on päevik. Ja veel missugune päevik! Tõepoolest, see oli juba leid. Viktoril oli kange tahtmine siinsamas, hetkegi kaotamata, asuda päeviku kallale, kuid seda ei lubanud koht ega aeg: miilitsakapten kiirustas lahkunu asjade ülevaatusega, ühtelugu paljutähendavait kella vaadates.

Ülevaatus ei võtnud palju aega (lahkunul oli vähe asju), kuid midagi siiski andis: kapis vanade ajalehtede vimas oli peidus väike raadioaparaat. «Ohoo!»
mõtles Gorjunov. «Kust see siia sai? MiKs Bugrov raadiot ära ei andnud? Hoida sõja ajal raadiot on ju karistatav.»

148

Midagi muud tähelepanuväärset ei leitud. Võis toa kinni pitseerida. Lõpuks ometi võis Viktor minna rahvakomissariaati ja süveneda päevikusse.

Kõigepealt läks Gorjunov Skvoretski juurde ja kandis talle ette oma leiust. Major oli millegagi hõivatud ja päevlk jäi Viktori kätte. Esimene mulje ei petnud: päevik pakkus suurt huvi. Tõsi küll,

ülestähendused olid kohati pentsikud: kord lühikesed, katkendlikud, kord täis tähtsusetuid üksikasju (selliseid kohti luges Viktor «diagonaalselt» - põgusalt). Rohkesti oli eneseanalüüsi, kuid leidus ka fakte. Tähtsaid, olulisi fakte.
Esimene sissekirjutus kandis kuupäeva 27. mai 1942, edasi aga. oli kümne-viieteistkümnepäevaseid ja isegi pikemaid lünki. Viktor luges:

27. *mail* 1942. *aastal.*

Miks ma hakkasin seda päevikut pidama? Ei tea. Mul pole olnud kunagi päevikut, isegi mitte lapsepõlves, kooliajal, nüüd aga.. .Eriti nüüd... Kellele see on mõeldud? Ei tea. Mulle? Kostjale? Minu Kostiikule? Ah. Kostja, Kostja, mu poiss, mu poeg, milline .mure! . .. Kas ma võisin kunagi varem mõelda... mõtted lähevad segi...

Ma laman tundide kaupa liikumatult ja üha mõtlen ning mõtlen. .. Kus on va1e? Kus tõde? On see sinu käsi? Mis on parem? Mis halvem? Ja süda... Oh, mu õnnetu süda! Ajuti näib mulle, et ta tu:ksub kusagil kõri juures, hingamiseks pole õhku, et süda tungib välja või jääb hoopis seisma. Rind on lõhkemas, mulle tundub, et sinna on torgatud hõõguv raudkang, mida muudkui pööratakse ja pööratakse ja pööratakse . . .

Või minna, anda üles? öelda tõtt? Jah, aga öelda tõtt - see tähendab tappa sind, Kostik, tappa omaenda kätega. Ei, raiugu rõi tükkideks, ei lähe. Ei ütle. Midagi ma ei ütle. Sa jääd ellu, Kastja, minu Kostik. . . Sa jääd ellu! Aga kui see lurjus, see koletis surnuks kägistada, ära hävitada? Ei aita. Ikkagi ootab sind hukkumine, Kostja. Pealegi, kerge öelda: surnuks kägistada. Aga kuidas? Mis ma tema kõrval olen? Ta ju lömastab mu üheainsa sõrmega. Mul pole pääsu! Olen end sisse mässinud.

149

30. mail.

Süda. Jälle süda. Ja kuidas. ta pole veel seisma jäänud?.. Lõpp; Ma olen vaenlane.. Oma kodumaa, rahva vaenlane. «Rahva vaenlane»! Näe, kuidas see juhtub, mismoodi elus läheb!

31. *mail.*

Lugesin eespool kirjutatu läbi ja jäin :mõttesse: sa ei mõista mind, Kostja, kui sa kunagi neid ridu lugema juhtud. Midagi ei mõista. Mingi sonimine. Vististi tuleb kõigest järjekorras pajatada.

Niisiis: kuidas see kõik algas? Millest? See algas nii. Täpselt nädal tagasi, 24. mail umbes. kella üheksa paiku õhtul (ma olin parasjagu töölt tulnud) koputati tasakesi mu uksele.
«Sisse,» ütlesin ma.
See oli Tema. Iialgi varem polnud ma Teda näinud. «Tere,» ütles ta. «Kas teie olete Bugrov? Vladimir Georgijevitš Bugrov, N. tehase insener, kui ma ei eksi?»
«Jah,» kostsin mina, «te ei eksinud. Mina olen Bugrov. Mida te soovite?»
Ta muigas:
«Ärge kiirustage, Vladimir Georgijevitš. Ärge kiirustage. Kohe kuulete. Ma tõin teile rõõmusõnumi. Öelge, kas teil on poeg Kostja? Konstantin Vladimirovitš Bugrov, Punaarmee leitnant?»

«On»! Kostja, Ta ei öelnud oli poeg, vaid on! Mu süda võpatas tugevasti rinnus, hüppas kuhugi ülespoole. Vististi kaotasin ma teadvuse. Kui toibusin ja hakkasin midagi taipama, seisis Ta mu kõrval, mind ühe käega toetades ja teisega veeklaasi ulatades. Vaatasin tänulikult Talle silma ja tardusin õudusest: need olid kohutavad silmad. Külmad. Tühjad. Ta pööras .muide kohe pilgu ära ja viril grimassi moodi naeratus kiskus Ta huuledkõveraks. Ma ei unusta iialgi seda nägu, seda pahaendelist naeratust!

«Ai-ai-ai!» ütles Ta. «See pole ilus. Ma tõin teile rõõmusõnumi, ja teie. . . Nagu hepik preili.»

«Vabandage,» lalisesin ma hädavaevu jõudu kokku võttes. «Süda. Mis Kastjaga on? Kus ta on? Varsti saab pool aastat, kui mulle tuli teade, et poeg on teadmata kadunud.»

150

«Kadunud?» vastasTa; «Ei, teie poeg ei ole kadunud. Lugege.»

Ta ulatas mulle mitmekordselt kokkumurtud paberilehe. Paber polnud meie oma: oli õhuke, krabisev, pisut sinakas. See oli kiri, Kostja. Sinu kiri, Mäletäd seda? Sa kirjutasid, et oled elus, terve, sinu tulevik on kindlustatud, kuigi see sõltub minust. Ainult minust.

Ma ei saanud kohe kõigest aru, ei taibanud kohe sinu kirja kohutavat mõtet. Lugesin korduvalt mulle kalleid ridu, silmitsesin sinu nii tuttava, nii kalli käekirja iga tähte, iga joont. Ta ootas. Ta ei kiirustanud.

Lõpuks ometi hakkasin ma midagi taipama, Üht-teist hakkas minu teadvuses koitma.

«Kostja tulevik sõltub minust?» küsisin ma ja mu hääl väratas reetlikult. Endalgi oli vastilk. «Aga kõige püha nimel,kuidas? Mida ma saan poja heaks teha? Kus ta on? Mis temaga on? Ja teie. Kust te selle kirja saite? Kuidas see teie kätte sattus?»

«Kuidas kiri minu kätte sattus, pole tähtis,» ilmstis Ta. «Nüüd on ju kiri teie käes, adressaadile üle antud, ja see on peaasi. Kus teie poeg on? Oo, ta on täiesti ohutus 'kohas, m e i e j u u r e s (Ta lausus viimaseid sõnu mingi iseäraliku rõhuga). Aga kuidas teie poja tulevik on seotud teiega ja teie käitumisega, siis arvan, et see on arusaadav. Kui te, muide, nõuate, võin üht-teist selgitada.»

Ma palusin selgitust.

«Ah te siis ikkagi ei taipa?» küsis Ta ähvardavalt. «Palun väga. Niisiis, teie poeg on vangis. Saksamaal. Ei, ei, ärge kohkuge! Teda ei ähvarda miski, muidugi sel juhul, kui te olete mõistlik ja käitute õigesti. Vastasel korral. .. Ühesõnaga, vastasel korral ma ei vastuta teie poja elu eest. Loodan, et nüüd on teile selge?»

Jah, mulle oli kõik selge: oli juhtunud kohutav, parandamatu. Sinu saatus, pojake, sinu elu oli nende kätes. Oli põhjust pead kaotada. Ma palusin Teda, anusin, et Ta annaks mulle kas või päeva mõtlemisaega. Üheainsa päeva. Asjata: Ta oli järeleandmatu.

«Mitte tundigi,» ütles Ta. «Nagunii ei suuda te midagi muuta. Te kas hakkate täitma seda, mida ma teile ütlen, või teie poeg sureb. Kui teile ta elu vähegi kallis on, siis te valima ei hakka. Teil ei ole valilkut.»

151

Valikut ei olnud mul tõepoolest ja siiski ma kõhklesin: hakata reeturiks, saksa spiooniks? Uskumatu! Kuid. .. kujutada endale ette sinu moonutatud keha, Kostik, sinu jäädavalt sulgunud silmi. Ja kõik minu pärast, minu süü tõttu. . .

Tema aga käis peale, rääkis mingi saatanlikult meelitava visadusega. Tema sõnade järgi ei ähvardanud mind miski: niisama, ainult väikesed ülesanded. Ei mingit riski. See-eest poja elu, sinu elu, Kostik, on päästetud, sind ootab õnnelilk tulevik. Ja kui füüreri väed marsivad Moskvasse - see aga sünnib varsti, väga varsti-, ei tule mul millegi üle kurta. Mitte millegi üle! . .

Ma sülitan Ta füüreri ja oma saatuse peale, kuid sina, poeg, sinu elu. ., Noh, mida mul veel on öelda? Lühidalt, pärast mõningat puiklemist ma nõustusin. Olin sunnitud noustuma.

Ta lahkus ega jätnud mulle isegi sinu kirja. Sundis pöördele alla kirjutama, et olen lugenud, ja läks ära. Mida minult nõutakse, seda ta ei öelnud. Ütles, et helistab telefoniga. Mõõdus nädal, kohutav nädal. Korduvalt vilksatas mõte: kas poleks parem surra, kõigega lõpp teha? Kuid ei, ei tohi. Nad taipavad. Mis siis sinust saab, mis sinust saab? . .. Peab elama. Aga kuidas? Ma ei suuda. . .

6. *juunil.*

Ta helistas eile. Määras kokkusaamise. Tuli lõbusana, rahulolevana.

«Mul on teile pisitilluke palve,» ütles Ta. Nii ütleski - pisitilluke! «Koostage mulle üks väike õiend teie tehase toodangu liikide kohta. Ja hulga kohta ka. Ärge katsugegi vigurdada, kõik peab olema õige. Või muidu. . .»

Mis sain ma parata? Ta andis kolm päeva aega. Kolm päeva!

10. juunil.

Möödus kolm päeva. Eile oli tähtaeg. Tegin õiendi valmis. Oo, mis piin see oli! Kuid õiendi koostasin ma nii, et sealt oli võimatu midagi aru saada. Kui naiivne ma olin! Ta virutas õiendi mulle näkku: «Meil pole seda soperdist vaja. Ma hoiatasin teid.»

152

.Alles nüüd mõistsin ma lõplikult, et teist teed mul ei ole. Tema aga ütles, et seekord annab mulle andeks, kuid ainult sel tingimusel, et midagi taolist enam ei kordu. Õiend peab olema täpne, selge, ammendav. Andis uue tähtaja: jälle kolm päeva. Mis teha?

13. *juunil.*

Seekord õiend meeldis. Igal juhul Ta mind ei sõimanud, lahkus rahulolevana. Kuid mina? Pärast seda kohtumist hakkas mul väga halb. Süda. Kuidas ma koju komberdasin, ei tea isegi. Vististi toetas mind tänaval keegi sõdur ja talutas korteri ukse ette. See sõdur, juhuslik möödamineja, oli minu vastu nii lahke, aga mina? Mina olen reetur. Äraandja.

Praegu on öö. Ma pikutasin natuke, toibusin. Ma ei kirjuta tindiga, vaid oma südameverega. . .

4. *juulil.*

Juba kolm nädalat pole Teda näha olnud. Ehk on Ta halastanud mu peale, jätnud mind rahule? Aga võibolla . . võib-olla võeti Ta kinni, arreteeriti, lasti maha? Aga ei. . . Kui Ta oleks kinni võetud, oleks Ta muidugi otskohe mind üles andnud: me oleme ju nüüd ühte seotud. Tähendab, oleks tuldud ka mulle järele, ka mind oleks kinni võetud. Aga ehk olekski nii parem - üks lõpp? Aga ei, mis saab siis sinust, Kostilk? Mul pole sinust kedagi kallimat siin ilmas, olen sinu heaks kõigeks valmis, et sa ainult elaksid. Aga võib-olla pole neil tõepoolest mind rohkem vaja. ...

8. *juulil.*

Kui naiivne ma olin arvates, et Ta «halastas» mu peale! Jättis mind rahule! Oo, püha lihtsameelsus! Ei. Talpolnud mõtteski mind unustada. Täna jälle: on vaja uut õiendit, uusi andmeid. . .

22. *juulil.*

Mä vajun üha sügavamale. Juba kolm korda olen ma andnud Talle õiendi meie tehase toodangu kohta, Temale aga on ikka vähe: nõuab uusi ja uusi andmeid. Ei, niimoodi enam edasi ei lähe, peab midagi nuputama, leidma väljapääsu. Kas ma siis tõesti midagi ei leia? Pean leidma. Olen kohustatud. .

153

8. *augustil.*

Väljapääs on leitud! Täna hommikul läksin ma otsekohe meie tehase direktori juurde ja teatasin, et lahkun töölt: enam ei või, süda. Meie direktor on tore inimene, teab, kuidas mul tervisega lood on. Teab. Ja ikkagi keelitas ta tükk aega mind tööle jääma, tõotas igasugust abi, ravi. Kui ta vaid oleks teadnud, k e d a ta püüab kinni hoida! Aga ei, mina jäin endale kindlaks. Ja nii ma siis tänasest päevast enam tehases ei tööta. Olen vabastatud. Lähen tööd kuulama kuhugi artelli. Noh, kas saite nüüd?!

18. *augustil.*

Sain artelli tööle. Priimuste, nõude, igasuguste metallesemete parandamine. Isegi kahju, et Ta ei tule, tahaks näha, kuidas Ta nägu nüüd pikaks venib. Soovite õiendit meie toodangu kohta? Palun

väga!

2. *septembril.*

Ma hõiskasin enneaegu. Tunnen end halvasti. Esialgu hakkas Ta märatsema, kui kuulis, et tulin tehasest ära ja töötan nüüd artelIis. Tervise pärast (nii ma ütlesingi). Ei uskunud. «Vigurdate,» ütles ta. Karjus, ähvardas. Ent kui ma ütlesin, et viimaste kuude jooksul oli mul tööl mitu rasket südameatakki ja kahel korral viidi mind isegi kiirabiga ära (see on tõsi), jäi Ta mõnevõrra vaiksemaks. Isegi naljatas: «Katsuge te mul surra. Teie surin on ka poja surm.» Kohutav nali!

Samas «rahustas» Ta mind, lubades anda uue ülesande. Nii me lahkusimegi teineteisest. Mida Ta küll veel välja mõtleb?

20. septembril.

Ta pole ilmunud, pole andnud mingit elumärki, ainult et nüüd ma end juba asjatute lootustega ei tröösti. Olen õpetust saanud. Tean, et ta tuleb. Ilmub lagedale. Ja piinad algavad otsast peale.

4. *oktoobril.*

Jah, nii ongi, ma ei eksinud. Ta tuli täna. Otse koju. Minu poole. Ilma ette teatamata. Teist korda koju. Kõik eelmised kohtumised peale esimese toimusid kokkulepitud kohas, iga kord uues paigas.

154

Ta ei tulnud tühjade kätega. Tal oli kaasas väike kohver, millest Ta tõi lagedale raadioaparaadi. «See on teile. Kingitus. Et poleks nii igav. Tehasest tulite ju ära, jätsite maha sellise töökoha! Lähete oma artellis kopitama! Priimused! Teekannud!» Ja Ta puhkes laginaI naerma. Sellel koletisel on huumorist omapärane arusaamine.

Ma kohkusin: raadio? See on ju võimatu! Sõja esimestel päevadel tuli ju kõik raadioaparaadid ära anda. Nende hoidmine ja kuulamine on seadusevastane. Võib ebameeldivusi tulla. Ja milleks mulle raadio? Ei taha...

Mu sõnad Talle ei mõjunud: Teda ei huvitanud, kas ma tahan raadiot või ei. See oli käsk. Ja ma pidin alistuma. .

«Te kuulake ettevaatlikult, öösiti. Salamahti,» ütles Ta.

«Aga milleks, milleks siis ometi?» püüdsin ma vastu vaielda. Ja siis ta seletas: teatud päevadel ja kellaaegadel on eetris muusikaprogramm, mis vaheldub teadetega. Teadetes nimetatakse arve: hindu ja muud taolist. Ja veel ilmateade. Õhu ja vee temperatuur. õhurõhk.

Ma ei mõistnud: milleks mul seda vaja teada?

«Ärge olge nii kärsitu,» pani Ta mul *suu* kinni. Kohe saab kõik selgeks. . . Aeg-ajalt lastakse marssi «Faustist»,» seletas Ta. «Kas te tunnete seda viisi? Tunnete. Suurepärane! Meeldivon suhelda kultuurse inimesega!» Niisiis, kõik arvud, mis dikteeritakse pärast seda marssi, pean ma üles kirjutama ja Temale üle andma. See ongi kõik. «Ja ärge mõtelge kas või ainsatki numbrit segi ajada või muuta. Siis läheb halvasti,» ütles Ta.

Taas pandi mind ikkesse, mis polnud eelmisest kergem. Kas mõistad, Kostja? Ah Kostja, Kostja, mis sa tegid, mis sa küll ometi. tegid!

17. oktoobril.

Süda. .. Jälle süda. Ta ei anna mulle rahu päeval ega öösel, muudkui tahab vägisi lõhkeda. Mis valu! Mis põrgulik valu! Ka nitroglütseriin ei aita enam: võtab valu vaid pooleks tunniks, tunniks, ja siis algab kõik otsast peale. Mis saab Kostjast, minu pojast?. .

155

Selliseid sissekandeid oli veel mitu ja Gorjunov libistas neist kiiresti silmad üle. Tema tähelepanu

köitis järgmine:

28. *detsembril.*

Täna sain ma uue ülesande: alates järgmisest nädalast käia Pokrovkal hambaarsti juures ja istuda seal vastuvõtutoas. Käia tuleb kaks korda kuus, igal teisel reedel ja neljandal kolmapäeval. Et mitte kahtlust äratada, lasen suhu silla panna: see võtab kaua aega (muide, silda on mul tõepoolest vaja, ainult milleks see kõik?). Seal saan ma kokku isegi ei tea kellega, see tundmatu annab mulle midagi, mille ma pean Temale edasi toimetama. Või Temalt tundmatule. Jumal küll, mäherdune piin! Kas tuleb sellele lõpp? . . .

16. *jaanuaril* 1943. *aastal.*

Käisin hambaarsti juures, kedagi ei kohanud. Ta ei kurjustanud, kui teatasin, et keegi minuga juttu ei teinud. Kostis: «Kõik on korras, kõike võib juhtuda. Käige aga edasi. See oli nagu valvekord: võidakse tulla, kuid võidakse ka tulemata jääda.»

Valvekord! Ka oma verivaenlasele ei soovi ma saherdust valvekorda. Lähed ja istud seal, ise aga ootad: kohe astuvad ligi, võtavad kinni. «Teie olete Bugrov? Käed üles! Olete arreteeritud. . .»

Ja öösel? Siis piinavad mind luupainajad, üks hirmsam kui teine. Ma kargan üles igast krõbinast, esikus avaneva ukse mürast, ja nõretan külmast higist: tuldi. Minu järele... Aga ehk olekski nii parem? Kuid Kostja. . . Oh, kui halb, kui raske mul on . . .

Jälle tulid mõned ebamäärased sissekanded, mis ei sisaldanud midagi olulist. Gorjunovi huvitas 28. juunil 1943. aastal tehtud sissekanne. See oli järgmine:

Ei kirjutanud jumal teab kui kaua: polnud jõudu. Sulg ei seisnud käes. Kuid «valves» käisin korralikult. Öigemini roomasin. Ainult üks kord kogu selle aja jooksul, maikuus, istus minu kõrvale keegi mees ja ütles parooli. Vanem inimene, väga hästi riides. Käitus rahulikult. Enesekindlalt. Andis mulle sedeli ja läks minema, nagu poleks midagi juhtunud. Aga mina. .. Mul tõusid juuksed püsti. «Kohe võetakse

kinni. Lõpp,» *tagus* peas. Igas vastutulijas, igas möödaminejas nägin ma oma hukku. Aga ei midagi. Läks mööda. See sedel põletas mu käsi, ma ei heitnud sellele pilkugi. Olin rõõmus, kui temast lahti sain.

Siis polnud jälle kedagi, kuni reedel oli uus kohtumine. Seekord naisterahvaga. Ta oli noor, nägus. Ja milleks tal seda tarvis oli, miks ta määris enda selle kõntsa, selle jälkusega? Kuid pole minu asi kohtunik olla. Too andis suusõnal edasi midagi segast, umbes taolist, et on saabunud keegi pillimees ja veel üks, vilgas. Tegutsevad, ilmuvad eetrisse, ootavad juhendeid. («Tema,» otsustas Gorjunov silmapilkselt. «Eva Jevgenjevna. Kindlasti, tema. Ainult kes on see vanem mees? Varlamov? Kas tõesti?») Mina ei mõistnud midagi, Tema aga lõi särama kui ma Talle seda jama teatasin. Oo, kuidas ma vihkan: seda laabakat!...

12. *juulil.*

Miks.ma ei kirjuta midagi sellest neetud raadiost? Tõsi, kuulan seda harva. Ta teatas kindlad päevad ja tunnid, millal ma pean «Fausti» ootama, ja mina muudkui ootan. Selle aja jooksul on marss kõlanud kolmel korral, ja iga kord kirjutasin ma numbrid üles ja andsin Temale. Aga ühest tegin ma ärakirja, see oli mais. Milleks? Ei tea isegi, kuid las ta olla minu käes. Las olla. Tema ei tulnud selle pealegi ega tea, et mul on ärakiri. Aga äkki... äkki läheb seda tarvis? Äkki . .. Ei, hirmus on mõelda. Iialgi, mitte iialgi ei jätku mul julgust. Ja siiski!... Las olla pealegi mul see ärakiri. Ka edaspidi - jajah, ka edaspidi teen ma ärakirju! .

Siinsamas oli lehtede vahel numbritest kirju paberitükk, kuid kõigest üksainus. Edasi tuli viimane

sissekanne, mis lõppes sõnadega: «Ei suuda. Pole jõudu. Kostja.. ; Kost... Ei suu. . .»

Kõige rohkem poole tunni või neljakümne minuti pärast istusid Gorjunov ja Skvoretski juba komissari kabinetis. Erutatud Viktor kandis ette insenerBugrovi päeviku sisu. Viktorit kuulates lehitses komissar kaustikut ja luges põgusalt kadunu ülestähendusi.

«Jah,» ütles ta kaustikut kinni lüües, kui Gorjunov oli lõpetanud; «tuttav pilt. Ma ütleksin, et tüüpiline pilt, Kui palju on juba oJnud sõja ajal juhtumeid -

157

nii siin, Moskvas, kui ka teistes linnades -, kus vanematele, naistele ja mõrsjatele anti üle läkitusi sõjavangis olevatelt poegadelt, meestelt ja peigmeestelt, seejärel aga, spekuleerides vangide saatusega, püüti neid värvata. Tavaliselt ei lähe sellised trikid läbi: inimesed tulevad meile ja räägivad kõik äm. Värbaja «kõrbeb põhja», meie aga toimetame kirja saaja löögi eest ära. Kuid mõnikord juhtub teistti. Näe, ka Bugrov lõi araks. Aga kui oled kord nende küüsi sattunud, siis välja enam ei rabele. Fašistlikul luurel on tugev haare, pole neil au, südametunnistust ega moraali. Kaabakad! . . . Aga see kõik on kõrvaline jutt. Kes siis on see Tema, Tema suure algustähega? Te vaadake, mismoodi päevikut on peetud, millise hirmu ja ettevaatusega: ei ühtegi värbaja isikut paljastavat tundemärki ega vihjet. Isegi kohtumispaiku pole see Bugrov üles tähendanud, et vanatühi teda võtaks!»

«Ma arvan,» alustas Skvoretski ettevaatlikult, «ma mõtlen, et see on Zero. Tema ise. Vaadake: Bugrovi kaudu teatavad Pillimees ja Vilgas - õigemini Pillimees, Gitajev -- oma päralejõutlmisest, loovad side. Kuid Gitajev astus Ühendusse just Zeroga, see on meil usaldusväärseIt teada. . .» .

«Kõik võib olla,» nõustus komissar, «kuigi pead anda ei saa. . . Usaldusv'äärselt? Noh, siin te, vennas, pakkusite üle, siiani pole veel midagi «usaldusväärset». Aga siiski. . . Mis me ikkagi tegema hakkame?»

«Kas lubate?» tegi Gorjnnov häält. «Teen ettepaneku viivitamata organiseerida Bugrovi korteris varitsus. Otsekohe. »

«Ets kae!» läks komissari nägu pilve. «Varitsus! Kui lihtsalt see kõik teil läheb, Viktor Ivanovitš. Aga kas te sellele ei mõtle, et selles korteris on palju elanikke? Mis varitsust seal olla saab, pagana pihta! Ja kust ma teile inimesed võtan? Te arvate, et meil peale Zero ja Varlamovi muid asju polegi? Tahate, võtame Varlamovite korterist varitsuse maha ja saadame Bugrovi juurde? Nõus?»

Nüüd astus vahele Kirill Petrovitš:

«Ei, seltsimees komissar, Varlamovite korterist ei tohi kuidagi varitsust maha võtta, ennist me ju sellest rääkisime. Ja pole ka mõtet. Bugrovi juures ei tohi varitsust korraldada, ei lähe läbi. Selles on teil õigus.

158

Viktor Ivanovitš kiirustas ülearu. Peale selle. Peale selle on seal varitsus mõttetu: hea jahimees kaks korda samal jahimaal ei käi. Võite kindel olla, et see värbaja, Zero või kes tahes, rohkem oma jalga Bugrovi korterisse ei tõsta. Ma mõtlen muud: tuleb viivitamata anda meie spetsialistidele Bugrovi tehtud ärakiri numbritest, las nuputavad selle kallal.»

«Õige mõte,» kiitis komissar. «Sellest tulebki alustada. Kuid see pole kõik: valmistage ette ülesanne radistidele. Las nad püüavad marssi «Faustist» ja sellele järgnevaid numbreid.»

Skvoretski jäi mõttesse. Tema nägu väljendas kõhklust:

«See on raske, seltsimees komissar. Kardan, et ülesanne käib üle jõu. Mõelge ise: me ei tea šifreeritud saateid andva jaama töötamise kuupäevi ega ka aega,. Meil pole teada, mis lainetel ta töötab, milliseid kutsungeid kasutab. . .»

«Tean,» .katkestas teda komissar. «Ülesanne pole kergete killast, aga proovima peab. Äkki püüame kinni? »

18. peatükk

Möödus päevi, kuid šifrite spetsialistid nägid ikka veel kurja vaeva Bugrovi juurest leitud sedeli dešifreerimisega. Siiani ei tulnud midagi välja: Ka radistid ei suutnud tabada «Fausti». See;..eest lõpetas oma töö graafiline ekspertiis ja esitas Ivanitski kirja kohta järelduse. See kõlas umbes nii. I.U. Ivanitski allkirja kandva kirja ja montöör Ivanitski käekirja-graafiline kõrvutamine näitas, et nii ühel kui teisel käekirjal mõnede tähtede kirjutusviis ja üksikute kalded ühtivad. Samal ajal täheldatakse üksikute tähtede kirjutamisel ka erinevusi. Järeldus: käekirjad on sarnased, et aga kirja on kirjutanud Ivanitski, seda kinnitada ei saa. Umbes samuti oli öeldud ka instituudi töötaja Antonova ja selle käekirja kõrvutamise kohta, millega oli kirjutatud tema sedel. Mine võta siis kinni, kes mida kirjutas ja missugune on kellegi käekiri.

Kuigi Kirill Petrovitš eksperte ka kirus, oli ta üldi-

selt rahul. Tema veendumus, et kiri ja sedel on võltsitud, sai kinnitust. Rohkem tuska tekitas teine asi: Antonova mõrvamise päevast oli möödas juba tükk aega, kõikvõimalikud abinõud tapetu läihikondlaste uurimiseks olid tarvitusele võetud, kuid ei mingeid tulemusi. Õigemini oli, kuid majorit need ei rõõmustanud. Kadunukesel Jekaterina Mihhailovnal oli tõepoolest olnud palju tuttavaid, sõpru ja rohkesti austajaid, kuid mitte ükski neist, keda õnnestus selgitada, ei saanud mingil moel mõrvas kaasosaline olla. Asi jooksis ummikusse, aeg aga läks.. .

Parem polnud lugu ka Varlamovite korteris: keegi seal ei käinud, ühtegi huvipakkuvat telefonikõnet ei olnud. Igavusest ja tegevusetusest tülpinud Nata palus end vabastada mõttetust telefoni juures passimisest ja anda endale tõsisem ülesanne, mis võiks viia tädi j a onu jälgedele. Kuid telefoni ei tohtinud mingil juhul valveta jätta. Kord pidi kõne siiski tulema. Varem või hiljem helistab Eva Jevgenjevna ilmtingimata.

Maljavkin? Ka tema osas valitses vaikus. Ei midagi olulist. Klõbistas šifreeringu Berliini ära, istub nüüd oma Kostjukovide pool, kasvatab tasapisi habet ja bakenbarde (maskeeringuks - ta ei või oma loomuliku välimusega end Moskvas näidata) ja ootab vastust. Aga millal ta tuleb, see vastus? Maljavkinil on ju *Abwehr'i* korraldus ilmuda sidele kõige rohkem kaks korda kuus, kindlatel päevadel ja kellaaegadel. Ühe sellise seansi aeg on möödas, sakslased vaikisid.

Eks katsu siis säherduses olukorras Zerot leida ja Varamoveid üles otsida. Oli, millest tusatujju sattuda. Ka Gorjunov langes raskemeelsusse. Kui ta tunniks või paariks rahvakomissariaati tuli (suurema osa päevast veetis ta koos Maljavkiniga Kostjukovide pool), hakkas ta Skvoretskit tüütama ettepanekutega, millest üks oli fantastilisem ja totram kui teine, ja muudkui siunas: istume käed rüpes, ootame paremat ilma, aga sel ajal Zero. .. ja sel ajal Varlamovid...

Kirill Petrovitš püüdis igati rahustada oma ülemäära usinat abilist, mõnikord aga pani tal suu kinni sõnadega, et üks tšekisti omadusi on ka oskus oodata.

Kirill Petrovitš, muide,ei mõelnud ootamise all sugugi tegevusetust. Tema küll ei istunud käed rüpes. Kuni teistes uurimislõikudes valitses vaikus (Skvo-

retski ei kahelnud, et see on ajutine), otsis ta kavakindlalt, visalt ja kangekaelselt kala nimega naist, kellest oli rääkinud Miklašev. Ja üha mõtles. Ta tuhlas ikka ja jälle toimiku materjalides, uuris neid, analüüsis ja mõtles, mõtles ning mõtles. .

Ikka ja jälle sirvis major teatisi: Baranova, Zaitseva, Zaroditskaja. Eva Jevgenjevna Varlamova sõbrad ja tuttavad. Kas neid on küllalt põhjalikult uuritud? Kas Varlamovid siiski ei varja end neist kellegi juures? Ei, ei paista sedamoodi olevat. Möödunud aja jooksul olid tšekistid lähemalt jälginud

kõi,ki Varlamova tuttavaid, keda Nata oli maininud, ja polnud märganud midagi kahtlast, mis oleks tõendanud, et ühel nendest aadressidest võiksid asuda Pjotr Andrejevitš ja Eva Jevgenjevna. Ainult kui Zaroditskaja... Maria Abramovna Zaroditskaja omaette majake Sokolnikis köitis üha rohkem majori tähelepanu.

Selles majas Sokolniki pargi lähedal elati mingit keerulist elu. Maja perenaine, hambatehnik Maria Abramovna Zaroditskaja töötas ühes linna polikliinikus, kuid vastuvõttu tal iga päev ei olnud, ja kui oligi, siis vaid mõni tund päevas. Suurema osa ajast viibis ta kodus, kus võttis eraviisil vastu rohkesti abivajajaid.

Tundus, et arvukate patsientide sõelumine võinuks takistada kellelgi end majas varjamast, kuid nii näis see vaid esimesel pilgul. Tegelikult oli kõik vastupidi. Maja polnud suur, kuid võrdlemisi ruumikas, kahekorruseline. Kolm tuba alumisel, kaks ülemisel korrusel. All klaasseintega terrass, ülal pööningukamber.

Tubade asetus (tšekistid olid selle suurepäraselt selgeks teinud) võimaldas külastajaid vastu võtta selliselt, et keegi neist ei võinud kokku puutuda, inimestega, kui need oleksid end varjanud näiteks pööninguikambris või ühes ülemise korruse tubadest.

Samal ajalolid arvukad külastajad suurepäraseks maskeeringuks: kes võiks küll mõelda, et majas, kus alatasa käib nii palju rahvast, varjavad end kõrvalised inimesed?

Kirill Petrovitšit sundis valvsusele ka Zaroditskaja enda käitumine. Maria Abramovna käis pidevalt tundide kaupa mööda linna, kõige sagedamini õhtuti, esimesel pilgul ilma kindla eesmärgita. Mõnikord astus ta sisse vanaraamatukauplusse, käis kirikutes: Jeloh-

hovo katedraalis, usu-uuenduskirikus, mis asus Sokolnikis, tema kodu naabruses, kõige sagedamini aga sünagoogis. Et ta neis palvetamas käinuks, seda ei paistnud olevat: selleks kestsid need visiidid liiga lühikest aega. Ja pealegi, täna õigeusukirik, homme uuenduslik, siis aga hoopis sünagoog. Mis palvetamine see siis on, missuguse jumala poole?

Veelgi kummalisem oli see, et Maria Abramovna jalutuskäikudel ei paistnud olevat üleüldse mingit eesmärki: ta väljus majast, sõitis südalinna, hulkus tunni või paar peatänavail ja kuhugi sisse astumata sõitis jällegi koju. Nii oli see kõige sagedamini.

Ta ei käinud tõepoolest kusagil sees, kuid see-eest oli tal arvukaid kohtumisi. Kord Sverdlovi väljakul Suure Teatri juur skvääril, kord Aleksandri aias, kord Gorki tänaval või kusagil mujal kohtus Zaroditskaja alailma igasuguste inimestega: seisab natuke, ajab juttu, ja koju. Mõnilkord annab midagi salamahti üle, saab midagi vastu. Kõige järgi võis arvata, et samasugused kohtumised toimusid ka kirikut'es ja sünagoogis.

Tehti kindlaks, et isikute hulgas, kellega Zaroditskaja kõige sagedamini kokku sai, olid mõned välisriikide saatkondade töötajad. Tõsi küll, liitlaste, nii-öelda sõbralike riikide saatkondadest, harva neutraalsetest, aga ikkagi. . .

Ei, Maria Abramovna Zaroditskaja ei sattunud asjatult tšekistide vaatevälja, ta nõudis kõige hoolikamat tähelepanu, ent praegu huvitasid Skvoretskit kõige rohkem Varlamovid. Kas nad pole mitte Sokolnikis, Zaroditskaja juures?

Kirill Petrovitš pidas komissariga nõu. Otsustati, et ta sõidab ise operatiivtöötajate grupiga dokumentide öise kontrollimise ettekäändel Zaroditskaja poole. Selsamal ööl sõitiski Skvoretski oma abilistega Sokolnikisse.

Zaroditskaja maja asus väikeses aias, mida kõnniteest lahutas madal tara. Ühtegi kõrvalehitust krundil ei olnud ja varjata võis end ,ainult majas, ei kusagil mujal.

Jalgvärava avas Zaroditskaja ise, ja kiiruga õlgadele visatud hommikumantIit endale ümber tõmmates, juhtis tšekistid majja. Selle lüheldase tüseda naiste-

rahva liigutused, žestid ja hääl reetsid temas agarat, energilist inimest. Kuid nagu Kirill Petrovitš esimesest silmapilgust märkas, oli Zaroditskaja võimuesindajate ootamatust ilmumisest surmani kohkunud.

«Dokumendid?» korda s ta värisevi hääli. «Ah dokumentide kontroll? Kohe. Üks hetk. .. Julgen teile kinnitada, et dokumendid on meil korras. Ja et ma erapraksisega tegelen, siis on patent. . .»

Seevastu Zaroditskaja ema oli meelestatud sõjakalt.

«Mis dokumente te tahate?» põrutas ta bassihäälega, ilmudes oma toa lävele. «Mis kontroll see on? Öösel, omaenda majas? Teil pole selleks õigust. Me kaebame teie peale! . . .»

«Ah, ema, jätke järele,» katkestas teda Maria Abramovna. «Mis teie end vahele segate? See on täiesti arusaadav, sõjaaeg. Seltsimehed kontrollivad dokumente, ja kõik. Meil on kõik seaduse järgi. . .»

Näis, et seegi külaskäik lõpeb tulemusteta. Aga kui Skvoretski, hoolikalt uurinud Zaroditskaja ja ta ema dokumente (need olid tõepoolest täiesti korräs), ütles, et tuleb kogu maja üle vaadata, ei saanud Maria Abramovna päriselt aru j a küsis ehmatusega:

«Te ütlesite,' et maja üle vaadata? Tähendab... tähendab teete läbiotsimise?»

Zaroditskaja hääles mingisuguseid veidraid noote tabanud Skvoretski kehitas vastuse asemel ebamääraselt õlgu.

«Pole vaja,», ütles Maria Abramovna kähedalt. «Pole vaja läbi otsida. Ma ise. . . Ma räägin kõik ise. . .»

«Maša!» käratas vihaselt Zaroditskajaema. «Maša, mis sa räägid? . . . Misjaoks? . . .»

«Ema, olge vait. Ma tean, mis ma teen. Nii on parem. Ma ise. . .»

Vana naine lõi käed kokku ja vajus jõuetuna lähedal asuvale toolile.

«Noh?» lausus Skvoretski karmilt. «Me ootame.»

«Üiks hetk,» ütles Maria Abramovna. «Üksainus hetk.. .»

Ta laskus kiiresti põlvili, lükkas kõrvale toa keskpaika katva vaiba serva, tõstis osavalt üles põrandalaua ja sikutas peidupaigast välja pungil täis kotikese. Zaroditskaja keeras selle laua kohal kummuli ja linale pudenes mitukümmend kuldmünti.

«Siin nad on,» lausus ta vaevu nuukseid tagasi hoides.« Võtke. . . See on kõik. Aga ärge unustage, et ma andsin kõik ära ise, ilma läbiotsimiseta.»

Skvoretski noogutas sõnatult ja istus laua äärde münte lugema. Sel ajal käisid operatiivtöötajad kogu maja läbi ja veendusid, et siin pole Varlamoveid ega kedagi peale pererahva.

«Hästi,» lausus rahalugemise lõpetanud Skvoretsiki. «Pange end valmis. Teil tuleb meiega kaasa sõita.»

«Aga mispärast?» karjatas Zaroditskaja. «Ma ju ise. . .»

«Seadke end valmis,» kordas major.

«Üks hetk,» vastas Maria Abramova kärmesti. «Üksainus hetk...»

Otsustava liigutusega pööras ta ümber laua ääres seisva tooli, keeras sellel jala alt ära ja hakkas laua kohal raputama. Linaile pudenesid uued mündid.

«See on ju päris madam Petuhhova!» ei kannatanud välja üks operatiivtöötajaist. ««Kaksteist tooli». Seltsimehed Ilf j a Petrov. . .»

«Tasa,» katkestas teda Skvoretski. «Kodanik Zaroditskaja, parem tooge kõik korraga lagedale, milleks nii osade kaupa? Aga kaasa sõita tuleb nagrniii.»

«Hea küll, hea küll,» ütles Maria Abramovna kiirustades. Tema silmist paistis meeleheide. «Ma saan kõigest aru. Ainult arvestage mu käitumist, minu siirast kahetsemist. Märkige üles (ta ütles nime ja aadressi). See on vanaraamatukaupmees. Tal on valuutat. Dollareid. Ma ütlen, kuhu need on peidetud. Ütlen kõik.. .»

Toimetanud Zaroditskaja rahvakomissariaati ja andnud ta koos äravõetud kullaga üle kaastöötajaile, kes tegelesid selliste asjadega, läks Skvoretski komissari juurde. Komissar naeris südamest, kuulates majori juttu järjekordselt nurjunud professor Varlamovi otsingust. Siis aga muutus ta tõsiseks:

«Jah, see kõik on hea, aga kus siis professor on? Jälle on üks versioon luhtunud...»

19. peatükk

Jah, jälle oli üks versioon luhtunud, ja Skvoretski hakkas veelgi suurema innuga otsima kala nimega naist. Üksnes Gorjunov istus tegevuseta Maljavkini juures.

Eva Jevgenjevna gümnaasiumisõbratari otsimine oli seotud suurte raskustega, sest andmeid oli liiga vähe: ei täpset aadressi, ei pereikonnanime, isegi mitte eesnime. Mis oli teada? Sünnikoht ja umbkaudne sünniaasta, elukutse, rajoon, kus ta arvatavasti elab. Kummatigi ei kaotanud Kirill Petrovitš lootust: ta arvas, et isegi selliste nappide andmete puhul leitakse kala nimega naine kindlasti üles. Võtku see pealegi aega, kuid leitakse. Ta tahtis väga otsingule abiks võtta Gorjunovi, kuid Maljavkinit ei tohtinud pikemaiks ajaks järelevalveta jätta, seetõttu.pidigi ta ise kõmpima mööda Gorki tänava põiktänavaid. Ja Kirill Petrovitš käis majast majja Blagoveštšenski, Palaševski, Staro- Pimenovski, Degtjarnõi ja kõigil teistel tänavatel, mis Puškini väljaku ja Majakovski väljaku vahel Gorki tänavale väljusid.

Ta istus tundide kaupa majavalitsuste kontoreis, lehitsedes küll pakse, küll õhukesi majaraamatuid, ja otsis talle vajalikku inimest. Kõige vähem huvitasid teda perekonnanimed: peatähelepanu pööras ta nendele lahtritele, kus oli märgitud sünnikoht ning -aasta ja elukutse. Pikka aega ei leidnud ta midagi, mis oleks sarnanenud olemasolevate tundemärkidega: tuli ette küll teda huvitavast linnast pärit kodanikke, kuid sünniaasta ei klappinud. Ka olid elukutsed meditsiinist kaugel.

Sel hommikul lõpetas ta Degtjarnõi põiktänava uurimist, oli jäänud veel kaks maja. Tolmuses, räpases kontoris tuhlas Kirill Petrovitš ilmatu paksus raamatus. Selles oli mitme ühele majavalitsusele kuuluva maja elanike nimekiri.

Aeglaselt lappas major lehekülgi, jätmata vahele ainsatki nime. See töö oli teda hullupööra ära tüüdanud, kuid ta pigistas kangekaelselt lõuapärad kokku, haigutust maha surudes, ja luges, luges ning luges. Äkki. . . Mis see on? Sünnikoht? Seesama. Sünniaasta?

Paistab olevat see, mis vaja. Elukutse? Veterinaarvels-

ker. See pole muidugi arst, pealegi ainult veterinaar, aga ikkagi seotud meditsiiniga. Aga nimi? Kas kala oma? Nimi oli - Ikorkina 1. Kala nimi? Sinnapoole küll. Kirill Petrovitš muigas ja ajas end sirgu, nii et õlad naksusid. Tundub, et töö on tehtud. Mida see kõik küll annab?

Tund aega hiljem oli major juba instituudis Miklaševi juures. Taskus olid tal mõned fotod, nende hulgas ka Ikorkina oma. Vaevalt heitnud pilgu tema ette laotatud piltidele, pani Miklašev kohe kõrvale Ikorikina foto. Tema. Tema ise. Kala nimega. . .

«Ah kala nimega?» naeratas major. «Mis kalasse puutub, siis... selle naise nimi on Ikorkina.»

«Noneh,» haaras Miklašev tal sõna suust. «lkorkina. Täpipealt. Meelde tuli.»

Niisiis Ikorkina. Selge. Mis nüüd ette võtta? Öine dokumentide kontroll? Võib. Aga mida see annab, kui Varlamoveid seal pole (küllap see nii ongi: Ikorikinal on ühiskoderis üks tuba, see pole sobiv varjupaik ennast peitvale inimesele). Aga mis siis, kui? . . .

Otse instituudist sõitis Kirill Petrovitš Varlamovite korterisse.

«lkorikina?» sattus Nata ärevusse. «Taissia Semjonovna? Kas ma teile tõesti ei rääkinud? Oo, kunagi olid nad Eva Jevgenjevnaga südamesõbrannad! Tõsi, viimastel aastatel pole nad kokku saanud.»

Nata sõnade järgi oli Ikorkina varem käinud nende pool ja tütarlaps mäletas teda, ehkki ähmaselt.

Kas Nata on Ikorkina pool käinud? Ei, mitte kunagi. Isegi aadressi ei tea. Noh, kui vaja. . . Mis aga aadressi puutub, kas siis Kirill Petrovitš ei saa teda aidata? Temal ei maksa ju midagi aadressi teada saada.

Kuid Skvoretski vaidles resoluutselt vastu: nii ei lähe. Nata võib Ikorkina juurde minna ainult sel juhul, kui see külaskäik kukub välja täiesti loomulikuna ja vajaduse korral saab hõlpsasti seletada, kuidas Nata oli aadressi hankinud. Siin meenus Natale, et enne sõda oli Eva Jevgenjevnal olnud märkmik, kuhu ta oli kirjutanud aadresse ja telefoninumbreid (aparaadi juures olevast Varlamovite telefoniraamatust, mida neil päevil korduvalt lehitseti, Ikorkina nime ei leitud). Nata

1 Ikorkina - sõnast «MKpa» (v. k.) - kalamari. *Tõik,*

hakkas otsima, ja kui oli paar tundi tuhlanud, magamistoas ning söögitoas kõik segi pööranud, leidiski ta vana märkmiku. Siin oli Ikorkina aadress: Degtjarnõi põik, maja ja korteri number.

Nüüd tehti otsus: Nata peab minema Ikorktna juurde, teatama talle onu ja tädi kadumisest, rääkima, et ta nende pärast hirmsasti muretseb (neil pole isegi passe kaasas, jäid koju) ja et ta ise on äärmiselt raskes olukorras - ei raha ega midagi. Mis teha? Kuidas olla? Kust onu ja tädi otsida? Mismoodi elada? Ta käis juba Zaitseva pool. Ei targemat ühti. Siis meenus talle tädi kunagine sõbratar: ehk oskab tema midagi öelda, kuidagi aidata? Võib ka natuke nutta. Nagu Zaitseva pool.

Samal õhtul läks Nata Ikorkina poole. Esialgu ei tundnud see teda ära: «Kes te olete? Mida te tahate?» Kui aga Nata ütles, kes ta on, ja mainis Eva Jevgenjevnat, hakkas Ikorkina ahhetama ja ohhetama ega teadnpd, kuhu Natat istuma panna või mida tema heaks teha. . .

Nagu Kirill Petrovitšiga oli kokku lepitud, rääkis Nata oma murest, palus nõu. Ikorkina kuulas tähelepanelikult. ja osavõtlikult, läks tujust ära, kui Nata nutma puhkes, kuid midagi olulist ei öelnud: «Ei tea, kallis laps, ei tea, kuidas sind aidata. Ma mõtlen järele. . . Võib-olla helistan sulle. Sa oled rohkem ikka kodus? Telefoni juures? Nojah, hea küll siis.»

Huvitav oli see, et Eva Jevgenjevnat ja Pjotr AndlIejevitši Ikorkina peaaegu ei maininudki. Jäi mulje, et talle polegi nende saatus nii teadmata, nagu ta jutuajamise alguses oli välja paista lasknud. Ent see oli vaid mulje ja ei midagi rohkemat. Siiani ei viinud ka see niidike eesmärgile. .

Järgmisel hommikul, kui Skvoretski istus oma kabinetis, uuris süvenenult kokkukuhjunud materjale ja otsis uusi käike, helises telefon. See oli Nata.

«Kallis Kirill Petrovitš,» sädistas ta, «teate, kellega ma nüüdsama rääkisin? Tädiga. Kujutage ette! Tädikese endaga, Eva Jevgenjevnaga!»

Major jättis kõik sinnapaika ja kihutas Varlamovite koju. Lõpuks ometi jõudsid ära oodata! Eva Jevgenjevna oli endast märku andnud ja helistanud. Kõne Nataga oli olnud lühike: ta päris, kes oli helistanud,

kes neil käinud, kas julgeolekust polnud kedagi tulnud. Ei? Seda parem.

Kuulanud ära selle osa Nata informatsioonist, jäi Kirill Petrovitš mõttesse... Tähendab see mees, kes tookord oli helistanud ja Nata sisse vedanud, veendudes varitsuse olemasolus, ei olnud Eva Jevgenjevnaga ühenduses. Nojah, on, mille üle mõelda. Nata jätkas oma juttu. Tütarlapse küsimusele, mida ta peab tegema, oli Eva Jevgenjevna kostnud: ootama, küll kõik saab korda. Üks suur palve: saatku talle tema ja professori pass. Ilma passita võib neil halvasti minna. Eva Jevgenjevna oli nimetanud sidejaoskonna, kuhu passid tähitud panderolliga saata. Nõudmiseni. Oli öelnud inimese ees-, isa- ja perekonnanime, kellele need adresseerida. «Ära muretse, sõbrake,» oli ta lõpetuseks öelnud. «Küll me midagi välja mõtleme. Varsti helistan jälle. »

Nata oli õnnelik: lõpuks ometi üks hea sõnum. Jutuajamisest Eva Jevgenjevnaga võis järeldada, et professor on elus ja terve. Kui tore! Ja peaasi, kui nüüd passide teekonnal silm peal hoida, leitakse

Pjotr Andrejevitš kindlasti üles. Lõpeb tema totter, mitte kellelegi vajalik pagulaspõlv.
Tütarlapse siirast rõõmu nähes muheles Kirill Petrovitš: «Tore, Nata, väga tore! Nüüd leiame onu üles, ära muretse. Toome ta tagasi normaalse elu ja töö juurde. . .»

Kuid oma südames ei tõtanud major rõõmustama: ta mõistis väga hästi, et teekond variisiku juurest, kelle kätte antakse nõudmiseni saadetud passid, Eva Jevgenjevnani ei pruugi kaugeltki olla nii lühike. Kõike võib juhtuda. Ja Kirill Petrovitš el eksinud!

Sidejaoskonda passide järele ilmus... kurttumm raamatuköitja. See oli üksik inimene, kes elas poolkeldrikorrusel ruumikas toas. Sealoli ühtlasi ka tema töökoda. Naabrid rääkisid, et ta on suurepärane meister ja enne sõda olnud tal arvukas klientuur: paljudel Moskva raamatukogujarel, bibliofiilidel - teadlastel, näitlejatel, kirjanikel -oli tee siia tuttav. Nüüd aga, kolmandal sõja-aastal, polnud moskvalastel asja isiklike raamatukogude loomisega ja raamatute köita andmisega ning vilunud meistril käis külaIrsi harva. Mõni, muide, siiski käis.

168

Kõik oleks olnud hästi, kuid - kurtrtumm! Mis sa säherduselt kuuled? Ei saa ju niivõrd delikaatses küsimuses suhelda sõrmede või kirja abil! Ainuke väljapääs oli raamatuköitjal silm peal hoida. Pidi ju ometi Eva Jevgenjevna või keegi teine tema juurest passidele järele tulema. Niit juhiks Varlamovi juurde ja seda tuleb jälgida.

«Hea seegi,» mõtles Skvoretski, «et raamatuköitja pool käiakse nüüd harva, aga kui oleks nii nagu varem? Siis oleks lõpp, otsa enam ei leiaks.»

Nii juhtuski: keegi ei käinud köitja pool ei sel ega ka järgmisel päeval. Ka tema ise istus kodus, tõstmata jalgagi välja.

Ülejärgmisel hommikul astus köitekotta majesteetlik vanamees, raamatupamp kaenlas. Ta viibis raamatuköitja pool ligemale tund aega ja tuli välja teise pambuga: nähtavasti oli kätte saanud varem toodud raamatud. See oli tuntud õpetlane, kirjandusteadlane. Varlamovitega polnud tal mingeid kokkupuutepunkte.

Samal päeval, pisut hiljem, käis köitekojas veel teinegi külaline - naisterahvas. Tema !täitus iseäralikult: väljunud .köitja juurest, tegi ta kaua ümberkaudsetel tänavatel jänesehaake, kord lisades, kord aeglustades sammu, ja vahtis alatasa ümberringi. Olles umbes nelikümmend minutit jälgi seganud, läks naine bussipeatusse, laskis mööda kaks bussi (ehkki rahvast eriti palju ei olnud) ja astus kolmandasse.

Naine võttis koha sisse tagumisel istmel, otsis mahukast kandekotist raamatu ja seadis end lugema, ent samal ajal heitis alatasa silmanurgast pilke kõigile bussi sisenejatele.

Pärast seitsmendat peatust tõusis ta rutakalt püsti ja läks kiirel sammul ukse poole, kuid peatuses maha ei läinud, vaid jäi ukse juurde seisma, pöördus ümber ja silmitses teraslelt väheseid sõitjlaid. Naine läks maha iärgmises peatuses Arbati väljaku lähedal. Siin kukkus
ta jälle keerutama kõveratel tänavatel Kominterni tänava piirkonnas, kuni jõudis metroojaama «Biblioteka Lenina» juurde.

Ta laskis taas mööda kaks rongi ja hüppas siis kolmandasse viimasel hetkel, kui uksepooled juba liikusid. «Krasnoselskajas» läks ta maha ja istus tagasisõitvale rongile. Niimoodi haake tehes ja jälgi segades jõudis

169

ta Kaasani vaksalisse ja sõitis elektrirongiga Malahhovkasse. Inimtühjas suvituspaigas (käis sõda, moskvalastel oli muudki teha kui suvitada) põikas ta ühele metsasihile ja kadus silmist.

Pisut rohkem kui tunni aja pärast ilmus naine uuesti raudteeplatvormile ja sõitis seekord juba vähimagi ettevaatuseta Moskvasse, seal aga suundus otsejoones Gorki tänavale. . Degtjarnõi põiktänavale. See oli Ikorkina.

«Lõpuks ometi!» hõõrus Kirill Petrovitš käsi. «Ring on sulgunud. Pole mingitkahtlust, et Ikorkina käis Malahhovkas Eva Jevgenjevna juures. Varlamovid on seal. Milleks tal muidu oli tarvis semseid trikke teha ja jälgi segada? Kui naiivne! Ta reetis ennast ju ise. Kuid Eva Jevgenjevna, Eva Jevgenjevna... Kah mul konspiraator! Ets kae, mis riukad välja nuputas, kuid pakkus üle.»

Tõsi, ülesanne polnud veel lõplikult lahendatud: Malahhovka on suur, täpset aadressi aga pole. Kuid koerast oldi nüüd üle, oli jäänud vaia saba. Malahhovka pole ju Moskva, pealegi on teada see rajoon, kuhu Ikorkina kadus. Päev, kaks, ja Varlamovid leitakse. See on kindel.

Enne kui hakata koostama otsinguplaani, otsustas Kirill Petrovitš rääkida Nataga. Ehk teab ta midagi Malahhovkast ja oskab ette öelda.

«Malahhovka?» kordas. Nata, mõttes. «Malahhovka?.. Ei, ei mäleta, et onu ja tädi oleksid seal käinud. Kelle juures? Ei mäleta.»

Äkki Nata karjatas:

«Käes! Malahhovkas suvitavad ju mitmendat aastat Sobolevid. Kuidas see mul küll meelest ära läks!»

«Sobolevid?» üllatus major. «Ma nagu ei mäleta. Kes need Sobolevid on?»

«Oh jumal küll, Arkadi Adamovitš Sobolev. .Endine maakler. Naine on tal baleriin. Ma rääkisin sellest Viktor Ivanovitšile kohe esimesel päeval. Sobolevid käisid juba Eva Jevgenjevna vanematega läbi. Tädi on seal nagu oma kodus.»

Nüüd meenus ka Kirill Petrovitšile. Ülesanne muutus hoopis lihtsaks, ehkki Nata ei teadnud Sobolevide täpset aadressi Malahhovkas. .

Skvoretski läks komissari juurde: oli vaja koos-

kõlastada operatsiooni piaan Ja saada nõusolek selle elluviimiseks. Otsustati Varlamovite järele sõita aega viitmata, veelsama päeva õhtul. Kui Kirill Petrovitš oma kabinetti tagasi jõudis, teatati talle, et juba mitu korda oli helistatud pääsmike büroost: seal ootavat keegi majorit ja nõudvat kangekaelselt temaga kokkusaamist. Skvoretski valis korrapidaja numbri.

«Seltsimees major? Siin on keegi kodanik. Istub juba tund aega. Mingisugune veidrik. Vanem inimene, muuseas. Nõuab ilmtingimata teid. Ja räägib veel, et tuli siia ennast arreteerida laskma. Jajah, ennast arreteerida laskma, just nii ütleski. .. Mis? Mis ta nimi on? Varlamov. Pjotr Andrejevitš Varlamov.»

20. peatükk

Sirge seljaga, tõsine ja keskendunud, istus professor Vadamov Skvoretski ees. Erutust vaevu alla surudes lausus ta aeglaselt:

«Siin ma olen. Võite mind arreteerida. Nagu spiooni, nii öelda. Saksa spiooni.» Ta huuli kõverdas kibe muie.

«Nonoh, kas siis ikka kohe nagu spiooni, ja pealegi veel saksa oma?» naeratas Kirill Petrovitš. «Milles teie spioonitegevus siis seisis, kui see saladus pole?»

«Siin pole midagi naerda, noormees,» lausus professor kuivalt. «Ei ole jah. See pole sugugi naljakas, vjlid traagiline. Üpris traagiline. Arvata võib, et minu spiooniteltevusest teate teie paremini kui ma ise, milleks te siis muidu mulle jahti pidasite ja mind jälitasite?»

«Pidasime jahti? Meie? Teile? Jälitasime teid? Jätke, professor. Kui lõpuni aus olla, siis olite teie see, kes äkki arvas heaks peitu pugeda, ära kaduda, ajades kõiki ummikusse. Kas pole see õige? Aga spioonitegevus. . Kust te selle võtsite?»

«Ah kust ma võtsin? Teadke siis, et ma olen informeeritud paremini, kui teie arvate.»

«Informeeritud? Vabandage, professor, kuid ma ei mõista teid.»

«Olgu peale,» lõi professor käega. «Milleks vaielda?

Ma tean ju kõik. Ja tean ka kirjast.»

171

«Missugusest kirjast?» muutus Skvoretski jalamaid valvsaks ja rangeks.
«Ivanitski omast. Mul on kõik teada. Seepärast tulingi. Aitab.. .»
«Kuidas te Ivanitski kirjast teate?»
«Ma ei tahaks sellest rääkida. Tean, ja küll. Milleks segada siia ülearuseid inimesi, kes minu arust pole milleski süüdi.»

«Ma pean uuesti vabandust paluma, professor, kuid teid kuulates pean aina imestama: segada süütuid inimesi. . . Ma pole siiani kedagi, sealhulgas ka teid, milleski süüdistanud. Julgen kinnitada, et kui ma ka kavatsen teid milleski süüdistada, siis ainult - kuidas seda nüüd delikaatsemalt öelda? - teatud ettevaatamatuses, järelemõtlematuses. Kui te muide aga ei soovi öelda. . .»

«Olgu. Ma ütlen: Miklaševilt. Konstantin Dmitrijevitš rääkis mulle kõik ära. Kõik. Tema soovitaski siia tulla ja justteie juurde.»

Professor Varlamovi segasest, hüplevast jutust koorus järk-järgult välja see raske elu, mida ta viimastel nädalatel oli pidanud taluma omaenese lolluse (nii ta ütleski) ja oma naise Eva Jevgenjevna pealekäimise tõttu.

Kuidas see nii läks? Mispärast säärane asi juhtus? Tol õnnetul päeval oli ta kuulnud (kellelt, pole tähtis, mõningaid nimesid ei tahaks professor siiski nimetada), et tema. isiku vastu tunneb huvi julgeolek. Olla instituudis käidud, tema järele päritud. Mida säherdune huvi tähendab,see on selge. Pealegi polnud ka professori südametunnistus täiesti puhas: talle tegid muret kaks noormeest - Maljavkin ja Gitajev, kes ootamatult olid tema korterisse elama asunud. Eeskätt Gitajev, kes jättis kõige eemaletõukavama mulje. Ka Boriss Maljavkin, keda professor teadis juba lapsest saadik, oli tema mõjul tundmatuseni muutunud. Selle Gitajevi kui ka Maljavkini juures oli kõik iseäralik: eluviis, käitumine, jutt. Kui mitte naine. .. Kuid mis sellest rääkida? Keda siin süüdistada? Ise peab vastutama. Ega ta enam poisike ole. . .

Kuulnud, et tema vastu tunneb huvi julgeolek, läks professor ähmi täis. Tema esimeseks mõtteks oli töö, uurimiste käik. Ta otsustas ära peita kõik

172

arvestused, kogu dokumentatsiooni, anda need Miklaševi 'kätte - paljugi mis? Viimane mõistis teda poolelt sõmtlt: või veel, nad on ju vanad sõbrad.

Tol päeval ei edenenud miski ta käes. Ta läks varem koju, seal ootas teda uus katsumus. Äärmiselt erutatud naine teatas, et ühe üürilisega, Gitajeviga, oli juhtunud midagi kohutavat, ta olevat arreteeritud ja surma saanud, Maljavkin, kes. oli minutiks sisse hüpanud ja õnnetusest teatanud, oli pääsenud põgenema. Pjotr Andrejevitši sõnu, et ka tema vastu olevat huvi tuntud, võttis Eva Jevgenjevna nagu midagi iseenesestmõistetavat: teisiti ei saanudki olla. Tal oli juba kõik läbi mõeldud ja otsustatud: tuleb pakku minna, jalamaid kodunt lahkuda. Ta oli juba mõned asjadki jõudnud kokku panna. Ja siis kõlas uksekell, polnud enam mahti mõelda. . .

Aeglaselt venisid piinarikkad päevad, alandavad ning jälgid. Nagu jänesed, lippasid nad ühest peiduurkast teise, tülitasid inimesi, panid neid täbarasse, absurdsesse seisukorda ja kannatasid ise.

Ja täielik tegevusetus! See polnud elu, vaid mõttetu, absurdne virelemine. Aga töö! Töö! Uurimised, millega professor nii kaua oli tegelnud! Kõik lendas uperkuuti. Pähe tulid mingisugused mõtted, Pjotr Andrejevitš püüdis teha arvestusi, kuid mida ta suutis ilma aparaatideta, ilma seadeldisteta? Ta pole ju teoreetik, vaid katsetaja. Elu muutus üha talumatumaks, totramaks. Kui poleks olnud Eva Jevgenjevnat. . . Ah juba jälle? Ei, tema ise, ainuüksi tema kannab kõige eest vastutust. Mis seal teisi süüdistada. . .

Täna päeval tuli kõigele lõpp. . Ta ei kannatanud enam välja. «Parem hirmus lõpp kui lõpmatu

hirm» — nii on kusagil väga õigesti öeldud. Viimasitel päevadel keerles see lause tal kogu aeg peas. Lühidalt, naisele sõnagi lausumata oli Pjotr Andrejevitš rongi istunud ja Moskvasse sõitnud.
«Ah sõitsite?» küsis Skvoretski kärmesti. «Rongiga?
Kust? Kus te siis olite?»
«Siin lähedal. Moskva külje all. Ma. .. ma ei tahaks täpsustada. Inimesed, kes meile peavarjuandsid, ei tea midagi. Pole mõtet neid nimetada.»
Kirill Petrovitš puhkes lõbusalt naerma:
«Oh teidküll, Pjotr Andrejevitš, mis ma teiega ometi

173

tegema pean? Juba jälle? Te olete vististi veendunud, et tasub teil vaid kedagi nimetada, konkreetset ilnimest mainida, kui me sedamaid kihutame teie juhatatud aadressil kohale, nabime inimese kinni ja tirime vanglasse. On see tõesti nii?»
«E-ei, nii ma ei mõelnud, k-kuid . . .»
«Olgu peale,» lausus major. «Kui ei, siis ei. Tähendab, sõitsite siia. Ütleme, et. . . Malahhovkast. Mis siis edasi sai?»
Professor oleks nagu puuga pähe saanud. Ta hakkas segadusest silmi pilgutama ega suutnud tükk aega sõnagi lausuda. Siis lalises ta kaeblikult: «M-Malahhovka? Te siis teate?»
Kirill Petrovitš ei jõudnud naeru pidada:
«Hea küll, Pjotr Andrejevitš, olgu kuidas on. Meil on kõik teada. Kõik. Jätkake.»
Ent jätkata polnudki enam midagi. Jõudnud Moskvasse, helistas Pjotr Andrejevitš, nagu oligi kavatsenud, Miklaševile - kõige rohkem muretses ta uurimistöö edenemise pär,ast - ja sai temaga kokku. Konstantin Dmitrijevitš rääkiski talle viimaste päevade sündmustest, saladuslikest mõrvadest, Ivanitski kirjast. Tema soovitaski professoril minna julgeolekusse, major Skvoretski juurde. Ainult tema juurde. Mikl,ašev oli öelnud, et enam viivitada ei tohi. Säärane süüdistus, säärane ränk süüdistus!... Ivanitski!... Kes oleks võinud arvata? Kuid seltsimehed julgeolekus klaarivad seda asja, otsivad tõde. Tema,'Miklašev, oli ise nendega juttu ajanud. Nüüd on professori kord, venitada enam ei tohi.
Varlamovi viimastele lausetele tähelepanu pööramata küsis Kirill Petrovitš ootamatult:
«Öelge, kuidas instituudis on? Kuidas asi ilma teieta edeneb?»
«Edeneb,» vastas Varlamov masendatult. «Edeneb küll. Ainult et. . . ah, mis sellest rääkida!» lõi ta rpurelikult käega.
«Mis on, professor? Kas nii tohib? Just oma tööle te peategi eelkõige mõtlema. Aga millele siis veel? Oma «spioonitegevusele»? Jätke! Teate mis? Annan teile nõu: minge tagasi instituuti oma töö juurde, ja võimalikult. rutem. Teie puhkuse ja eluaseme kohta aga otsustame arvatavasti niimoodi: praegu ei maksa teil koju tagasi minna. Mispärast, ütlen omal ajal. Kuid

174

Moskva lähedal on suvila, mida valvatakse. . . Niisiis. . . võite mõned päevad puhata.»
«Puhata?» lõi professor pea selga. «Koju? Ei, kullake, seda mitte. Kui ma juba siia tulin, siis ära ma ei lähe. Tean, et olen süüdi. Ja veel see Ivanitski kiri: näete, Varlamov on spioon. Just, just. . . Kui spioon, siis arreteerige. Teil on voli. . .»
«Jätke ometi, Pjotr Andrejeviiš!» krimpsutas major nägu. «Juba jälle vana jutt. Keegi pole mõelnudki teid arreteerida, see kõik on uks suur arusaamatus. Kui teada tahate, siis tookord tundsin mina teie vastu huvi, ja ei keegi teine, kuid sugugi mitte sellepärast, et me oleksime teid milleski kahtlustanud. Me vajasime . .. Praegu muide pole see nii tähtis. Kuid kiri. . . Kas te ise peate võimalikuks, et selle kirjutas Ivanitski?»
«Ei. tea,» kostis Varlamov löödud häälega. «Ma ei tea enam midagi. Kõik on nii sassis . . .»

«Harutame lahti, kallis professor, kindlasti harutame lahti. Selline on juba meie töö. Teil on teistsugune.
Tehkem siis igaüks oma tööd. Ainult teate mis: kardan, et peame tülitama teie naist. Ta on palju rumalusi korda saatnud. Kus ta muide võiks olla? Sobolevide juures? Ma vaikin, vaikin, nagunii ei ütle te midagi. . .»

«Ütlen küll,» väitis professor ootamatu kindlusega. Tema suunurkadesse oli ilmunud karm kurd. «Viimased nädalad, jutuajamised Konstantin Dmitrijevitš Miiklaševiga ja nüüd ka teiega andsid mulle hea õppetunni, õpetasid nägema paljutki - ma mõtlen Eva Jevgenjevnat. Kui lubate, siis ma ei taha'ks sellel teemal pikemalt peatuda. Kuid fašismi ma vihkan. Võite mind uskuda. Ja see. . . Gitajev. .. Hüva. Ma vaikisin kaua. Aga Eva Jevgenjevna... Jah, Eva Jevgenjevna on Sobolevide juures. Malahhovkas. Seal jah.»

. . . Selsamal õhtul toodi Eva Jevgenjevna Varlamova rahvakonnssariaati, Skvoretski kabinetti. Major ei rutanud ülekuulamist alustama, ta vaatas üksisilmi enda ees istuvat naist. Tõele tuli au anda: jutud tema välimusest polnud liialdatud. Eva Jevgenjevna polnud lihtsalt nägus, teda võis vabalt nimetada kaunitariks. Välimuselt ei saanud teda kuidagi pidada nii vanaks, nagu ta oli. Tutarlapselikult sale, haruldaseIt korrapäraste näojoontega, ei ühtegi kortsukest, ainult pilk

oli tal külm, kaalutlev, eemalolev. Ta istus tugitoolis hooletult seljatoele nõjatudes, suitsetas ja seiras majorit avalikult uuriva pilguga.

«Ma loodan,» katkestas Skvoretski pikale veninud vaikuse, «et teil on teada põhjused, mille sunnil te siia, meie juurde sattusite?»

«Vastupidi,» nähvas Eva Jevgenjevna. «Midagi pole mul teada. See on ju kisendav häbematus: ma puhkan suvilas oma sõprade juures; äkki tormatakse sisse, nabitakse kinni, tiritakse.. .»
«Kas ikka kohe nabiti ja tiriti? Te tahate öelda, et teiega käituti toorelt?»

«Fui, kui sirgjooneline te olete! Mispärast toorelt?

Ma väljendusin piltlikult. Kuid ausalt ,öeldes ei mõista ma midagi.»

«Jätke, Eva Jevgenjevna, te mõistate kõike imehästi, ja mida kiiremini me leiame ühise keele, seda parem teile, just nimelt teile.»

«Ühise keele?» Varlamova muigas skeptiliselt ja küünitas uut paberossi võtma. «Huvitav, mida te selle all mõtlete?»

«Küllalt!» Laksatas Skvoretski käega lauale. «Jätke see komöödia mängimine. Te pole külas ja me ei lobise niisama. Teie ees on uurimisorganite esindaja, seepärast palun selgelt ja kindlalt vastata esitatavatele küsimustele.»

Eva Jevgenjevna ei kohmetunud sugugi ega kaotanud pead. Ta ei muutnud isegi oma lohakat poosi: suitsetas laisalt edasi, unistavalt jälgides lae poole kerkivaid suitsurõngaid. Muigas siis taas ja viis pilgu majorile:

«Vastata küsimustele? Olge lahke. Kuid siiani olete mulle esitanud vaid üheainsa küsimuse: kas ma mõistan, mispärast mind kinni võeti. Ma vastasin: ei mõista.

Milleks siis kurjustada ja rusikaga lauale põrutada?» Tema hääl kõlas mõnitavalt,

Kirill Petrovitš hoidis end vaos. Ta nõjatus küünarnukkidega lauale, kattis korraks laud käega. «Jah,» mõtles ta, «see on pähkel. Kõva pähkel. - Aga mida ta siiski teab? Kuivõrd põhjalikult on ta end Gitajevi vaenulikesse tegudesse sisse mässinud, kui kaugele läinud? Üht-teist me teame, üht-teist võime aimata, kuid ... Üldiselt pole see aga kerge ülesanne.»

«Kui te ei

taha heaga, pole tarvis. Küll te kahetsete. Aga et te valisite sellise tee, siis hakkan ma teilt küsima konkreetselt. Võtke vaevaks rääkida kõigest, mida te teate Nõukogude armee vanemleitnandist (niisugusena ilmus ta teie juurde) Martv,ei Aleksandrovitš Gitajevist ja Borliss Maljavkinist, kes elasid teie korteris alates käesoleva aasta maikuust.».

«.Ah vaat mis!» kehitas Eva Jevgenjevna õlgu. «Oleksite kohe võinud öelda. Gitajev? Maljavkin? Mida ma võin teile öelda? Väga armsad poisid. Ohvitserid, nagu nüüd jälle räägitakse. Saabusid rindelt. Komancfeeringusse. Borja Maljavkinit tunneb meie pere juba lapsest saadik. Kas me pidime siils noortele peavarju keelama? Nad olid ju verd valanud kodumaa eest. . .»

««Verd valanud»!» katkestas major kurjalt. «Jätke! Võtke vaevaks rääkida, mida te teate Maljavkini ja Gitajevi kuritegudest.»

«Kuritegudest? Suur jumal, mis te räägite? Missugused kuriteod? Ma ei saa millestki aru!»

«Ei saa aru? Mispärast te siis tookord (major nimetas kuupäeva ja kellaaja) oma korterist ära jooksite, plehku panite, põranda alla pugesite? Vähe sellest: te meelitasite kaasa ka oma mehe, professor Varlamovi!»

Nüüd rääkis Skvoretski teisiti kui ülekuulamise algul. Kuhu oli jäanud ta endine pehme toon? Major rääkis kuivalt, karmilt, vaadates teraselt Varlamovale silma. Eva Jevgenjevna hakkas selle nõudliku pilgu all kössitama, alatasa asendit muutma. Kuid ta püüdis veel säilitada varasemat tooni.

«Mina? Põranda alla? Meelitasin mehe kaasa? Halastage ometi, see on ju koletu!»

«Või koletu? Ah nii, te käisite siis lihtsallt lõbureisil? Külastasite Zaitsevat, suvitasite... juures (Kirill Petrovitš nimetas, akadeemikut, kelle pool Varlamovid end nädalapäevad olid varjanud), Sobolevide pool? Kas nii tuleb teid mõista? Muide, miks te selle lõbusõidu võtsite ette samal päeval, k.ui Gitajev ja Maljavkin kinni peeti?»

Eva Jevgenjevna muutus märgatavalt näost, ajas end sirgu, põimis sõrmed kramplikult vaheliti. Kui Skvoretski hakkas loetlema inimesi, kelle juures nad olid end varjanud, kahvatas ta pisut, kuid püüdis ikkagi veel vastu puigelda.

«Nii. . . nii et te siis te arte, kus me olime?» imestas ta.

«Teame jah, kujutag,e ette. Ja mitte ainult seda.»

«Kuid mina ei vedanud professorit kaasa!» karjatas Eva Jevgenjevna äkki hüsteeriliseIt. «See oli tema, kes mind põgenema meelitas. Küsige või temalt endalt. . .»

«Milleks?» muigas Skvoretski karmilt. «Professor rääkis kõik ära. Ise, vastandina teile.»

«Rääkis ära? Teile? Aga millal, millal ta sai rääkida? Kuidas? See pole tõsi! Või... või on professor Varlamov arreteeritud?»

«Ma võiksin jätta teie küsimusele vastamata, aitab sellestki, et ma teatasin teile meie jutuajamisest professoriga. Kuid ütlen siiski: keegi pole professor Varlamovit arreteerinud, ta tuli siia ise, omaenda initsiatiivil. Niisiis te kinnitate, et' põranda alla mimeku initsiaator oli teie mees?»

Varlamova hammustas huult ja raputas eitavalt pead: «Mispärast kinnitan? Ma lihtsalt ei mäleta, kellele meist esimesena see mõte pähe tuli. On see siis nii tähtis? Aga. .. aga kui ma ka otsustasin selle sammu teha, siis ,üksnes kartusest mehe pärast, ja muud ei midagi. Sest samal päeval. . .»

«Tean,» katkestas Skvoretski. «Tean juba ette, mida te ütlete: professorit ähvardas arreteerimime ja muu tobedus. Küllalt! Aga Gitajev ja Maljavkin? Kas olete unustanud? Teil olid ju kimpsud-kompsud koos enne professori kojujõudmist, enne seda, kui te kuulsite tema täiesti aluseta kartustest. Kõik oli valmis pandud. Või polnud see nõnda? Miks te nüüd vait jäite?»

«E-ei,» lausus Eva Jevgenjevna suure pingutusega. «See pole õige. Mis Gitajev ja Maljavkin siia puutuvad?»

«Ah või niimoodi? Tuleb välja, et Maljavkinil ja Gitajevil pole sellega mingit pistmist? Võib-olla te ei teadnudki, et mad mõlemad sel päeval vahi alla võeti?»

«Vahi alla? Seda kuulen ma ,täna esimest korda. Teie käest, . .»
«Minu käest? Eva Jevgenjevna, te võib-olla soovite, et me hakkaksime teid paljastama? Vaadake ette, heaga see teile ei lõpe.»
«Mismoodi paljastama? Ma ei mõista teid.»
«Kas tõesti? Jätke juba!»
«Vannun teile, ma ei suuda mitte millestki aru saada,

Pea käib ringi. Paljastama? Kui kohutav! Ent kuidas ja millega te võite mind paljastada? Milles?»
«Mis siis ikka, nähtav,asti tuleb selgitada: me oleme sunnitud kasutama vastastamist.»
«Missugust vastastamist? Kellega?»
«Oo, valikuvõimalusi meil leidub. Võime alustada teie mehe õetütrest Natast või teile imehästi tuntud Boriss Maljavkinist. Võime.. .»
«Aitab,» ajas Varlamova end järsku sirgu. Nüüd oli ta nägu surnukahvatu. «Küllalt. Milline totrus! Ma räägin kõigest. Aimult jumala pärast, vastake mu ainsale küsimusele: mrs Gitajeviga om? Kas ta elab?»
«Teie küsimusele, Eva Jevgenjevna, jätan ma esialgu vastamata. Meil on selline kord: kuni uurimise lõpetamiseni küsime ainult meie. Võib-olla hiljem, kui oleme juba lõpetanud. . . Niisiis?»
Eva Jevgenjevna äigas masinlikult käega üle otsmiku, tõmbas kramplikult hinge ja alustas. Tema jutu järgi tuli välja, et kõik oli sündinud täiesti juhuslikult: tal polnud aimugi, kes Maljavkin ja Gitajev tegelikult on, kui nad neile olid tulnud. Nagu ta juba mainis, tunneb ta Maljavkinit lapsest saadik, tundis ka tema isa ja ema! Selles polnud midagi imelikku, et ta meeleldi andis peavarju kahele sõjamehele, rindeIt saabunud ohvitseridele, kodumaa kaitsjatele, pealegi kui üks neist oli nende perekonnas peaaegu omainimene. Ja ka professor ei vaielnud vastu. Aga edasi juhtus midagi ilget, halba. Jah, ta kiindus Gitajevisse, kaotas pea. .. Ühesõnaga, uurija peab hindama tema avameelsust.
Kirill Petroviltš katkestas Vadamovat: just asja see külg huvitab teda kõige vähem. Rääkigu Gitajevi ja .Maljavkini kuritegudest, Eva Jevgenjevna enda kuritegudest . .
«Jajah,» haaras Varlamova ta,l sõna suust. «Ma olen süüdi, rängalt süüdi. Ma olen kurjategija.»
«Eva Jevgenjevna,» krimpsutas Skvoretski nägu. «Milleks deklaratiivne sõnakõlin? Rääkige konkreetselt, sisuliselt. »
«Hästi,» lausus Varlamova. «Räägin konkreetselt. Gitajevi ja Maljavkini saabumisest polnud möödunud kuudki, kui mulle sai selgeks, et nad pole need, kellena esinevad. Nad on - väejooksikud!»

«Väejooksikud?» üllatus Skvoretski. «Ets kae!» «Teie ei usu mind? Kuid see on tõsi, Jah, nad mõlemad on väejooksikud!» hüüdis Varlamova.
Ta vaatas majorileotsa säärase naiivsusega, tema pilk oli niivõrd õiglane, et Kirill Petrovitš vaid ühma.s: nonoh! Kuid Eva Jervgenjevnat ta katkestama ei hakanud.
Tiivustatuna tema vaikimisest jätkas Eva Jevgenjevna oma juttu. Mida edasi, seda hullemaks läks. Vähe sellest, et need kaks olid väejooksikud, nagu ta aru oli saanud, nad hakkasid ajama niisugust juttu, niisugust juttu, et... Ühesõnaga, lüüasaamise juttu. Ta lihtsalt ei teadnud, mida teha. Ja pealegi Gitajev . . . Lühidalt: ta ei teadnud, mida ette võtta, kuidas olla. Äkki lõi välk sisse: Boriss Maljavkin tormas koju. Gitajev olevat kinni võetud. Haavatud? Tapetud? Tema, Maljavkin, pääsenud imekombeI. Ta peab põgenema, peitu pugema. Ja Eva Jevgenjevna samuti. Nii oli Maljavkin soovitanud, isegi nõudnud. Ta oli olnud surmani kohkunud.

Põgeneda? See oli tõesti ainuke väljapääs, muud ta ei näinud. Kui mees koju jõudis ja talle uue kohutava uudise teatavaks tegi - tema vastu tunneb hüvi julgeolek -, langetati otsus: põgeneda. Ükskõik kuhu, ainult et põgeneda... Nii see kõik juhtuski.

Ülepeakaela, järele mõtlemata, totralt. Mõni päev hiljem ta mõistis, mäherduse eksisammu nad mehega olid teinud. Ta oli kavatsenud juba ammugi tulla oma süüd kahetsema, kuid iseloomu ei jätkunud, ja nii viivitaski, kuni talle endale järele tuldi. Ta ise on süüdi. . .

Eva Jevgenjevna vaikis. Ta istus, pea norgus, ja pühkis silmi valguvaid pisaraid.

«Tuleb välja, et olete nüüd pihtinud ja pattudest puhas?» ütles Skvoretski tõredalt.

Varlamova, kes istus rohelise kaleviga kaetud laua kõrval, vaikis ja näperdas abitult laudlina serva. Pisaraid ha!kkas tilkuma ohtramini. . .

«Jätke järele!» ei kannatanud Kirill Petrovitš välja.

«Või tahtsite tulla süüd kahetsema! Loba. Tühi loba ja muud ei midagi. Oli see soovist oma süüd kahetseda või mis, kui te ülekuulamise alguses kohe ütlesite, et teil pole enda teada mingit süüd? Hirmu täis ja meele

heites nuputasite välja skeemi, kuidas kurttumma raamatuköitja kaudu oma koduga sidet pidada? Õpetasite Ikorkinale konspiratsioonireegleid? Häbi peaks teil olema, Eva Jevgenjevna!»

Eva Jevgenjevna aietas nõrgalt ja surus käe suule: «Te. . . te teate ka Ikorkinast?»

Praegu Varlamova ei teese,lnud, ta oli tõsiselt kohkunud. Uurijale suunatud pilgus oli tardunud tumm küsimus: kas ta tõesti teab kõike?

«Jah,» püüdis major ta pilgu kinni, «me, teame ka Ikorkinast. Ja paljust muustki. Või väejooksikud! Kas te lõppude lõpuks kavatsete tõtt räälkida? Muide,» küsis ta äkki ootamatult, «kus te viimasel ajal hambaid ravisite, millise arsti juures?»

«Viimasel ajal?» sattus Varlamova segadusse. «Mul on hambad terved, ma pole neid ravinud.»

«Ah polegi ravinud?» ei varjanud Skvoretski oma irooniat. «Aga Pokrovkal?»

Viimane hoop oli arvestatud täpselt, see murdis Varlamova lõplikult. Ta vahtis Skvoretskit õudusega, otsmikul pärlendamas külm higi. Eva Jevgenjevna püüdis midagi öelda, kuid keel ei kuulanud kuidagi sõna. Kirill Petrovitš ulatas talle veelklaasi:

«Jooge, ja läheme asja juurde.»

Varlamova keelepaelad läksid lahti. Nüüd rääkis ta lõpuks ometi tõtt. Jah, ta teadis, et Gitajev ja Maljavkin on saksa spioonid. Teadis küll. Gitajev ise ütles talle seda, rääkis kõik ära. Gitajev nõudis temalt abi, tahtis, et ta hangiks andmeid mehe rtööst, tema arvestusi, märkmeid. Kuid see käis tal üle jõu: kui hästi professor temasse ka ei suhtunud, oma teaduslikust tööst ei kõnelnud ta naisele kunagi, ei jaganud temaga oma muresid ega rõõme (ja vaevalt oleks ta midagi taibanudki). Veel vähem nüüd, mil nende kodus viibisid Gitajev ja Maljavkin.

Veendunud, et neis asjus Eva Jevgenjevnast abi ei ole, andis Gitajev talle uue ülesande: saatis kokkusaamisele hambaarsti juurde. Rohkem ta. temale mingeid ülesandeid ei andnud. Võib-olla ei jõudnud. Ta ei rääkinud ju ühekorraga ka kõigest täielikult, tegi seda vaid pisut enne sissekukkumist, ja tookordki puudutas ainult üht-teist.

Maljavkin? Maljavkin oli Gitajevi abiline, iseseisvat

rolli tal polnud. Gitajev talle kõigest ei rääkinud. Ja tema juuresolekul Eva Jevgenjevnaga «tööasju»

ei arutanud. Kuid siiani ei olnud Eva Jevgenjevna teatanud midagi uut, mida Skvoretslki poleks teadnud.

«Üks hetk,» katkestas major Varlamovat. «Läheme pisut tagasi. Palun täpsustada: millise eesmärgiga, mis ülesandega saatis Gitajev teid hambaarsti juurde kokkusaamisele? Milleks?»

«Ülesanne polnud keeruline. Ma pidin kohtama arsti vastuvõtutoas ühte inimest (Gitajev ütles mulle, kuidas teda ära tunda, ja nimetas ka parooli) ning teatama talle Pillimehe ja Vilka päralejõudmisest.»

«Kellele see teade oli määratud?»

«Kellele? Selle peale ma ei mõelnud. Ilmselt sellele inimesele, kellega ma kokku sain.»

«Kes see inimene oli? Tema nimi?», .

«Ei tea. Palun mind uskuda. Gitajev ei öelnud mulle midagi muud peale tundemärkide, mille järgi ma pidin ta ära tundma, ja parooli. Oo, tema juba tundis konspiratsioonireegleid. »

«Noh, aga kas Gitajev teile selle inimese hüüdnime ei öelnud?»

Eva Jevgenjevna pilgutas hämmelduses silmi:

«Hüüdnime? Mis hüüdnime? Gitajev ei nimetanud ühtegi hüüdnime ega öelnud midagi.»

«Noh, aga selle inimese tundemärgid?»

Eva Jevgenjevna kortsutas kulmu, jäi hetkeks mõttesse ja kirjeldas siis.- võrdlemisi täpselt Bugrovi tundemärke. Kõik asetus oma kohale.

Skvoretski jätlkas ülekuulamist:

«Kas Gitajevil oli Moslkvas teisi kaasosalisi peale selle inimese, kellega te Pokrovkal kohtamas käisite?»

«Jah, oli küll.»

«Kes?»

«Oli veel üks inimene, vana Saksa luure agent. Väga tähtis agent.»

«Tähtis agent?» muutus Skvoretski valvsaks. - «Kust te seda teate?»

«Gitajevi enda käest. Ta ise ütles, et tähtis. Gitajev kohtus temaga korduvalt.»

«Kes ta on? Mida te temast teate?»

«Tema nimi on Koloskov, Miron Ivanovitš Koloskov.

Ta on kas insener või konstruktor. Töötab kusagil eri-

büroos. Elab Kirovi tänavas, Punaste väravate lähedal (Varlamova ütles täpse aadressi).»

Kirill Petrovitš tõmbus seesmiselt üleni pingule, tema mõte töötas palavikulise kiirusega: «Zero? Kas tõesti? See on alles õnn!» Ta tundis isegi midagi pettumusetaolist: kui palju on jõudu kulutatud ja vaeva nähtud, ja siin ongi vastus. Kui lihtne! Koloskov! Noh, Miron Ivanovitš, hoia alt! . . .

Kuid samas võttis Skvoreltski end kokku; pea! Ära rutta. Praegu pole ju veel millegagi tõestatud, et Koloskov ongi saladuslik Zero: Ja kummatigi..

«Öelge,» küsis ta ettevaatlikult, «kas Gitajev - teile selle inimese, Koloskovi hüüdnime ei nimetanud?»

Äkiki tundis Kirill Petrovitš kuidas veri talle näkku tulvas ja ärevus kõri pitsitas. «Kohe,» mõtles ta, «nüüd kohe, just selsamal hetlkel ütleb Varlamova hüüdnime, ja siis. . Ja ongi kõik. . .»

Eva Jevgenjevna ei kiirustanud vastusega: kõigest väest püüdis ta meelde tuletada. Pisut kühmu vajunud, hõõrus ta sõrmega ninajuurt ja mõtles. I

«E-ei,» lausus Varlamova lõpuks. Tema hääl kõlas kindlusetult. «Ei tule meelde. Vististi Gitajev hüüdnime ei öelnud.» Ta vaikis viivuks, mõtles veel ja ütles juba kindlamini: «Ei, nuüdnime ta mulle ei öelnud.»

«Niisiis: Zero või mitte? Rahulikult, Kirill! Rahulikult. Kõik saab selgeks. Sääraseid mõistatusi ühe tunniga ei lahenda. Algus on aga olemas, ja veel missugune! ...» Skvoretski jätkas ülekuulamist:

«Teate, ma ei saa kuidagi uskuda: Gitajev, selline vilunud konspiraator, nagu te räägite, ütleb äkki teile *Abwehr'i* salaagendi nime'?' Tähtsa, väärt agendi nime? Mis mõttega? Mispärast äkki niisugune avameelsus?»

Varlamova - kohmetus märgatavalt, tema põsed lõid kergelt roosatama.

«Tõesõna, ma ei oskagi teile kohe seletada. See, kas teate, on pikk lugu.» ta võttis julguse kokku. «Hea küll, asi oli nii. . . ».

Nagu Eva Jevgenjevna rääkis, oli ta juuli lõpus taibanud, et Gitajev on tema vastu jahedamaks muutunud. Muutus ka tema käitumine: ta hakkas sagedamini kodunt ära jääma, mitu korda isegi ööseks. Aimates halba - jättis, maha, leidis teise? - astus, naine meeleheitliku sammu: võttis endale julguse Gitajevit

jälitada. Kord õhtu eel, ikui Gitajev nagu tavaliselt sõnagi lausumata kodunt välja läks, jooksis Eva Jevgenjevna talle järele, Tänaval oli vähe rahvast ja tal ei maksnud mingit vaeva Gitajevit silmas pidada. Punaste väravate lähedal märkas teda Gitajev ja tegi kohutavat skandaali. Kuid Eva Jevgenjevna polnud täna sündinud: ta iseasus jalamaid rünnakule, süüdistades meest truudusetuses. Sõnelus võttis sellise iseloomu, et möödaikäijad hakkasid neid tähele panema. Siis haaras Gitajev naisel küünarnukist kinni ja tiris peaaegu väevõimuga Teede Rahvakomissariaadi vastas asuvale bulvarile. Seal sisistas ta raevust kileda häälega, et käib siin Punaste vävavarte lähedal ainuüksi asja pärast. Eva Jevgenjevna aga ei jäänud uslkuma: mis asi tal siin on? Ja siis Gitajev teataski, et Punaste väravate lähedal elab saksa agent, kellega tema, Gitajev, käib kohtumas. Ikka veel kaheldes käis Eva Jevgenjevna peale, et Gitajev teataks talle selle agendi nime ja aadressi. Muidu ei usu ta ühtegi Gitajevi sõna. Pärast pikka puiklemist andis too järele ja nimetas Koloskovi. Veelgi enam, ta viis naise ühe maja paraadukse juurde, kus sügavas nišis rippus valgete tähtedega must tahvel: korterite numbrid ja korterivaldajate nimed. Nende hulglas oli ka M. 1. Koloskov.

Kas Eva Jevgenjevna jäi Gitajevit uskuma. Jah ja ei, Pigem ali see poolik uskumine ja ta otsustas kontrollida. Mõne päeva pärast jälitas ta Gitajevit uuesti, ainult et seekord tegutses ettevaatlikumalt. Läkski õnneks! .

Gitajev sisenes tõepoolest sellesse majja, sellesse sektsiooni, Koloskovi korterisse. . .

«Kas just tema korterisse?» Skvoretski hääles kõlas umbusk. «Kuidas te võite teada, missugusesse korterrsse ta läks, kust selline enesekindlus?»

«Väga lihtsalt: selles majas, kus Koloskov elab, on suurte akendega trepikojad ja tänavale paistis millisesse korterisse Gitajev läks. See oli Koloskovi korter, ma hiljem kontrollisin.. Ongi kõik,» lõpetas Varlamova.

Rohkem nad Gitajeviga Koloskovist ei rääkinud.

Kirill Pertrovitš jäi mõttesse: Zero? On see ikka nii?

Ei paista sedamoodi olevat. Kas Gitajev võis tõesti residendi nii kergesti «maha müüa»? Kuigi teisest kül-

jest tuleb ka hullemat ette. Kõike võib juhtuda...

Selge on üks: praegu räägib Varlamova tõtt. Ta andis uue ülesande. Nüüd siis Koloskov. . .

«Vabandage. ..» katkestas Eva Jevgenjevna aralt ta mõttelõnga. «Ma rääkisin kõik ära, nii nagu oli. Mis minust nüüd saab? Mis mind ootab?»

«Seda ei saa ma teile ka kõige parema tahtmise juures öelda,» laiutas major käsi. «Ma ei tea isegi. Uurimine ju alles algab. Te rääkisite siis kõik ära? Vaatame järele. Ütlen vaid ühte: teie hingel on pallju pattu.»

21. peatükk

Vahepeal ei raisanud asjatult aega ka Riikliku Julgeoleku Rahvakomissariaadi šifrispetsialistid: nad töötasid pingsalt. Visade otsingute tulemusena, pärast mitmeid ebaõnnestumisi dešifreeriti lõpuks Bugrovi juuvest leitud numbritega sedel. Sifrogrammi mõte oli järgmine: «Teile saadeti abiks kaks järeleproovitud agenti raadiosaiatjaga. Olemas juurdepääs Trefile. Teatage side tingimused.»

Ilmselt käis see teade Gitajevi ja Maljavkini - Pillimehe ja Vilka ületoimetamise kohta. Sellest rääkis ka Bugrovi päevikusse märgirtud šifrogrammi saiabumise kuupäev - maikuus.

Nüüd, mil šifrile oli võti leitud, otsisid komissari.aadi radistid eetrist erilise innuga marssi «Faustist». Ja asja ette. Mõni päev hiljem pandi Skvorertski lauale uus dešifreeritud radiogramm: «Side Vilkaga olemas. Lähemail päevil saadame raadiosaatjale akud. Vilgas kinnitab Pillimehe surma. Teie ettepanek vastu võetud. Soovitame kontaktist Vilkaga esialgu hoiduda. Kiirustage operatsiooniga «Treff».»

Niipea J&i Gorjunov ranviakomissariaati ilmus, näitas Kirill Petrovitš talle radiogrammi.

«Noh, Viktor, hoia nüüd alt, ka teie tund on tulnud. Kuidas muide Maljavkiniga on? Pole veel igavusest hallitama läinud?»

«Seda mitte, aga ta on niivõrd habemesse kasvanud, et ka lihane ema ei tunneks ära. Kuid see on tühiasi. On hullemat.»

185

«Mis siis veel?»

«Kostjukova,» ohkas Viktor. «Genka memm. Tahab elusast peast nahka pista. Mind ta lihtsalt ei märka, põlgab, Borissi aga ei lase enam elada. Tuleb vabrikust koju, askeldab köögis; ise aga muudkui undab ja undab: «Inimesed valavad rindel verd, teevad fritsudele säru, näe, Genka kirjutab, et sai juba kolmanda ordeni, aga need (tähendab Boriss ja mina muidugi ka) . . .» Edasi aga läheb joonelt isiklikuks: «Borika, hei Borka! Kas sa veel kaua mõtled seanahka vedada ja jumalamuidu vedelda? Mispärast sa rindele tagasi ei lähe? Mina, loll, mõtlesin, et ta tuli vaid lühikeseks ajaks ja läheb jälle tagasi, aga ei. . Mis õnnetus see ometi olgu, issake?»

Skvoretski pahvatas südamest naerma:

«Vaata aga Kostjukovat! Tubli tädike. Agla teie? Kuidas teie end välja keerutate?»

«Nojah, teile teeb see nalija, aga mismoodi sa siin ennast välja keerutad? Borka nämmutab: nii ja naa, olleme komandeeringus, meil on omad asjad. Tema aga jälle: «Mis asjad need sihukesed on? Miina lähen vabrikusse, nemad (pange tähele, juba nemad!) on kodus. Tulen vabrikust - jälle kodus. Mis asjad need on ja mis komandeering see on, et terve päev kükitatakse kodus? Mis te mõtlete, et mul on toast kahju? Elage aga pealegi, kui tahate, kuid peab ju ometi sõdima! Ei, võtan kätte ja lähen teie ülemuse juurde. Jumala eest, lähen. ..» Ja mis te arvate,» ohkas Gorjunov jälle, «läheb ka. Tema on juba selline. Ja mis siis? Hakka või peavarju vahetama.»

«Mnjaa. ..» venitas Skvoretski. «See on juba tõsisem. Peavarju vahetada ei tohi. Eriti praegu, sündmuste hakul. Tuleb midagi nuputada. Kuule, aga mis siis, kui teda ennetada? Leppida sõjakomissariga kokku ja kutsuda ta sinna? On ta ustav inimene?»

«Seda ta on. Elupõline kangur, aga ilkkagi. . »

«Hüva, pean komissariga nõu. . .»

Järgmisel päeval jõudis Gorjunov rahvakornissariaati alles vastu ööd. Kirill Petrovitš ootas teda kärsitult: selle päeva oli *Abwehr* määranud Vilkale eetrisse ilmumiseks. Ja kuidas seansi tulemus majorit ka ei erutanud (eelmine kord olid sakslased vaikinud), alustas ta hoopis muust:

186

«Kuidas Kostjukova memmega on? Pole teid Maljavkiniga veel kinni pistnud?»

«Kujutage ette, ei ole,» puhkes Viktor naerma. «Hoopis vastupidi. Meie perenaine on nagu ümber tehtud. Ja kõigest ühe päevaga! Tuli täna päeval koju, varem kui muidu, endast väljas ja muudlkui piidleb aga Borkat, kuidagi iseäralikult, lugupidavalt. Ja nii lahke teine: Borenka ja Borenika, k,as sa ei taha seda, kas ei taha teist. Isegi minu vastu on mii hea, et paremat ei oskagi tahta. Mina juba oma rumala peaga mõtlesin: äkki on see teie töö? Kas ta kutsuti sõjakomissariaati? Tehti kasvatustööd?»
.....
«Kutsuti küll,» noogutas Kirill Petrovitš, «ja kasvatati ka. Nagu näed, aitas:»
«Ja kuidas veel! Oleks see sõjakomissar siin, kes temaga juttu ajas, annaksin talle musi.»
Major tõusis pikkamööda laua tagant püsti, ja teinud poolpöörde Gorjunovi poole, osutas endale nimetissõrmega paremale põsele:
«Eks sa siis anna.»
«Mis see tähendab?» ei taibanud Viktor. «Ma ütlesin ju, et sõjakomissarile.»
«Ma räägingi, et sõjakomissarile.»
«Teie?» purskas Gorjunov naerma. «Teie?»
«Mina,» kostis Skvoretski tähtsalt. «Mina olengi see sõjakomissar. Musita siis, võrukael!»
Kirill Petrovitš rääkis Viktorile, kuidas jutuajamine oli läinud. Kostjukova mõistis kõike poolelt sõnalt. Skvoretski seletas naisele, et tema juures elavad ohvitserid täidavad tähtsat, vastutusrikast ülesannet. «Kullakesed,» lausus Kostjukova, «oleksite. võinud ikohe öelda. Kas mina, vana kangur, ei vääri siis tõesti usaldust? Maju kõigest hingest. . . Kui tarvis, aitan ka ise.» Ja oligi kogu jutt.»
«Nüüd, lõpetas Skvoretski, «on teie tagala kindlustatud. Noh, aga mis sina siis särad nagu vask-kopikas? Kas tõesti *Abwehr?* Miks sa vaiikid? Lao välja!»
Jah, seekord oli seanss toimunud, *Abwehr* ilmus eetrisse. Gorjunov ulatas Skvoretskile paberilehe. See oli Maljavkini, vastuvõetud ja juba dešifreeritud radiogramm. Saksa luure teatas Vilkale, et peatselt saabub tema juurde sidemees, toob raadiosaatjale akud ja

annab instruktsioone. Vilkalt küsiti kohtumispaika. Vastuse peab ta andma kahe päeva pärast.
«Kohtumispaika?» jäi Kirill Petrovitš mõttesse, «Kohtumispaik pole probleem. Võib kohtuda kusagil bulvaril või skvääril. Ütleme, et Peetri väravate juures või Trubnaja väljakul. Teatame päeva ja kellaaja. Ka Vilka bakenbardid lähevad siin asja ette. Mind, õigust öelda, teeb rahutuks teine asi: mis siis, kui sidemees tahab kontrollida Vilka peavarju, tema pelgupaika? Kas viia ta Kostjukova juurde?»
«Teist võimalust ju pole,» lausus Gorjunav. «Tuleb viia, kuhu sa pääsed.»
«Nii see ju on, aga mida sel juhul simuga teha, selles on asi. Jääd sinna ja esined Vilka kaaslasena? Riskantne. Võivad halba aimata. Viia sind ajutiselt ära ja jätta Maljavkin üksinda, omapead *Abwehr'i* esindajaga? Kas pole see ehk liiga suur risk? Äkki võtab Vilgas kätte ja mõtleb jälle ümber, reedab uuesti?»
«Aga !kui võtta kolmas variant?» väitis ViIktor. «Mina jään paigale, kuid mitte Vilka kaaslasena, vaid tema sõbrana, kes pole asjasse pühendatud?»
Kirill Petrovitš tegi tõrjuva liigutuse:
«Ei lähe läbi. Esiteks äratab kahtlust: mis inimene see Vilka juures on? Kustkohast? Misjaoks? Saksa luure võib aimata halba. Egas seal lollid istu. Teiseks ei anna see variant midagi: sidemehe ja Vilka «asjalike» jutuajamiste juures sina kui kõrvaline isik viibida ei saa. Järelilkult ei õigusta see risk end hoopiski.»
Skvoretski käis mitu korda kabinetis ringi, keskendunult mõeldes. Viktor istus sõnatult, kulm kortsus.
«Kuule,» jäi Kirill Petrovitš Gorjunovi ette setsma, «sa elad juba pikka aega Maljavkiniga koos, võib öelda, et oled temaga puuda soola või selle ümber ära söönud. Arvatavasti võisid sa teda selle

ajaga nagu kord ja kohus tundma õppida. Kuidas ta on? Kas võib teda usaldada? Või arvad sa endiselt, et ta on madu?»
Gorjunov muheles kohmetult:
«Teate, Kirill Petrovitš, ma ootasin ammu seda küsimust. Mida teile öelda? Tookord komissari juures ütlesin ma seda ägedast peast. Inimloomus on keeruline
asi, erinevates oludes ilmutab end isemoodi, sõda aga on sõda. Inimesel võib tihtipeale väga täbarasti minna .. Igaüks vastu ei pea. Ühesõnaga, õigustada

188
Maljavkini reetmist ma ei kavatse, seda ei saagi õigustada, kuid... Üldiselt pole Borka halb ega hukkaläinud poiss. Olen teda lähemalt tundma õppinud. Pahna on tal peas palju, seda küll, ja nõrga iseloomuga, alistub kergesti võõrale mõjule. Sellepärast õnnestuski Gitajevil ja Saksa luurel teda õnge võtta. Ja kõige selle juures - jaa, jaa, kui paradoksaalne see ka pole on ta aus poiss. Ja sisimas on ta nõukogude inimene. Ta piinleb väga oma langemise, oma reetmise pärast. On valmis kõigeks, et vaid süüd lunastada: Arvan, et enam ta ei libastu. Ei paista sedamoodi olevat.»
Kirill Petrovitš vaatas Viktorile skeptiliseIt otsa:
«Ega sa, vennas, üle ei paku? Läheb sinul aga ludinal: kord on reetur, madu, nüüd aga - sisimas nõu-kogude inimene. Vaata aga vaata! Fašistide sabarakk, *Abwehr'i* agent on sisimas nõukogude inimene! «Valmis kõigeks»! «Aus»! On see vast ausus.»
«Ma ootasin ka seda, », lausus Viktor punastades. . «Kuid mulle tundub, Kirill Petrovitš, et te olete liiga sirgjooneline. .»
Oma mõtet jätkata ta ei saanud, ootamatult purskas major naerma. Gorjunov silmitses teda nõutult. Kirill Petrovitš seletas:
«Kas olete kokku rääkinud või? Teist korda nende päevade jooksul kuulen end süüdistatavat sirgjoonelisuses, esialgu tema, nüüd sina. . .»
«Kes tema?» ei taibanud Gorjunov. «Kellest te räägite?»
«Tema? Issake küll, Eva Jevgenjevna muidugi! Varlamova. «Kui sirgjooneline te olete!» ütles ta. Ja sina kah. Ei, vennas, ma pole sugugi sirgjooneline, aga sa pead nõustuma, et armastad karata ühest äärmusest teise. «Sisimas nõukogude inimene»! Peame seda Maljavkini sisemust veel kontrollima ja kontrollima. Tegudega. Antud etapil, nagu öeldakse, on tähtis hoopis muu: Maljavikin on asetatud sellistesse oludesse, et uus reetmine tähendaks talle lõplikku hukkumist. Komissaril oli õigus. Küsimus on selles, kas need olud siis muutuvad, kui *Abwehr'i* esindaja kohale jõuab.»
«Arvan, et ei,» lausus Viktor kindlalt. «Nii või teisiti on Maljavkin meil peos. Vastupidi: kohtumine sidemehega on talle tõsine proov. Ta saab sellest aru. Mis aga sisemusse puutub. . Ma ei võta oma sõnu tagasi.
189

Gitajev oli oma veendumuseIt nõukogude võimu vaenlane, fašist. Maljavkin aga sattus eksiteele ja sai fašistide palgasulaseks argusest, vastupidavuse puudumisest, kuid mitte veendumusest. Just risti vastu veendumusele, kui tahate.» .
«Järeldus?» tegi major kokkuvõtte. «Jätta Vilgas *Abwehr'i* saadikuga omapead? Viia sind ajutiselt sealt ära? Kas sa annad aru, missuguse vastutuse sa endale võtad, soovitades säärast sammu?»
«Annan küll,» möönis Gorjunov rahulikult. «Kuid teist väljapääsu ma ei näe.»
«Olgu siis,» nõustus Skvoretski. «Läki komissari juurde. Ilma temata säärast küsimust ei otsusta.»
Komissar kuulas Gorjunovi erilise vaimustuseta, kuid võttis siiski tema ettepaneku vastu. Risk on suur, ütles ta. Mõelgu ise: Maljavkin lastakse kontrolli alt vabaks, ta jääb kokkusaamiste ajal saksa luurajaga täiesti üksi. Kuid ka Gorjunovi ei saa sinna jätta, läbikukkumine oleks kindel. Tähendab, tahad või ei, kuid riskima peab. Tuleb Maljavkinit usaldada. Samas hoiatas komissar Skvoretskit ja Gorjunovi väga rangelt, et. võetaks tarvitusele kõik võimalikud abinõud Vilka kontrollimiseks,

rääikimata juba sidemehest, niipea kui see välja ilmub.

Maljavkinit instrueeris Gorjunovi juuresolekul Kirill Petrovitš ise. Maljavkin kinnitas majorile, et teeb kõik, mis tema võimuses. Päev hiljem klõbistas Vilgas

radiogrammi: kohtumispaik Peetri väravate juures, bulvari alguses.

Tehes ettevalmistusi *Abwehr'i* esindaja vastuvõtuks, ei unustanud Kirill Petrovitš hetkekski ka Koloskovi.

Temale pööras ta praegu peatähelepanu. On see Zero või ei ole?

Andmed Koloskovi kohta olid aga säherdused, et võisid ummikusse ajada ükskõik kelle.

Miron Ivanovitš Koloskov oli üks juhtivaid konstruktoreid spetsiaalses konstrueerimisbüroos, mis töötas riigikaitseks. Ta oli võimekas, andekas inimene, võttis osa mitmete uute relvaliikide katseeksemplaride loomisest, mis said kõige kõrgema hinnangu. Mõned neist olid juba tootmisse lastud ja neid kasutati laialdaselt tegevarmees, teistega tehti parajasti välikatseid.

Ees ootasid uued relvaliigid. Lühidalt, Koloskovi

ametialane tegevus oli laitmatu. Ja mitte lihtsalt laitmatu. Koloskov oli väljapaistev töötaja, keda valitsus oli mitme autasu vääriliseks pidanud. Ja äkki - saksa spioon. See pani mõtlema.

Teiselt poolt oli Koloskovi eluloos ka selliseid momente, mis nõudsid täiendavat uurimist ja kinnitasid kaudselt Varlamova tunnistusi. Õigemmi, kui võtta. Varlamova tunnistusi tõena, siis need momendid selgitasid, millal, kus ja kuidas oli saksa luure loonud sidemed Koloskoviga. Nagu õnnestus selgitada, oli Koloskov kahekümnendate aasate lõpus ja kolmekümnendate algul elanud pikemat aega Saksamaal, Berliinis, kellegi oma kauge sugulase juures, kes töötas ühes Nõukogude väliskaubanduse organisatsioonis. Seal lõpetas ta kõrgema õppeasutuse ja töötas mõnda aega ühes saksa masinaehitusettevõttes. Koloskov sõitis Saiksamaalt ära ja naasis Nõukogude Liitu alles 1934. aastal, pisut rohkem kui aasta pärast fašistide võimule-tulekut. Ta käis Saksamaal komandeeringus veel pärastpoolegi, kuni 1940. aastani välja.

Iseendast mõista ei rääkinud need faktid omaette võetuna veel midagi ega andnud põhjust kahtlustada Koloskovi milleski taunitavas, kuid nende kõrvutamisel Eva Jevgenjevna Varlamova tunnistustega. Jah, see kõik ei paistnud kaugeltki lihtsana.

Gorjunov ei tarvitsenud nüüd Maljavkiniga pidevalt koos olla ja Skvoretski tegi talle ülesandeks koguda võimalikult rohkem andmeid Koloskovi viibimise kohta Saksamaal: tuhnida arhiivides, oisida- üles inimesed, kes olid Kolosikoviga ühel ajal Saksamaal elanud, ja sündsal ettekäändel neid hästi põhjalikult küsitleda. Ülesanne polnud kerge. Seda tuli teha nii, et Gorjunovi vestluskaaslased ei taipaks tema huvi ainuüksi Kolodkovi vastu, et ta ei põhjustaks asjatuid kahtlusi. Kummatigi lootis Kirill Petrovitš, et see ülesanne on Viktorile jõukohane.

Samal ajali otsustas major küsitleda Koloskovi kohta ka Maljavkinit: ta peab ju ometi midagi teadma! Ehk oli lihtsalt kahe silma vahele jätnud, sellepärast ei maininudki teda oma tunnistustes?

Et Maljavkin ei tohtinud rahvakomissariaati ilmuda, siis sõitis Kirill Pftrovitš ise Kostjukova poole, valides selleks aja, mil perenaine oli vabrikus. Kuid jutuaja

mine Maljavkiniga ei andnud kõige vähematki. Boriss kibrutas otsaesist, püüdis meelde tuletada, kuid asjatult. Ei, ütles ta, peale Zero polnud Gitajev nimetanud ühtegi talle Moskvas teadaolevat saksa luurajat. Kui muidugi mitte arvestada kohtumispaika hambaarsti juures. Aga see oli vaid kohtumispaik, Boriss ei teadnud isegi, kellega ta seal kohtumas oli käinud.

«Öelge,» esitas Skvoretski küsimuse, «kas Gitajev ei maininud Zero elukutset, tema tegevusala, nii-öelda maskeeringut siin, Moskvas? Ehk mäletate mingeid fakte või üksikasju, mis valgustaksid

Zero isikut?»

Maljavkin jäi mõttesse, siis aga raputas kindlalt pead: ei! Mitte kõige vähematki. Üldse rääkis Gitajev Zerost üks või kaks korda, mitte rohkem. Rääkis kartlikult. Maljavkin polnud kindel, kas Gitajevil endalgi oli üksikasjalikke andmeid selle kohutava inimese kohta. . .

Kas Gitajev oli käinud Teede Rahvakomissariaadi ligidal Punaste väravate juures? Ka seda Maljavkin ei teadnud. Harva küll, aga siiski juhtus, et Gitajev lahkus üksinda Varlamovite korterist. Kuhu ja milleks, seda Boriss ei teadnud, Gitajev teda asjasse ei pühendanud. Ja tõtt öelda huvitas see Maljavkinit vähe. Jah, kui ta võinuks ette näha, teada, millise pöörde ta saatus teeb, siis... Ainult et mis mõtet on sellest rääkida?! .

«Imelik,» mõtles Kirill Petrovitš, ikka ja jälle Maljavkiniga vestlemise juurde mõttes tagasi pöördudes, «pagana imelik! Kui järele mõelda, .siis pidanuks Gitajev Maljavkinit rohkem usaldama kui Varlamovat. Too oli ikkagi tema abiline, parem käsi. Ja nii see oligi, sest ta teatas ju šifri ja koodi Borissile, mitte Eva Jevgenjevnale. Maljavkinile, mitte aga naisele, oli ta Zerot maininud, ja säh sulle: Koloskovist mitte sõnakestki. Mis vigur siin on?»

Kirill Petrovitš :kutsus Varlamova uuesti ülekuulamisele, kuid midagi uut naine öelda ei suutnud. Koloskovi kohta polnud tal midagi lisada, kellestki teisest saksa agendist polnud ta kuulnud ühtegi sõna ega vihjet.

VarIamovat kuulas üle ka komissar: ta pööras tema sõnadele Koloskovi kohta kõige tõsisemat tähelepanu. Komissar toimetas ülekuulamist norivalt, nõudes Eva

Jevgenjevnalt ikka ja jälle öeldu kordamist, täpsustas ja uuris üksikasju, otsis tema tunnistustes vasturääkivusi. Neid aga ei olnud. Lõpetanud ülekuulamise, jõudis komissar järeldusele, et Koloskovi kohta räägib ta tõtt. Räägib seda, mida teab, välja ei enõtle. Ja tema sõnu tuleb võimalikult kiiresti kontrollida.

Kirill Petrovitš mõistis isegi, et aega ei tohi kaotada. .

Nad. tegid Gorjunoviga kõik mis suutsid. Viktoril õnnestus leida. mõningaid inimesi, kes olid viibinud Saksamaal noil aastail, mil Koloskov seal, õppis ja töötas, ja temaga kohtunud. See maksis ränka vaeva: niisuguseid inimesi oli vähe ja needki olid kes rindel, kes kus. Mõnega sai Viktor siiski pikemalt juttu ajada.

Ta otsis üles ka need, kes olid viibinud koos Koloskoviga Saksamaal komandeeringus just sõjaeelsetel aastatel. Enamik neist, kellega Gorjunov juttu ajas, ei teatanud midagi tähelepanu väärivat.

Kummatigi õnnestus Gorjunovil lõpuks selgitada, et niimoodi rääkisid halvasti informeeritud inimesed, need, kes Koloskovi küllalt hästi ei tundnud. Leidus kolm inimest, kes rääkisid teisiti, ja kui ka faktide hindamises nende jutt kohati lahku läks, siis fakte endid nimetasid kõik kolm. Need faktid aga tegid rahutuks nii Gorjunovi kui ka Skvoretsiki. Asi oli järgmine: juba õpingute ajal oli Koloskov hakanud läbi käima ühe saksa suurtöösturi pojaga, kellegi Strümeriga. Kahtlemata oli Strümer-junior andekas inimene ja erakordne spetsialist omal alal. Häda oli aga selles, et Strümer-senior, Koloskovi sõbra isa, kuulus nende Saksa tööstusmagnaatide hulka, kes etendasid tähtsat osa Hitleri võimuletulekus. Tõsi küll, Strümer-senior ise natside parteisse kunagi ei astunud, kuid see-eest tegi seda 1932.-.1933. aastal poeg, Koloskovi sõber. Natside liikumises polnud tal küll mingisugust väljapaistvat kohta, kuid ta polnud selles masinavärgis ka viimane mutrike: puutus kokku hitlerliku ladvikuga, isegi Hitleri endaga. Ta tundis neid kõiki isiklikult. Nemadki tundsid teda ja võtsid vastu oma ringkonnas.

Ja veel üks huvitav asi. Juba hiljem, pärast 1933. aastat, sai Koloskov Saksamaal viibides Strümeriga kokku, käis isegi tema pool kodus. Seda tutvust Koloskov suure kella külge ei riputanud, kuid ei teinud sellest ka saladust.

Arhiivides tuhnides leidis Gorjunov kaks avaldust, mis olid esitatud 1939. aasta juunis, Nõ!ukogude Liidu ja Saksamaa vahelise pakti sõlmimise eelõhtul. Avaldustes oli juttu sellestsamast Strümerist ja Koloskovi kahtlastest sidemetest temaga. Üks avaldus oli anonüümne, ilma allkirjata, teine aga kandis ühe inimese allkirja nendest, kellega Gorjunovil dli õnnestunud juttu ajada. Need avaldused ei sisaldanud mingeid konkreetseid süüdistusi peale vihjete kohtumistele ja arusaamatule sõprusele Strümeriga. Tookord, juba pärast pakti sõlmimist, kutsuti Koloskoi välja ja vesteldi temaga. Ta kinnitas kõike: ütles, et tunneb tõepoolest Strümerit. Tunneb teda kui tarka inimest, väljapaistvat spetsialisti, tema poliitiliste vaadete vastu pole ta aga kunagi huvi tundnud. Tema suhetes Strümeriga polnud midagi taunitavat. Strümeri sidemetest hitlerliku ladvikuga ei teadnud Koloskov tema enda sõnade järgi midagi. Edasine kontrollimine kinnitas, et Koloskov oli rääkinud tõtt, tema suhetes Strümeriga ei leitud midagi kompromiteerivat, aga võibolla ei otsitudki nii hoolikalt. Oli kuidas oli, aga avaldused Koloskovi kohta ning kontrollimise materjalid jäeti niisama ja anti arhiivi.

Mis siis nüüd teha? Koloskovi isik muutus üha halvaendelisemaks. Kuidas olla? Arreteerida teda ei tohi: esialgu pole süü veel tõestatud. Varlamova tunnistused on vaid kaudne süütõend. Eks proovi niisuguse süüdistuse alusel inimest arreteerida! Ja pealegi kui see inimene, M. 1. Koloskov, on silmapaistev konstruktor, kes on nii palju teinud ja teeb praegugi riigikaitse heaks. Mida ometi ette võtta?

Kirill Petrovitš ja Viktor pidasid kaua komissariga nõu ja otsustasid üritada ühte riskantset. asja. Algasid ettevalmistused. . .

22. peatükk

Peetri väravate juurest mööda bulvarirt minna vasakut kätt kolmandal pingil istus Boriss Maljavkin, ja varjates end lahtilöödud «Pravdaga», silmitses altkulmu möödaikäijaid. Lähenes õhtu. Sinisesse taevasse, mis polnud veel sügiseselt halliks muutunud, tõusid

tiireldes õhutõrje aerostaatide hõbedased kered.. Tõsi küll, Moskva hakkas vaenlase pommirünnakuid jupa unustama. Põhjalik murrang sõja käigus andis ennast tunda üha selgemini. Vaenlane oli purustamata, tal iätkus veel jõudu, kuid hitlerlaste käsi käis üha halvemini. Alles hiljuti oli lõppenud Nõukogude vägede täieliku võiduga grandioosne lahing Orjoli-;-Kurski kaarel. Fašistlike vägede platsdarm Orjolis, mida nad kavatsesid kasutada pealetungiks Moskvale, likvideeriti, Belgorodi-Harkovi platsdarm murti läbi. Lääne-, Brjanski, Kesk-, Voroneži ja Stepirinde väed läksid otsustavale rünnakule. Ainuüksi viimastel päevadel olid Nõukogude väed vabastanud Bolhovi, Orjoli, Kromõ, Belgorodi. Iga päev oli oodata Harkovi vabastamist. 5. augustil mürisesid Moskva kohal võidusaluudi kogupaugud. Kahekümne kogupauguga saja kahekümnest suurtükist saluteeris Moskva vapratele sõjameestele, kes olid vabastanud iidsed Vene linnad Orjoli ja Belgorodi.

Nõukogude sõjarelvade võitude otsese vastukajana muutus olukord ka Läänes. Liitlaste väed maabusid Sitsiilias, Itaalias varises kokku fašistlik režiim, Mussolini tagandati.

Jah, moskvalastel oli põhjust rõõmustada. Ka Maljavkini meeleolu oli suurepärane: ta tundis ennast nii, nagu oleks ta paranenud raskest, lootusetust haigusest. Ta sai terveks kuidagi äkki, ette arvamata, mingi ime läbi just sel hetkel, kui kohutav lõpp näis paratamatuna. Ja juba see teadmine

ise, et tema tunded, mõtted ja kannatused on samasugused nagu kõigil nõukogude inimestel, andis Borissile uut iõudu. Praegu ei kartnud ta midagi, isegi mitte eelseisvat kohtumist *Abwehr'i* esihdajaga, kohtumist, mis ainsagi eksisammu korral ähvardas Maljavlkinit surmaga. Just selle kohtumise pärast oligi Boriss tulnud siia, Peetri bulvarile. Lahtiföödud «Pravda» ja ajakirja «Znamja» eelmise kuu number olid tundemärgid, mille järgi pidi teda ära tundma sealtpoolt saabunu.

Maljavkin ei valvanud bulvaril esimest korda, juba kahel korral oli ta kindlaksmääratud päeval j a kellaajal siin istunud. Kuid ilmaaegu. Kedagi ei tulnud. See vihastas Borissi. «Kas nad tõesti mõtlesid ümber?» mõistatas ta. Kas sakslased olid temast siis loobunud? .

Aga miks? Ta ei osanud midagi mõelda. Ka täna hakkas aeg läbi saama, ja ikka polnud veel kedagi. Mitte kedagi. . . .

Boriss jäi nii sügavasti mõttesse, et laskis tahtmatult ajalehe allapoole; Sel hetkel puudutas teda keegi õlast. Ta pöördus hoogsalt ümber. Pingi taga seisis pikakasvuline kõhetu leitnant, tankist, nagu näitasid märgid pagunitel, ja naeratas sõbralikult. Vasak käsi rippus tal musta sidemega kaelas.

«Seltsimees vanemleitnant, vahest ütleksite, mis kell on? Minu oma seisab.» Tankist tõstis parema käe sõrmedega haavatudkäel vormipluusi varrutkasuu üles ja koputas paljutähendavaIt kella klaasi pihta.

Maljavkin võpatas. ja sattus hetkeks segadusse: see oli parool.

Hämmeldus kestis vaid mõne sekundi. Boriss võttis end kohe kokku ja vastas nii rahulikult kui suutis: «Minu oma käib küll, aga ma unustasin ta koju.»

«Mis marki teie kell on?» küsis tankist kähku.

«Mul on «Omega», aga teil?»

«Kah «Omega»,» kostis leitnant kergendusega, tuli siis ümber pingi ja võttis jutuajamise kestel püsti tõusnud Maljavikinil käe alt kinni. «Ehk kõnnime pisut, kui teie vastu pole?»

Tankist tegi oma ettepaneku pigem käsu kui küsimuse või palve toonis. Maljavkin kuuletus, ja nad hakkasid külg külje kõrval mööda bulvarit Puškini väljaku poole minema.

«Igaks juhuks - nii-öelda täpsustamise mõttes — kuidas on teie nimi?» küsis tankist poole häälega, kui nad olid juba astunud oma tubli sadakond sammu.

«Liigniimi? »

«Zadvornõi,» kostis Maljavlkin pärast hetkelist kõhklemist. «Nikolai Zadvornõi.»

«Arusaadav,» ütles leitnant irvitades. «Zadvornõi ehk Maljavkin, eks ole?»

«Kellele on, kellele mitte,» nähvas Boriss.

«Noh, ära nüüd turrita... Ma olen asjaga kursis. Küsisin lihtsalt niisama. Pisike kontroll.»

Nad kõndisid puhu vaikides, siis küsis Maljavkin:

«Aga mis su enda nimi on?»

«Minu? Võid kutsuda mind Ossetroviks.» Leitnant paljastas muiges teravad harvad hambad.

«Semjon

Semjonovitš Ossetrov. Vastavalt dokumentidele, Kas rahuldab?»

Boriss kehitas õlgu:

«Mis tähendab rahuldab? Minupärast oIe Ossetrov,

Sevrjugin või Štšutškin. ükskama kõik. Kas dokumendid on ikka kindlad? Ega sa «saba» kaasa toonud? Ja üldse. ..» Ta piilus kartlikult ümberringi.

Vilka ettevaatlikkus meeldis Ossetrovile. Ta hakkas põhjalikult ning üksikasjalikult rääkima.

rindejoone ületamisest ja Moskvasse jõudmisest.

«Enne seda, kui sinu juurde saadeti,».'pajatas Ossetrov, «tuli läbi teha väike operatsioon: haav on ehtne, seda kinnitab iga komisjon.» Ta kergitas pisut sidemes kätt ja krimpsutas nägu: «Siiamaani kipitab!»

Ossetrovi sõnade järgi - oli see tema tõeline nimi või ei, Boriss ei saanudki sellest aru - oli ta rinde ületanud mõne päeva eest Brjanskist ida pool.

«Muidugi, vaeva ja valu tuli kannatada,:kuid polnud viga, läks korda. Dokumendid on «raudsed»! Ja haav kah. Saadud lahingus kodumaa eest!» Ossetrov muigas küüniliselt.

Juhuslike autodega ja mitmel muul viisil oli ta jõudnud Mtsenskisse, sealt aga juba Moskvasse. Siin peatub ta esialgu ohvitseride ühiselamus, kuid tuleks leida üksildasem eluase. Ossetrovil pole lusti igasugu korrapidajatele ja komandantidele alatasa pinnuks silmas olla. Ehk aitab vanemleitnant kui elupõline moskvalane tal elukohta leida? Sidemeid peaks tal ju ikka olema? Pealegi pole Ossetrovil siin kuigi palju tegemist: jääb võib-olla ainult nädalaks või paariks. Kauemaks Moskvasse jääda Ossetrov ei kavatse, siinne «kliima» pole talle meeltmööda.

Maljavikin jäi mõttesse. Ta adus otsekohe, milliseid võimalusi pakub talle Ossetrovi palve. Mis siis, kui majutada ta Kostjukova poole! Olla kogu aeg tema kõrval, teada iga sammu, iga toimingut. Mis saab veel parem olla? Teisest küljest. .. Teisest küljest ei võinud Maljavkin teha Ossetrovile ühtegi ettepanekut, pidamata eelnevalt nõu Gorjunovi ja Skvoretskiga ning saamata neilt juhtnööre. Kes teab, millised on nende plaanid?

Boriss otsustas aega võita, vastusega viivitada. «Tead,» lausus ta, «mul tuli üks mõte. Minu side-

metest Moskvas ära kohe räägigi, mis sidemeid siin olla 'saab? Pärast seda lugu prokuratuuris - tead ju, oled kuulnud? (Ossetrov noogutas pead) - püüan ma võimalikult vähe oma nägu tänaval näidata, kuigi kasvatasin endale habeme ja bakenbardid, nagu näed.

Külastada endisi tuttavaid ja pealegi veel säärase palvega, sellest ei saa juttugi olla. Silmapilk oled vahel. Kui ehk seal, kus ma praegu elan? Ruumi jätkuks. Ainult perenaine. . .»

«Mida's veel?» katkestas teda Ossetrov. «Tehtud. Kolin juba täna sinu poole.»

. «Kae kui kärmas sa oled!» muigas Maljavkin. «Aga perenaine? Mis mu perenaine ütleb? Enne peab temaga rääkima, mutikese nõusse meelitama. Mina - see on teine asi. Mind tunneb ta lapsest saadik, aga sina . . Ei, nii ei lähe. Siin peab enne maad kuulama.»

Ossetrovil polnud midagi vastu öelda.

Peetri bulvar oli ammugi seljataha jäänud. Nad möödusid Tverskoist, Nikitskist, jõudsid Gogoli bulvarile, Ossetrov aga muudkui heietas ühest ja teisest, rindejoone ületamisest ja oma elamisest, puudutamata sõnagagi asja ega rääkimata oma siiasõidu eesmärgist.

Maljavkin tõmbus pilve, hakkas märgatavalt närvitsema. .

«Kuule, kas mõtled veel kaua loba ajada, pealegi veel siin, südalinnatänavail?» katkestas ta jämedalt Ossetrovit. «Lähme asja juurde. Mul on musttuhat küsimust. Ainult siin pole koht tõsiseks jutuajamiseks.»

«Miks mitte? Siin on soe ja tuul ei käi peale,» tähendas Ossetrov kerglaselt. «Mis siin hirmsat on? Jalutavad kaks noort nägusat ohvitseri, kodumaa kaitsjat.

Noh, ja las jalutavad. Kelle asi see on? Võidakse jälitada? Aga kes hakkab siin bulvaril meid jälitama?

Paremat kohta jutuajamiseks ei leia. Aga kui sa just nõuad, siis tule oma ettepanekuga lagedale. Mina olen Moskvas esimest korda, siinseid kohti ei tunne.»

«Võiks ju minna Vagankovo kalmistule,» lausus Maljavikin mõtliikuIt. «Seal on tõesti vaikne, igal pool saab olla omaette. Ainult on juba hiljavõirtu, hakkab

pimedaks kiskuma, komandanditund jõuab kätte. . .»

«Mis siis ikka, jätame homseks. Ka minul pole soovi ilmaaegu patrulliga kokku põrgata.»

«Ei tahaks edasi lükata,» väitis Maljavkin. «Tead, kui kaua ma sind oodanud olen!»

«Läki siis sinu poole,» pakkus Ossetrov välja. «Ehk nõustub su vanamutt üheks ööks ilma eelneva kokkuleppeta? Või pole su «mutike» veel kolmekümnenegi? Sa ära karda, ega ma üle löö . . .»

Maljavkin kõhkles: kiusatus oli suur. Ta tahtis kiiremini teada saada, milleks Ossetrov oli tulnud. Kuid too märkas Maljavkini kõhklemist ja langetas ise

otsuse:

«Olgu peale, ei tasu riskida. Ega ma üheks ööks peavarju vaja. Sina räägi oma perenaisega läbi, kokku saame homme kell kakskümmend null null kas või siin selle monumendi juures.» Ta viipas peaga tihenevas õhtuhämaruses paistva Gogoli mälestussamba poole.

Nördinud Maljavkin krimpsutas nägu:

«Oled sa hull või? Tead ka, mis koht siin on? Arbati väljak! Kremlini kiviga visata. Igal pool valve väljas.

Ja mis kurat meid küll siia tõi? Pöörame, otsa ümber. Aga kokku saame... loomaaia värava juures. Sobiv koht. Ainult mitte õhtul, Vlaid päeval, kui minu perenaist kodus ei ole. Lähme minu poole, seal räägimegi. »

«Võib ka päeval,» rlõustus Ossetrov. «Aga miks loomaaia juures? Milleks ilmaaegu tänavail tuiata? Ütle. aadress, ma sõidan ise sinu poole.»

«Ei,» vastas Maljavkin. «Teeme loomaaia juures. Nii on mul parem.»

Sellega jäigi.

Pisut rohkem kui tunni aja pärast algas Kostjukova korteris nõupidamine. Väikese kirjutuslauataga istus Skvoretski, seina ääres kušetil Gorjunov ja Maljavkin. Kostjukova askeldas köögis. Millest toas räägiti, seda ta kuulda ei võinud.

Maljavkin oli hirmsasti ärevil. Vaheldumisi punastades ja kahvatades rääkis ta üksikasjalikult kohtumisest *Abwehr'i* esindajaga.

Borissil oli põhjust ärevil olla: see kohtumine fašistliku luurajaga oli tal esimene tõeline katsumus pärast arreteerimist ja vabanemist. Ta pidas esimesele raskele eksamile vastu.

Maljavkini arvates polnud Ossetrov luuraja õige, tõeline nimi. Boriss rääkis, et niinimetatud Ossetrov on

tema muljete järgi suur jõhkard, mitte eriti ettevaatlik inimene, pigem kergats. Pole sugugi tõsine. Terve tund lobises teisejärgulistest asjadest: mismoodi oli rindejoone ületanud, kuidas Moskvasse jõudnud, ja ei sõnakestki asjast, oma siiasõidu eesmärgist. Räägib mingit argookeelt. Kangesti kriminaalkurjategija moodi. Ja veel üks asi: Moskvat Ossetrov ei tunne, pole pealinnas käinud.

Borissi kuulati tähelepanelikult, vaikselt, katkestamata. Kui ta oli lõpetanud, tõstis Viktor käe nagu koolipoiss tunnis:

«Kirill Petrovitš, kas lubate?»

Major noogutas sõnatult.

«Mulle näib,» alustas Gorjunov, «et Borissi tehtud järeldusteks pole kuigi palju alust. Kust selline veendumus, et ta pole tõsine? Ainult sellepärast, et ta üiksikasjalikult oma teekonnast pajatas? Või sellepärast, et ta esimesel kohtumisel ei teinud juttu oma siiasõidu eesmärgist? Noh, ja mis siis? Aga võib-olla ei käitu seesamune Ossetrov selliselt ilma tagamõtteta? Võib-olla tahab ta Borissi lähemalt tundma õppida, sellepärast ei kiirustagi peamisega. On see siis välistatud?»

Viktor tahtis süveneda niinimetatud Ossetrovi käitumise, tema tegude ja juttudeanalüüsimisse, kuid Skvoretski katkestas teda:

«Mille peale te praegu küll aega raiskate? Kahtlemata on Borissi muljed tähtsad - vaenlast peab tundma -, kuid järeldusteks faktidest ei piisa. Pealegi pole see momendil kõige olulisem. Me peame eelkõige kindlaks määrama endi ja Vilka edasise käitumise. Tähtis on otsustada, mida ta peab Ossetrovile rääkima, mida temalt nõudma ja taotlema olenemata sellest, on ta kergats või ei. Ehkki peab mõningal määral arvestama ka seda. Ja veel: kas kutsuda Ossetrov siia või ütelda, et see on võimatu, perenaine pole nõus. Just sellele peab praegu mõtlema ja need küsimused esmajoones otsustama.»

Et *Abwehr'i* esindaja saabumine kedagi ei üllatanud - teda oodati juba ammu - ja kõiki majori tõstatatud küsimusi oli arutatud juba korduvalt, siis seisis asi üksikasjade väljatöötamise ja täpsustamise taga. Uus oli vaid Ossetrovi, soov Vilka juurde korte-

risse tulla. Skvoretski ja Gorjunov olid muide ka seda võimalust ette näinud. See küsimus lahendatigi esimesena. Kõigil oli ühesugunearvamus: kui Ossetrov pole ümber- mõelnud, kutsuda ta siia. Las elab Kostjukovide pool. Kui ta aga ütleb ära ja on välja mõelnud midagi muud, siis mitte peale käia. Vastupidi. Sellisel juhul peab Maljavkin tegema näo, et ka temal on nii mugavam.. Nüüd olenes kõik majaperenaisest. Temalt küsiti otsekoheselt:

«Mis te ütlete, kui Borissi juurde tuleb nädalaks või paariks veel üks inimene? Ütleme ausalt: see on halb inimene, isegi rohkem - ta pole meie mees, kuid... on tarvis!»

«See et mismoodi ta meie mees ei ole?» jahmus Kostjukova. «Kuidas seda mõista?»

«Praegu ei saa me midagi rohkem teile öelda. Võibolla hiljem, mõne aja pärast,» väitis Kirill Petrovitš. «Kuid ma kordan, seda on väga vaja. Ja veel üks asi. Viktor Gorjunovist tema kuuldes mitte piuksugi: pole olnud siin mingisugust Gorjunovi, kedagi pole olnud.»

«Hea küll,»- ohkas. Kostjukova. «Kui teie nii räägite. . . kui tõepoolest on vaja, mis juttu siis enam. Ja ega ma ka midagi ülearust räägi, võite olla mureta.»

Maljavkini käitumise kohta lepiti kokku järgmiselt. Boriss räägib kõige üksikasjalikumalt, ranges kooskõlas faktidega, tema enda ja Gitajeviga juhtunud sündmustest, kaasa arvatud kõik, mis on seotud Varlamovitega. Ühesõnaga, kannab ette kui ülemusele. Kirjeldab ka juhtumit toidulaos, arreteerimist, prokuratuurist põgenemist, Gitajevi hukku. Edasist valgustab ta järgmiselt: vaatamata jalanihestusele komberdas ta Kostjukova poole (selle varjupaiga oli ta varuks valmis. vaadanud juba aegsasti, külastades Kostjukovat juunikuus, peatselt pärast Moskvasse jõudmist), ravis end, seejärel andis aga radiogrammi. Sifri ja koodi oli Gitajev talle teatanud ammu, pärast esimest seanssi. Sboitšakovast loomulilkult mitte ühtegi sõna.

Ossetrovit tuleb informeerida ka kohtumispaigast Pokrovkal hambaarsti juures. Öelda, et Maljavkin käis seal, kohtus inimesega, kelle tundemärgid oli saanud Gitajevilt, leppis kokku järgmise kohtumise suhtes, kuid oodatav jäi tulemata. Mispärast, seda Vilgas

ei tea. (Bugrovi surmast ei teadnud Maljavkin tõepoolest. Sellest talle ei räägitud.)

Nüüd Zero... Siin oli tarvis mõtelda. Kaalunud kõike, otsustati, et Zerot Maljavkin ei maini. Ei sõna ega vihjega. Mingisugusest Zerost pole ta Gitajevilt midagi kuulnud.

Siin tekkis Gorjunüvil kahtlusi. Aga mis siis, kui Pillimees informeeris Berliini, et ta on rääkinud Zerost Vilkale?

«Kuidas ta informeeris?» vaidles Boriss vastu. «Side *Abwehr'iga* käis ju minu kaudu, mina aga pole üheski radiogrammis midagi taolist edasi andnud. Nii et...»

Skvoretski toetas Maljavkinit: asi pole radiogram.mides. Pillimehel võis sidepidamiseks olla ka VilkaIe teadmata kanaleid, kuid tal lihtsalt polnud mõtet informeerida Berliini oma jutuajamistest

Vi1kaga. Pigem vastupidi: Gitajev pidi varjama, üma liigset lobisemishimu. Seega on *Abwehr'i* informeerimine sellest, et Vilgas teab Zero olemasolust, peaaegu täielikult välistatud. Nüh, ütleme 99-protsendiliselt. Kui aga see 1 protsent peaks tõeks osutuma, ka sel juhul ei kutsu Vilka tagasihoidlikkus, tema oskus keelt hammaste taga hoida *Abwehr'i* šeffides esile midagi muud peale heakskiidu.

Raadiüsaatja. Kui Ossetrov tahab Vilka raadiosaatjat kasutada või seansi juures viibida - ära öelda.

Kõige kategooriliseral kombel! Konspiratsioon! Mitte nõustuda, kuni Ossetrov pole esitanud vastavat volitust (millist, see on tema mure. Murdku ise pead, ehk juhtub ta volituste otsinguil andma veel mõne täiendava niidiotsakese), ise aga astuda eetrisse ja paluda šeffidelt juhtnööre.

Edasi. Mida nõuda *Abwehr'i* esindajalt? Noh, see on selge. Eelkõige lüüa hädakella: kõik on kombes, peavari kindel, kuid sellest hoolimata muutub olukord iga päevaga üha keerukamaks. Kõik dokumendid Maljavkini nimele jäid prokuratuuri ja Vilgas peab elama Zadvornõi nimega, varudokumentidega. Dükumendid on korralikud, bakenbardid ja habe muutsid ta ilme tundmatuseni, kuid ikkagi... Ülearu tihti ära end tänaval näita, ja. ülepea ei saa ju tema, terve inimene, armee tegevteenistuses olev ohvitser, kuude kaupa Moskvas erakorteris istuda! Komandeering? See tun-

dub juba liiga pikk olevat. Pole veenev. Isegi korteriperenaine, kui ustav inimene ta ka poleks, ja temagi. . . Lühidalt, kui mitte teadmine, et ta pole siin midagi korda saatnud, pöörduks Vilgas kas või täna oma peremeeste juurde tagasi. Kui aga Moskvasse jääda, siis peab midagi välja mõtlema, luuletama uue legendi. Ja milleks jääda, mis eesmärgiga? Nende allaheitmise eesmärki teadis ju Pillimees, teda aga pole. Mis siis teha? Ja veel: instruktsioonid instruktsioonideks, võibolla Ossetrov tõigi need ühes, kuid Pillimees oli ju ometi Moskvas sidemed loonud - näiteks kohtumine hambaarsti juures —, aga mis pelab tema, Vilgas, nende sidemetega peale hakkama, kus need on?

Siin astus Gotjunov uuesti vastu: kas on vaja? Kas ei tundu see pealetükkivana, ei kutsu esile kahtlusi? Kirill Fetrovitš nõustus: jah, sidemetest Moskvas esialgu vaikime. Vaatame, kuidas asjad kujunevad.

«Noh, Boriss,» lausus Skvoretsiki lõpetuseks, «on kõik selge? Tegutse.»

«Selge,» naeratas Maljavkin kohmetuIt. «Ma püüan, Kirill Petrovitš. Alt ei vea. .»

Kui Kirill Petrovitš ja Viktor rahvakomissariaati tagasi jõudsid, ootas neid seal juba põhjalik ettekanne niinimetatud Ossetrovi käikudest tol õhtul: sellest hetkest, mil *Abwehr'i* esindaja oli Maljavkiniga Peetri bulvaril koroku saanud, ei lasknud tšekistid teda silmist. Ossetrov polnud sootuks nii lihtne ja kerglane, kui Borissile oli tundunud, pealegi ei rääkinud ta Vilkale kaugeltki kogu tõde. Otsustades selle järgi, kui osavasti ta tänavatel keerutas ja läbikäidavaid hoove kasutas, tundis Ossetrov Moskvat imehästi. Ja ööbimagi ei läinud ta ohvitseride ühiselamusse. Pärast metroos ja autobussis sõitmist istus ta trammi ja sõitis Jauza väravateni, siis aga, teinud kitsastel, käänu!istel tänavatel kaunikesti haake, lipsas ühte majja Soljankal. Millises korteris ta peavarju leidis, kes talle öömaja: andis, seda ei õnnestunud esialgu selgitada, kuid Skvoretskile esitati elanike nimekiri, kes elasid selles trepikojas, kuhu *Abwehr'i* esindaja oli kadunud. Polnud parata, tuli ka selles asjas selgusele jõuda.

23. peatükk

Leningradi vaksali toidulao. ülemat, alati rahulikku ja tasakaalukat kapten Popovi oli võimatu ära tunda.

Tal polnud, nagu öeldakse, inimese nägugi peas. Peaaegu tund aega oli ta juba marssinud edasi-tagasi Riikliku Julgeoleku Rahvakomissariaadi pääsmike büroo avaras saalis, oodates major

Skvoretskit. Kell oli kaheteistkümne peal. Kirill Petrovitš oli nagu tavaliselt lahkunud mhvakomissariaadist alles kella kuue paiku hommikul. Ta jõudis tööle pool kaksteist ja kohe, kui talle ette kanti, tegi korralduse Popovile pääsmik anda. .

Hoogsal sammul astus Popov Skvoretski kabinetti. Vaevalt jõudnud tervitada ja laskmata oma käest Kirill Petrovitši kätt, puistas ta viimase oma uudistega üle:

«Seltsimees major, te pole vist asjaga kursis? Või kust te peaksitegi olema. Nõnda siis. Täna hommikul kell üheksa null-null, olime vaevalt saanud lao lahti teha, kui sinna ilmus mingi veider isik Lonkur. Puujalaga. Ütles, et on kingsepp. Nimi on Skurin. Nii ta end igatahes tutvustas. Fjodor Kornejevitš Skurin. Skurin proovis üht-teist välja uurida meie «sõpradest» - Gitajevist ja Maljavkinist. Mis te selle kohta ütlete?»

«Mi-is? Tundis huvi Maljavkini ja Gitajevi vastu?» Majori kulmud vajusid otsmikul kokku. «Skurin? Kes see siis veel on?»

Skvoretski hämming oli siiras: säärast asja ta küll ei oodanud. Kellel veel võis Pillimeest ja Vilgast vaja minna, mis lugu see on? Nähtavasti jäi Popov avaldatud muljega rahule: see asi käis siis ka teiste «kopsu» pihta. Ise ta mõnevõrra rahunes. Ta seadis end majori laua kõrval tugitoolis mugavalt sisse ja hakkas erutust tagasi hoides pajatama. Tema sõnade järgi oli asi olnud nii. Täpselt kell üheksa hommikul, kohe pärast lao avamist ilmus sinna vanaldane viletsasti riides mees. Tema kõhnal kurnatud näol turritas hall habemetüügas. Nähtavasti polnud ta vähemalt kolm-neli päeva habet ajanud. Parema jala asemel tolknes tal põlvest saadik inetu must puujalg. Mitte protees, vaid lihtne puupakk.

Juba lävel kukkus iseäralik külaline virisema ja

hädaIdama. Ta kurtis monotoonse häälega: «Seltsimehed ülemused, mis see siis nüüd on? Mina olen vaene mees, vean vaevu otsa otsaga kokku. Näete isegi (ta kummardus ja lajatas raevukalt vastu puujalga). Aga mis teevad meie ohvitserid? Kas niiviisi tohib?»

Popov ja Konstantinov ei saanud tükk aega millestki aru, kuni lõpuks selgus, et see inimene, ametilt kingsepp, tunneb huvi Gitajevi ja Maljavkini vastu. Nüüd rabasid Popov ja Konstantinov tal kraest kinni: kes ta on? Kustkohast? Miks tuli ta siia toidulattu Gitajevi ja Maljavlkini järele pärima? Mispärast?

Selle küsimusterahe all läks Skurin lõplikult ähmi täis. Ta niheles toolil, pöördudes kord Popovi, kord Kostantinovi poole, pilgutas juhmilt silmi. Nad nägid kurja vaeva temalt midagi arukamat välja pigistamaks, kuigi Popov on veendunud, et see «arukas» on suhteline. Skurin ilmselt valetas: tema peamine eesmärk oli hankida teateid Maljavkini ja Gitajevi kohta, selgitada nende saatust, ja ei midagi muud. Kõik ülejäänu oli ettekääne.

Toidulao ülema seosetut ning segast juttu kuulates tõmbus Skvoretski üha rohkem ja rohkem pilve. Lõpuks ta anus:

«Seltsimees kapten, halastage! Niimoodi ei saa ma midagi aru. Teie pole ju Sikurin, rääkige siis ometi rahulikult, järjekorras. Peaasi, vähem emotsioone, muidu ei jõua me teiega ilmaski selgusele.»

Popov rahunes ja kandis seekord ette täpselt, sõjamehelikult. Skurin oli rääkinud järgmist. Ta on kingsepp. Kuid praegu tellitakse uusi jalatseid vähe, rohkem lastakse parandada. Sõda! Ka tema, Škurin, elatab end jalatsite parandamisest, ainult sissetulek on kasin. Lööb kontsaplekid või rupsikud alla, rikkaks sellega ei lähe.

Umbes kuu või natuke rohkem tagasi astunud Skurin i töötuppa kaks ohvitseri, kes nimetasid end Gitajeviiks ja Maljavkiniks. Nad andsid parandada kaks paari tublisti kantud säärikuid ja nõudsid uusi nahast pooltaldu. Aga kust seda nahka praegusel ajal võtta?

Ohvitserid tõotasid heldelt tasuda - toidukraamiga ja Skurin laskis käiku kõik oma tagavarad, viimase nahanatukese.

Raamatusse tellimust kirjutades küsis kingsepp telli-

jate aadressi. Omavahel kuidagi. iseäraliikult pilke vahetanud, teatasid need, et on sissesõitnud, saabusid rindelit, Moskvas viibivad ajutiselt; seepärast pole neil ka alalist elukohta. Nad tulevad ise säärikutele järele.

Skurin aimas halba ja hakkas vastu vaidlema: «Ise muidugi, aga kord on kord. Ma pean ju teadma, kust teid vajaduse korralotsida.» Siis öelnud üks nendest, tõmmu, vuntsidega («Ma taipasin kohe, et Gitajev,» märkis jutu vahele Popov): «Kui vaja, siis otsi meid Leningradi vaksalist toidulaost. Kõige õigem ots.»

Kingsepp oli huvitatud, kas nad töötavad seal laos.

«Ei tööta,» vastanud tõmmu, «kuid käime seal üsna tihti.» Ja nüüd, kus sellest oli juba rohkem kui kuu aega möödas, tuligi Skurin lattu. Kus on ohvitserid, kuhu nad kadusid, säärikuid ära viimata ja töö eest tasumata? Muidugi, kingsepp võinuks säärikud lihtsalt maha sahkerdada ja oleks omadega mäel, aga kui omanikud lagedale ilmuvad, mis siis? Hakka sõjaväelastega õiendama, pahandust kui palju.

Kuidas Popov ja Konstantinov kingseppa ka ei usutlenud, ei öelnud see rohkem midagi. Muudkui kinnitas omasoodu: «Mina tahan neid ohvitsere näha, las maksavad töö ja materjali eest. Raiskasin viimase naha ära.. ,»

Kontrolliti tema dokumente, kõik oli õige: Fjodor Kornejevitš Skurin, sündinud 1880. aastal, ametilt kingsepp. Elab aadressil: Soljanka tänav...

«Soljanka?» kordas Skvoretski. «Täpselt ikka Soljanka?» ....

«Täpselt,» kostis Popov, vaadanud oma taskuraamatust järele. Maja number... korter... Aga mis siis? Miks te kahtlete?»

«Ei, mitte sugugi. Lihtsalt täpsustamiseks,» sai Kirill Petrovitš jagu erutusest.

Popov on muidugi ustav inimene, mõtles ta, on palju abistanud Gitajevi ja Maljavkini asjas, praegugi andis väärtuslikku informatsiooni. Ja kummatigi ei või isegi temale rääkida, et ta oli nimetanud sedasama maja ja, otsustades korteri numbri järgi, ka trepikoda, kuhu eelmisel õhtuloli kadunud saksa luuraja Ossetrov. Ka majaelanike nimekirjas seisis Skurini nimi. On see juhus? Lihtne kokkusattumus? Kahtlane. Tuleb arvata,

et Škurin läks toidulattu Ossetrovi otsesel ülesandel, järelikult ka Škurin ise . . .

«Rahu, seltsimees major, rahu,» käsutas ennast Skvoretski. «Ei maksa kiirustada järeldustega. Škurin ei kao kuhugi. Praegu on tähtis muu: kas ei lobisenud ehk Popov *ja* Konstantinov sellele ŠSkurinile midagi ülearust? Aga mida nad võisidki labiseda? Õnneks ei teanad ka ise Maljavkini arreteerimisesi, arvavad, et *ta* pääses põgenema. Meie oleme siiani nendega vahetevahel põgeniku «otsimise» asjus «konsulteerinud». Alles nädal või paar tagasi vabastasime nad vaksalites valvamisest, öeldes, et nähtavasti ün Maljarvkin Moskvast jalga lasknud. Hea, et niimoodi tegime. Noh; aga kui toidulao *töötajad* teatasid Škurinile, et nad pole Maljavkinist ega Gitajevist kuulnudki, mis siis? Mis Škurin Ossetrovile ütleb? Milliseid tagajärgi see toob?»

Õnneks olid Popov ja Konstantinüv taIiltanud arukalt. Nad teatasid Škurinile kõigest umbes nii, nagu see tegelikult oligi. Gitajevil ja. Maljavkinil polnud midagi pistmist tüidulao koosseisuga, kuid käisid sageli atestaatidega produkte saamas. Ent *nad o*sutusid avantüristideks: atestaadid olid neil võltsitud. Mõlemad peeti kinni ja toimetati prokuratuuri. Mis nendest pärast sai, seda toidulao töötajad ei tea. Küllap Škurinil jääbki tehtud *töö ja* kulutatud materjali eest tasu saamata,' või ehk ainult siis, kui *ta* säärikud maha müüb.

Kingsepp läks ära, kuid mitte üksi: Popov oli salamahti Künstantinovile kõrva sosistanud ja too

läks Škurini kannul jälgima, kuhu ta läheb. Ise aga tõttas Popov siia, majori juurde. Ainult et pääsmike büroos pidi kaua ootama. Milliseid juhtnööre talle nüüd antakse?

«Organiseeris jälitamise?» muutus Skvoretski rahutuks. «See veel puudus! Aga mis siis, kui Škurin märkab ülearu agarat Künstantinovit? Et mait teda võtaks!»

Aga midagi. öelda ka ei saanud, inimesed püüdsid tegutseda kõige paremate kavatsustega. .

Kuid majür tegi siiski Popovile märkuse: «Konstantinovit poleks küll maksnud *saata!* Škurini leiame isegi üles. Aga et te seda lugu enda teada ei jätnud ja tõttasite meid informeerima, see ün õige. Kuigi. . .» *möönis* Kirill Petrovitš mõtlikult, «kuigi teie kahtlused pole võib-ülla põhjendatud. Miks te välis-

tate, et. kõik, mis kingsepp rääkis, on õige? Võib-olla tuli *ta* tõepoolest teie juurest kadunud tellijaid otsima? Kas niisugust asja ei võinud siis juhtuda?»

«Muidugi võis,» nõustus Popov, «ja siiski on see väheusutav. Otsustage ise: otsida tellijaid toidulaost! Ei, see ün lapsik. Pealegi paistab Škurin ise olevat kahtlane tüüp.»

«Kahtlane?» haaras major sõnast kinni. «Aga mis poolest? Mis tema käitumises teile konkreetselt kahtlasena tundus?»

«Konkreetselt?» kehitas Popov õlgu. «Konkreetselt *ma* ei ütle, kuid mulle see kingsepp ei meeldinud. Sugugi ei meeldinud. . .»

Niipea kui toidulao ülem oli lahkunud, võttis Skvoretski ette Škurini hoolika kontrollimise, mis aga erilist põhjust muretsemiseks ei andnud. Fjodor Kornejevitš Škurin oli elupõline moskvalane *ja* kingsepp. Seda *sama tööd o*li teinud ka tema isa, kes oli juba enne revolutsiooni surnud. SoljankaI oli Škurin elanud mitukümmend aastat. Ta oli vaikne, endasse sulgunud, üksik inimene: naine ammugi surnud, lapsed *mööda* ilma laiali; isaga *nad* sidet ei pidanud. Sõpru tal polnud. Tõsi, ta armastas viina võtta, kuid üksinda. Kui Škurini eluloos, tema minevikus ka midagi valvsusele manitses, siis ainult üks seik: Esimese maailmasõja aastail, teenides tsaariarmees veltveeblina, oli Škurin pärast haavatasaamist (ta kaotas siis jala) Saksamaal vangis. Küdumaale tuli *ta* tagasi tükk aega hiljem, pärast Oktoobrit. Kuid kas võis seda talle süüks *panna?* Sajad *ja* tuhanded vene soldatid ning ohvitserid jagasid noil aastatel sama saatust. Tõsisem oli muuasi, ja enam mitte eluloost: saksa luuraja veetis möödunud *öö* tõepoolest Škurini juures. Hommikuks tehti see täpselt kindlaks.

Ossetrov väljus Škurini korterist. peatselt pärast seda, kui too oli toidulaüst tagasi jõudnud. Teinud paar tundi linnas jänesehaake ja põiganud Keskturule, läks *ta* loomaaia juurde, kus Vilgas teda juba ootas. Kui nad kahekesi Kostjukova koju jõudsid, selgus, et Ossetrov ei olnud tühjade kätega tulnud. Ta tõmbas taskust lakitud korgiga pooleliitrilise ja asetas pidulikult lauale.

«Kuidas ün, kas sakusmenti leidub?» küsis Ossetrov peremehelikult.

.«Mis sakusmenti mul olla saab?» laiutas Maljavkin käsi. «Elan vaesemini kui kirikurott. Kui poleks perenaist.. .»

«Aga sina otsi, otsi, ehk leiad midagi,», ütles leitnant õpetlikult.

Boriss ohkas ja läks kööki. Ta tuli tagasi, kaasas purk hautatud sealiha, taldrikutäis hommikul keedetud kartulipabulaid ja puust soolatops, mille põhjas paistsid suured hallid soolaterad.

«Siin see kost on,» lausus ta. «Rohkem pole midagi, tühi nagu sandi leivakott.»

Ossetrov krimpsutas nägu ja sõnas manitsevalt:

«Sa ei oska elada, poju. Pole viga, kui jumal annab, küll ma sind õpetan. Esialgu aga. . .»

Viletsa elu üle kurtes Maljavkin suurt ei luisanudki, kuigi lisas natuke värvi juurde. Boriss ja ema ning tütar Kostjukovid ei elanud küll jõukalt, kuid sõjaaja kohta siiski täresti talutavaIt. Tšekistid varustasid Maljavkinit toidukaartidega - ta ei saanud ju Kostjukovade nahal liugu lasta! -, tõid vahetevahel toiduaineid: tangu, konserve, sedasama kuulsat hautatud sealiha, mida väga tabavalt kutsuti «teiseks rindeks». Kuid Maljavkinile anti toiduaineid harva. Ka Kostjukovad ei elanud

külluses: kaks tööliskaarti oli kõik. Ja veel peenramaa. Moskva lähedal, Presnja väravate taga. Kuid saaki pidi veel ootama.

Istuti lauda. Joodi. Räägiti ühest ja teisest ja asuti siis asja juurde. Alustas Ossetrov. Boriss ootas, uuris tähelepanelikult vestluskaaslast. Aga ka too ei kiirustanud, vaid silmitses Maljavkinit ühtelugu uuriva, hindava pilguga.

Ossetrov tegi uuesti juttu Gitajevi ja Maljavkini kinnipidamisest toidulaos. Seekord oli ta rääkimismaneer teistsugune: ta küsitles norivalt, nõudis täpsustamist, üksikasju. Kes pidas kinni? Patrull? Ah laoülem koos prokuröriga? Nii, nii. Aga kuidas siis prokurör toidulattu sai? Mis, ah Vilgas seda ei tea? Nojah, arusaadav. Tõepoolest, kust võiks tema seda teada. Aga pärast? Mis juhtus prokuratuuris? Kuidas Vilkal õnnestus põgeneda? . . .

Esialgu vastas Boriss küsimustele üksikasjalikult, siis aga kargas tal hing täis:

«Kas tulid mind üle kuulama või? Sulle sellest ei

aita, mis on juba räägitud? Nii ma võin sind saata tead kuhu. Küsimusi jätkub mul endalgi. . .»

Kuid Ossetrov ei teinud sellest vihapurskest väljagi:

«Ära ägetse,» ütles ta leplikult. «Nii nipsakas ei pruugi sul olla. Minu asi on küsida, sinu asi vastata. Ja ongi rahu majas. Jäi meelde?»

Maljavkin pahvatas:

«Kah mul uurija väljas! Ets kae, või tema asi on küsida. Maru küll! Mis sinul ka sellest? Sul on kerge küsida ja pinnida: täna tulid, homme põrutad tagasi. Aga mina? Tolgendan siin juba kolm kuud, päevast päeva teadmata, mis tuleb. Ja milleks, tahaksin teada? Seda teab Üksnes jumal taevas. Noh, oli Pillimees, tema vähemalt teadis, mis teha, aga mina? Milleks ma siin olen? Ei, kuidas soovid, aga mina tulen sinuga kaasa, aitab. Mul on kõrini.»

Vilka hüsteerilist karjumist kuulates kissitas Ossetrov, irooniliselt silmi:

«Ohoo, kui vapper sa oled. «Tulen kaasa»! Aga kes sind iubab niimoodi, omal tahtel, ülesannet täitmata, tagasi minna? Eks proovi, küll siis näed, mida sakslased sinuga teevad!»

«Mis asja nad siis teevad?» ei jätnud Vilgas järele. «Mis sa mind hirmutad? Kas mina olen süüdi või? Ei täitnud ülesannet! Aga mis kuradi ülesannet? Saa aru,

puupea, et pole mul mingit ülesannet. Raadiosaatja on; aga ülesannet ei ole. Ei ole. Mõistad? Noh, ja mis siis, et sakslased? Arvad, et kui «Smerš»! kinni nabib, siis on kergem? Üks lõpp nii või teisiti. . .»

Maljavikin lõi käega ja pöördus silmi pilgutades kõrvale.

«Või siis kohe «Smerš»!» ajas Ossetrov hambad irevile, tahtmatult võpatades.

Maljavkin ei vastanud, ta vaikis, kuigi õigust öelda oli tal raske mossitada. Üldiselt oli ta endaga rahul. Kõik läks hästi, kuigi mitte just päris varem kavandatud plaani järgi. Kui Ossetrov teda ka esialgu oli umbusaldanud, siis nüüd tegi ta seda märgatavalt vähem. Igatahes lõpetas *Abwehr'i* esindaja oma tüütu usutlemise. Tundus, et ta oli mõneti segaduses.

«Tead, sa jäta see,» lausus Ossetrov paluvaIt. «Kus

1 «Smerš» ~ Nõukogude sõjaväe-vastuluure sõja-aastail.

mõtles alles välja: tagasi minna! Seda, vennas; meie sinuga ei otsusta. Eks proovi minna, kordan, et löövad mättasse. Ja ega minulgi pead alles jäeta.»

«Ahaa,» ei kannatanud Vilgas välja, «näe, kuhu koer on maetud: võinuksid kohe öelda, et kardad oma naha pärast. Seda on näha jah!»

«Kardan küll, mis sina siis arvad?» ei lasknud Ossetrov end segada. «Kuidas muidu? Kui ma ei

kardaks. . . Muide, mis sellest rääkida. Juhtnööride pärast aga muretsed ilmaaegu, need saad sa varsti. Ütlen seda sulle ametlikult. Missugused, seda kuuled siis kui vaja. Üht-teist ütlen ma sulle ise. Ainult mitte praegu, hiljem. Nii-öelda mõne aja pärast. Praegu on meil teine mure: tuleb teatada šeffidele, et ma olen siin, et me kohtusime ja kõik on kombes. Kus su raadiosaatja on? Kas kaugel?»

«Kaugel või lähedal, see on minu asi. Sinul ei pruugi seda teada.» Maljavkini silmades välgatas võidurõõm.

«Kuidas ei pruugi teada?» läks *Abwehr'i* esindaja esimest korda ähmi täis. «Mind kästi kontrollida, mismoodi ja kui kindlas peidupaigas sa raadiosaatjat hoiad. Sina aga - «ei pruugi teada». Sa jäta see!»

«Või sind kästi?» lausus Boriss rahulikult. «Mina ei tea sellest midagi. Raadiosaatja peidukohta teadis ainult Pillimees, rohkem mitte keegi. Ma olin tema alluv. Aga sina. . . Kah mul ülemus väljas!»

«Mis siis teha?» lõi Ossetrov araks. Initsiatiiv hakkas tal käest libisema. Mis maksis ta ilma raadiosaatjata, ilma sideta?

Siis tuli Vilgas talle appi:

«Kõige lihtsam: koostame ettekande ja ma annan selle üle. Mina ise. Palun väga, seda ma võin. Ühtlasi küsin järele, kas näidata sulle raadiosaatjat või ei. Nagu kästakse, nii ka teen. Ainult arvesta, et akud on peaaegu tühjad. Kas sa uusi 1õid?»

«Tõin küll,» kostis Ossetrov. «Milleks ma siis sita tulin? Võin sulle homme või isegi täna kärtte anda. Õhtul, kui tahad.»

«Tore on. Sina tood akud kohale, minaaga teen ettekande. Mis edasi?»

«Edasi?» lausus Ossetrov mornilt. «Edasi joome viina ära. Eks siis paista.»

Ei saa öelda, et selline ettepanek Ma1javkinile eriti

meeldinuks. Ta polnud kunagi suur viinasõber olnud. isegi Gitajev ei suutnud teda «ümber kasvatada», kuid midagi polnud parata, ja Vilgas sirutas käe klaasi järele. Pudel joodi samas tülhjaks, ainult harva vahetati üksikuid lauseid.. Paistis, et topsisõbrad polnud teineteisega kuigi rahul. Jutt ei klappinud.

«Kuidas peavarjuga jääb?» küsis Ossetrov. «Kas perenaisega rääkisid?»

«Rääkisin. on nõus. Ainult kaks tingimust: esiteks - mitte kauaks, teiseks - tuleks talle midagi sokutada. Saad isegi aru.»

«Selle taha asi ei jää,» teatas *Abwehr'i* esindaja enesekindlalt. «Mul on raha nagu raba. Varustati korralikult.»

«Raha?» kehitas Boriss õlgu. «Milleks talle raha? Leidsid, millega kelkida! Nagunii ilma kaartideta midagi nii lihtsalt ei osta. Ta ei saa ju turge mööda lipata. Ei, vaja on natuuras: soola, suhkrut, tangu, konserve.»

«Raha eest võib kõike saada. Mul on ka toidukäarte. Ainult ma ei tahaks ise kauplustes ja turul tuiata.»

«Mõistan,» möönis Vilgas. «Aga mis parata? Tuleb tuiata. Kui tahad liugu lasta, siis pead ka kelku vedama. Kõnni aga turule. . .»

Ossetrov hakkas minekut tegema.

«Kui peavarju kohta on kokku lepitud, mida's enam venitada? Hakkan liikuma. Võtan ühiselamust asjad ära ja toon ka akud siia.» (Ossetrovi sõnade järgi olid need peidetud kindlasse kohta kusagile agulis.)

Vaevalt oli Ossetrov lahkunud, kui Boriss tahtis kohe tänavale söösta, et lähimast telefoniputkast Gorjunovile helistada. Kuid ta jäi koju. Ta oli saanud kõva käsu äärmiselt ettevaatlik olla ja Gorjunoviga ühendusse astuda vaid sel juhul, kui julgeolek on täielikult garanteeritud, ehk teiste sõnadega, kui Ossetrovil pole mingit võimalust teda jälgida. Kuid praegu?

Kes võis teada, kus saksa luuraja praegu viibib? Äkki jäi ta kusagile lähedusse varitsema, kas Vilgas ehk välja ei tule? Ei, tänavale minna ei tohi: püsivust ja veel kord püsivust!

Maljavkin ei eksinud: Ossetrov peitis end tõepoolest vaiksesse kohta, mille oli varakult valmis vaadanud, ja passis oma tunni või paar Kostjukovide korterit. Alles

siis, kui luuraja oli veendunud, et Vilgas kuhugi ei lähe, siirdus ta oma asju ajama. Muidugi mitte ühiselamusse ega ka agulisse, vaid Soljankale Škurini juurde. Seal viibis ta õhtuni. Kui juba hämardus, tuli Ossetrov väikese kohvriga majast välja ja sõitis joonelt Maljavkini juurde. Nagu selgus, olid tal raadiosaatja akud koos teiste asjadega kohvris.

Järgmisel hommikul väljusid Ossetrov ja Maljavkin Kostjukovade juurest peaaegu ühel ajal, teineteise kannul. Ossetrov läks «nodi» muretsema (ema ja tütar Kostjukovad mängisid oma osa laitmatult: nad nõudsid, et uus üüriline tooks tasu otsekohe, kas või osaliselt), Boriss aga Moskva lähedale sovhoosi, kuhu oli peidetud raadiosaatja.

Metsas, tihedas põõsastikus, ootas Maljavkinit Gorjunov, kellele Boriss oli teel helistanud. Vilgas kandis Viktorile ette möödunud päeva sündmustest, sai juhtnööre edasiseks ja astus siis eetrisse. Ta informeeris *Abwehr'i* juhtkonda Ossetrovi päralejõudmisest ja küsis juhendeid, kuidas talitada raadiosaatjaga, kas näidata Ossetrovile selle asupaika või ei. Vastus oli lühike: alluda kõiges Ossetrovile, tema on ülemus, anda raadiosaatja tema käsutusse.

24, peatükk

Nata oli hämmastunud ja solvunud. Mida see kõik tähendab? Kuidas aru saada Kirill Petrovitšist ja tšekistidest? Mismoodi neid nüüd uskuda? Kui kenasti oli kõik viimasel ajal läinud, kui hästi elu laabunud!

Ka onu, Pjotr Andrejevitš Varlamov, oli tagasi. Tõsi küll,. linnas ta end peaaegu ei näitagi, istub aina kusagil spetsiaalses suvilas. Tema juures käivad ainult Instituudi direktor, Miklašev ja mõistagi ka tema, Nata.

Rohkem ei tea tema tagasitulekust keegi. «Nii on tarvis,» oli Natale lühidalt seletanud Skvoretski. Onu näikse rahul olevat. On ülepea töösse süvenenud:
muudkui istub tundide kaupa Miklaševiga ja arvutab, arvutab ning arvutab. Suvilas korraldati talle midagi laboratooriumi-taolist. Eva Jevgenjevnat ta ei meenuta, ei taha meenutada. Igatahes vaikib. Ka temal, Natal, on kõik hästi läinud, paremini ei

saagi. Skvoretski soovitusel tuli komsomoli rajoonikomitee tütarlapse palvele vastu ja suunas ta velskrite kooli. Mõni kuu õppimist, ja rindele! Kõik oleks hästi, aga - säh sulle! .

Aga mis oli siis ikkagi juhtunud? Millal Nata seda märkas? Vististi umbes nädal tagasi. Täpipealt, nädal jah. Oli ilus ilm, tänaval võrdlemisi palju rahvast. Nata läks kauplusse toidupoolist ostma, muretult kõlgutades käe otsas tühja kotti. Äkki valdas teda mingi ährnaille rahutus. Ta ei suutnud mõista, mispärast, kuid see rahutus, see kummaline, ebatavaline tunne ei kadunud. Järsku ta mõistis: teda jälgitakse. Keegi seirab teda pealetükkiva, uuriva pilguga. Ta pöördus kiiresti ümber. Jalakäijate summas vilksatas kellegi nägu, ta silmad püüdsid hetkeks kinni kellegi läbitungiva pilgu, ja kõik. Midagi rohkem ta märgata ei jõudnud. Kuidas ta pärast ka ümberringi ei vahtinud, ei näinud ta enam kedagi, ent ebameeldiv tunne jäi alles.

Seesama kordus ka järgmisel ja ülejärgmisel päeval, ainult. et nüüd ei õnnestunud Natal midagi

märgata, kuigi ta vahtis igasse kanti. Nata närvitses üha rohkem ja rohkem ning oli hingepõhjani haavunud: milleks oli majoril ja tšekistidel tarvis korraldada tema jälitamist? See on ju . . . Ei, sellele ei oska nimegi anda!

Nata tahtis Kirill Petrovitšilt avameelselt küsida, mis mõttega too oli organiseerinud selle alandava jälitamise, aga telefoni teel temaga rääkides ei tihanud seda teha. See aga, mis juhtus täna, ületas kõik piirid. See oli lihtsalt reetmine. Nata sõitis majori antud autos onu juurde suvilasse. Viimasel ajal tekkinud harjumuse kohaselt otsida kõikjalt jälitajaid heitis ta ka nüüd vahetevahel pilke auto tagaaknast välja (Nata istus taga). Ja nagu ilmnes, asja eest. Poleks Nata nii valvas olnud, poleks ta arvatavasti ka midagi märganud. Kuid viimastel päevadel olid ta närvid niivõrd pingul, kõik tunded niivõrd teravnenud, et selja taga vilksatavate, kord nähtavale ilmuvate, kord jälle kaduvate autode hulgas märkas Nata rohekaspruuni laiguliseks vätvitud sõiduautot, nagu neid tookord liikus rohkesti Moskva-lähistel teedel. Auto kord kadus vaateväljast, kord ilmus taas nähtavale, aga ikka vahemaad pidades, kordagi lähenemata sellele autole, :kus sõitis Nata, aga ka mitte maha jäämata.

Nata ei kannatanud välja: ettevaatlikult puudutas ta autojuhti õlast.

«Kuulge,» ütles tütarlaps pisaraid neelates, «kas teist üksinda ei aita? Mispärast meie taga sõidab veel üks teie auto?»

«Mis?». pöördus autojuht ümber. «Kuidas ei aita? Mis auto?» .

«Näete, seal,» tonksas Nata sõrmega vastu klaasi. «Meie taga. Nagu te ise ei teaks!»

Juht vähendas kiirust, lisas siis jälle gaasi üksisilmi peeglisse vahtides. Nataga ta enam ei rääkinud, kuid sõitis nüüd metsiku kiirusega. Nende jälitajad kadusid silmist. Polnud neid näha ka suvilast tagasiteel. Autojuht laskis Nata nende maja ees välja ja sõitis sõna lausumata minema.

Solvumistundele ja rahutusele lisandus nüüd veel nõutus. Nata ei teadnud, kuidas olla, mida ette võtta. Polnud ka kellegagi nõu pidada (onule ei õelnud ta midagi: milleks talle muret teha, ta on niigi palju kannatanud).

Tütarlaps jäi nii sügavalt mõttesse, et korrapealt ei kuulnudki visalt helisevat uksekella. Lävel seisid murelike ärevil nägudega Skvoretski ja Gorjunov.

«Mis teil tee peal juhtus?» alustas Kirill Petrovitš, vaevalt jõudnud teretada. «Mis auto te avastasite?»

«Nagu te ise ei teaks. ..» puhkes Nata äkki nutma.

«Ise?» Skvoretski vahetas Gorjunoviga nõutu pilgu. «Nata, kullake, mis juhtus? Mispärast pisarad? Noh, võtke ennast kokku! Laduge välja.»

Suutmata nuukseid tagasi hoida, hakkas Nata rääkima viimastel päevadel talle osaks saanud solvangutest sellestsamast hetkest peale, mii ta esmakordselt oliavastanud, et teda jälitaiakse. Mida kaugemale ta oma jutuga jõudis, seda süngemaks Kirill Petrovitš muutus. Viktor aga muudkui ohkas ja katkus raevukalt oma juuksepahmakat.

«Öelge,» küsis Skvoretski äkki, «ega te auto numbrit ei märganud?» .

«Numbrit?» sattus Nata segadusse. «Kuid...»

«Aitab!» lausus Skvoretski kurjalt. «Teile kuluks naha peale anda! Ja kuidas teil võis küll pähe tulla säärane totrus, nagu jälitaksime teid meie! Jälle vana laul, aga ise tahtsite veel luurajaks saada!»

Natal hakkas piinlik. Ta oli tõepaalest kippunud niisugusesse kooli, kus luurajaks õpetatakse, kuid Kirill Petrovitš oli endale kindlaks jäänud: ei, velskrite kooli. .

Samal ajal jätkas Kirill Petravitš tütarlapse noomimist:

«Kas te tõesti pale siiani mõistnud, et see ei ole naljaasi? Praegu peetakse jahti, kuid mitte teile, vaid professorile, Pjotr Andrejevitšile. Pilt on selge. Aitäh autojuhile, kes sellest rääkis, muidu poleks me midagi teadnud. Jah, te olete tõesti vitsa väärt. . .»

Nata vaikis, aga imelik küll: mida rohkem Skvaretski temaga pragas, seda rõõmsamini lõid ta silmad särama. Need polnud omad? Vaenlane? Seeon peaasi.

Võitlust aga Nata ei peljanud.

«Teeme nii,» võttis major otsad kokku. «Olge valvel, kuid ärge välja näidake. Käituge rahulikult, nagu poleks midagi juhtunud. Kui midagi märkate, astuge viivitamata meiega ühendusse.»

«Ja muud ei midagi?» kurvastas Nata. «Ma tahaksin. Ma ise. . .»

«Tean, mida te tahaksite,» katkestas major teda karmilt. ««Ise»! Teile anna midagi säherdust kangelaslikku! Ei lähe läbi! Ega me pimesikku mängi. See, mis ma teile ütlesin, on käsk. Ja ärge püüdkegi targutada. »

«Olgu,» ohkas Nata. «Teen kõik...»

Jõudnud tänavale, vahetasid Skvaretski ja Gorjunov vaid mõne lause. Meeleolu oli mõlemal räbal, polnud tahtmist rääkida.

«Zero,» lausus Viktor poolküsivalt, poolveendunult.

«Tema töö?» .

«Zero?» kordas Kirill Petrovitšmõttes. «Kahtlane. Pärast kõike juhtunut, pärast Gitajevi sissekukkumist oleks see tema poolt äärmiselt suur jultumus.»

«Aga kes siis?»

«Seda ei tea ma isegi. Võimalik, et keegi samast jõugust peab Varlamovile jahti. Kes veel võivad Zero abilised olla, seda me ei tea.»

«Ja siiski ma ei välista, et seeon Zero ise,» vaidles Viktor kangekaelselt vastu. «Abilised? Vaevalt tal neid palju on.»

«Välistada ei tohi midagi,» möönis Kirill Petravitš,

«aga kui jälitamisega tegeleb Zero ise, siin, Moskvas, päise päeva ajal, siis. . . Hüva. Nagunii ta ei pääse. . .»

«Mis me tegema hakkame?» küsis Gorjunov.

«Tööd. Mida's muud?»

Suvilas, kus töötas professor Varlamav, tugevdati valvet. Nata ei tõstnud enam jalgagi kodunt, enne kui oli teatanud tšekistidele, kuid kõik oli asjatu: seda, kes Natat jälitas, ei õnnestunud leida. Ta oli nagu maa alla vajunud. Kui seda paleks teatanud juht, kes oli märganud neid jälitavat autat, olnuks Skvoretski valmis kirjutama kagu loo Nata haiglase kujutlusvõime arvele. Kuid auto oli olnud, ja seda fakti ei tohtinud arvestamata jätta.

Vahepeal aga jätkas major iga päev Koloskavi tundmaõppimist, valmistudes otsustavaks sammuks. Mida rohkem saadi andmeid, seda kujukamalt kerkis esile konstruktar kui nõukogude inimene, tõeline patrioot (ehkki midagi printsipiaalselt uut ei olnud). Saksa agent? Või veelgi hullem - Zero ise? Koletu! Ent. . Gitajev. Tema kohtumised Koloskoviga, Varlamovale öeldu. . .

Kui uskuda Eva Jevgenjevna tunnistusi, siis. . . Aga muuseas, kas oli alust neid mitte uskuda? Kõik muu, mida kontrolliti, vastas ju tõele. Varlamova oli õigust rääkinud. Mnjaa, on alles ülesanne! . . .

See samm, mis pidi ülesande lahendama ja Koloskovi ümber tekkinud sõlme puruks raiuma, oli avameelne jutuajamine konstruktoriga. Just niisugune otsus tehtigi. Skvoretski mõistis ülihästi, et palju sõltub temast endast, tema oskusest jutuajamist juhtida, mõista vestluskaaslase salajasi mõtteid, keerdkäike, ja kui tarvis, teda ka sõnast tabada. Kuid major oli endale kindel. Tema poolel oli õigus, ta kaitses oma rahva, oma kodumaa ja partei huve ning julgeolekut, ja selles oli tema jõu kõige

tähtsam allikas. Noh, ja muidugi ka meisterlikkus. Major Skvoretski oli korduvalt vaenlasega silm silma vastas seisnud. Ükskõi'k millist maski too poleks ka kandnud või missugust kuju võtnud, ja väga harva oli major kaotanud. Kaotanud täna, et võita homme.
Koos komissariga hoolikalt läbi mõelnud ja arutanud eelseisva jutuajamise plaani, siirdus Kirill Petrovitš konstrueerimisbüroosse, kus Koloskov töötas. Otsustati

219
Koloskovi esialgu rahvakomissariaati veel mitte kutsuda, vaid ajada juttu tema juures, konstrueerimisbüroos.
Ei *saa* öelda, et Koloskovi välimus, tema käitumine ja vestlemislaad oleksid esimesest pilgust sümpaatiat äratanud. Kõigis konstruktori joontes ja käitumisviisis oli midagi karmi, okkalist. Ta rääkis lühikeste, nagu hakitud lausetega, tundmata vähimatki huvi selle vastu, milline mulje temast kaasvestlejale võib jääda. Kühmus kulmude all sügaval asetsevate hallide silmade vaates peitus varjatud muie, kerge ha1vakspanu.
«Jah,» mõtles Kirill Petravitš, vestluskaaslast uurival pilgul silmitsedes, «kerge see jutuajamine ei tule.»
Skvoretski alustas Strümerist: nii ja naa, tuleks üht-teist selle inimese kohta täpsustada, selgitada nende tutvuses mõningaid detaile.
Koloskov kehitas järsult õlgu. Selline jutuajamine oli tal vastavate ametivõimudega juba olnud. Enne sõda. Kui mälu ei peta, siis 1939-ndal. Kõik sai täpsustatud, selgeks tehtud. Mis veel? Temal, Koloskovil, pole aega ega tahtmist tühja juttu puhuda.
Kirill Petrovitš muigas:
«Jah, teil on õigus, jutuajamine oli, kuid enne sõda fašistliku Saksamaaga. Enne sõda, kas. mõistate? Sellest ajast on mõndagi muutunud.»
«On küll,» möönis Koloskov. «Paljugi on muutunud. Sõda. .. Kuid pärast sõja algust pole ma Strümerit kohanud. Ei saanud kohata. Nii et...» Ta laiutas üleolevalt käsi.
Kuid Skvoretski ei taganenud. Pööramata tähelepanu Koloskovi avalikule vastumeelsusele juttu ajada, tema kohati teravatele repliikidele, küsitles major
oskuslikult konstruktorit Strümeriga tutvumise asjaolude ja kohtumiste iseloomu; eriti aga viimaste, 1939. aasta kohtumiste üle.
«Ma ei mõista kuidagi,» rääkis ta rõhutatud heasoovlikkusega, «mis võis teid, nõukogude inseneri, nõukogude inimest, siduda selle fašisti, selle veendunud natsiga?»
«Strümer on suurepärane insener, sädelev konstruktor,» vaidles Koloskov vastu. «Te jätate selle kahe silma vahele. Mis aga tema poliitilistesse vaadetesse

220
puutub, siis nendega polnud mul asja. Te ütlesite nats? Ei tea.»
«Polnud asja?» kissitas Skvoretski silmi. «Aga praegu? Praegu, kui on käimas sõda, mille sundisid meie rahvale peale niisugused, nagu see teie Strümer.. .»
«Või minu!» nõksatas Koloskov, «Palun valida sõnu. Tuttav - seda küll. Insener - jah. Aga ei mingil moel minu, raiuge see endale kõrva taha. Ma hindan saksa inseneride andekust, tollesama Strümeri talenti, nende oskust hiilgavalt tootmist organiseerida, mida meie - just nimelt! - peame veel õppima. Võite kirja panna! (Koloskov turtsatas.) Kuid julgen arvata, et fašistlik Saksamaa pole mulle väiksem vaenlane kui teile. Seda olen ma tõestanud ja tõestan ka tulevikus tööga, mitte lobisemisega. Olgu tähendatud, et pärast sõja algust pole ma kokku saanud mitte ühegi sakslasega.»
«Sakslasega? Noh, see on ilmaaegu. Kõik sakslased ei ole fašistid.»
«Noh, mitte ühegi fašistiga. Soostun, kui see teile rohkem meeldib.»
«Mulle?» imestas Kirill Petrovitš siiralt. «Teid kuulates võib mõelda, et ma juhindun meie vestluses mingitest isiklikest huvidest. Misjaoks te niiviisi?»

«Isiklikud või ei,. see huvitab mind vähe. Kui ütlesin midagi viltu, palun vabandust. Aga üldse... Kas poleks aeg seda tarbetut jutuajamist lõpetada?»

«Lõpetada? Aga me pole veel alustanudki.»

Nüüd käis Kirill Petrovitš välja peamise trumbi. Ta tõmbas taskust ümbriku, milles oli Gitajevi suurendatud foto, võttis selle välja ja ulatas Koloskovile:

«Aga kes see teie arvates on? Mis te tema kohta ütlete? Kah insener? Konstruktor? Milleks te temaga kohtusite, mis eesmärgil?»

Koloskov võttis foto, silmitses seda tähelepanelikult, pööras millegipärast ümber ja vaatas pildi taha.

Kui teraselt Skvoretski tema ilmekat nägu ka ei silmitsenud,ei märganud ta erutuse varjugi, ei mingeid hirmu ega ärevuse tundemärke. Mitte midagi. Keerutanud ülesvõtet käes, andis Koloskov selle kõige ükskõiksemal ilmel majorile tagasi.

«Ütlete, et oleme kohtunud?» lausus ta. «Ei, te

eksite. Konstruktor? Ei tea. Seda inimest ma ei tunne. Pole temaga kunagi kohtunud.»

Skvoretski jahmus: niisuguse kõigutamatu ilmega võis inimene vaevalt valetada. Kui Koloskov Gitajevit tunneks ja oleks temaga kohtunud, reetnuks ta ennast žestiga, näoilmega või pilguga, ükskõik millega. Kuid midagi taolist ei juhtunud. Jah, kui Koloskov Gitajevit ka tundis (aga ta ju tundis teda!), siis oli tema enesevalitsemine lausa rabav, uskumatu.

Majoril polnud kuhugi taganeda ja ta ei kavatsenudki seda teha. Järgnes uus küsimus:

«Miron Ivanovitš, te heidate nalja? Te pole juhtunud kohtama siin fotol olevat inimest? Kas tõesti? Aga kui ma nimetan teile nende kohtumiste kuupäevad, aja ja isegi koha?»

Nähtamatult muutus miski Koloskovi ilmes, tema kõnemaneeris. Ta justkui leebus, hakkas vestluskaaslasse tähelepanelikumalt suhtuma. Nüüd silmitses ta majorit teraselt, uudishimulikult, ilma endise okkalisuseta.

«Teate,» lausus ta mõtlikult, «see pakub ~uvi. Siin tuleb meil teiega (nii ta ütleski: meil teiega) selgusele jõuda, kõik ära klaarida. Te ütlesite, et oleme kokku saanud? Teate isegi kohtumiste kuupäevi ja kohta? Noh, laduge siis välja! Vaatame järele..» .

Koloskov elavnes märgatavalt, muutus isegi lõbusamaks. Skvoretski oli oodanud ükskõik mida, ainult mitte sellist reaktsiooni. Ja taas polnud kuhugi taganeda. Totter olukord! '

«Nimetada kokkusaamise koht? Olge hea. Teie oma korter. Punaste väravate juures. Maja number...

Kuupäevad?» Kirill Petrovitš luges üles Varlamova öeldud kuupäevad.

Konstruktor vajus mõttesse. Äkki ta tõusis, astus Kirill Petrovitši juurde, võttis tal varrukast kinni ja ütles usaldavalt:

«Kas mõistate, mäherdune lugu, just nendel päevadel, mida te nimetasite, polnud ma Moskvas. Saate aru? Ma viibisin katsetel. Rindel. Siin on midagi teisiti. »

Nüüd oli Skvoretski lõplikult hädas. Koloskov ei valetanud, see oli selge. Katsete kohta ei saanud ta valetada, siin võis liiga hõlpsasti kõike kontrollida. Oli

Varlamova valetanud? Aga mis mõttega? Pealegi ei sarnanenud tema tunnistused valega. Kui palju oli ta teda üle kuulanud, ükipäini ja koos komissariga, täpsustades ja detailiseendes kõike, mis oli seotud Koloskoviga. Või ei käinudki Gitajev Koloskovi juures? Valetas Varlamovale? Kuid Varlamova oli ju ise oma silmaga näinud, kuidas ta oli sisenenud Koloskovi korterisse, mitte aga mõnda teise. Mis põrguvärk see on?

Äkki Koloskov elavnes:

«Nonoh, andke veel korraks see pilt siia.» Ta küünitas käe foto järele. «Pildi järgi on see tüüp, see minu «tuttav» esinduslik noormees. Näete, vuntsidki ees. Eks?»
«Paistab küll,» möönls Skvoretski ebaledes, suutmata taibata, kuhu Koloskov sihib.
«Te ütlesite, et ta käis minu korteris? Kas te teate seda täpselt?»
«Kuid teie ju kinnitate, et pole käinud.»
«Midagi ma ei kinnita,» turtsatas Koloskov uuesti.
«Tähendab käis? Vaat kus alles närukael!»
«Närukael küll,» soostus Kirill Petrovitš masendatult. «Ainult...»
«Egas ma tema kohta öelnud,» rehmas Koloskov käega. «Ma räägin Dusjast.»
«Missugusest Dusjast?»
«See on minu õde. Dusja. Päris plikake veel. Käib alles kahekümne kolmandat. Paar kuud tagasi saabus Kuibõševist. Üldiselt pole ta halb tüdruk, kuid kergemeelne. Aga nii kaugele minna... Milline närukael. . .»

Poole tunni pärast oli Skvoretski juba Koloskovi korteris. Dusja, kellele vend oli ette helistanud, ootas majorit. Jutt oli lühike: Koloskovi õde ei eitanud midagi. Jah, poolteist kuud tagasi oli ta tänaval tutvunud Matveiga, ohvitseriga. Matvei oli mõned korrad Dusja pool külas käinud. Mis sellest siis on? Lahinguohvitser, kodumaa kaitsja... Midagi ülearust ta ohvitserile ei lubanud. Tema, Dusja, lihtsalt ei mõista, milleks kogu see jutt.

Gitajevi tundis ta pildi järgi kohe ära: jah, see on tema, Matvei. Ah Gitajev? Väga võimalik. Oma tuttava perekonnanime ei olnud Dusja pärinud. Kus ta, muide,

praegu viibib? Mispärast ta oma nägu ei näita?

Skvoretski katkestas järsult konstruktori ülemäära lobisema kukkunud õekest. Valimata eriti väljendeid selgitas ta karmilt, milleni viivad juhuslikud tutvused. Gitajev on kurjategija, ja Dusja õnn, et tutvus oli nii lühike. Dusja pääses kergelt, oleks võinud hullemat juhtuda. Mida kiiremini ta oma «kodumaa kaitsja» unustab, seda parem. Niimoodi!

Lõplikult segadusse sattunud. tütarlapse näoilme järgi mõistis Kirill Petrovitš, et õppetund läks täie eest. Endamisi aga mõtles: «Vaata ikka Gitajevit! Vedasalt Eva Jevgenjevnat ja ka meid. Osavamalt ei saagi!»

25. peatükk

Boriss Maljavkini elu muutus väljakannatamatuks. Nüüd jäi ta harva üksi. Ossetrov ei läinud temast sammugi eemale. Päevad läbi vedeles ta kodus kušetil, jutustades nilbeid anekdoote (neid oli tal ammendamatu tagavara) ja igasuguseid lugusid. Ei möödunud päevagi, mil Ossetrov poleks pummeldanud, vahel jõi ennnast lausa maani täis. Ta sundis ka Borissi jooma, ja keelduda oli raske. Lõppes nädal, algas teine, kuid midagi ei muutunud. Ainus, mis Ossetrov selle aja jooksul tegi, oli see, et sõitis kord Maljavkiniga.metsa raadiosaatjat «inspekteerima» ja luusis Moskva turgudel viina ning toiduaineid jahtides. Seejärel taas viin ja anekdoodid, anekdoodid ja viin. Milleks ta siia oli sõitnud? Mis eesmärgiga, millise ülesandega? Maljavkin ei suutnud seda mõista, kõik oliväga imelik. Ka Skvoretski ning Gorjunov murdsid pead ega leidnud samuti seletust. Saksa luuraja tegevusetus kutsus esile nõutuse. Kirill Petrovitšil, muide, tekkis mõningaid mõttekesi, nagu ta ise ütles, kuid ta ei kiirustanud neid kellelegi avaldama.
Just neil päevil kõlas eetris jälle «Faust». Dešifreeritud radiogrammi tekst ajas tšekistid ummikusse. See oli järgmine: «Jälgige Kõverat, sidet temaga ärge mingil juhul looge. Kõvera arreteerimise puhul teatage viivitamata. Oodake edasisi juhtnööre.»

Kellele oli see šifreering määratud? Zerole? Aga kes see Kõver on, kust ta lagedale ilmus? Mis uus

isik see

224
on? Kas mitte Ossetrov? Aga mispärast ei tohi temaga siis sidet luua, miks ootab *Abwehr* tema arreteerimist ja teadet selle kohta? Ja mispärast Ossetrov ei püüa üldse Zeroga kokku saada, ei tuleta teda:. koguni meelde? Kõver . . . Mingi kuratlik lugu!
Kerkis esile uus ülesanne, mis samuti tuli lahendada.
Kuidas, seda oli esialgu raske öelda.
. . . Ossetrovi viibimisest Kostjukovide pool hakkas täis saama juba teine nädal. Olles kord kõvasti purjus, jäi ta Vilgast raske pilguga.põrnitsema ia ütles aegamööda, iga sõna läbi hammaste pressides: «Tead, ma teen varsti vehkat. Tagasi. Olen juba otsustanud. Mis sina selle peale kostad?»
«Aga mina?» läks Vilgas silmapilk põlema. «Jään. jälle siia? Üksi? Milleks? Ei, nii see enam ei lähe. Kuradile! Mis ma siin peale hakkan?»
«Küllap kuuled. üsna varsti. Seniks annan sulle igaks juhuks ühe aadressi: Soljanka, maja number... korter. . . . Jäi meelde? Škurin. Fjodor Kornejevitš Škurin. Hüüdnimega Kõver. Jäi kah meelde? Uu-ustav inimene. ütlen ma sulle. Töötab juba aastaid. Teda usaldatakse kõvasti, täpipealt... Kui on midagi ära peita, kellelegi üle anda. . . Said aru?»
«Mis mul peita on? Mis asja üle anda? Kellele?» anus Vilgas peaaegu pisarsilmil. «Kas sa ütled mulle lõpuks või ei, milleks ma siin tolgendan, ja eluga riskin? Mis mõte sel kõigel on?»
«Ah s-sa jälle?» ähvardas Ossetrov joobnult sõrmega. «ü -ütlesin, et saad varsti teada. Kõik! Ja, -- tss! Ole kuss. Pole s...sinu asi. . .»
Päev hiljem, kui Ossetrov oli turule läinud, õnnestus Borissil parajat silmapilku tabada ja Gorjunoviga kokku saada. Ta rääkis Viktorile kõige üksikasjalikumalt eilsest jutuajamisest, tundes rõõmu, et oli avastanud saksa luuraja Kõvera — Škurini.
Üks asi siiski vaevas Borissi. Nende päevade jooksul oli ta Ossetrovit küllalt hästi tundma õppinud ja oli müüd veendunud. et jutuajamisel polnud too nii purjus, kui välja näitas. Selline asi juhtus esimest lmrda. Kus siin konks peitub? Milleks Ossetrovil seda tarvis läks? Ja veel Kõver. Mis eesmärgil Ossetrov teda VilkaIe nimetas:?
Godunov väljehdas elavat huvi Maljavkini infor-

225
matsiooni vastu, pöörates erilist tähelepanu andmetele Kõvera kohta.
«Škurin?» hüüatas ta. «Fjodor Kornejevitš Škurin? Soljanka? Peame meeles. See on alles leid! . . .»
Viktor ei teinud teadmagi, et Škurinit tšekistid juba tundsid. Et ta on vana saksa agent, see oli aga uudis, ja pealegi väga tähtis uudis. Škurinil hakati silma peal hoidma veelgi terasemalt kui varem, kuid esialgu ei märgatud tema juures midagi taunitavat. Selge oli üks: tema pole Zero. Selles polnud kahtlust. Uut moodi nägi nüüd välja ka radiogramm, mis mõne päeva eest oli kinni püütud. Niisiis ootab *Abwehr* Kõvera arreteerimist? Huvitav!
Möödus veel mõni päev. Kord hommikul ütles äkki Ossetrov:
«Noh, jumbu, hakka lahkumisliiku tegema. Homme hiivan ankru. Pummeldame täna viimast korda, ja adjöö. Kirjutage nõudmiseni.»
Boriss vaikis. Korrata jälle vana laulu? Sel polnud mõtet. Ossetrov ei ütle nagunii midagi. Igatahes mitte midagi uut.
Kuni Ossetrov käis väljas lahkumisliikudeks ettevalmistusi tegemas, jõudis Boriss informeerida Gorjunovi *Abwehr'i* . saadiku eelseisvast lahkumisest. Gorjunov ja Skvoretski läksid kohe komissari juurde. Tuli otsustada, mida teha edasi.
Viktor ei kõhelnud, temale oli kõik selge. Ossetrov on sidemees. Ta teab palju. Vilkale ei rääkinud ta kaugeltki kõike. Teatas ainult seda, mis puudutas otseselt Borissi. Ülejäänu tuleb temalt teada

saada. Järeldus: Ossetrov tuleb kinni võtta. Mis siin enam kahelda? Küsimus seisab üksnes selles, kus teda vahistada: siin, Moskvas, või teel rindele. Gorjunovi arvates Moskvas seda. teha ei tasu: võib Vilkale varju heita. Kõige parem - katsel rindejoont ületada. Siis ei saa keegi midagi aru, kõik on loomutruu. Ei Ossetrovile ega kellelegi teisele ei tule mõttessegi pidada sissekukkumises süüdlaseks Maljavkinit.

Gorjunov arvas, et ühteaegu tuleb kinni võtta ka Kõver - Škurin. Ka see on iseenesestmõistetav. Kauaaegne *Abwehr'i* agent! Vana kala! Siis aga tulevad juba ülekuulamised, vastastamised. Kui mõlemad

on meil käes, ei nad enam välja keeruta. Laovad kõik lagedale.

Esialgu rääkis Viktor innuga, märgatava erutusega, kuid pikkamisi hakkas tooni alandama. Komissar kuulas teda küll tähelepanelikult ja katkestamata, ent sedamööda, kuidas Viktor oma seisukohta esitas, tõmbus ta nägu üha rohkem pilve. Mis Skvoretskisse puutus, siis oli Viktor majoriga korduvalt juttu ajanud ja viimane hindas olukorda teisiti, nõudis teistsugust otsust. Viktor teadis seda. Ja mis siis sellest? Kas ei võinud õigus olla just temal, Gorjunovil, mitte aga Skvoretskil ?

«Niimoodi,» lausus komissar, kui Viktor lõpetas. «Teie seisukoht on selge. Üht-teist on selles õiget, kuid oma põhiolemuses... Kirill Petrovitš,» pöördus ta majori poole, «teie nägu näitab, et te pole Viktor Ivanovitšiga päriselt nõus. On see nii?»

«On küll, seltsimees komissar. Vaidlesime Gorjunoviga kõvasti, kuid kumbki jäi oma arvamuse juurde.»

«Mis on vaidluse põhjus?» küsis komissar.

«Olukorra ja tegelaste erinev hindamine,» lausus Skvoretski kindlalt. «Ma andsin nimme Viktor Ivanovitšile võimaluse veel kord, teie ees, esitada oma seisukoht, kuulasin teda ise kõige suurema tähelepanuga ja veendusin uuesti, et tal pole õigus. Pole õigus peamises. Otsustage ise...»

Trepoolest, Skvoretski hinnang tegelastele ja kujunenud olukorrale erines täiesti sellest, mille oli andnud Gorjunov. Ka järeldused ja ettepanekud olid teistsugused. Ossetrov on sidemees, rääkis Skvoretski. Tõsi, selles ta nõustub Viktor Ivanovitšig,a. Aga missugune sidemees? Mis ülesannetega? Tuvastasime niinimetatud Ossetrovi isiku. Ta pole kellegi Ossetrov ega ka Nõukogude armee leitnant. Tankivägede leitnant Semjon Semjonovitš Ossetrov hukkus möödunud aasta mais Harkovi all. Saklased andsid hukkunud leitnandi dokumendid oma agendile. Kes ta on, seegi tuvastati. Ta on Moskvast pärit keskmisekaliibriline vargapoiss Semjon Buranov, hüüdnimega Senka Buran. Sõja eel kandis ta karistust ühes paranduslikuköö koloonias. Kolooniat evakueerida ei jõutud, pealegi heitsid sakslased veel dessandi alla... Ühesõnaga, kuidas Senka Buran sakslaste juurde sattus ja nende agendiks sai,

see on selge. Säherdusi fašistidel jätkub. See pole Gitajev, Pillimees, nõukogude võimu verivaenlane, ideeliline vaenlane, kui soovite. Ja muidugi ka mitte Zero.

«Niisiis,» jätkas Kirill Petrovitš, «kas n i is u g u s e I e (ta rõhutas seda sõna) agendile võidi anda tähtsat, vastutusrikast ülesannet? Kahtlane. Milleks teda siis saadeti? Raadiosaatjale akusid tooma ja.muud ei midagi? Jälle kahtlane. Milleks Vilkale raadiosaatja tema praeguses olukorras, kui ta istub ilma tegevuseta ? Ei, siin mängitakse suurt mängu, milles Vilkal pole nähtavasti kaugeltki mitte viimahe osa, ja kui me nüüd ühe vale käigu teeme. . .» .

«Kas Oss... see tähendab Serrka Burani kinnivõtmine ongi üks vale käik?» küsis komissar kähku.

«Jah,» kostis Skvoretski lühidalt.

«Tähendab teie siis arvate,» jätkas komissar, «kui ma teist õigesti aru sain, et *Abwehr* saatis Buranovi siia söödana, korraldas Vilkale nagu kontrolli või katse? Kas nii või?»

«Seltsimees komissar, olen kindel, et Buranovi hind pole kuigi kõrge, sellistest sakslastel kahju ei ole. Mis on tema saatmise peaeesmärk? Kontrollida, k;as me võtame ta kinni, või ei.. Talle ei antud isegi mingeid ülesandeid, kaks nädalat vedeles ilma tegevuseta. .Aga, et ta on juba vana kala, kogenud kriminaalkurjategija, siis tühise asjaga ta sisse lennata ei saa. Järelikult, kui me ta kinni nabiksime, oleks ka Vilka laul lauldud:

Maljavkin ja üksnes Maljavkin on Ossetrovi sissekukkumises süüdi. Tema jäetakse mängust välja. Nii lollid nad Saksa luures ka pole. Ja siis veel see šifreering Kõvera kohta,. Mäletate? Arvan, et see kinnitab minu versiooni. Egas Ossetrov juhuslikult. Kõverat Vilkale sõna tõsises mõttes kaela ei määrinud: ütles nime, andis koordinaadid.»

Komissar noogutas sõnatult. Kuid Gorjunov ei pidanud vastu:

«Ei, mina pole nõus. Öelge, kas Buranov ei või rindejoone ületamisel vahele jääda? Ise, Maljavkinist olenemata?»

«Muidugi võib,» möönis Skvoretski, «aga kellel sellest kergem on? Kuidas sa veenad sakslasi, et Vilgas siia ei puutu? Ja milleks meil seda Buranovit praegu vaja on? Mida ta annah? Teda karistada? Karistusest ei

pääse ta nagunii. Kõik tuleb omal ajal. Tema arreteerimise puhul võime aga palju kaotada. Zerost peame siis suu puhtaks pühkima, kuid tema on meie peamine eesmärk. Ei, Buranovit ei tule mitte kinni võtta, vaid vastupidi: tagada talle takistusteta üleminek, «omade» juurde jõudmine - seda ma soovitaksin.»

«Noh, aga Škurin, Škurin? Škurin ehk Kõver?» käis Gorjunov välja viimase trumbi «Te räägite muudkui vihjamisi, aga tema ei mahu ju kuidagi teie skeemi.»

«Mispärast, Viktor Ivanovitš? Mahub vägagi hästi,» sekkus. komissar. «Vihjed? Mismoodi vihjed? Mulle paistab, et Kirill Petrovitšil on õigus ja kõik on selgemast selgem. Buranovi saatmine oli ratsukäik, kaval käik. Kas võtame või ei võta? Ja Škurin? Tema on vana agent. Ilmselt see nii ongi. Ent sõna otseses mõttes j,uba liiga vana. Mulle jääb selline mulje. Mõelge ise: ta on ülekuuekümne, pealegi ühe jalaga. Škurin on otsa jäänud. Sellepärast *Abwehr* teda meile sokutabki. Ja jälle: võtame? Ei -võta? Siin on juba nagu aamen kirikus: kui võtame, on Vilka osa ilmne. Škurin ju üle rindejoone ei lähe, temal pole millegagi sisse kukkuda. Ainult üks ,asi pole mulle täiesti selge: miks ta küll toidulaos käis?»

Gorjunov ei tahtnud ikka veel alla vanduda:

«Kuid need on ju üksnes oletused, seltsimees komissar. Ma ei näe fakte, mis annaksid alust sellist versiooni vastu võtta.»

«Ja väga kahju, et ei näe,» vaidles komissar vastu. «Aga mis te arvate, mispärast nimetas Buranov Vilkale Škurinit? Mis eesmärgiga? Asetage end hetkeks Vilka, Moskvas tegutseva saksa luuraja kohale. Milleks talle tema praeguses olukorras Škurin? Ei, Škurinit ta ei vaja. Aga miks siis *Abwehr* dešifreerib Vilkale Kõvera? Ei, siin pakkusid nad. üle. Kui soovite, siis just Škurin ja See fakt, et Buranov teda Vilkale nimetas, veenavadki mind Kirill :Petrovitši hinnangute õigsuses....»

Komissar vaikis äkki poolelt sõnalt. Tema silmis süttisid lõbusad sädemed.

«Stopp!» hüüatas ta, varjamata võidurõõmu. «Kus see sedel on? See sakslaste oma. Kuidas seal oligi? «Jälgige Kõverat, sidet mitte luua, arreteerimise korral teatage.» Nii? Kuid Kõver on ju Škurin! Siin ongi

mõistatuse lahendus. Nad sokutasid ta Vilkale söödaks ja ootavad: kas see jõuab meieni? Kas läheme õnge või ei? Noh, kullakesed, teete nalja, meie veel mängime teiega! Vilgast me juba krossi eest maha ei müü.»

Enam polnud mõtet vaielda, küsimus oli otsustatud. Tagada niinimetatud Ossetrovile *alias* Buranovile *alias* Senka Buranile õnnelik rindejoone ületamine ja «omade» juurde jõudmine - see ülesanne anti Viktor Gorjunovile. Ülesanne polnud sugugi meeldiv ega ka kerge: Viktor pidi tegutsema äärmise ettevaatlikkusega, ennast millegagi paljastamata, ja ühteaegu vältima arvukaid ohte, mis varitsesid saksa luuraja teel.

Jah, ta pidi saama vaenlase, fašistide sabaraku, *Abwehr'i* agendi nähtamatuks saatjaks. Pole midagi öelda! Vanemleitnant Gorjunov valmistus raske südamega seda ülesannet täitma. Aga mis parata? Kui on tarvis, siis peab. Tšekistile võib kõike osaks saada, kõike võib juhtuda...

Samal aj,al, kui komissari kabinetis otsustati Buranovi-Ossetrovi saatust, korraldas viimane eelseisva lahkumise tähistamiseks Kostjukovide vaikses korteris suurejoonelise joomingu. Joodi kahekesi: Ossetrov ja Vilgas. Boriss püüdis vähem juua ja rohkem peale hammustada, Ossetrov aga ei pidanud mingit piiri.

Purjus inimese õrnusega tikkus ta ühtelugu Maljavkinit suudlema, ilastades märgade huultega Borissi põske. Seejärel haaras teda enesealandamise tuhin:

«Kes ma olen? Olen kööme,» kinnitas Buranov-Ossetrov joobnu pisaraid valades. «Ma olen -- ptüi! Sülita ja hõõru laiali. Mis need sakslased minuga teevad? Teevad mis heaks arvavad. Mis aga väiksem ja räpasem asi, selle suskavad Senkale. Ja maksavad krosse. Ah Borja, Borja, mu südamesõber, saan hukka asja ees, teist taga, aga minus peitub ju talent, s-suur talent! Igast õhuaknast. Ä-ä1h! .»

Maljavkin tahtis juba Ossetrovit kas või väevõimuga magama panna, niivõrd jälk oli tema purjus loba, kui saksa luuraja äkki nimetissõrme püsti tõstis ja saladuslikult sosistas:

«Ts-ss! . " Ts-ss!... Ole k-kuss! Tead, mis ma sulle ütlen? Arvad, et seal käiakse kõigiga niimoodi ümber kui minu ja sinuga? E-ei. . . M-major Schlosserit tead?

Ahaa, tead i küH, näen, näen! Ole k~uss. Aga kas sa tema pailast tunned? Ei . . . sa ei tunne. Oo, see on alles poiss, vahva poiss! Lendur, armeenlane. Temal on Schlosseri juures hea nagu vanajumala enda selja taga. Sel lenduril on muuseas pruut. Näitlejanna. Moskvas. Nimi on Tanja. Tatjana Jazõkova. Jaa! Ih-iludus! Nägin ta pilti, pühendusega. Ta ise näitas mulle... Ka tema läheb varsti teele. Võib-olla ongi juba läinud. Ülesandega;. Ma tean punktipealt. L-Iendab... Esiteks Tuulasse, pärast aga... M-ma kuulsin, kuulsin.. .»

Kuid mida Ossetrov oli kuulnud, kuhu see Schlosseri «pailaps» liikuma hakkab, seda Maljavkin ei saanudki teada. Ta liirmutas Ossetrovi ära ettevaatamatult küsides, kuidas on selle inimese nimi. Ossetrovi viinauim haihtus silmapilk.

«Ah sa madu,» sisistas ta, «või ära ostma? Tahad mind maha müüa?! Ei lähe läbi!»

«Oled sa arust ära või?» sai Borissil süda täis. «Mis minul sellest? Ma sülitan ta nime peale! Lihtsalt huvitav. Ehk oleme temaga kunagi kohtunud. Koolis, major Sohlosseri juures. . .»

«Noh, Schlosseri juures juhtub harva keegi meist teisega kokku saama. Seal on kord majas,» tähendas Ossetrov juba leplikumalt, vajudes taas endisse olekusse. Peagi jäi ta täiesti täis ja hakkas norskama.

Boriss tahtis tänavale lipsata ja lähimast automaadist Gorjunovile helistada, kuid ei riskinud. Aga äkki Ossetrov teeskleb? Ei, ei tohi. Kuidas Kirill Petrovitš oligi öelnud? Vastupidavust ja veel kord vastupidavust.

Boriss Maljavkin ei näinud Gorjunovi teisel hommikul, päev hiljem ega ka mitmel järgmisel päeval. Kogu järgmise päeva hoidis Ossetrov Borissi ,enda ligiduses. Magama mindi aegsasti, varahommikul aga jättis Ossetrov Vilkaga hüvasti. Oodanud paar tundi, kihutas Boriss telefoni juurde. Gorjunovi ei olnud. Ta oli kadunud. Boriss ühendati Kirill Petrovitšiga ja poole tunpi pärast nad kohtusid. Maljavkin kandis üksikasjalikult majorile ette Ossetrovi lobisemisest, millele Kirill Petrovitš pööras kõige tõsisemat tähelepanu. Skvoretski arutles nii: kui Buranov-Ossetrov ei

fantaseerinud, siis on asi tõsine. Sakslased valmistuvad siia saatma tähtsat agenti. Esialgu pole temast peaaegu

231

mingeid andmeid peale rahvuse. On teada mõrsja nimi - Jazõkova. Just tema, Jazõkova, saabki agendi isikule valgust heita. Järelikult tuleb temaga tõsiselt tegeletna hakata ja olenevalt kontrolli tulemustest otsustada temaga kokkusaamise küsimus. Tõsi, Kirill Petroviišile oli see nimi tuttav. Ja kes poleks noil aastail teadnud näitlejatar Tatjana Jazõkova nime! Just sõjaeelõhtul oli ta edukalt mänginud ühte peaosa lõbusas muusikalises komöödias, millel oli tohutu menu Nõukogudemaa ekraanidel. Mitte. tugev, kuid meeldiv hääl, köitev välimus ja sarm aitasid näitlejatariil võita laialdase populaarsuse tema esitatavad lüürilised laulud said paljude lemmiklauludeks.

Sõja algpäevil oli Tatjana Jazõkovia astunud ühte rinde-kontserdibrigaadi ja esines nüüd juba kolmandat aastat raugematu menuga Nõukogude armee võitlejaile, sageli eesliinil. Kõige j ärgi otsustades oli ta vahva neiu.

Kummatigi oli seda kõike palju ja vähe. Palju selleks, et luua inimesest esialgset üldmuljet. Vähe, et kindlaks määrata konkreetne tegevusplaan üpris keerulises situatsioonis, mis, kui uskuda saksa luuraja Buranovi-Ossetrovi sõnu, näitlejatari ümber oli kujunenud. Tegutseda tuli kiiresti ja otsustavalt. Kui *Abwehr'i* tähtsa agendi saabumine jääb tšekistide vaateväljast kõrvale, kujutab see endast suurt hädaohtu. Pealegi ähvardas otsene oht ka näitlejatari ennast. Jazõkova ju. ei teadnud, mis oli tema kunagisest peigmehest saanud, muidugi kui Ossetrov. oli. tõtt rääkinud. Seepärast Skvoretski nii väga ruttaski.

Juba päev hiljem olid Kirill Petrovitšil olemas näitlejatarist enam-vähem täielikud andmed. Tatjana Vladimirovna Jazõkova oli sündinud Moskvas. Tema isa oli pianist, ema lauluõpetaja. Muusikahariduse sai Tatjana Jazõkova juba lapsena oma kodus. Sellele järgnesid muusikakool ja konservatoorium, mille Jazõkova oleks lõpetanud 1942. aastal, kui sõda poleks vahele tulnud.

Tatjana oli lõbus, seltsiv tütarlaps, võib-olla natuke kergemeelnegi. Tema tõeline talent tuli ilmsiks filmis, kuigi osa ta sai juhuse tahtel. Tatjanal oli rohkesti austajaid, kuid ka neisse suhtus ta vajaliku tõsiduseta, kedagi eriti eelistamata. Kas oli olemas inimene, keda

232.

võinuks nimetada tema peigmeheks; seda ei õnnestunud selgitada.

Aga kui Jazõkova oli olnud mõneti kergemeelne elus, õppimises, isegi filmimisel, siis hoopis teistsugune oli olukord praegu, sõja päevil, ja rinde-kontserdibrigaadis käitus ta sootuks teisiti. Esinemistesse rindel suhtus näitlejatar äärmise vastutustundega. Ta ei keeldunud kunagi esinemast. Laulis lageda taeva all, samas kokkuklopsitud laval, veoauto platvormil, tanki soomuskattel seistes. Laulis, kui läheduses lõhkesid mürsud. Laulis; säästmata oma häält, heldelt andes tänulikele kuulajatele nooruse ning talendi kulutamata jõu, kogu oma hinge. Rindel Tatjana Jazõkovat tunti, armastati ja hoiti. Ja nüüd võis iga hetk selle kena ning hea inimese kõrvale ilmuda salakaval, reeturlik vaenlane, kes varjas end sõbra maskiga ja oli seetõttu veelgi ohtlikum.

«Kõik on selge,» otsustas major Skvoretsiki. «Tuleb tegutseda, ja viivitamata.»

26. peatükk

Viktor Gorjunov naasis Moskvasse viiendal päeval pärast Buranovi-Ossetrovi lahkumist, naasis äärmiselt väsinuna ja ärritatma. Ta oli näost otsa lõppenud, aukuvajunud silmade all tumedad rõngad.

«Sain ma selle Senka: Buraniga alles vatti,» ütles ta vihaseIt Kirill Petrovitšile, «nii et aitas! Kui

mind poleks juures olnud. . .»
«Noh?» küsis major lühidalt.
«Harkovi all,» kostis Viktor. «Eesliini piirkonnas. Sinnamaani läks kõik libedasti. Aga Voltšanskist pisut lääne pool, Severnõi Donetsi ületamisel kukkus ta sisse, ja täitsa hullusti kohe. Tuli vahele segada.»
«Läks õnneks? Tegid puhtalt?»
«Paistab küll,» ohkas Viktor. «Mind ta ei näinudki. Aitäh «Smerši» poistele. Aitasid välja. Nemad saatsid meid ka eesliinini. Tublid poisid! Tunnevad oma tööd ja tegutsevad osavasti.»
«Sai ta üle?»
«Senka või? Kuidas siis! Muidugi sai. Küllap ta suu

rest rõõmust napsitab praegu koos oma fritsudega. N-närukael! . . .»
Senka Buran aga ei napsitanud hoopiski. Tal polnud selleks mahti. Juba järgmisel päeval pärast rindejoone ületamist toimetati Terav major Schlosseri käsutusse. Vaevalt. näinud oma agenti, kes oli elu ja tervisega tagasi jõudnud, tõttas major ooberst Külma juurde. Külm kuulas ära Schlosseri lühikese ettekande ja otsekohe, minutitki viivitamata, võttis ühenduse Berliiniga, kindral Grünneri endaga.
«Härra kindral? Kannab ette Külm. Terav tuli tagasi. . .»
«Tuli tagasi?» nohises kindral keskendunult telefoni torru, «Hüva. Teeme siis niimoodi. . .»
Tund hiljem startis ühelt Kiievist lääne pool asuvalt väliaerodroomilt Saksa sõjaõhujõudude lennuk ja võttis kursi Berliinile. Peale meeskonna oli selle pardal
kolm reisijat: *Abwehr'i* ooberst Külm, luurekooli ülem major Schlosser ja *Abwehr'i* agent *Terav alias* Ossetrov *alias* Buranov.
Kindral Grünner võttis nad vastu järgmisel päeval, ja küllaltki heatahtlikult.
«Noh,» lausus ta, kui Külm ja Schlosser olid tugitoolidesse laskunud, Terav aga talle näidatud tooli serval areldi istet võtnud, «kuulame siis. Las ta räägib.» Kindral näitas hoolimatult näpuga agendi peale. «Teie tõlgite, Külm.»
Kindral Grünner valdas ka ise täiesti korralikult vene keelt, kuid ta ei lasknud seda alati ja, kõigil aru saada. Nii talitas ta praegugi.
«Rääkige,» pöördus Külm Terava poole. «Rääkige üksikasjalikult.» .
«Kuulan!» kargas Senka Buran püsti, tõmbus sirgu ja manas näole lipitseva naeratuse.
«Las istub,» lõi kindral käega. «Niisiis?»
Ossetrov neelatas kramplikult suhuvalgunud sülge ja hakkas rääkima. Teda kuulates keerutas kindral hajarneelselt sõrmede vahel nõelteravat sinist pliiatsit ja katkestas aeg-ajalt agenti norivate küsimustega, püüdes teda tabada vasturääkivustelt.
Kuid Terav kandis ette soravalt, takerdumata. Saanud jagu teda esialgu vallanud argusest, sattus Buranov hoogu ja kukkus oma käikudest lausa hooplema. Ta

rääkis, kuidas oli rinde ületanud, enda Kõvera pool Soljankal sisse seadnud ja seejärel Vilka juurde kolinud. üksikasjalikult rääkis ta Vilka. redupaigast Presnjal, sellest, et Maljavkin oli endale habeme ja bakenbardid kasvatanud. Vilka kohta küsitles kindral põhjalikult, erapoolikult: kuidas, kus, mis?
Terav vastas ladusasti. Kas Vilgas on end hästi sisse seadnud? Jah, seda küll. Peavari on imehea. Keegi ei kahtlusta. Raadiosaatja on korras. Ise kontrollisin. Nagu kästud, uuris tema, Terav, kaks nädalat Vilka ümbruskanda, töötingimusi. Need on täiesti sobivad. Töötada võib. Jälitamist pole, see on kindel.
Vilgas ise on arukas poiss. Tõsi küll, on pisut nagu norutama hakanud. Isu paigalistumisest

otsas.Kipub tagasi. Kurdab, et ülesandeid pole. Seda teemat muide Ossetrov eriti ei puudutanud, see ei kuulunud tema ülesannete hulka.

«Nii, nii, nii,» noogutas kindral heatahtlikut pead, pliiatsiga lauale koputades. Tema pilk aga muudkui puuris agenti. Kõige järgi otsustades rääkis too õigust. «ülesanne? Vilgas saab ka ülesande. Kõik tuleb omal ajal. Seda ei pruugi teil tõlkida, Külm. Küsige: kuidas on Kõveraga? Kas ta nimetas teda Vilkale?»

Külm tõlkis kindrali küsimuse.

«Just nii,» elavnes Terav. «Nimetasin küll. Päev enne ärasõitu. Tegin kõik, nagu kästud. Kõver on vana kala. Ma kasutasin teda muide Vilka versiooni kontrollimiseks. Igaks juhuks. . .»

«Külm,» muutus kindral valvsaks, «mis ta veel räägib? Mis kontroll? Kas talle siis ei tehtud ülesandeks kontrollida olukorda, aga mitte Vilgast ennast? Kas talle anti niisugune ülesanne? Kes andis? Milles on asi?»

«Me ei mõista, härra kindral,» laiutas Külm käsi. «Mina ise instrueerisin agenti enne allaheitmist. Isiklikult koos major Schlosseriga. ülesanne oli: täpselt kindlaks määratud: üle anda raadiosaatja akud, kontrollida saatja asukohta ja uurida Vilka elamist. Motiveerisime selliselt: kavatseme anda Vilkale uue ülesande, tuleb vaadata, kas selle täitmiseks on tingimused olemas. Ja kõik. Polnud vihjetki Vilka umbusaldamisele ega juttu agendi enda kontrollimisest, kui mitte

arvestada Pillimehe hukkumise asjaolude tä'psustamist.» .

Terav, kes ei osanud sõnagi saksa keelt, tabas kindrali toonis ärritusnoote. Ta hakkas ehmunult silmi pilgutama, vahtis kord kindrali, kord oobersti otsa ja püüdis mõista, millega ta oli ära teeninud oma isandate meelepaha.

«Tähendab,» küsis kindraL «talle polnud tehtud ülesandeks Vilgast kontrollida? Mis kontrolli ta siis seal ette võttis? Tõlkige, Külm.»

Ooberst Külm silmitses ainiti agenti. .

«Korrake,» käskis ta, «missugust verslooni te kontrollisite ja kuidas. Üksikasjalikult.»

Oobersti hääletoonist ähvardust tabamata muutus Terav pisut julgemaks. Ta tahtis kelkida ülesnäidatud initsiatiiviga ega oodanud midagi muud peale kiituse.

Nagu kästud, oli ta Vilgast põhjalikult küsitlenud selle kohta, mis juhtus toidulaos, kuidas neid Pillimehega kinni võeti, millistel asjaoludel Pillimees surma sai.. Vilgas aga põgenema pääses, kus ja kuidas ta end sisse seadis, kus end pärast põgenemist varjas.

Ossetrovi sõnade järgi oli Vilgas sellest juhtumist rääkinud põhjalikult, vastanud kõigile küsimustele. Ja siis oli Teraval tulnud idee: aga kui kontrollida Vilka versiooni kohe toidulaos? Selle eesmärgiga otsustaski ta saata Leningradi vaksalisse Kõvera, et too küsitleks seal toidulao töötajaid. Tõsi küll, esialgu hakkas Kõver vastu, ei tahtnud minna, siis aga kuuletus ja läks.. .

«Loll!» kiunatas äkki sulaselges vene keeles kindral Grünner, pritsides sülge. «Saata Kõver toidulattu! Küll alles mõtles välja! Kes lubas? Kes, ma küsin? Eesel! Ma käsin sind maha lasta, lurjus!»

Teraval vajus hirmust lõug ripakile, käed hakkasid tugevasti värisema. Ta katsus -midagi öelda. Selgitada, kuid ei saanud sõnagi suust. Major Schlosser tõmbas

pea õlgadevahele, vältimaks raevunud kindrali pilku. Üksnes ooberst Külm ei kaotanud enesevalitsemist. Ta tundis kindral Grünnerit juba aastaid, nad olid pikka aega koos töötanud.

«Kallis kindral,.» naeratas Külm põgusalt. «ärgem kiirustagem. Maha lasta jõuame teda alatL» Ta noogutas hoolimatult Terava suunas. «Kummatigi peab ära

kuulama üksikasjad ja selgusele jõudma, ehk polegi kõik nii kohutav.»

«Teda veel kuulata. . .» urises kindral, «seda närukaela. Olgu, las räägib.»

Värisedes, kogeldes ja puterdades hakkas agent end õigustama: ta tahtis ju võimalikult paremini teha, püüdis ihust ja hingest,riskis eluga. .. Terava silmad vilasid ehmunult ühelt sakslaselt teisale.

«Aitab,» katkestas Grünner jämedalt. Enam ta ei varjanud, et valdab vene keelt. «Aitab suupruukimisest! «Tahtis paremini teha»! Tõbras! Lao välja, mis ülesandega sa saatsid Kõvera toidulattu, mis ta seal rääkis, kuidas käitus?»

«Kõver on kingsepp,» alustas Terav. «Ma otsustasingi seda kasutada. Ma tegm talle ülesandeks. . .»

«Aga ta keeldus ju minemast,» katkestas kindral, «keeldus, te viimane eesel?!»

«Just nii, keeldus, kuid mina käskisin. . .»

««Käskisin»! Hea küll, mis sai edasi?»

Terav jutustas üksikasjalikult, kuidas kingsepp oli kadunud «kliente» otsinud ja teada saanud, et need olid atestaatide võltsimisega sisse kukkunud. Kõik läks hästi, väga hästi, kontroll õnnestus. Terav ei suutnud kuidagi mõista, millega ta oli härra kindralit nii hirmsasti vihastanud.

«Näete nüüd, härra kindral,» ütles Külm lepitavaIt, uuesti saksa keelele üle minnes. «Kui see lurjus ei valeta - aga vaevalt oskaks ta nii soravalt valetada, ja mis mõttega? - polegi kõik nii kohutav. Ma arvan, et operatsiooni võib jätkata ilma erilise kartuseta.»

««Jätkata» . . .» ei suutnud kmdral kuidagi rahuneda. ««Jätkata» . . . Noh, aga kui venelased Kõvera kinni nabivad, kust me teame, kas andis Vilgas ta välja või on see toidulao idiootliku kontrollimise tagajärg? Ei, ärge kohe rääkige, see kretiin pani kogu asja mokka. Ta tuleb maha lasta.»

«Härra kindral, milleks rutata?» sekkus uuesti Külm. «Kõverat pole ju veel vististi arreteeritud? Võib-olla teda üldse ei arreteeritagi? Ja veel: vannun jumala nimel, ent selle järgi, kuidas Terav kirjeldas Kõvera käitumist toidulaos, olnuksin mina venelaste asemel, ei näeks ma mingit põhjust teda arreteerida. See aga. ..» ta noogutas peaga noruspäi istuva Terava

poole, «see ei kao kuhugi. Maha lasta või krematooriumi saata jõuame teda alati.»

«Hea küll,» nõustus kindrallõpuks. «Ootame pisut. Aga. .. vaadake ette, Külm. Ma nõuan teilt aru.»

Vaikides, lugupidaval ilmel langetas Külm pea.

Grünner vajutas kellanupule.

«Koristage ära,» ütles ta uksele ilmunud adjutandile, tehes põlgliku liigutuse - Terava suunas... «Major Schlosser võtab ta pärast kaasa...»

Adjutant puudutas Teravat kahe sõrmega õlast ja osutas uksele. Teadmata, mis teda ootab, tõusis Terav pikkamisi püsti ja tõmbas selja kummarduseks orjalikult küüru, jättes kindrali ning ooberstiga hüvasti. Kiretul ilmel vaatasid need temast mööda, justkui oleks ta tühi koht. Nii see oligi: süüteo sooritanud agent oli arvelt maha kantud.

Jalgu järele vedades komberdas kühmuvajunud Terav elegantse adjutandi kannul. Ta ei suutnud midagi mõista. Milles ta süüdi oli? Mida oli halba teinud? Ta oli ju püüdnud, ihust ja hingest püüdnud. . . Üks oli selge: tema spioonikarjääris oli toimunud järsk pööre. Ja mitte paremuse poole. . .

Vaevalt oli uks Terava järel sulgunud, kui ooberst küsis lugupidavalt:

«Härra kindral, otsustades selle järgi, kuidas te kogu seda lugu südamesse võtsite, kas te arvate, et Kõver, ilmudes toidulattu. . .»

«Jah, Külm, jah. Tuhat korda jah, kurat võtku!»

Kõik vakatasid. Lõpuks kindral ohkas, tegi. Käega ebamäärase liigutuse ja ütles:

«Hüva, ootame ära. Tuleb oodata, teist valikut meil pole. Loodame, et see kretiin meie kaarte segi ei löönud. Muide, kuidas Kinžalliga on? Kuidas ettevalmistused edenevad? Schlosser, kandke ette. Või teie, Külm?»

«Ei,» põikles ooberst vastusest kõrvale. «Las major kannab ette. Tema tegeleb isiklikult agendi ettevalmistamisega. »

Major Schlosser ajas end sirgu, köhatas hääle puhtaks:

«Kas lubate, härra kindral?»
«Jajah, me kuulame teid.»
Nagu majori ettekandest selgus, olid ettevalmistused

238
läinud edukalt ja põhiliselt lõpetatud. Kinžall oli valmis ülesannet täitma. Operatsiooniga võis pihta hakata ükskõik mis päeval, kas või homme.

«Tore,» lausus kindral kuivalt (kui näoilme järgi otsustada, siis ei paistnud ta tuju suurt paranenud olevat). «Tore. Hoidke agenti valmisolekus number üks. Ja spetsiaalselt instrueerida «initsiatiivi» suhtes.»

Kindral hääldas seda sõna põlastavaIt, huuli torutades. «Saksa luure agent peab olema ülesande täitmisel kohusetruu, distsiplineeritud, punktipealt täpne. Initsiatiiv aga... Loodetavasti on teil selge, härrased... Nüüd siis nii: lõplikult otsustame agendi allaheitmise sõltuvalt sellest, kas Kõver võetakse kinni või ei...»

«Härra kindral,» segas Külm vahele, «aga Terav tuli ju tagasi. See on peaasi ja tähendab väga palju. Mina loeksin Vilka kontrollimise lõpetatuks. Kui venelased oleksid Vilka kinni võtnud ja hiljem vabaks lasknud seda tuleb ette: ümbervärbamine -, poleks Terav välja rabelnud. Kõver teenis täiendava kontrolli eesmärki. Ja siis veel side. Zero on praegu nagu ilma käteta. Meil pole õigust kauem venitada. Ei, kuidas soovite. . .»

«Ma mõistan, ooberst,» muigutas kindral huuli. «Mõistan kõike. Ja ikkagi. . . ütlesite, et täiendav kontroll? Niisiis, kuni selle «täiendava kontrolli» tulemused pole kohale jõudnud, agenti me välja ei saada.

Kurat temaga, selle venelasega, kuid riskida saksa ohvitseriga, luureteenistuse majoriga... Seda, härrased, lubada ei saa.»
«Kuidas,» võpatas Schlosser;..... «kas Zerole on antud majori aukraad? Oo, see on suurepärane!»

«Majori aukraad ja esimese järgu raudrist,» lausus kindral tundeküllaselt. «Admiral ei jäta *Abwehr'i* parimaid inimesi oma hoolitsusest ilma... Kuidas muide temaga praegu sidet peetakse? Ikka endist viisi?»

«Endist viisi,» ohkas Külm. «Meil on lihtsalt hing kinni, kuni tal raadiosaatjat pole. Ma ju räägin...

Meie teatame temale endisel teel, pärast kutsungeid ja marssi «Faustist». Tema peab sidet hotelli «Natsionaal» uksehoidja kaudu. On selline hotell Moskvas, südalinnas. . .»

«Kas uksehoidja on meie inimene?» katkestas kindral: «Olen nagu unustanud.»

239

.«Ei, ei ole. Ta on. .. (ooberst nimetas ühte neutraalseks peetavat riiki) teenistuses, kuid töötab nii nende kui kil meie heaks. Niisiis, uksehoidja annab saadetise ühele irnimesele saatkonnast, edasi aga diplomaatilise postiga...Ühesõnaga, venib kui tigu.»

«Jaa,» vangutas kindral masendatult pead. «Halvasti. Väga halvasti. Raadiosaatja on hädavajalik; Kummatigi ei hakka me riskima, ootame teate ära.»

Teade saabus alles kahe nädala pärast. See kõlas järgmiselt: «Kontrollisin. Kõver on alles. Jälitamist ei avastanud. On põhjust arvata, et Treff tuli tagasi, otsin teda. Forsseerin operatsiooni. Vajan raadiosaatjat, sidet. Palun küsimus kiiremini lahendada.»
Sifreeringu all seisis: Zero.

27. peatükk

Juba kolmandat nädalat istus Viktor Gorjunov Tuulas. Istus ja ootas «paremat ilma». Tahad või ei,

kuid ootama peab, kuigi Viktor oli logelemisest tüdinud. Ta hulkus hommikust õhtuni linnas, veetis õhtuid kohalikus ohvitseride majas või teatris, kus andis kontserte külalisetendustel viibiv Tatjana Jazõkova.

Just Jazõkova pärast oligi Gorjunov Tuulasse komandeeritud. Öigemini mitte Jazõkova pärast, vaid. .. Muide, ka Jazõkova ise ei sattunud Tuulasse kaugeltki juhuslikult. Nii tema kui ka Gorjunov' olid hõivatud ühise asjaga, kuid Tatjana töötas, Viktor aga logeles. Ootas. Ootamine oligi praegu tema töö. Ja kui palju tuleb veel ootamisele aega raisata, äkki on kogu see ettevõte asjatu? Kes võiks seda öelda?

Kuidas oli kõik juhtunud? Mis oli eelnenud sellele sõidtIle? Tol õhtul, kui Gorjunov oli naasnud rindeIt, kus ta oli aidanud Ossetrov-Buranovil sakslaste.juurde pääseda, läksid nad kohe koos Skvoretskiga hotelli «Moskva». Siin elas tagasihoidlikus numbritoas populaame näitlejatar Tatjana Jazõkova. Raskeil sõja-aastail, mil paljud majad Moskvas olid konserveeritud, kütmata, teised aga pommitamise läbi kannatada saanud, leidsid paljud näitlejad, kirjanikud, ajakirjanikud, kunstnikud ja filmioperaatorid peatuspaiga pealinna

külalislahketes võõrastemajades, eelkõige aga «Moskvas». Siin elas ka Tatjana Jazõkova. .

Skvoretski ja Gorjunov, mõlemad sõjaväevormis, ootasid minutit viis lifti järjekorras ja sõitsid siis üles, üheksandale korrusele. Leiti vajalik number. Kirill Petrovitš koputas ettevaatlikult. Kostsid kiired kerged sammud ja uks avanes. Lävel seisis justkui kinolinalt allaastunud, miljonitele inimestele tuntud noor nägus naine.

«Kas minu juurde? Palun.»

Kirill Petrovitš ja Viktor astusid sisse.

«Võtke istet.» Perenaine osutas väikese ümmarguse laua ääres seisvatele toolidele. «Üks silmapilk. Kohe olen teie teenistuses.»

Jazõkova lõpetas kähku kohvri pakkimise ja pöördus Skvoretski poole, kelles polnud raske aimata vanemat.

«Niisiis, mu sõbrad, ma olen valmis kuulama, kuid pean teid juba ette kurvastama: tuleksin heameelega, kuid ei saa. Mitte kuidagi ei saa. Mul on kuuks ajaks ette planeeritud. Ülehomme sõidan ära. Rindele.»

«Vabandage,» naeratas major, «teie vististi arvate, et tulime teid esinema kutsuma?»

«Kas siis mitte?» hämmeldus Jazõkova. «Aga... millega ma olen ära teeninud teie külaskäigu?»

«Eelkõige lubage esitleda: major Kirill Petrovitš Skvoretski. Ja vanemleitnant Viktor Ivanovitš Gorjunov. Me oleme Riikliku Julgeoleku Rahvakomissariaadist. . .»

«Riikliku Julgeoleku Rahvakomissariaadist?» Jazõkova ilme väljendas täielikku nõutust. «Minu juurde? Ma ei mõista mit-te midagi!»

«Pisut kannatust, kallis Tatjana Vladimirovna. Kohe seletame teile kõik. Kas teil on pool tundi aega?»

«Pool tundi?» Jazõkova vaatas mõtlikult kella.

«Teate, ma ootan kedagi. . . Sõpru.. . Kuigi. . . Jah. . .

Kui just kangesti tarvis on...»

«On küll,» kostis Skvoretski, «kangesti kohe, Tatjana Vladimirovna. »

«Noh, olgu pealegi,» ohkas näitlejatar ja seadis end tugitoolis mugavamini istuma. «Ma kuulan teid.»

«Palun juba ette vabandust, kuid jutt tuleb mõningatest intiimsetest asjadest. Loodetavasti ei tarvitse

selgitada, et siin pole tegemist lihtsa uudishimuga. Küsimus on erakordselt tõsine.»

Jazõkova muigas:
«Huvitav. Poleks osanud aimatagi, et minu intiimelu võib huvitada ametiasutust ja pealegi veel niisugust kui teie oma. . .»

«Vabandage,» krimpsutas major tusaselt nägu, «te tõlgendate mu sõnu moonutatult. Ma el öelnud – teie intiimelu. Kellel on õigus end sellesse segada Ja selle vastu huvi tunda? Juttu tuleb hoopis teisest asjast. Ma täpsustan: meil on äärmiselt tähtis teada, kas teil oli sõj.aväelendurist peigmees? Rahvuselt armeenlane?»

«Arakel?!» karjatas näitlejatar erutatult. «Jumala pärast, miks te seda minult küsite? Mida te temast teate?»

«Tähendab oli?» kordas major nagu kinnitust otsides oma küsimust. Kuuldu ilmselt rahuldas teda. .

«Peigmees? See pole küll päris nii, aga mis tähtsust selon? Kus ta viibib? Mis temaga on? Miks te küsite tema kohta minult, just nimelt minult? Ei, te peate mulle kõik ära seletama! . . .»

«Tatjana Vladimirovna, kullake,» lausus Skvoretski rahustavalt, «sel moel me kaugele ei jõua. Tegelikult te jätsite mu küsimusele vastamata ja külvasite mind ise küsimusterahega üle. Seletan teile meelsasti kõik, niipalju kui minu võimuses on, kuid pidagem korrast kinni. Mul on selline ettepanek: esialgu räägite teie, mida te sellest inimesest teate, alustades ees-, isa- ja perekonnanimest ning vanusest; seejärel aga, kui jutt on sellest inimesest, kes meid huvitab, püüame meie võimaluse piires vastata teie küsimustele. Nõus?»

«Olen ma nõus või mitte, kas see siis midagi tähendab?» naeratas Jazõkova kuidagi abituIt, otsmikule langenud juuksetukka tagasi heites. «Olge lahked, ma räägin teile kõik.»

Näi'tlejatar vajus mõttesse. Vaikuses möödus minut, teine. Lõpuks, otsekui kogunud mõtteid, hakkas ta rääkima. Nagu ta arvab, on jutt Menatjanist. Arakel Gevorkovitš Menatjanist. Lendurist. Niisiis: Jazõkova tunneb Arakel Menatjani juba aastaid. Kui mälu ei peta, siis tutvusid nad 1936. aastal, mil Tatjana õppis muusikakoolis. Tutvusid Petrovka liuväljal. Esialgu kohtusid harva ja juhuslikult, ikka sealsamas «Dünamo» .

liuväljal. Pärastpoole tihedamini ja mitte enam juhuslrkult. Arakel, kes oli Tatjanast kolm aastat vanem, meeldis talle. Mis seal salata: tema, plikake, oli meelitatud, et temaga kurameerib selline suur nägus noormees. Sõjaväelane. (Menatjan õppis sõjakoolis lenduriks.) Ja ta kurameeris tõepoolest. Mida edasi, seda visamalt. Lõppes sellega, et oma visadusega hirmutas ta tüdruku ära. Tanja oli ju siis kõigest seitsmeteistkümnene. Ja muidugi ka vanemad... Ema oli alati Tanjale sõbraks olnud. Nüüd avas ta paljuski tütre silmad. Täiesti kindel, et Arakeli käitumine ja ta ise ei meeldinud Tatjana vanematele. .

Lühidalt, aasta või natuke rohkem pärast nende tutvumist hakkas Jazõkova Menatjanist eemale hoidma. Menatjan otsis temaga kohtumisi, korraldas idiootlikke stseene, kuid midagi ei saavutanud. Tatjana jäi endale kindlaks: nad lakkasid kohtumast.
Möödus veel kolm aastat. Tanja mälust haihtus see kiindumus. Ta hakkas esinema filmides, sai iseseisvaks inimeseks, kui äkki ühe sõbratari pool lõbusas seltskonnas kohtas uuesti Arakelit. Raske öelda, kas ta oli sinna seltskonda sattunud juhuslikult või mitte. Pigem mitte. Oli kuidas oli, aga kõik algas uuesti nagu varem, ja samal ajal ka teisiti, hoopis tõsisemalt.

Kas ta hakkas Menatjani armastama? Raske küsimus. Ta meeldis Tanjale, seda küll, kuid armastada? .., Ja veel - ta kartis teda. Mees oli veelgi kangekaelsem, veel tormakam kui varem. Üks selle inimese iseloomulikke jooni oli enesekindlus. Enesekindlus, enese armastus, isegi rohkem - võib-olla egotsentrism. Kõike seda teadis Tanja tal olevat, märkas korduvalt, ja ikkagi meeldis ta Tanjale. Temas oli palju mingisugust jõudu, usku enesesse, mehelikku võlu. Elus sammus ta võidult võidule, oli juba tunnustatud lendur, kuid millegipärast seltsimehed temast lugu ei pidanud. Ka sõpru

tal polnud, küllap vististi ikka ja jälle selle enesearmastuse pärast. Menatjan põlgas kõiki, pidas ennast teistest paremaks, käitus kaasinimestega halvasti. Avameelsuse hetkedel tavatses ta rääkida «tugevast inimesest», kes sülitab ühiskonnale ja kõigele ümbritsevale.
Mispärast Menatjan niisugune oli, seda Jazõkova ei tea. Ta pole kunagi näinud Menatjani vanemaid. Nad

elasid Armeenias, Moskvas kunagi ei käinud. Nagu ta aru sai, oli Arakeli isa töötanud omal ajal väga *kõr*getel ametikohtadel, kuid millegagi patustanud ja viimastel eastatel poja sõnade järgi «lohistas köit» kooperatiivi süsteemis. Sellest ei suutnud Arakel rääkida solvumuseta, tigeda kibeduseta, kuigi tal polnud midagi sellel teemal rääkimise vastu. Sugugi mitte! Paistis, et just siit kõik algaski: nii Menatjan-juniori suhtumine inimestesse kui ka iseloom.

Kas ta armastas Tanjat? Vististi küll. Kuid see armastus oli kuidagi iseäralik, jällegi egoistlik: Ta arvestas Tanjat vähe, kuid samal ajal rahuldas tema kui näitlejatari populaarsus mehe auahnust. Üldse oli kõik nende vahel kohutavalt raske ja ebamäärane. Nii kestis see sõja alguseni.

Esimesed sõjapäevad sööbisid Tatjanale igaveseks mällu. Ta hakkas paljutki uut moodi mõistma, mõtles ümber, sai aru oma kohast elus... Ent Arakel? Millegipärast jäi Araikel mõneks ajaks Moskvasse toppama ega määratud kohe tegevväkke. Kuidas ja mispärast, seda Tatjana ei teadnud. Kuid Menatjani ta enam ära ei tundnud. Kuhu oli kadunud tema alatine enesekindlus, suurelisus?.. Ta oli kohkunud, segaduses, alatasa valdas teda täielik masendus. Inimeste hulgas käitus Arakel uljalt, muudkui kelkis: teeme Hitlerile *säru!* Aga omavahel? . . . Oh, ei taha meeldegi tuletada!

Arakel ei varjanud oma kabuhirmu sakslaste ees, nende sõjatehnika, organiseerituse, sõjalise võimsuse ees.

«Kuidas nad küll tulevad, muudkui tulevad! . . .» rääkis ta. «Kes suudaks neid peatada? Meie? Ei, kus sa sellega! . ..» ja haaras hüsteerikas peast kinni. Sellistel hetkedel oli ta .Tanjale vastik Aga pärast väeossa määramist muutus ta ootamatult teiseks, ja nagu paistis, hakkas käituma väärikalt.
«Kas sa ootad mind?» oli ta ärasõidu eel küsinud.
«Jääd ootama? Pea meeles, TanJa-džan, sa pead mind ootama!» Tanja vististi lubas. Ja ongi kogu lugu. . .
«Ei, Tatjana Vladimirovna, ei ole,» lausus Skvoretski. «Teie lugu pole lõppenud, Millal Menatjan rindele läks?»

«Kas ma siis ei öelnud? Palun vabandust. See oli 1941. aasta lõpus, novembri viimastel päevadel. Sellest ajast, 1941. aastast, pole ma Arakelist midagi kuulnud

ega saanud temalt ühtegi rida. Juba esimestes lahingutes ta kas hukkus või jäi teadmata kadunuks, midagi taolist. Ma ei tea tema saatusest midagi. Pealegi kohtasin ma ühte inimest. 1942. aasta alguses... Noh,. ühesõnaga, võib-olla lähen ma varsti mehele. Kas ma pean ka seda inimest nimetama?»

«Talitage oma äranägemise järgi. Meid huvitab vaid Menatjan. Niisiis, kui te kavatsete mehele minna, kuidas siis Arakeliga jääb? Te ju murrate talle antud sõna? »

«Aga ma ju rääkisin teile;» näitlejatari nägu moonutas valuline grimass, «et meie suhted olid hirmus ebamäärased. Ma pole kunagi andnud Arakelile sõna ega lubanud tema naiseks saada. Selle inimese naiseks? Hirmus mõelda ja pealegi. . . ta sai ju surma. Milleks. see jutuajamine? Mingi mõttetus.»
«Ei, ei ole mõttetus,» lausus Skvoretski pikkamisi.
«Meil on väga kaalukaid põhjusi oletada, et endine sõjaväelendur Menatjan pole surma saanud. Ei 1941. aastal ega ka hiljem. Menatjan on elus!»

«Elus?!» Tatjana kahvatas. Võinuks arvata, et see uudis rõõmustas teda vähe. Kuid nii tundus

ainult esimesel hetkel. Sedamaid sattus ta ärevusse: «Elus? Aga kus ta siis on? Mis temaga juhtus? Mispärast ta nii kaua elumärki ei andnud? Ei, see.on võimatu. Ma. . . ma ei usu.»

«Ja siiski arvan, Tatjana Vladimirovna, et see on nii. Tuleb uskuda. Kuid täna ei ütle ma teile midagi rohkem. Ootame paar päevakest. Siis aga jätkame oma jutuajamist.»

«Paar päeva? Kuid ma ei saa oodata. Homme algavad mul esinemised, ma pean ära sõitma.»

«Kas kuidagi ei anna edasi lükata? Praegu pole teie ärasõit sugugi soovitav. Kui vormistamisel läheb vaja meie abi, siis oleme teie teenistuses.»

«Ei, misjaoks,» lausus näitlejatar ruttu. «Asi pole selles, kuidas minu siiajäämist vormistada. Lihtsalt ma pean sõitma. Mind oodatakse rindel. Ma lubasin sõita. Te peate seda mõistma! . . .»

«Tatjana Vladimirovna,» sõnas Skvoretski kindlalt, «ma saan kõigest aru ja siiski pean oma nõudmise juurde jääma. Mul pole õigust teisiti talitada. Kuni me pole kõike lõplikult selgeks teinud, on teil lihtsalt

võimatu ära sõita. Täiesti võimatu!.. Ja ka ohtlik. Saage aru, see on rohkem kui palve.»

«Hea küll,» nõustus Jazõkova pärast hetkelist kõhklemist: «Kui te nõuate, siis ma jään. . .»

«Andke andeks,» pöördus Kirill Petrovitš Jazõkova poole, kui nad Gorjunoviga juba lahkumas olid, «veel üks küsimus. Tänaseks viimane. Kas Menatjanil oli teie foto? Pühendusega?»

«Oli. Kinkisin talle oma pildi enne tema rindelesõitu.

Aga mis siis? Mis tähtsust selon?»

«On küll, Tatjana Vladimirovna. Aga missugune, sellest hiljem. Kannatust...»

Nüüd, mil näitlejatar Jazõkova «peigmehe» ees-, isa- ja perekannanimi ning vanus olid teada, ei valmistanud kontrollimine erilist raskust. Selle tulemused väärisid tähelepanu. Väeosa, kus Menatjan oli teeninud, keeldus talle iseloomustust andmast: ta oli teeninud seal liiga lühikest aega, ja pealegi oli see olnud ammu. Seevastu aga olid temaga juhtunud sündmuse üksikasjad veel meeles ja need väärisid tähelepanu. Mitmest lennukist koosnevas grupis sooritas Menatjan oma esimese väljalennu, mis jäi talle ühtlasi ka viimaseks. Meie lennukid läksid vaenlase pommitajatel teed ära lõikama, kui pilvede tagant sööstsid nende kallale «messerid». Meie omad võtsid lahingu vastu, selle kestel tõrjuti Menatjani lennuk mingil moel teistest eemale ja, jälitatuna kahest fašistide lennukist, suundus ta sakslaste vallutatud territaoriumi poole.

Menatjani raadiosaatja vaikis lahingu esimesest hetkest peale. Kutsungitele ta ei vastanud. Mispärast, pole teada. Rohkem polnud Menatjani kohta mingeid andmeid, ta jäi kadunuks. Mõned uljaspead, kes sellest lahingust osa olid võtnud (sel päeval tulistati alla kaks meie lennukit, lendurid hukkusid, aga ka sakslastele tehti säru), kinnitasid, et Menatjan on reetur. Ei võtnud lahingut vastu ja lendas sakslaste poale üle. Tõestada seda ei saadud, nagu jäi tõestamata ka vastupidine. Küsimus jäigi lahtiseks. Menatjani peeti teadmata kadunuks.

«Jah,» urises Kirill Petrovitš, ikka ja jälle teatist lugedes, ««teadmata kadunud»! Aga tema ei kadunud kuhugi. Üldsegi mitte. Ilmus lagedale. Major Schlosseri juures, fašistide luurekoolis, näe kus. Ei, Senka

Buran ei luisanud, niisugust asja ta ei saanud välja mõelda. Ja Jazõkova foto. . .»

«Fotü?» kahtles Viktor. «Kuid meie ju ei tea, missugust fotot ja keda Buranov nägi. Mäletate?»

«Mäletan küll,» kostis Skvoretski. «Aga foto on Jazõkova oma. Pühendusega. Ja selline foto oli.- Kokkusattumus? Ei usu.»

Seekürd Viktor vaikis.

«Jah,» arutles Skvaretski valjusti edasi; «nii see ongi.

Üks klapib teisega. Just säärastest tulevadki reeturid. Kuidas Tatjana Vladimirovna ütleski?

Enesearmastaja? Egotsentrik? Endast pidas palju, teisi aga põlgas. Ja siis veel solvumus isa pärast. Kuidas siis, «tehti ülekohut», võeti hea ametikoht ära. Ja veel: lõi kohutavalt kartma sakslasi, saksa tehnikat, organiseeritust. Noh, ja nii ta otsustaski sabitada oma elu «uue korraga». Sobitaski. .»

«Kas lubate, Kirill Petrovitš?» katkestas majorit uuesti Gorjunov, kes oli astunud laua äärde joa üma ülema järel hoolega teatist uurinud. «Lubate? Näete, mis välja tuleb! Mina arvan, et kui Ossetrovi loba Jazõkava «peigmehest» pole väljamõeldis, siis järelikult ka kõik muu - eelseisev allaheitmine, Tuula - on samuti tõsi. Nii et. . .»

«Nii et pane asjad kokku,» lausus Skvoretski kindlalt. «Sea end valmis. Sõidad Tuulasse, ja mitte üksi. Las ma saan vaid komissari nõusoleku. . .»

Kirill Petrovitš naasis kamissari juurest ülevas meeleolus:

«Noh, kõik on korras. «Hüva» on käes. Helista Tatjana Vladimirovnale. Nüüd on paras aeg meie visiiti korrata. »

Vaevalt jõudsid nad koputada, ku'i näitlejatar ukse avas. Ta oli märgatavalt erutatud. Nähtavasti oli ta vestlusest möödunud kahe päeva jooksul palju mõelnud ja läbi elanud. Kirill Petrovitš asus kohe asja juurde:

«Tatjana Vladimirovna, me kontrollisime üht-teist, kogusime mõningaid andmeid. Meie oletused said kinnitust. Ütlen avameelselt: erilist rõõmu need teile ei tee...» ,

«Ma tean,» ütles äkki Jazõkova, majorile teraselt silma vaadates. «Tean kõik. Õigemini, sain aru.»

Major jahmus:

«Mida te teate? Millest te aru saite?»

«Kõigest.» Jazõkova 'hääles kõlas meeleheide. «Ma pole plikake, taipan mõndagi. Sõja-aastad on ka mulle palju õpetanud. ühesõnaga, kui Ara.... kui Menatjan elab ja pole peaaegu kaks aastat mingit elumärki andnud, siis on see. . Noh, ja edasi: kui... kui tema vastu tunnevad huvi teie asutuse töötajad, tunnete huvi teie - jajah, ärge katkestage, palun - tähendab, et tema, Menatjan, on sakslaste juures. Vangis. Kui asi mitte hullemgi pole. . .»

«Mismoodi hullem?» küsis Skvoretski mornilt. «Mis? Te arvate, et ta on hukkunud?»

«Kas see pole siis selge? Jah, ma kardan - ei, olen peaaegu veendunud -, et Menatjan... Noh, ühesõnaga, temast on reetur saanud.»

«Miks te tulite sellisele järeldusele?» huvitus Gorjunov.

«Miks? Kuid mulle näib, et seda ma juba seletasin. Teie visiit ise, teie küsimused. . . Ja pealegi. . . pealegi on Arakel üldiselt nõrk inimene, väga nõrk. Ta ainult näis tugevana. Meie, naised, oskame seda taibata. Sakslasi ta kartis, kartis nagu tuld, meie võitu ei uskunud . Ja kui ta sinna, nende juurde sattus... Ei, kõik on selge.»

«Ja siiski ei kiirustaks ma järeldustega, Tatjana Vladimirovna,» lausus Skvoretski. «üheksa korda mõõda. . . Kui aga jutt on inimesest, ei aita ka üheksast korrast. Lühidalt on asi järgmine: enne kui lõplikke järeldusi teha, tuleb Menatjani põhjalikult kontrollida. Nii põhjalikult kui vähegi saab. Loodan, et saite minust aru?»

«Muidugi. Ainult üks asi pole mulle päris selge: milleks te kõike seda minule räägite?»

«Aga selleks, et me tahaksime selles asjas loota teie abile.»

«Minu abile? Aga millega mina aidata saan? Mismoodi? »

«Mismoodi, seda me arutame. Tähtis on teie tahtmine. Kui see on olemas. . . Sellepärast me teie juurde tulimegi. Mis te ütlete?»

«Mis mul öelda?» väitis näitlejatar kohmetult. «Mida?

Kui tarvis... Ainult... Ainult ma ei suuda kuidagi kujutleda, millega võin kasulik olla?»
«Aga sellega,» lausus Skvoretski rahulikult. «Kuulake. Meil on põhjust oletada, et lähemate nädalate, võib-olla isegi päevade sees võib Menatjan ilmuda Tuulasse. Kui teie sel ajal seal oleksite. . .»
«Peibutisena?» muigas Jazõkova kibedalt. Kirill Petrovitš kirtsutas nina:
«Mispärast te niiviisi? See pole teie moodi. Me võime, muidugi ka ilma teieta hakkama saada, aga kui on jäänud kas või tillukegi võimalus järsult muuta Menatjani saatust, siis sõltub see eelkõige teist. Kardan, et ainüüksi teist. Peale suruda me, muide, ei kavatse. . .»
«Andestage, nähtavasti ütlesin ma rumaluse. Saage minust aru. Mul polnud mõtteski teid solvata. Jah, kui tarvis, siis ma sõidan.»
«See on teine jutt,» sõnas..major kergendustundega. «Teie ei sõida üksi, vaid koos Viktor Ivanovitšiga. Nüüd aga arutame läbi tegevuskava. ..»
Niimoodi sattusidki Gorjunov ja Jazõkova Tuulasse. Näitlejatar esines ohvitseride majas, linnas ja lähedal asuvates väeosades, Viktor aga... Viktor logeles. Ta ootas.

28. peatükk

Raadioeriteenistuse töötajad püüdsid kinni järjekordse «Fausti» saate. Marsi. Sellele järgnes üksikasjalik ilmateade: teatati temperatuuri ja õhurõhku mitmesugustes paigus Euroopas. Kui dešifreerimine lõpetati, lugesid tšekistid:
«Terava õnnelik tagasijõudmine lubab Vilgast kasutada. Kohtumine Kõveraga oli ette kavatsemata, kuid teie teadet Kõvera kohta arvestame ja võtame kinnitusena. Side Vilkaga tehti ülesandeks kogenud agendile Kinžallile, kes varustatakse kõige vajalikuga, koodi ja vahenditega.»
Uurinud šifreeringu sisu, jäi Kirill Petrovitš mõttesse. Peamurdmist jätkus. Et radiogramm oli määratud Zerole, selles polnud kahtlust, kuid kes peitusid

pseudonüümide taga? Nojah, mõtles major ruumikas kabinetis nurgast nurka kõndides, see ülesanne pole keeruliste killast. Mis pseudonüümid siin esinevad? Neid on neli. Alustame sellest, mida me usaldusväärselt teame. Vilgas on Maljavkin, Kõver - Škurin. See on juba hea. Niisiis Terav. Tuleb arvata, et see on Ossetrov. «Jõudis õnnelikult tagasi.» Kõik on selge!.
Dešifreerimata .jäi Kinžall. Kes ta on? Menatjan? . . . Jah, vististi tema. Aga ei maksa kiirustada: jäägu Kinžall praegu küsimärgi alla, nii või teisiti jõuame ka tema juurde.
Nüüd võib kokkuvõtte tehti: nii Terava saatniisel kui ka sellel, et ta Maljavkinile Škurinit nimetas, oli peamine eesmärk kontrollida Vilgast. Siit johtub, et sakslased mängivad suurt mängu, milles Vilkal pole sugugi viimane osa.
«Kurat võtaks!» mõtles Kirill Petrovitš. «Meie ei teinud viga, kui aitasime Buranovil Schlosseri juurde õnnelikult tagasi pöörduda ega puudutanud Škurinit. See oli õige käik. Mängime edasi!»
Tulgem tagasi Kinžalli juurde. Niisiis lähtugem oletusest, et Kinžall on Menatjan. See ongi mõistatuse lahendus. Ja Menatjani tuleb oodata iga päev. Zero — vaat, kes on meile praegu tundmatu, aga tema üksinda kaalub üles ülejäänud, ja veel palju teisi pealekauba. Zero tegutseb. Ja veel kuidas!
«Jah, Zero...» Skvoretski seisatas, istus laua taha. 'Võttis vasakpoolsest sahtlist puhta paberilehe. Jäi mõttesse. «Zero... Aga äkki... Ei, ei või olla!.. . Aga muide, miks mitte? Mispärast?»
Majorit jälitas juba pikemat aega üks pealetükkiv mõte. Ehkki mingeid tõendeid polnud, valdas

see mõte oma jultumusest hoolimata Skvoretskit üha rohkem ja rohkem. Ajus puuris: aga sul on ju õigus! Õigus, pagana pihta!

Praegu, mil Kirill Petrovitš veel kord luges kinnipüütud šifreeringut, oleks miski nagu paigalt nihkunud, edasi liikuma hakanud. Mõtted said uue suuna: tingimata on sul õigus!

Kirill Petrovitš seadis end tugitoolis kindlamini istuma. «Noh, liigutame korraks ajusid,» mõtles ta. «Proovime nuputada. Mis meil siis välja tuleb?»

Major võttis pliiatsi ja puhta paberilehe. Selle vasa-

kusse nurka kirjutas ta: «Maljavkin.» Pisut madalamale sulgudesse: «Vilgas.» Selle alla kirjutas ta: «Gitajev (Pillimees).» Nii ühele kui teisele tõmbas ta ringi ümber ja ühendas need ringid peenikese joonega. -Gitajevi (Pillimehe) juurest vedas veel ühe, jämedama joone lehe keskele. Sinna kirjutas ta rasvaste tähte dega: «Zero», ja tõmbas samuti ringi ümber. Selle ringiga ühines Pillimehe juurest tulev joon. Pliiats tardus Kirill Petrovitši käes paigale: major mõtles, mõtles graafiliseIt, kui nii võib öelda. See oli tema vana harjumus. Talle meeldis lahendada kõige keerukamaid operatiivülesandeid, joonistades paberile tegelaste omavaheliste sidemete skeeme ning suhete põiminguid.

Mõelnud viivu, kirjutas ta paremasse nurka: «Ossetrov (Terav)», ja ühendas selle Vilkaga, kuid kummagi Juurest ei läinud joont Zero juurde. Küll tekkisid sellised kriipsud aga siiis, kui lehe alumisse ossa kirjutati «Kinžall (Menatjan)» ja seejärel «Škurin (Kõver)». Siis kirjutas ta veel: «Varlamov, Varlamovi instituut.»

Mõned nendest nimedest ühendas major omavahel ja vajus jälle tükiks ajaks mõttesse. Siis tõusis ja hakkas taas kõndima. «Missugused jooned koonduvad Zero juurde?» mõtles ta. «Millised ja mismoodi ristuvad? Kes meile tuntud tegelastest on omavahel seotud? Kui das? . ., Hm. . .»

Kirill Petrovitš astus uuesti laua juurde ja luges deširreeritud radiogrammi veel kord. «Nii, mis siin eriti huvi pakub? Kõver? Mida tema kohta teatatakse?»

Kindla käega tõmbas major oma skeemile veel ühe joone, jämeda ja tugeva, kirjutas Zero alla nime, võttis siis telefonitoru ja kutsus välja ühe oma abilistest.

«Tead,» sõnas ta paljaksaetud pead silitades ja ettevaatlikult väljendusi otsides. «On üks ülesanne. Väga tähtis. Tuleb ühte inimest silmas pidada. Hästi teraselt.

Ainult nii, et keegi haisu ninna ei saaks, et see inimene midagi ei märkaks ega kahtlustaks. Mitte mingil juhul. See on Zero asjus.»

Skvoretski vaikis puhu aega, nagu kõike veel kord järele mõeldes, ja ütles siis tasa, poole häälega nime.

«Mis?» ahhetas rabatud kaastöötaja. «Te vist naljatate, seltsimees major? See on ju...»

«Tss! . . .» tõ.stis major hoiatavalt sõrme. «Ole esialgu

vait. Mõistad? Mitte kellelegi ühtegi sõna. Mitte kellelegi. Kui oleme juba töötanud. . .»

Saatnud minema kaastöötaja, kes polnudki veel hämmastusest toibunud, pani Kirill Petrovitš täis-kriipseldatud paberilehe seifi ja keeras võtit lukuaugus, seejärel võttis ühenduse RJRK Tuula Oblastivalitsusega ja palus kiiresti üles otsida Gorjunovi: helistagu viivita.mata Moskvasse.

«Viktor?» küsis ta, kui telefon helises.. «Kas kõik on korras? Normaalne? Väga hea... Niisiis: valmisolek number üks.»

«Kuidas?» hüüatas Gorjunov. «Kas on. uudiseid?»

«On,» kostis Kirill Petrovitš rahulikult. «Ja tähtsaid.

Tuleb arvata, et «külaline» on iga hetk saabumas. Said aru? Otsusrtades mõningate andmete järgi on põhjust oletada, et tema hüüdnimi on Kinžall.»

Tuula Garnisoni Ohvitseride Majas lõppes näitlejatar Jazõkova järjekordne kontsert. See oli olnud väga menukas: Tatjana laulis innustatult, paljud palad tulid kordamisele. Publik karjus: ««Muldonni», palume «Muldonni»!» ««Pimedat ööd»!» nõudsid teised. ««Ohvitseride valssi»!» - «<Tulukest»! Las tulla «Tuluke»!»
Ja Tanja laulis. Laulis «Muldonni»; «Ohvitseride valssi», «Tulukest»... Kaua ei tahetud teda ära lasta.

Vaevalt oli Tatjana sel õhtul lavale astunud, kui esimesest hetkest valdas teda mingi kummalene ärevus, hoopis. teistsugune kui tavaliselt: Hämarast saalist vaatasid teda sajad silmapaarid, ta oli sellega. harjunud, kuid seekord tundis ta endal kellegi eriti teravat pilku. Erutatuna libistas Tatjana silmad üle poolhämaruses pealtvaatajate lalalivalguvate nägude ja «komistas» äkitselt selle tavatu pilgu otsa, kuid see kestis vaid viivu. Üks hetk - ja pilk kustus, kõik kadus. Kuidas Tatjana ka ei püüdnud, ei suutnud ta enam midagi märgata ega mõista; mis see. on? Mis temaga sünnib?

Väsinuna ja ikka veel kummalise erutuse kammitsas, lahkus näitlejatar Ohvitseride Majast. Ukse ees ootas auto. Selle kõrval seisid halliseguste juustega alampolkovnilk ja noor leitnant, päris poisike alles.
«Tatjana Vladimirovna, kas lubate end võõraste-

majja sõidutada?» lõi alampolkovnik paluvalt käe kõrva äärde.

Tatjana keeldus: ta tahtis olla üksinda, pisut jalutada. Õhtu oli imeilus, vaikne, soe. Kuid pealetükkivast alampolkovnikust polnudki nii lihtne lahti saada. «Te eelistate minna jalgsi?» naeratas too säravalt.

«Jah,» vastas Jazõkova kuivalt. «Ja teate, ma eelistan kõndida üksinda. Vabandage, kuid mul on kord juba selline harjumus. Palun veel kord vabandada.. .»

«Aga ei!» hüüatasalampolkovnik. «Ärge kohe rääkigegi, kallis Tatjana Vladimirovna.»

Luba küsimata haaras alampolkovnik Tanjal käe alt kinni, leitnant jäi veidi tahapoole tulema, ja kõik kolm seadsid sammud võõrastemaja poole. Viktor, kes seda stseeni eemalt jälgis, kõndis muheldes nendest eemal.

Alles oma toa ukse juures läks Tanjal korda lahti saada ülemäära pealetükkivatest austajatest.

Kui pahane Tanja alampolkovniku taktitust visadusest ka polnud (sellist asja ei juhtunud temaga sageli: sõjavaeosades, kus taloli tulnud viibida, suhtuti temasse soojalt, tähelepanelikult, lugupidamisega), unustas ta selle tühise vahejuhtumi kohe, niipea kui oma tuppa jõudis. Ikka ja jälle pöördusid näitlejatari mõtted seletamatu tunde juurde, mis oli teda vallanud kontserdi ajal. Mis see oli? Kes see oli? . . .

Hõõguvate põskedega hakkas Tatjana väikeses toas edasi-tagasi käima, kord koguka voodi, kord akna all seisva laua vastu põrgates.

Möödus ligi pool tundi. Uksele koputati tasa, ettevaatlikult, justkui kraapinuks keegi küünega. Tatjana seisatas, kirtsutas nina. .Jälle see talumatu alampolkovnik! Mis inimene ta küll on? Tal pole elementaarsetki taktitunnet. Kas ta tõesti ei mõista, et on Tatjanale vastumeelt, et neiu üldse ei salli taolist flirtimist? Ei, Tanja ei ava ust, miski hinna eest ei ava. Ta võib kuradile käia!

Tanja vaikis. Seisis liikumatult. Koputus kordus pisut kõvemini, visamalt. Veel. Ja veel. . .

Ah nii? Olgu. Suurepärane. Kohe ütleb Tanja talle kõik. Tatjana astus hoogsal sammul ukse juurde, lõi selle järsku pärani ja samal hetkel vaarus tagasi, kätt kramplikult huultele surudes. Seal koridoris seisis... Arakel Menatjan. Tanja näolt põlevaid silmi pööra-

mata astus ta tuppa, sulges vaikselt enda järel ukse, keeras lukuaugus võtit ja haaras Tanja tugevasti oma embusse.

Jazõkova oli rabatud, mõneks ajaks kaotas ta kõnevõime.
«Tanja. Tanja-džan,» sosistas Menatjan katkeva häälega, «mu kullake. . .»
Lõpuks Tatjana toibus. - Pehmelt, kuid kindlalt vabastas ta end Menatjani embusest, tõmbus eemale ja vaatas talle uurivalt otsa. Menatjan nägi hea välja: täissöönud, hoolitsetud. Ainult lõug oli pisut karvane: ilmselt polnud ta täna habet ajanud.
Kohtumise esimesel silmapilgul mõlemat haaranud erutus ei vaibunud kohe. Sõnad tulid vaevaliselt, pikkamööda. Jutt esialgu ei klappinud. Kord Üks, kord teine alustas lauset, küsis midagi, ei rääkinud aga lõpuni ega oodanud vastust, ja alustas uuesti.
«Ah Tanja, Tanja,» korrutas Menatjan justkui sonides, «Tanja-džan! Küll sa oled muutunud... Veelgi ilusamaks läinud! Mõistad?» (Seda sõna hääldas ta mingi iseäraliku aktsendiga.)
Menatjan vaikis viivu.
«Jah,» jätkas ta, «sa oled ilus. Ja kuidas sa laulad! Ma olin ju seal, Ohvitseride Majas. Kuulasin sind.» (Seda poleks tal vaja olnud öeldagi. Tanja mõistis nüüd imehästi, kelle pealetükkiv pilk teda saalist oli jälginud.) .
Võtnud end lõpuks kokku, tahtis Jazõkova kohe «i»-le punkti panna - öelda Menatjanile, et on kohanud teist inimest ja läheb varsti mehele -, .kuid siis meenusid talle Skvoretski ja Gorjunov ning ta mõtles ümber: «Ei, nii järsku ei või. Ei tohi. Võib kõik rikkuda...» .
Mida nimelt rikkuda, seda ta ei teadnud, kuid mingi alateadlik tunne hoiatas teda: ära kiirusta! Ole ettevaatlik. Taas Menatjani embusest kõrvale põigelnud, ütles ta:
«Pole vaja, Arakel, pole vaja. Ja pealegi pole sa midagi rääkinud endast. Kus sa olid kõik need aastad? Mis sinuga juhtus? Sind peetakse ju teadmata kadunuks. Nii mulle öeldi. Teadmata kadunud! Millised kohutavad sõnad.» Ta ohkas raskelt, jäi nukraks.
«Ah, Tanja,» lõi Menatjan hoolimatult käega, «miks

sa räägid niisuguseid sõnu? On sel ka mingit tähtsust? Oled sina, olen mina. Me oleme koos. Ongi kõik. Muu pole tähtis.»
«Ei,» lausus Tanja kindlalt, «nii ei tohi. Sa ütled, et pole tähtis? Sõnad? See pole nii, kõik on väga oluline. Käib sõda. . . Kust sa tuled? Kus sa olid peaaegu kaks aastat? Mispärast ei kirjutanud? Miks tulid sa siia, Tuulasse, mitte aga Moskvass'e? Ja lõpuks, sa istusid saalis, kuid miks ei tulnud sa minu juurde seal, pärast kontserti, vaid hiilides, salaja? Seleta mulie, palun sind väga.»
Menatjan muigas virilalt.
«Kuule, Tanja, ma ei tunne sind ära. Sa pole Tanja, vaid prokurör, ei, terve tribunal! Sa korraldasid mulle ehtsa ülekuulamise, ah?» Ta pahvatas naerma. .
Ent Tanja ei võtnud !inänglevat tooni omaks, .ta ei kavatsenudki naljaitada; vaid nõudis oma küsimustele vastust. Siis Menatjan turtsatas, ajas silmad suureks, tegi koleda näo ja ütles summutatud häälel:
«Sa tahad teada, kes ma olen ja kust tulen? Hästi, ma ütlen, ainult hoia alt! Niisiis võta teatavaks: ma olen saksa spioon, diversant, terrorist. Mõistad, salakuulaja! On kohutav, mis?»
Öudusega põrkas Jazõkova Menatjanist eemale. Ta oli seda oodanud, oletanud ja kartnud,. kuid nii avameelset, niisuguse küünilisusega... Kas sellist asja saab üldse olla, on see võimalik?
«Kuule,» lausus ta lõpuks pingutusega, «kas sa mõistad, mida sa räägid?»
Vastust ei tulnud. Vastuse asemel. . . lagistas Menatjan naerda. Tanja läks lõplikult segi.
«*Ja* sina. . .» naeris Menatjan ikka veel, «sina;.. Sa võisid seda võtta tõsiselt? Võisid? Ei saanud naljast aru? Ei, Tanja, tuleb välja, et sa tunned halvasti Arakel Menatjani, oi kui halvasti. See pole ilus! . . .»
«Selliste asjadega ei naljatata,» sähvas Tanja teravalt. «Jäta otsekohe tembutamine. Ja sa räägid mulle silmapilk, kus olid j a kust tulid, või. . .»
«Mis «või»?» kissitas Menatjlan kurjalt silmi. Tema nägu sarnanes äkki irvitava maskiga. «Mis?

Lähed üles andma? »
Tanja tundis jälestust.
«Üles andma?» heitis ta uhkelt pea kuklasse. «Ei;

256
mitte «üles andma», vaid teatama, kuhu vaja. Jajah, seda ma teen. Sul ei tarvitse kahelda.»
«*Ja* mida sa siis teatad?» hakkas Menatjan uuesti naerma. «Näete, kui vapper ma olen: püüdsin kinni diversandi. Võtke, pange ta pokri!»
«Jäta kohe järele!» kisendas Tahja. «Ja. . . ja. . .» ta hääl värises pisaraist, «mine ära! Kasi minema. Ma ei taha sind näha. . .»
Menatjan muutus silmapilk tõsiseks. Ta vaatas Jazõkovat nukrate silmadega.
«Oi Tanja, Tanja...» lausus ta. Tema hääles kõlas valu. «Ja sa võisid mõelda, võisid uskuda, et Arakel Menatjan. . See pole ilus! Olgu peale. Ma pole kellelegi rääkirnud ega räägigi. Keegi ei tohi teada, aga sina.. . sulle. . . Sulle ma ütlen. Kuula hoolega.»
Menatjan rääkis vaikselt, hingestatult. Tanja kuulas vahele segamata, uskus ega uskunud ka. Ei, pigem siiski uskus, lõpus jäi täiesti uskuma. . .
Menatjan lahkus uue päeva esimesel tunniI. Nad olid Tanjaga kokku leppinud kohtuda Moskvas, kuhu ta kavatses lähemail päevil sõita. Tanjal hakkasid külaliskontserdid Tuulas lõpule jõudma ja ta tahtis Moskvasse tagasi pöörduda. Jah, nüüd võis Tuula külalisetendused lõpetada: Tatjana oli oma ülesande täitnud,
ja pealegi veel edukalt. Kui hästi kõik oli läinud!
Niipea kui uks Menatjarni järeloli sulgunud, otsustas Jazõkova, et tuleks kohtuda Gorjunoviga: nii oli kokku lepitud juhuks, kui Menatjan peaks nähtavale ilmuma. Kuid heitnud pilgu kellale, mõtles ta ümber.
Liiga hilja. Võib kohtuda ka, homme, küllap jõuab. Nüüd on aega küll. Midagi hirmsat pole ju juhtunud! Gorjunov oli siiski teisel arvamusel. Menatjani lahkumisest oli möödas kõige rohkem kümme-viisteist minutit, kui Jazõkova numbritoa uksele uuesti koputati. Tanja, kes tahtis just magama heita, vihastas - mis õhtu see küll on! -, kuid tegi ukse siiski lahti. Seal oli Viktor.
«Palun vabandust, Tatjana Vladimirovna, nii hilise sissetungi pärast,» sõnas ta tuppa astudes. «Küll on häda, et kõigis numbrites pole telefoni. Ka teie olete ilma. Minul aga on saanud harjumuseks kohtuda teiega igal õhtul, ei tahtnud traditsiooni rikkuda. Seda enam täna. Varem aga ei sa'anud kuidagi, teil. . .»

257
Tanja oli ärritatud. See raske õhtu oli teda väsitanud, kohutavalt närviliseks teinud. Laskmata Gorjunovil lauset lõpetada, ütles ta väljakutsuvalt:
«Jah, teil on õigus, ma polnud üksi. Aga teie. . . Kust te seda teate? Luurasite minu järel? Kas te arvate, et see on ilus?»
«Luurasin? Kas teate, Tatjana Vladimirovna, teil on imeline anne väljendusi valida.» Viktor naeratas üle kogu näo, justkui räägiks ta midagi väga meeldivat.
«Luurasin? Ei, ei luuranud. Lihtsalt pärast kontserti ei õnnestunud mul kuidagi teie ligi pääseda, te olite nii tihedasti sisse piiratud (meenutades jultunud alampolikovntkut, kirtsutas Tatjana nina), .aga nagu ma juba ütlesin, olen ma harjumuste ori. Teie aga ei tulnud ega tulnud, seepärast ma otsustasingi teid ise külastada. Astusin teie ukse juurde: hääled. Teil käis mingi äge sõnavahetus, ainult ei tea, kellega. Mis jäi mul üle? Tuli lahkuda. Tegin siis seal nurga taga aega parajaks, oodates, kuni te üksi jääte ja ise mind meelde tuletate. Seda ei juhtunud. . . Nüüd veel pahandate!»
Viktor rääkis lõbusalt, naljatades, kuid ta silmad olid valvsad, pilk karm. Seda pilku tabades käis Jazõkovast tahtmatult värin läbi. «Noh, hüva,» mõtles ta, «vaatame, mida sa nüüd ikostad!»
«Kordan,» sõnas Tanja endisel toonil, «te ei eksinud. Minu juures viibis... Menatjan. Jaa, jaa,

Arakel Menatjan. Tema ise..Omaenda isikus. Ja ma ei mõista, mida te Menatjanist tahate, mis te tema kallal.norite? Arakel on luuraja. Partisanide luuraja.»

Äkitselt Tanja takerdus: Menatjan on nõukogude luuraja? Partisan? Kas ikka tõega? Kas tema, Tatjana Jazõkova, pole siiski liiga naiivne, kergeusklik, kas ei hakanud ta liiga kergesti Menatjani usaldama?

Gorjunov vaatas talle otsa, püüdmata varjata hämmastust. Ta isegi vilistas: Menatjan - ja partisanide luuraja?! Osavasti tehtud! Naeratus kadus Viktori näolt, ta muutus silmapilk tõsiseks ja karmiks:

«Kuulge, Tatjana Vladimirovna, kas te ka' mõistate, mida te räägite? See on äärmiselt tõsine asi. Ega me siin nalja tee. Või ütles ta seda teile ise?»

«Jah, ise,» vastas Tanja lühidalt.

Tal oli raske omaenda tunnetes selgusele jõuda. Nii väga tahtnuks uskuda Menatjani, aga usku ei olnud.

258

Kuid just seda ta ei tahtnudki Gorjunovile välja näidata.

Viktor silmitses teda uurivalt:

«Ja teie... Teie usute, et Menatjan on partisan, nõukogude luuraja? Kas usute?»

«Miks ma ei peaks uskuma? Teie ei öelnud ju Arakelist midagi kindlat.» Tatjanat haaras soov vastu rääkida.

«Jah, see on õige,» lausus Gorjunov mõtlikult, «ei öelnud. Ja ka praegu ei ütle ma midagi. Lihtsalt ei suuda öelda. Kõik on väga keeruline. Aga. . . partisan! Ma palun teilt praegu ainult ühte: ärge rutake järeldustega, ärge langetage lõplikku otsust. Kõik saab selgeks. Ja ma loodan, et üsna pea.»

Kuulates Gorjunovi, vahtis Tatjana talle pärani silmi otsa. Näed nüüd, missugune ta on: keskendunud, range. Sellisena polnud Tanja veel teda näinud. Ta oli paistnud lihtsalt lõbusa, hakkaja, seltsiva noormehena, aga näe, mis välja tuli.

Tatjanal hakkas häbi: kuidas ta temaga oli rääkinud! Millise tooniga... Küllap solvas teda, ja mille eest? Mispärast? On aga talumatu iseloom! Ta tahab ju head, üksnes head, ja eeskätt temale, Tatjana Jazõkovale.

Hoiab teda kohutava vea eest, võimalikust hädaohust.

«Kuulge, Viktor Ivanovitš,» lausus ta paluvalt, «:palun ärge olge mulle pahane. Ja pealegi pole ma teile veel mitte midagi rääkinud.»

«Kas te nüüd räägite?» muigas Gorjunov.

Tatj,ana tõmbas käega üle näo, kogus mõtteid ja hakkas siis rääkima. Ta andis kõige üksikasjalikumalt Gorjunovile edasi Menatjani jutu.

Arakeli sõnade järgi oli ta juba 1941. aastal õhulahingus alla tulistatud. Tal läks korda leegitsevast lennukist langevarjuga alla hüpata ja õnnelikult maanduda, kuid sattus vangi. («Nii,» märkis Gorjunov endamisi. « Vale.Väeosa teatises näevad vangilangemise asjaolud teisiti välja. Menatjani lennukit alla ei tulistatud, see ei põlenud. Menatjan ei hüpanud langevarjuga alla.»)

Nagu Menatjan edasi oli pajatanud, viibinud ta ligi aasta fašistlikus orjuses, sõjavangide laagris, siis aga põgenenud.

«Millises laagris, kuskohas?» küsis Gorjunov ruttu.

259

«Ei tea,» kohmetus Jazõkova. «Ta ei öelnud; mina aga ei taibanud küsida. ..»

«Sellest pole lugu, on ehk isegi parem, et ei küsinud. Mis oli edasi?»! .

Edasi olevat Menatjan astunud suurde partisanikoondisse ja nüüd juba aasta võitleb seal, käib luures, täites partisanide väejuhatuse eriti vastutusrikkaid, tähtsaid salajasi ülesandeid. Seepärast ta ei kirjutanud ega teatanud endast midagi: ei. saanud, polnud sidet. Pealegi polnud tal selleks õigust oma tegevusala tõttu.

«Polnud õigust? Huvitav,» muigas Gorjunov «See on midagi uut. Kuidas teie arvate, kas see sarnaneb tõega?»
«Ei tea,» hämmeldus Jazõkova. «Sellistest asjadest ei taipa ma midagi.» .
«See on õige,» tähendas Viktor. «Noh, aga missuguses partisanikoondises Menatjan siis viibis ja kus? Mis rajoonis see koondis tegutseb?»
«Ka seda ma ei tea,» kehitas Jazõkova õlgu. «Arakel ei maininud. Rajoon? Ma sain nii aru, et kusagil Lääne-Valgevenes, kuid täpsuse eest ei vastuta.»
«Hüva. Lõppude lõpuks pole see nii oluline. Aga kuidas ta siia sattus, miks just Tuulasse? Kas ka «väejuhatuse ülesande!»?» ei suutnud Gorjunov varjata iroonilist muiet. «Ja kah «saladus»?»
«Jah,» läks Tatjana lõplikult ähmi täis, «nii ta just ütleski: «Saladus, ma ei tohi rääkida.»»
«Viimane küsimus: kas teie usute seda? Kuigi... pole vaja. Ärge vastake. Juurelge ise kogu selle loo kallal, mõelge järele. Eks? Noh, aga külalisetendused võib arvatavasti lõpetada. Teil on aeg Moskvasse pöörduda. Paras aeg.»
«Aga teie?» päris Tatjana äkki areldi. «Kas teie sõidate ka tagasi? Ja siis veel, mismoodi ma pean Menatjani kohtlema, kui ta juhtub uuesti tulema? Ma arvan, et ta tuleb tingimata. Kuidas olla?»
«Näete, kui palju küsimusi korraga,» naeratas Viktor. «Vastan järjekorras. Esiteks, ka mina pöördun Moskvasse tagasi. Teie kannul. Teiseks, kuidas Menatjani kohelda? Arvan, et tavaliselt. Meie pole kohtunud, mingit jutuajamist pole olnud. Niimoodi pidagegi ennast ülal. On arusaadav?»
Selsamal ööl võttis Gorjunov ühenduse Moskvaga, ...

Skvoretskiga. Ta teatas Kirill Pettovitšile Menatjani saabumisest ja partisaniversioonist, mida too oli püüdnud Jazõkovale sisendada. Viktor palus seda versiooni kõige hoolikamalt kontrollida. .
Torus kostis majori rahulolematu puhkimine: . «Kas sina siis arvad, et Menatjan saabus tõega partisanikoondisest? »
«Ei,» nähvas Viktor, «ei arva. Kuid me oleme kohustatud kontrollima.»
«Kes siis vastu vaidleb?» nõustus major. «Kontrollime muidugi, kuigi kõik on. niigi selge: Buranovi jutt, dešifreeritud radiogramm. . . Sa ütle parem, kuidas seal
Menatjaniga on? . . .»
«Kõik on korras,» kinnitas Viktor. «Sellest hetkest, mil ta võõrastemajas Jazõkova numbritoa juurde ilmus, ei lase me teda silmist. Nüüd ei pääse ta enam kuhugi.»

29.peatükk

Tšekistid ei lasknud nüüd hetkekski Menatjanilt silma 'pealt. Ühteaegu kontrolliti kõige hoolikamalt tema esitatud versiooni. Kontroll näitas, et Menatjani nime polnud üheski suures partisanikoondises, mitte üheski vaenlase tagalas tegutsevas luure-diversioonigrupis. Skvoretski ja Gorjunov ei oodanudki muud.

Polnud kahtlust: Menatjan on saksa agent, vaenlase luuraja, kelle oli siia *saatnud-Abwehr.* Skvoretski ega Gorjunov ei kahelnud ka selles, et Menatjan ongi seesama Kinžall, kellest oli juttu radiogrammis.
Veel üks asjaolu paljastas Menatjani. Dokumentide kontrollimisel teel Tuulast Moskvasse (Menatjan sõitis rongiga) esitas ta ametitõendi ja komandeerimistunnistuse Vargašak Gevorkjani nimele; seega kas võltsingu või võõrad dokumendid. Kumba nimelt, tuli veel selgitada. Tähtis oli, et Menatjani dokumendid olid valed.

Rongis tutvus Menatjan juhuslikult noore naisega, kes töötas Moskvas ühes õmblusartellis. Menatjan läks koos temaga rongilt maha ja siirdus naise korterisse, kuhu jäigi elama.

Et see tutvus oli ilmselt juhuslik ja naine ei võinud Menatjanist midagi teada, otsustati tema peale mitte aega ratsata. Kui naine ka milleski süüdi oli, siis ainult passirežiimi rikkumises, kuid teda selle eest karistada pole kunagi hilja.

Möödusid mõned päevad. Menatjan ei ilmutanud end millegagi, istus vaid oma korteris. Gorjunov närvitses, Skvoretski aga naeris: kannatust, vennas, kannatust! . . .

Ühel päeval kella nelja paiku helistas Jazõkova ja palus Kirill Petrovitšit või Viktorit pühendada talle mõni minut. Skvoretski ja Gorjunov läksid kahekesi. Näitlejatar tervitas tšekiste kui vanu häid sõpru.

«Ma vajan väga teie nõu,» alustas ta otsekohe. «Sellest õnnetust kohtumisest Tuulas on tükk aega möödas, aga mina ei suuda kuidagi toibuda. Aina mõtlen ja mõtlen. . .»

«Ja midate siis välja mõtlesite?» muigas Gorjunov sõbralikult.

«Aga teie ärge naerge,» ägestus Tatjana ootamatult. «Minul pole sugugi, naerutuju. Ma mõtlen Arakelist päevad ja ööd. Ei, te saage minust õigiesti aru: see pole mure tema pärast, vaid muu. . . »

«Tatjana Vladimirovna,» anus Skvoretski, «kas ei saaks lihtsamini, ilma mõistatusteta?»

«Mõistatused?» kibedus kurrutas näitlejatari suunnuriki. «Seda te ütlesite tabavalt. Ainult et minule on mõistatuseks Menatjan. Kes ta on? Miks ta tuli? Ma ei saa millestki aru. See ei anna mulle rahu, sellest .ma tahtsingi teiega rääkida.»

«Kuid ta ütles ju teile, et on partisanide luuraja jla saabus täitma salajast ülesannet...» sõnas Gorjunov irooniliselt.

«Ah, jätke...» heitis Tanja, pahaselt käega. «Olen ma laps või? Ta pole kellegi partisan, te andsite ise mulle seda mõista juba seal, Tuulas.. Ma olen kõik need päevad mõelnud ja veendun üha rohkem, et tema jutt on läbi ja läbi vale.»

«Nii, nii,» sekkus Kirill Petrovitš. «Nõnda. Tähendab ta pole partisan? Aga kes Menatjan siis teie arust on?»

«Just seda ma tahtsingi teilt küsida. Ma aiman isegi, kuid pean teadma täpselt, kindlalt. Kuidas siis teisiti? Ta võib ju iga päev siia tulla. Mismoodi ma pean

temaga rääkima, käituma? Kas ma saan hakkama. Näete, mis mind piinab ja milleks ma teie nõu vajan.»

«Arusaadav,» sõnas Skvoretski mõtlikult. «Nõu? Öelge, Tatjana Vladimirovna,» küsis ta äkki, «kui nimetada asju oma nimedega, kelleks te siis Menatjani peate? Ja mispärast?»

«Kelleks?» takerdus Jazõkova. «Mispärast? Püüan seletada. »

Tatjana hakkas rääkima. Tema segasest, katkendlikust jutust tuli välja, et juba Tuulas, võõrastemajas, oli Menatjani käitumine tundunud talle paljuski kummalise ja kahtlasena: tema hääl, käitumisviis, mingi valvsus pilgus, liigutustes. Ka seletus, millega ta oli põhjendanud nii pikka vaikimist, ei kõlanud eriti veenvalt. Ja muie, viril, vägisi väljapressitud muie, kui ta oli rääkinud partisanidest, oma tööst luurajana. Nõukogude luurajana. Ei, siin oli midagi teisiti. «Ja pealegi,» ütles Tanja, «tunnetame meie, naised, valet teravamini kui teie, mehed, eriti inimeses, keda... ühesõnaga, kui jutt käib inimesest, kelle vastu sa kunagi polnud päris ükskõikne.»

Noh, lühidalt öeldes, Tanjal olid tekikinud kahtlused kohe pärast Menatjani lahkumist, kui ta püüdis toimunut lahti mõtestada, mõista, hinnata. Ja siis veel Gorjunov oma irooniliste repliikidega, küsimustega. See kõik pani mõtlema.

Korduvalt meenutanud kohtumise iga detaili, kõiki asjaolusid, mõelnud ja kaalunud kõike, mis tal

Menatjani kohta teada oli, tuli Tanja järeldusele, et ta pole kellegi partisan ja asI on hoopis hullem.
«On veel ütks üpris tähtis asjaolu,» lõpetas näitlejatar väsinult.
«Missugune?» tundis major huvi.
«Teie,» nähvas näitlejatar lühidalt.
«Meie? Mille poolest siis?»
«Jumal küll, siin on ju kõik selgemast selgem: oleks Menatjan aus nõukogude inimene, oleks ta partisanide luuraja, milleks siis teie tema vastu peaksite huvi tundma? Ja kogu see Tuulasse sõit. . . Ärge mängige minuga kassi-hiirt. Rääkige otsekoheselt, lõplikult, kindlalt. Avameelsus avameelsuse vastu.»
«Mis siis ikka,» ohkas Skvoretski. «Olen nõus. Olgem avameelsed. Tatjana Vladimirovna, te eksisite: meil

polnud mõtteski teiega mängida. Kuid asetage end meie olukorda. Varem ei teadnud me Menatjanist õieti midagi, meil polnud midagi peale katkendlike, kontrollimata andmete, mida me siis saanuksime teile öelda? Tulla ja paugupealt välja pahvatada: nii ja naa, teie vana. sõber on spioon. Saksa agent. Kas nii või? Aga kui tegelikult on kõik teisiti, kui ta on aus inimene? Ei., nii ei tohi. . .»
«Lubage,» katkestas äkki Tatjana, kes ei lasknud kõrvust mööda ainsatki majori sõna. «Te ütlesite: varem (ta rõhutas seda sõna) ei teadnud. Aga nüüd? Kas te nüüd teate?»
«Üht-teist teame, ja kardan, et Menatjani hindamisega teie ei eksi. Kuid ärgem kiirustagem isegi nüüd. Andke aega, teeme lõpuni selgeks. Ja siis seletame
teile kõik.»
«Teil on kerge öelda: andke aega,» nuuksatas Tatjana, «aga mis mina pean tegema? Ma kardan, kardan hirmsasti, äkki tuleb ta jälle ja hakkab rääkima. Spioon! Ja mina... mul... Mis ma pean tegema? Kas te tõesti ei mõista, et mind ei ajenda tühipaljas uudishimu? Või. . . või Menatjan ei tulegi enam? On ta juba arreteeritud?»
Kirill Petrovitš naeratas:
«Mis teil teha? Eelkõige jätke nutt.. Seda esiteks.
Edasi: ei, Menatjan pole arreteeritud. Ma ju ütlesin teile, et üht-teist peab veel kontrollima. Seda me teemegi. Saage aru, Tatjana Vladimirovna see on väga
keeruline asi. Nii palju kõike... Seetottu pole ka välistatud, et ta uuesti teie juurde tuleb, selles on teil õigus, kuid mida teil karta? Peaasi, ärge talle oma kahtlustest rääkige. Ehkki.. . kui **te** temalt ka midagi küsite ja mõningat umbusku väljendate, ei juhtu midagi kohutavat. Ainult meid ärge küll mainige. Mitte mingil juhul. Kui ütlete ülearust, võib sellest palju paha tulla. Kuid me loodame teile. Eks?»
«Aga ei, olge ikka,» naeratas Jazõkova läbi pisarate. «Ma ei ütle midagi ülearust. Ainult kui hirmus see kõik on. . . Arakel! Mõelda vaid!»
Möödus veel mõni päev, ja lõpuks hakkas Menatjan tegutsema. Varahommikul lahkus ta oma varjupaigast ja hakkas linnas ringi tiirutama, pealegi nii osavasti, et tšekistid kaotasid ta silmist. Gorjunovi imestuseks

võttis Kirill Petrovitš selle teate vastu võrdlemisi rahulikult: «Kaotasid ära? Pole viga, küllap ta välja ilmub. Ootame õhtuni.» Õhtul, kuulanud ära kaastöötaja ettekande, kellele ta mõne päeva eest oli andnud eriti vastutusrikka ülesande, hõõrus major võidutsedes käsi ja lausus:
«Nii ma arvasingi. Tundub, et otsad hakkavad kokku minema. »
«Mida te arvasite?» imestas Viktor. «Mis otsad?»
«Noh, võib-olla ei lähe nad veel täiesti kokku, kuid sinnapoole kisub. Arvan, et kõige lähemal ajal võin ma enam-vähem täpselt öelda, kelle maski taga peitub

Zero.»

«Võite öelda? Aga kust te seda teate? Mis moel? Te millegipärast salapäratsete, seltsimees ülem!»
«Salapärartsen? Väga võimalik.»
«Kirill Petrovitš, ma ei mõista teid: mispärast ma teie usalduse olen kaotanud?» haavus Viktor.
«Sa oled imelik inimene. Usalduse kaotanud! Milleks tormata, kui kõik veel selge pole?»
«Aga ikkagi?» ajas Gorjunov peale.
«Ah ikkagi? Kuula siis. Menatjan, kes meie seltsimeeste käest ära kadus, kohtus inimesega, kellel hoiame silma peal. Oletan, et sellega, kelle maski taga peitub Zero. Niimoodi.» .
Viktor ei suutnud midagi mõista.
«Oi, seltsimees major, jälle te salapäratsete. Kellega see Menatjan siis kokku sai?»
«Viktor, Viktor, » naeratas Slkvoretski kavalalt, «uudishimu teeb vanaks. Kannata veel.»
Gorjunov ei jäänud ilmselt rahule, kuid rohkem ta sel päeval Kirill Petrovitšilt midagi ei kuulnud.
. . . Samal õhtul tuli Kostjukovide korterisse Boriss Maljavkinile külaline. See oli Menatjan. Boriss, kes Ossetrovi ärasõidust saadik vaevles jälle igavuse käes,
käitus kohtumisel rõhutatud etrtevaatlikkusega. Nii olid määranud tema käitumise Skvoretski ja Gorjunov. Nad olid Borissi hoiatanud, et tuleb oodata uut *Abwehr'i* esindajat, ja Boriss ootas kannatlikult. Kui raske talle see ootamine oli! Tõepoolest, nii palju aega oli juba möödunud, aga tema, Boriss Maljavkin, istub nagu kägu tühjas korteris ja raiskab asjatult aega.
Boriss meenutas nüüd õudusega hi'ljutist minevikku:

kas tõesti tema, Maljavkin, nõukogude inimene, kommunistlik noor, oli vaenlaste leeris, fašistide hulgas, ja täitis nende ülesandeid? Koletu. .. Kuid nii see oli.
Praegu, kus nii palju oli läbi elatud, kannatatud ja ümber mõeldud, keskendusid Maljavkini mõtted ühele: kas ta teeb kõik, mis vaja ja võimalik, et lunastada oma süüd kodumaa ees? Kas ta valis õige tee?
Kui ta kohtus tšekistidega ja vestles nendega, siis tundus kõik olevat selge, kahtlused hajusid. Jah, tee oli valitud õigesti. Siin, selles fašismiga võitluse lõigus võib ta tuua kõige suuremat kasu. Kuid tasus tal jääda üksinda - suurema osa ajast veetis ta ikka üksinduses, Gorjunovi nägi ta nüüd harva -, kui kahtlused võtsid taas võimust. Kas poleks parem ja õigem rindele minna? Automaadi või vintpüssiga hävitada fašiste, lunastada verega oma kuritegu, oma häbi. . .
Maljavkin mõistis imehästi, et temast sõltub väga vähe, ja ikkagi rääkis ta oma mõtetest ning kahtlustest Kirill Petrovitšile. Major kuulas Borissi tähelepanelikult ja kissitas kurjalt silmi:
«Ütled, et tahad verega oma süüd lunastada? Vaata aga vaata! Ja meil on siis sinu arvates rahulik, veretu töö?»
«Ei,» alustas Maljavkin, «nii ma ei arva, kuid...»
«Ole parem vait,» süngestus Skvoretski, «ära sega vahele! Ka meil tuleb ette verd. Palju verd. Iga päev hukkuvad inimesed, nõukogude inimesed, hukkuvad tšekistid võitluses nähtamatu, salajase vaenlasega. Ja see vaenlane, kes tegutseb üksinda meie tagalas, on sageli ohtlikum kui terved diviisid. Jääb ta õigel ajal kahjutuks tegemata, võivad kaotused olla loendamatud.» .
«Ma saan ju aru,» lausus Maljavkin ebaledes, «saan kõigest aru, lihtsalt mulle tundus. . .»
«Tuhkagi ei saa sa aru!» katkestas Kirill Petrovitš järsult. «Temale, kas näete, 'tundus. Ei, kullake, sa pole veel mõistnud, eit spioonide varastatud andmed ja vaenlase agendi sooritatud diversioon maksavad sageli tuhandete meie sõjameeste, tuhandete tagalas töötajate elu. Tuhandeid elusid! Kas sa suudad seda mõista? Võivad nurjuda meie rünnakuplaanid rindel, võivad seisma jääda vabrikud ja tehased... Aga nõukogude inimeste tapmised? Ah, mis seal rääkida...» lõi ta,

meelekibedusest käega. «Ei, meie töö on õilis, vajalik, kuid ränk. Oh kui ränk! Pimeduses: salaja, kobamisi. Teisiti aga ei paljasta ega tee kahjutuks vaenlast, kes tegutseb salamahti, maskeeritult, nähtamatul rindel. Näe, millest sa pead aru saama, ,mu armas. ..»

«Kirill Petrovitš, seltsimees major!» anus Maljavkin. «Ma saan kõigest aru. Ma räägin ju muust. Kus on minu koht teie töös ja võitluses? Istun käed rüpes, midagi ei tee - see piinab mind.»

«Sinu ülesanne just selles seisiski, et istuda käed rüpes,» vaidles major vastu. «Saa aru, sa oled praegu A*bwehr'i* tähelepanu keskpunktis, vaenlase luure teeb sinu peale panuse, kavatseb sinu abil mängida meiega oma surmamängu, ja kuni kõik vaenlase käigud selles mängus ära arvatud ei ole, kuni vaenlane pole lõplikult paljastatud, on sinu koht siin, Kostjukavade pool. Said aru? Siinjuures juhtub muidugi, et mõnikord tuleb ka tegevuseta istuda. Ainult et see tegevusetus on näiline. See on mängu koostisosa: kes keda.. Tühisemgi valearvestus, ja surm on vältimatu. Sinu surm aga ajab kogu asja nurja. Nii et uisapäisa rabistada pole mõtet.»

Mõni päev pärast seda jutuajamist tundis Maljavkin end rahulikumaIt, kuid siis haarasid teda endised kahtlused uue jõuga. Jälle oli ta meeleheitel, ei maganud öösiti. Just siis ilmusiki Menatjan. Ta tuli õhtu eel, kui ema ja tütar Kostjukovad veel vabrikus olid ja Boriss täiesti üksi kodus istus. Menatjan koputas vaikselt uksele, nii nagu oli kokku lepitud juba Ossetroviga, ja kui Boriss lahti tegi, ütles parooli.

Kuigi Maljavkin oli seda külaskäiku oodanud, sattus ta hetke!ks segadusse, kuid samas vastas kokkuleppe kohaselt. PõrnitsIedes Maljavkinit altkulmu, esitles Menatjan ennast:

«Gevorkjan.»

«Zadvornõi,» kostis Boriss ja lükkas ukse pärani.

«Tulge sisse. Ootan teid juba ammu.»

Erinevalt Ossetrovist käitus Gevorkjan-Menatjan

asjalikult, mingit kõrvalist juttu ei alustanud. Ta korraldas otsemaid Maljavkini vormilise ülekuulamise: mis? kuidas? kus? Mis Maljavkin teeb? Kuidas elab? Kus on raadiosaatja? On see korras? Ka seda *Abwehr'i* esindajat huvitas kõige rohkem raadiosaatja.

Boriss vastas tõredalt, ärritatult. Nagu ta Ossetrovile oli öelnud, nii kordas ka nüüd, et tema olukord pole kerge, et iga päevaga muutub üha raskemaks mängida ühte ja sedasama osa.

«Ma ei mõista,» rääkis Boriss erutusega, «käidi ka enne teid: päriti, kuulati üle. Nüüd jälle teie. Aga mis mina pean tegema?»

«Mis sul hakkas?» ei pidanud Menatjan vastu. «Sa ju teadsid, mille peale sa välja lähed. Ega sa siia piknikule või lõbureisile sõitnud. Ja pealegi, mis see tähendab:käidi enne mind? Kes käis? Milleks sa seda mulle räägid?»

Maljavkin otsustas, et küllap oli lobisenud ülearust: võib-olla poleks sellele Gevorkjanile tulnudki Ossetrovist rääkida, kes neid teab?

«Oh ei,» lausus ta, «ma ütlesin seda niisama, jutu jätkuks. Lihtsalt mind on tüüdanud küsitlemised, ma tahan teada, mis kuradi pärast ma siin tolknen, riskeerin omaenda nahaga ja midagi ei tee?»

«Ah tolkned?» kissitas Menatjan kurjalt silmi. «Aga mis see minusse puutub? Mis pretensioonid sul minule on? Kus tuli alles kriitik välja. Kui šefiga kokku saad, puista temale oma südant. Ainult ütlen ette: head niisugusest jutuajamisest ära oota.»

«Šefiga?» muutus Maljavkin valvsaks. «Mina ei tea ühtegi šeffi.»

«Saad teada. Igal asjal oma aeg.»

«Kui õige küsida?-» mõtles Boriss. «Järele uurida, mis «šeff» see on? Oleks alles vahva! Kuid... ei tohi. Küsida ei tohi. Hirmutad veel ära. . .» Ta ohkas sügavalt, katkendlikult ja vaikis.

Laskmata Borissilt uurivat pilku, muigas Menatjan põgusalt:

«Kuidas on, kas tahad teada, millal sa šeffi näed? Miks sa siis ei küsi?»

«Ootan, millal sa ise ütled,» nähvas Boriss. Gevorkjani eeskujul hakkas temagi sinatama.

«Küsida? Ei. Enne siiatulekut raiuti mulle pealuu sisse, et liigseid küsimusi esitada ei tohi. Selle õppisin ma hästi selgeks. Põhjalikult. »

«Näen jah,» naeratas Menatjan nüüd juba avalalt, «et oled hästi ära õppinud. Kiidan heaks. Kuid tuleme nüüd raadiosaatja juurde tagasi. Ma vajan keskusega

sidet. Ja võimalikult kiiresti. Sa ütlesid, et raadiosaatja on korras, asub Moskva lähedal metsatukas. Ühte ma ei mõistnud: kas ta on sul sinna peidetud või sa ka töötad sealsamas?» .

«Olen ma idioot või, et ühes kohas töötada?» hammustas Maljavkin vastu. «Nagu sa ise ei taipaks! Eks proovi, silmapilk peilivad välja. Ei, sinna on mul raadiosaatja ainult peidetud, töötan aga eri paigus ümbermetsa. Inimesi liigub nüüd vähe, sõda. Kohta juba leiab, »

Menatjan mõtles viivu, siis otsustas:

«Teeme siis nii: saame homme kokku ja sa näitad mulle kõike. Ainult mis kell ja kus?»

Boriss püüdis vastu vaielda: pole üldse tarvis kahekesi Moskvat mööda kõndida. Ja samuti pole mõtet üheskoos raadiosaatja peidukohta minna, see on tarbetu risk. Hoopis rahulikum, kui Gevorkjan annab talle teksti, tema aga ajab kõik joonde, annab ise radiogrammi edasi.

«Sa ära muretse,» kinnitas Boriss, «ma šifreerin ja annan üle. Kõik läheb hästi.»

Gevorkjan-Menatjan ei vaevunud Vilgast isegi lõpuni kuulama.

«Sa jäta see komme vastu vaielda,» katkestas ta järsult Maljavkinit. «Unusta ära. Nüüd ja igavesti. Kui ma vajan sinu arvamust, siis küsin ise, praegu aga ma su käest ei küsi. Said aru? Teed nii, nagu ütlesin. Raiu see endale pealuusse. Oled siin ülekäte läinud. . . Noh, pole viga, küll.me su liistule tõmbame. Homme hakkan raadiosaatjaga töötama mina. Said aru?»

«Võib-olla on minul siiski parem raadiosaatjaga töötada?» tegi Vilgas jälle häält, kuid Menatjan vaatas talle niisuguse pilguga otsa, et Boriss jäi sedamaid vait.

Maljavikin mõistis, et vaielda pole mõtet. Ei, Gevorkjan pole Ossetrovi paarimees. Ja vist isegi mitte Gitajevi. See suskab sulle silmagi pilgutamata pussi ribide vahele või tulistab kuklasse. Ja mäherdune enesekindlus, veendumus oma õiguses teda, Vilgast, kamandada!

Missugune peab siis veel šeff olema, kui isegi see paadunud kiskja Gevorkjan juba tema mainimisel näost teiseks muutub ja tahtmatult häält madaldab?

Jah, vaielda polnud mõtet ja Maljavkin nõustus kõigi Gevorkjon - Menatjani nõudmistega.

«Hea küll,» ohkas ta. «Kõik on selge. Kui homme, siis homme. Kus me kokku saame? Kas siin?»

«Ei,» lõikas Gevorkjan. «Parem nii,. .»

Nad leppisid kokku, et kohtuvad järgmisel päeval kella ühe ja kahe vahel sovlhoosi autobussipeatuses, kusjuures Vilgas pidi kohale jõudma varem ja ootama Gevorkjani juba raadiosaatjaga.

«Tähendab sa ei hakka siis kontrollima, kuhu ja kuidas raadiosaatja on peidetud?» täpsustas Maljavkin.

«Ei, esialgu mitte.»

«Hüva,» ohkas Boriss. «Kust me saadet andma hakkame?» ..

«Noh, siin on sinul trumbid peos,» väitis Gevorkjan-Menatjan. «Sa tead ju seal kõiki kohti»

«Võiks ühes lähedal asuvas metsatukas,» tähendas Boriss ebaledes. «Ainult et sina otsustad. Minu asi on alluda. »

«Võib küll,» nõustus Menatjan.

Tema ettepanekul otsustati istuda autobussi, mis sõidab Podolski poole. Istutakse eraldi, millegagi välja näitamata, et nad teineteist tunnevad. Kui kolm peatust möödas, väljuvad mõlemad. Siis sammub Vilgas lähima metsatukani ja ootab seal Gevorkjani järele. Annab talle raadiosaatja, näitab

kätte koha, kus võib töötada, ja pöördub tagasi metsatukka. Kui sideseanss on läbi, toob Gevorkjan talle raadiosaatja tagasi, ise aga sõidab Moskvasse., Vilgas sõidab hiljem järele, kas jiärgmise autobussi või juhusliku autoga. Järgmine kohtumine on kahe päeva pärast siinsamas, Kostjukovide korteris.

Kõikvõimalikke ettevaatusabinõusid jälgides õnnestus Borissil alles öösel Gorjunoviga .kokku saada ja teatada kõige üksikasjalikumalt Gevorkjani külaskäigust. Kuulanud Maljavkinit suurima tähelepanuga, kiitis Viktor tema käitumise täielikult heaks.

30. peatükk

Tatjana Jazõkova ei eksinud: Menatjan tuli tõepoolest uuesti tema juurde. Ta ilmus hommikul, kella üheteistkümne paiku, teatanud enne telefoniga ette.

Miks ta tuli, mida ta tahtis ja mille peale lootis, seda Tanja õieti ei taibanudki. Seekord võttis ta Arakeli vastu võrdlemisi jahedalt. Jutt ei klappinud: nad hüppasid ühelt teemalt teisele, rääkisid igasugu tühjast tähjast, sorisid minevikus.

«Ei,» ütles Jazõtkova ootamatult, «ma ei suuda. See kõik pole see, pole nii.»

«Mis pole see?» teeskles Menatjan üllatust. «Millest sa räägid?»

«Kas sa siis tõesti ei mõista? Ma ei tea ju sinust midagi, ei tunne sind ära. Sa pole mulle õieti midagi seletanud. »

Pidades meeles Skvoretski sõnu, hakkas näitlejatar ettevaatlikult usutlema. Miks Arakel ennast nii salapäraseks teeb? Mispärast ta kordagi endast teada ei andnud, viibides üle aasta partisanide juures? Kas ta tõega ei saanud või ei tahtnud? Tanjale ei meeldi see sugugi. . .

Menatjan kuulas vaikides, silmad maas, ainult teravnunud põsenukkidel liikusid musklid. Millegagi meenutas ta ennast kohevile ajanud suurt röövlindu: kohe sööstab kallale, hakkab küüntega rebima, raudse nokaga taguma... Tatjanal hakkas õudne, Menatjan ahmis õhku, tegi kõriga mingi kummalise jõnksu, justkui neelanuks klimpi alla, ja tõstis Jazõkova peale ümmargused, vihast kollakad, kiiskavad silmad. Tema naeratus oli teeseldud, viril.

«Noh, miks sa siis vaikid?» võttis Tanja end kokku. «Vasta, partisanide luuraja!»

«Kuule, Tanja,» ütles Menatjan tasa, kähinal, «kui ma pole luuraja, pole partisan, kes ma siis sinu arust olen? Kes?»

Tanja sattus segadusse. Kas öelda talle näkku oma kahtlused, oma kohutavad mõtted? Seda ta ei söandanud. Aga kui see on siiski eksitus, hoolimata kõigest, isegi faktidest? Sõda!. . . Niisugune kohutav sõda, siin võib kõike juhtuda. Tema ees seisis ju ikkagi Arakel. tema noorpõlvesõber, inimene, kes talle kunagi oli meeldinud. Üks asi on siis, kui teda pole, kui kõike võib rahulikult analüüsida, arutleda iseendaga või koos Skvoretskiga; teine asi aga siis, kui ta istub siinsamas kõrval ja sind põlevi silmi ainiti vaatab. Tanjal oli

raske, väga raske lahti öelda harilikust Menatjanist; Ja kohutav. Oi kui kohutav!.. .

Ja siiski Tanja otsustas.

«Kuule,» küsis ta peaaegu sosinal, «Ma ei kahtle, kuid. .. aga sina... kas sa pole väejooksik? Ei, tõe-sõna.. .»

Menatjan mõõtis teda põlasiava pilguga. Tõusis järsku püsti ja nähvas ukse poele sammudes üle õla:

«Sa solvasid mind, Tanja-džan, solvasid väga. Mõtle selle üle järele.»

Ta läks. Kõrvulukustavalt kõmatas uks. Tanja vajus jõuetuna tugitooli ja jäi tükiks ajaks istuma, midagi nägemata ja mõistmata.

Väljunud võõrastemajast, istus Menatjan Podolski poole sõitvasse autobussi: oli kätte jõudmas Vilkaga kohtumise tund. Menatjan ei teadnud, et iga tema sammu, fikseerisid tšekistid. Ja mitte ainult tšekistid: sellest hetkest, mil Menatjan hommikuloma peidukohast lahkus, jälitas teda varjuna veel üks inimene. See inimene saatis Menatjani võõrastemajani «Moskva», ootas, kuni ta sealt välja tuli, ja jättis jälitamise alles siis, kui Menatjan oli bussi istunud. Tšekiste ta ei märganud, nemad teda aga küll, ega lasknud silmist.

Samal päeval kanti kõigest ette Skvoretskile. Kuulanud ettekande ära, küsis major: «Ja te olete kindel, et seesama inimene, keda ma käskisin silmas pidada, jälitaski Menatjani?» Operatiivtöötaja ei kahelnud: «Seesama. Ma jukõndisin tema kannul võõrast,emajani: Ja pärast ka.» Eksitust ei olnud.

Kirill Petrovitš tõmbus pilve. «Noh,» käis mõte. peast läbi, «kui nii, siis oota sündmusi!»

Sel ajal rappus Menatjan linnaliini autobussis, vähimatki kahtlustamata ja midagi aimamata. Kõige järgi paistis tal räbal tuju olevat: ta istus kortsus kulmul, põsemusklid mängimas naha all, põrnitsedes enda ette.

Kokkulepitud peatuses ootas Maljavkin. Vasakus käes oli tal väike kulunud kohver. Kuni sõitjad bussist maha läksid ja sinna sisenesid, jõudis Boriss läbi akna Menatjani silmata. Tabanud teistele märkamatu žesti, astus ta viimaste hulgas bussi. Uks sulgus, autobuss hakkas liikuma.

Menatjan oli koha sisse võtnud .ühel esimestest istmetest paremat kätt akna all. Maljavkin ei teinud teda tundma ega pööranud talle vähimatki tähelepanu. Kuna kõik istekohad olid kinni, jäi ta vahekäiku seismfl. Sõitnud kolm peatust, trügis ta ukse juurde ja läks bussist maha. Tema järel väljus ka Menatjan.

Autobussipeatus paiknes suurde külla viiva tee lahkmel, kuid Vilgas külasse ei läinud, ta keeras tagasi. Otse maantee äärest algas tihedasse võssa kasvanud mets. Maljavkin käis mööda maanteed umbes kilomeetri. Veendunud, et tee on tühi, hüppas ta üle kraavi ja jäi metsatukka seisma, peites end kahara männi taha. Peagi ilmus nähtavale Menatjan, kes ruttamata kõndis teepervel.

«Hei, sõber!» hõikas teda Maljavkin. «Tule siia! Ma olen siin.»

«Ahah,» vastas Menatjan süngeIt, kargas üle kraavi ja ühires Borissiga.

Nad seisid puhu aega metsatukas ja vaatasid hoolega ümberringi. Veendunud, et läheduses pole kedagi, läksid nad sügavamale metsa. Vaiksel lagendikul jäi Maljavkin seisma.

«Siin,» ütles ta.

Menatjan võttis sõnatult kohvri ja sammus edasi. Ta läks üle lagendiku, kükitas maha, avas kohvri, milles oli raadiosaatja, püstitas antenni, võttis taskust paberilehe ja hakkas võtmega klõbistama. Teda eemalt jälgiv Boriss tuli järeldusele, et Menatjan on keskpärane radist: ta ei tööta nii osavasti ega kiiresti kui tema, Maljavkin. .

Iseendast mõista ei teadnud Maljavkin radiogrammi teksti, mille Menatjan keskusse andis, kuid tšekistid ei tukkunud. Spetsiaalselt hoiatatud radistid olid valvel ja püüdsid Menatjani toksitud radiogrammi kinni. See kõlas järgmiselt: «Kõik korras, side Zeroga olemas, Vilka paneme tööle, asume ülesannet täitma.» Ja allkiri: Kinžall.

Sedaaegu oli Menatjan saate lõpetanud ja raadiosaatja VilkaIe tagasi toonud. Korranud, et ta tuleb kahe päeva pärast Kostjukovide korterisse, hakkas Menatjan maantee poole astuma. Maljavkin jäi metsa. Ta pidi alles tunni aja pärast välja tulema ja teise bussiga linna tag,asi sõitma.

Samal õhtul kohtus Boriss Gorjunoviga ja kandis üksikasjalikult ette, kuidas oli läinud raadiosideseanss ning et Gevorkjan tuleb tema poole kahe päeva pärast.

Kuid Menatjan ei tulnud kahe ega ka kolme päeva pärast: ootamatult ilmus ta Maljavkini juurde juba järgmisel hommikul. Millegipärast oli ta väga erutatud. .

«Pane end valmis. Sind ootab šeff,» sõnas ta katkendlikult, niipea kui oli astunud üle läve.

«Seff?» ahmis Maljavkin õhku. «Seff ootab mind? Millal siis?»

«Praegu. Kas pole arusaadav?» tõmbus Menatjan pilve. »

«Praegu?» kordas Vilgas.

«Praegu jah,» kargas Menatjanil hing täis. «Mis sa kohmerdad. Tee siva!»

Boriss, kes sel tunnil ei osanud kuidagi külalisi oodata ja oli toas vaid püksikute ning särgiku väel, hakkas palavikulise kiiruga riietuma, Menatjan aga sundis teda tagant:

«Kähku, kähku, liiguta ennast kiiremini!»

Boriss ajas rutuga. vormipluusi selga, tõmbas vöörihma pingule.

«Kas läheme või?» pöördus ta Menatjani poole. «Olen valmis.»

«Ei,» kostis Menatjan ootamatult, «sa lähed üksi. Ilma minuta.»

«Aga mispärast siis üksi?» imestas Vilgas.

«Kas sa ükskord jätad oma idiootliku pärimise?» vihastas Menatjan lõplikult. «On öeldud üksi, tähendab üksi. Kõik.»

«Olgu pealegi,» kehitas Vilgas õlgu.. «Eks ma siis lähen. Aga kuhu?»

«Siiasamasse lähedale. Loodetavasti sa ära ei eksi,» muigas Menatjan kurjalt. «Vagankovo kalmistule.»

Menatjan seletas Borissile üksikasjalikult, kuskohas, mitmendas reas ja millise haua juures šeff teda ootab. Menatjani sõnade järgi pidi tal vasakus käes olema viimane «Ogonjoki» number. Seff tunneb, muide, ise Maljavkini ära, ise hõikab teda.

«Tunneb ära?» hämmastus Maljavkin. «Aga kuidas, mismoodi? Kas me oleme siis tuttavad?»

«See pole minu asi,» nähvas Menatjan. «Räägin, mis

kästud. Hakka astuma. Väljud viis minutit pärast mind. Ja vaata, et sa hiljaks ei jää.»

Midagi rohkem lisamata ja hüvasti jätmata, lõi Menatjan ukse kinni.

Boriss naeratas tahtmatult. Ta pidi iseendale tunnistama, et polnud ammugi sellist ärevust tundnud. «Seff. . .» peksles ,ajus. «Saladuslik, kohutav šeff. Missugune ta on? Mis küll saab?»

Samas turgatas mõte: «Tuleb Gorjunoviga ühendusse astuda. Ja Kirill Petrovitšiga. Otsekohe. Ei saa minna kohtumisele šefiga - esimesele kohtumisele!

ilma neid informeerimata. . . Tuleb ühendusse astuda,»mõtles Boriss pingsalt. «Aga kuidas? Mismoodi sa ühendusse astud? Helistada automaadist? Aga kui... kui mind jälgitakse? Siis on kõik läbi. Sissekukkumine. Ei šeffi ega midagi! . . . Tähendab, ei tohi. . . Mis teha, 'mis ometi teha?»

Kogemata heitis Boriss pilgu kellale: Menatjani lahkumisest oli möödas üle viie minuti. On aeg. Kauem ei tõhi viivitada. «Ah, saagu mis saab! Lähen pealegi . ., Ühendusse astun pärast.» Mõlema pöidlaga silus ta hoolikalt vormipluusi volte eest tahapoole ja astus ukse juurde.

Vagankovo kp.lmistule jõudis Boriss kiiresti. Seda kohta tundis ta põhjalikult: oli ta ju siin korduvalt jalutanud oma vabatahtliku vangipõlve päevil Kostjukovade juures. Egas ta tookord ilmaaegu kutsunud Ossetrovit juttu puhuma just siia. Koht oli tõepoolest

. sobiv: üksildane, inimt'ühi, ja kui ilmuski tihedasti üksteise kõrvale lükitud hauaküngaste vahele üks või kaks inimest, kellel siis sellega asja oli? Rahvast sagis vaid kiriku ümber kalmistu värava juures, kuid seal pöörati üksteisel,e vähe tähelepanu.

Ongi Vagankovka lai värav, paremat kätt aga surnuaia kirik. Selle trepil on palju rahvast: peetakse jumalateenistust. Kedagi maetakse. Aga mis see siis on? Rahvasummas vilksatas äkki tuttav nägu.

Kes see on? Gorjunov? On tema moodi ega ole ka. Maljavkin jäi seisma nagu soolasammas. Viktor Ivanovitš? Siin? Praegusel tunnil? Mis tuul teda küll siia kandis? Või talle ainult viirastus? Nojah, muidugi viirastus. Lihtsalt sarnasus.
Astunud sammu kiriku poole, jäi Boriss viivuks

.275

seisma, kui keegi teda kergelt õlast müksas. Kes see on? Kirill Petrovitš! Kas tõesti? Ent kuidas ta on oma välimust muutnud, lihtsalt võimatu ära tunda. Ja ometi oli see Skvoretski. Major tõstis sõrme huultele ja pilgutas vaevu märgatavalt silma: ära tee välja, et sa mind tunned. Ja ole vapper. Me oleme siinsamas.

Nüüd sammus Maljavkin juba julgesti edasi kalmistu labürinti. Kui tähtis ja vajalik oli sellisel hetkel tunda, et sa pale üksi..Aga kuidas Skvoretski ja Gorjunav võisid teada saada? Kuidas nad siia sattusid, ja veel nii õigel ajal? Ja kui osavasti nadl oma välimust olid muutnud. Mõlemad!

Maljavkin muidugi ei teadnud ega võinudki teada. et juba mitmendat päeva hoidsid tšekistid silma peal nii Menatjanil kui ka saladuslikul šefil. Nende käitumise järgi sel hommikul oli Skvoretski mõistnud, et midagi on teaksil, ja jälitas koos Viktoriga salamahti šeffi, kes ise seda teadmata tõigi nad Vagankovo kalmistule. Kirill Petrovitši tähelepanu šefi vastu tugevnes veelgi seetõttu, et nüüd, kus ali dešifreeritud Kinžalli radiogramm keskusele, hajusid Skvoretski viimased kahtlused Zero isiku suhtes. Oli päevselge, et šeff ja Zero on üks ja seesama isik Major teadis, kuidas, millal ja kellega oli Menatjan kokku saanud. ...

Enesekindlalt mööda puiesteid kõndides lähenes Maljavkin eesmärgile. Seal ongi kokkulepitud kalm: mustast marmorpangast massiivne hauasammas, tippu kroonimas range rist, madal malmaed piiramas väikest platsi. Pisike pink, maapinnast ainult veidi kõrgemal. Pingil istub mees. Istub poolpöördes, nägu pole näha. Vasakus käes hoiab ajakirja «Ogonjok».

Maljavkin astus sammu võõrale lähemale, astus teisegi. Köhatas areldi, summutatult. Mees pöördus, tõusis pikkamööda püsti. Tahtmatu karjatus tardus Maljavkini huultele: tema ees seisis pilkavalt irvitades. . . Popov. Kapten Popov, Leningradi vaksali toidulao ülem. .

Maljavkin taganes veidi, heitis pilgu ümberringi. Ei, rohkem polnud siin kedagi. Ja see mees, kapten Popov, hoidis käes viimast «Ogonjoki» numbrit.

Borissi peas rabeles palavikuline mõte: «Mis see siis tähendab? Kuidas siis nii?..» Popov aga silmitses. teda terase pilguga.

276

«T-teie?» sai Bariss lõpuks suurivaevu sõna suust.
«Teie? Te.. . te ootate mind?» .
«Ei tea,» kastis Popov kuivaIt, endist viisi Maljavkinile ootavalt otsa vaadates. «Ei tea. . .»
Maljavkin toibus, lausus parooli.
«Nii juba läheb,» märkis Popav õpetlikult ja ütles vastuse. «Tuleb välja, et ma ootan just teid. Võtke istet. Ja asugem asja juurde. Aega on napilt.» Laia kaarega asutas ta pingile, kust oli äsja püsti tõusnud.

Areldi piideldes, kapten Popovi, kelle maski all oli tema ette nii äkki astunud saladusItk šeff, istus Boriss ettevaatlikult pingile. Suutmata ikka veel toibuda ja mõtteid koguda, niisutas ta kuivanud huuli keelega.
Peas keerles tohutu hulk küsimusi, kõigepealt aga üks.
Et Borissi uurivalt silmitsev Popov endiselt vaikis, võttis Maljavkin lõpuks julguse rindu ja pomises segaselt:
«Tähendab teie. Miks te siis tookord mind... ja Gitajevit?» .

«Saan aru,» noogutas Popav malbeIt. «Üht-teist võin selgitada. See tuleb kasuks. Niisiis: te tahtsite küsida, mispärast mina, kes ma ise luuraja olen, saatsin nõukogude prokuratuuri kaks oma kolleegi, teie ja Gitajevi? Kas nii?»
«Jah, seda ma ei mõista.»
«Olge lahke. Kardan: luuraja nupp peab taolistes situatsiaanides jagama. Teie Gitajeviga töötasite halvasti, räpakalt. Minu abi toidulaos, vene ohvitser Konstantinov hakkas teid kahtlustama ja rääkis sellest mulle. Mida pidi tegema nõukogude kapten Popov? Lööma hädakella. Nii ma ka tegin.»
«Aga mispärast te meile midagi ei öelnud, ei hoiatanud? Gitajev võinuks ju pääseda. Ja ka mina. . .» küsis Maljavkin areldi.
«See on ju selgemast selgem,» muigas Popov üleolevalt. «Et te sattusite kahtluse alla, siis oli teie ja Gitajevi saatus otsustatud. Teid võidi iga hetk kinni nabida. Kui aga Gitajev sattunuks Nõukogude vastuluure kätte, võinuks ta rääkima hakata. Gitajev teadis palju, tundis muide ka mind, oli minuga kohtunud.
Kas ma võisin lubada, et ta satuks vastuluuresse?»
«Ee-ei. Aga teie ju ise. . .»
«Ise? Mis ise?» katkestas Popav karmilt. «Ma ise

andsin teid prokuratuuri kätte. Ja mis siis? Olen ametiasjus korduvalt prokuratuuris käinud ja sealset korda juba tunnen. See rahuldas mind. Mul oli käkitegu sisendada Gitajevile mõte põgeneda, aidata teil mõlemal seda üritada, seejärel aga Gitajev likvideerida. Gitajev, mitte aga teid, sest teie mind ei tundnud ja seetõttu polnud ka mulle oihtlik Kui oleksite olnud, siis. .. Arusaadav?»
Maljavkin noogutas vaikides ja tõmbas tahtmatult keelega üle kuivanud huulte.
«Sain aru küll, aga...»
«Kõik Aitab küll. Küsimustel on lõpp. Kordan: kirjeldasin juhtumit Gitajeviga üksnes õpetlikel eesmärkidel. Kui satute Gitajevi olukorda, ootab teid sama saatus.»
Popov ütles seda niisuguse kiretu rahuga, nii jäise julmusega, et Maljavkinil tuli kananahk ihule. Tahtmatult tõmbus ta kössi.
«Näen, et saite aru,» muigas Popov süngelt. «Nüüd aga asja juurde. Töötama hakkame kahekesi - mina ja teie. Selge?»
«Aga Gevorkjan?» iitsatas Boriss. «Ma mõtlesin. . .»
«Mind ei huvita, mida mõtlete teie,» katkestas Popov ärritatult. «Mõtelda? Mõtelda pole üldse teie, vaid minu asi. Pidage meeles: kui mind huvitab teie arvamus, siis ma küsin. Küsin ise. Kõigil teistel puh:kudel on teie asi kuulata ja täita. Täita. Ilma targutamata. Kõige väiksemgi üleastumine, ja . . .»
«Kuulge, selts. . .h:m. . . kapten,» .muutus Maljavkin rahutuks, «miks te minuga niiviisi räägite: kogu aeg ähvardate? Kas ma olen siis milleski süüdi, olen ma midagi teinud teisiti kui vaja?»
«Ähvardan? See pole päriselt nii. Ma hoiatan. Siiani pole teil veel mingit süüd, vastasel korml poleks me kohtunud: Püüan vaid esimes~ tutvuse puhul selgitada teie osa ja meie omavahelisi suhteid. Niisiis: vastuvaidlemist ja sõnakuulmatust ma ,ei salli. Mis aga Gevorkjani puutub, siis räägin ka temast. Pisut hiljem. Eelkõige teie ülesanded. Ma vajan radisti, head radisti. Teie sobite. Kuid mitte ainult radistina: me kontrollisime teid. Kontrollisime põhjalikult. Teile võib usaldada ka keerukamaid asju. Meie ees seisab tähtis ülesanne: professor Varlamov.»

Maljavkin pidi äärepealt küsima, mida sakslased kavatsevad Varlamoviga teha, kuid taipas õigel ajal keelt hammaste taga hoida. Sefi õppetunnist oli kasu. See märkas seda, naeratas rahuldustundega ja jätkas:

«Me vajame Varlamovit elusana, koos tema leiutisega. Halvemal juhul leiutist, kas või isegi... ilma Varlamovita.»
«Ilma Varlamovita?» kohkus Boriss. «Aga kuidas?
Ma ei mõista! . . .»
«Näe nii!» tõmbas Popov käega üle kõri. «Selge?» Maljavkin noogutas sõnatult.
«Ent see on äärmine abinõu,» jätkas šeff. «Kõige viimane. Peamine ülesanne on saada Varlamov kätte elusana. Ja selleks lähebki mul vaja teid.»
«Kuid mina. . . Ja mulle. ..» lausus Maljavkin ebaledes. «Mis siis mina teha saan?»
«Teie? Oo, teie saate palju. Varlamov tunneb ja usaldab teid, seepärast te oletegi söödaks. Mida ei teinud Gitajev, seda teen mina.»
«Kas tohib?» tegi Maljavkin areldi häält.
«Noh? küsis Popov.
«Mis sööt ma olen? Ma ju elasin seal koos Gitajeviga. Professor teab...»
«Mida ta teab, mida?» sai Popov tigedaks. «See vana känd ei tea õieti midagi, midagi ta ei jaga. Noh, selle juurde tuleme veel tagasi. Kiirustama me Varlamoviga ei hakka. Tuleb oodata. . . Praegu on ees teine asi, Gevorkjan. Ta on reetur. Ma uurisin selle välja Gevorkjan käis võõrastemajas «Moskva». Misjaoks?
Pole välistatud, et tšekistidega kohtumas. Kui ka mitte, on reetmine siiski ilmne. Ilma minu teadmata polnud tal õigust - kuhugi minna, aga ta läks ikkagi, läks salaja. Ega suutnud anda rahuldavat seletust, miks ja kus käis. Ta valetas, põikles. Ja ehkki Gevorkjan ei tea nime, mille all ma töötan, ega ka midagi muud minust,
teab ta siiski küllalt palju. Ta tunneb ka teid. Gevorkjan tuleb likvideerida.»
Maljavkin istus süngena, püüdes jagu saada käte värisemisest ja pigistades kokku hambad, mis vägisi kippusid plagisema. Ta tundis kohutavat hirmu. Gevorkjan polnud talle sümpaatne. Pigem vastupidi.
Kuid see inimene, kapten Popov ehk šeff, kes rääkis rääkis tapmissest niisugise rahuga, ajas hirmu peale.

Sedaaegu oli Popov vait jäänud, 'Ta võttis kiirustamata taskust suitsupaki, tõmbas ühe paberossi välja, mudis selle pehmemaks, krapsis tikku, läitis paberossi, ja tihedat suitsupahvakut suust välja puhudes ütles rahulikult, nagu muuseas:
«Seda teete teie.»
«Mina?» kargas Maljavkin püsti. «Mina?»
«Teie jah. Juba täna. Aga mis siis? Või on vastuväiteid? Nonoh, laske tulla!»
«Ee-ei, milleks?» pomises Boriss luuraja terava, läbitungiva pilgu all kössi tõmbudes. «Ainult mirmoodi?
Kus? Ma ei tea ju midagi. . .»
«Teil polegi tarvis midagi teada. Mina tean.»
«Aga kuidas siis, mismoodi...» hakkas Maljavkin, jälle pomisema.
«Sedamoodi. Kuulake. Ja pange hästi tähele. Täna kell viisteist null-null ootab Gevorkjan teid samas autobussipeatuses kus eilegi. Talle on tehtud ülesandeks anda keskusse järjekordne kiirteade. Kuid seda tal teha ei tule. Te viite ta metsa ja. . .»
Kapten Popov vlaikis viivu, küsis siis järsku otsekoheselt: .
«Kas teil relvon? Nuga?»
«Ee-ei,» kogeles Maljav:kin. «Ei ole.» .
«Võtke!» šefi huuli kõverdas põlastav muie.
Ta tõi taskust lagedale mustas nahktupes soome pussi ja ulatas Maljavkinile. Boriss tahtiskäe tagasi

tõmmata, kuid luuraja läbitungiva pilgu all võttis noa
vastu.
«Loodan,» lausus Popov, «et te pole unustanud meie koolis õpitut? Kas oskate seda mänguasja käsitseda? Pole veel unustanud?»
Maljavkin noogutas sõnatult.
«Tore! Tegutsege ettevaatlikult, ilma liigse kärata.
Parem selja - tagant. Laip jätke sinnasamasse, metsa.
Ärge unustage pussi, seda ei tohi maha jätta. Kui olete Gevorkjanile lõpu peale teinud, annate keskusse järgmise šifreeritud radiogrammi: «Kinžall on reetur. Ma paljastasin ta. Lasksin likvideerida. Ajutiselt konserveerun. Panen tööle Vilka. Side tema kaudu.» Jäi meelde? Annate oma šifriga. On selge?»
Maljavkin noogutas jälle. Polnud tahtmist rääkida, keel ei kuulanud sõna.

«Nii. Kas küsimusi on?» päris Popov.
Maljavkin raputas pead.
«Ah polegi?» imestas šeff. «Aga kas te seda teate, mida te pärast Gevorkjani likvideerimist tegema peate?»
«Ee-ei, ei tea.»
«See'p see on,» lausus Popov õpetlikult. «Niisiis, sealt metsast ärge enam endisesse kohta, Kostjukovide poole tagasi minge. Paljugi mis - Gevor:kjan... Sõidate Lefortovosse. Jätke meelde aadress, parool (šeff kordas mitu korda ühte ja teist, kuni Borissile jäi meelde). Jääte sinna, sellel aadressil. Edaspidi otsite endale ise varjupaiga. Mõne aja pärast võtame käsile Varlamovi. Kõik.»
«Võin ma minna?» tõusis Boriss püsti.
«Ei mitigil juhuL» Popov tõmbas teda kättpidi uuesti istuma. «Esimesena lahkun mina. Teie jääte esialgu siia. Hakkate liikuma kümme,..viisteist minutit pärast minu lahkumist.»
Hüvasti jätmata ja Maljavkinile kätt andmata tõusis Popov püsti. Boriss peatas teda küsimusega: «Öelge, millal ma teid jälle näen? Kus?»
«Ärge küsige nii rumalasti. Te saate teada kohtumise aja ja koha siis, kui mina seda vajalikuks pean.»
Seff pöördus kannapealt ümber ja sammus kalmistu värava poole.

31 peatükk

Möödus kümme, viisteist, kakskümmend minutit. Boriss istus ikka. samal pingil. Ta ei suutnud kuidagi mõtteid koguda. Mis teha, kuidas olla? Gorjunov ja Skvoretski olid need, kellest ta praegu hirmus suurt puudust tundis. Kus nad küll on? Kalmistu värava juures? Kas nad ootavad? Aga kui ei oota? Ei või olla!
Nad ju teavad, et ta kohtus šefiga. Aga kas nad seda ka teavad, et šeff on kapten Popov? Jah, ta peab tingimata tšekistidega kokku saama, aga kuidas? Popov nuhkis ju Gevorkjani välja... Kui saab ka tema, Maljavkini jälile, siis...
Boriss vaatas meeleheites kella: aeg muudkui läks. Popovi määratud kohtumiseni Gevorkjaniga jäi vaid

mõni tund. Šefil oli kõik välja arvestatud. Peab kiirustama.. .

Kiirustama? Aga kuhu? Gevorkjani tapma? Mis jama see on! Mida siis ikkagi teha?

Enam ei tohtinud oodata. Boriss tõusis ja kõmpis väljapääsu poole. Ta võdises närvilisest erutusest, oli vihane, iseendale vastik, kuid ei suutnud midagi parata ega ennast kokku võtta. Ei, ilmselt polnud luuraja osa talle jõukohane. . .

Ongi kalmistu värav. Seal sagib rahvasumm: jälle maetakse kedagi. Kohe möödub Boriss rahvasummast, astub väravast välja. Ja mis edasi? Ta heitis lootusrikka pilgu kirikuesisele, aga Gorjunovi seal polnud. Inimesi oli palju, kuid keda ta nii väga vajas, seda. Maljavkin nende hulgas ei märganud, Ja ometi ei lahku ta siit niisama lihtsalt, nägemata Gorjunovi või Skvoretskit. Ta ei või ära minna, saagu mis saab.

Borissile tulid vastu kirstukandjad. Ta tõmbus kõrvale, kuid trügiti rahva hulka. Äkki puudutas teda keegi käest. Gorjunov! Viktor! Lõpuks ometi! Kuid Gorjunov ei vaadanvd isegi Borissi poole ega teinud temast väljagi. Näis, et matusetalitus on hõivanud kogu ta tähelepanu. Rahvasumm litsus Maljavktni Gorjunovi vastu ja Boriss kuulis:

«Istu bussi. Kähku. Lähed maha Arbati väljakul. Peatuse lähedal ootab ettetõmmatud kardinatega auto. Istud sinna sisse. Tegutse.»

Viktor kadus, nagu oleks ta maa alla vajunud.

Nüüd Boriss teadis, mis teha. Ta polnud enam üksi.

Pool tundi hiljem astus Maljavkin Arbati väljakul bussist maha. Peatusest pisut eemal seisis. must «emka», mille tagumist ja külgaknaid katsid kardinad. Boriss jõudis auto kohale, samal hetkel avanes uks, ta lipsas sisse ja laskus tagumisele istmele Gorjunovi kõrvale. «Emka» sööstis paigalt. .

«Noh, lase tulla,» lausus Viktor, niipea kui nad liikuma hakkasid. «Kas tundsid ära vana tuttava?»

«Tundsin küll,» ohkas Maljav'kin. «Kuidas siis mitte tunda. Aga teie,.. Kas te teadsite juba enne, et Popov. .. kapten Popov on saksa luuraja?»

«Jah,» sõnas Viktor kindlalt, «kuid teada saime alles hiljuti. Kirill Petrovitš hammustas selle «pähkli» katki.

Kas sa, muide, tead, kes ta säärane on?» .

«Popov? Nüüd tean: spioon. Ja veel missugune! Šeff ise.»

«Seda küll, aga ikkagi kes?»

«Kuidas kes?» ei taibanud Maljavkin.

«Naljavend,» muheles Gorjunov, «kapten Popov ongi ju Zero. Sa jutlesid Zero endaga. Koidab?»

Maljavkin ahhetas vaikselt ja ajas silmad pärani,

Gorjunov aga jätkas:

«Mida see kapten Popov või õigemini Zero sinult siiski tahtis? Mispärast selline ootamatu kohtumine?»

«Oo, alguseks ei taha ta kuigi palju.» Maljavkin naeratas kohmetult. «Ta ..ta käskis mind tappa Gevorkjani. Sellega.» Boriss: tõmbas taskust soome pussi ja ulatas Gorjunovile.

«Ah kõigest tappa? Küll oni õelus! Aga räägi siiski kõigest järjekorras.»

Maljavkin jutustas Gorjunovile kõigest, mis Zero oli talle rääkinud, mismoodi käitunud ja lõpmatuseni ähvardanud.

«Kas ta seda ka ütles, miks ta teid Gitajeviga prokuratuuri saatis ja Gitajevi tappis?»

«Jah, üht-teist rääkis, kuid kõik pole selge.»

Maljavkin andis edasi Zero sõnad, millega ta oli oma teguviisi õigustanud.

«Nii, mis veel?»

«Käskis elukohta vahetada, Kostjukovade poolt ära minna. Andis uue aadressi - Lefortovos -, parooli.

Ütles, et kui ta mind vajab, siis teatab ta sellest ise, ainult mismoodi, seda ma ei tea. Ei öelnud.»

«Nõnda,» lausus Gorjunov; «Kõik on selge. Ka meil tuleb oma plaane mõneti korrigeerida. Teeme nii: praegu lasen ma su välja, sa sõidad sinna, raadiosaatja juurde. Annad edasi radiogrammi, nagu Zero käskis.»
«Aga kuidas jääb Gevorkjaniga?» küsis Boriss. «Mis temaga teha?» .
«Gevorkjani pärast ära muretse, temaga sa enam kokku ei puutu.»
«Aga Zero? Kui Zero küsib?»
«Et Zero küsiks, peab ta sind nägema. Aga kas seda juhtub? Ja millal? Muide, kui ka juhtub, siis ütled Zerole, et tema käsk on täidetud. Selge?»
«Selge. Aga kas mul tuleb siis Kostjukovide poolt

ära minna? Ja mis teha siis, kui radiogramm on edasi antud?»
«Pärast radiogrammi üleandmist sõidad Lefortovosse ja sead end antud aadressil sisse. Ühesõnaga, talitad nii, nagu Zero käskis. Päeva või paari pärast, esimesel võimalusel astume ühendusse. Eks?»
. . .Määratud tunnil jalutas Menatjan linna. lähedal sovhoosis autobussipeatuses teeserval. Ta oli vihane nagu sõnn. Mis inimene see Zero küll on? Muudkui kihutab teda armutult taga. Ajas tänagi jälle siia, radiogrammi andma. Aga milleks? Alles eile saadeti radiogramm, mispärast nii tihti? Ja veel - võõrastemaja. Mismoodi Zero küll välja nuhkis, et Menatjan käis «Moskvas»? Jälitas teda? Kuigi mis siin imelikku on? Seda tuligi oodata. Kuidas tema, Menatjan, küll viltu laskis, jälitamist tähele ei pannud? Paistab siiski, et see karikas läks mööda. Mis pagan teda ometi Tatjana juurde ajas! Aga egas ta temast Zerole rääkida saanud. See veel puudus! Peaasi, kõik oli tühja jooksnud, kõik tühja. . .
Nukraid mõtteid mõlgutades ei pannud Menatjan üldse tähele kahte noormeest, kes nähtavasti nagu temagi autobussi ootasid. Nende välimuses ega käitumises polnud muide midagi silmatorkavat: noormehed. nagu noormehed ikka. Seisavad ja jutlevad oma asjust, suitsetavad. Ootavad bussi. Noh, ja las ootavad. Mis temal, Menatjanil, sellega asja?
Ta ei pööranud esialgu tähelepanu ka Moskva poolt lähenevale sõiduautole, mustale «emkale». Kas maanteel siis vähe autosid liigub! «Emka» jõudis ikka lähemale ja lähemale. Menatjani kohal juht äkki pidurdas. Eesuks avanes.
«Vanemleitnant, tulge korraks siia,» kõlas range, käskiv hääl.
Menatjan ei teinud esialgu sellest hõikest väljagi, sest ta ei võtnud seda omaks. Kutset korrati. Menatjan võpatas ja pöördus ümber:
«Kas hõikiasite mind?» küsis ta, astudes auto juurde ja püüdes kutsujat silmitseda.
Kõik edasine vältas vaid mõni sekund. Menatjan ei jõudnud taibata, kuidas need silmapaistmatud noormehed äkki tema kõrvale ilmusid. Samal hetkel paiskus auto tagauks lahti, noormehed haarasid Menatjanil

.284

käe alt kinni ja lükkasid ta osavasti autosse. Üks hetk - ja juba oli Menatjan tagumisel istmel, noormehed aga temast vasakul ja paremal. Menatjani püstol oli nende käes. Auto keeras järsult ümber ja kihutas linna poole.
«Lubage,» toibus Menatjan, «mis te teete? Mis õigusega?»
«Rahulikult, Menatjan, rahulikult. Ma ei usu, et te tõsiselt kahtleksite meie õigustes,» pöördus tema poole see, ees istus ees juhi kõrval. «Mina olen RJRK töötaja. Minu nimi on Gorjunov.» .
Menatjanil jäid sõnad kurku kinni: RJRK-st? Ta ütles mulle Menatjan. Menatjan, mitte aga

Gevonkjan. See on lõpp.
Tunni aja pärast oli Menatjan juba vanglas.
. . . Astunud kalmistu väravast välja, ei sõitnud Zero ehk kapten Popov kohe Leningnadi vaksalisse oma toidulattu. Ta läks pisut kõrvale ja hakkas teraselt jälgima kalmistu väravat. Näinud, et Maljavkin väljus üksi ja istus autobussi, silmitses ta veel mõnda aega kalmistule minejaid ning sealt lahkujaid. Skvoretskit ja Gorjunovi ta ei märganud, ei tundnud ära, niivõrd oskuslikult olid need ennast maskeerinud, see-eest aga nägi Kirill Petrovitš Zerot imehästi.

Veendunud, et kõik läheb hästi, .kõndis Popov kiirustamata Presnja väravateni ja sealt loomaaiani. Kuid ka nüüd ei sõitnud ta Leningradi vaksalisse. Ta tiirutas
paar tundi kord jalgsi, kord metrooga, kord bussiga linnas ringi ja jõudis. Kurski vaksalisse. Hoiuruumist võttis ta väikese fiiberkohvri, mille oli juba eelmisel päeval ära andnud, läks perroonile ja harkkas aegamisi piki platvormi edasi-tagasi kõndima. Ette sõitis Moskva - Gorki rong.

Kapten Popov ootas, kuni hakati sõitjaid vagunisse laskma, võttis siis taskust pileti, kontrollis vaguni numbrit ja ikka endist viisi tõttamata hakkas minema eesmiste vagunite poole. Äkitselt ilmus tema teele ohvitseride patrull range ja rühika majoriga eesotsas.

«Seltsimees kapten,» hõikas major Popovi, «palun esitage dokumendid.»
«Dokumendid?» imestas Popov. «Mis siis lahti on? Mis juhtus?»
«Ohvitseride patrull,» lausus major kuivalt. «Kas

te siis ei näe? Kontrollime dokumente. Palun teie dokumendid.»

«Ah.patrull, patrull,» elavnes Popov. Ta mõtles pingsalt: «On see tõesti patrull, või... Ah, mis jama see olgu! Muidugi patrull. Tavaline patrull.» Rõhutatud rahulikkusega pani ta kohvri maha, võttis rinnataskust sõjaväepileti ja ulatas majorile: «Olge nii lahke, seltsimees major. Kas komandeerimistõendit ka vaja läheb?»

«Komandeerimistõendit? Esialgu mitte.» Major uuris tähelepanelikult dokumenti ja pistis selle endale tasku. «Pean paluma teid korrapidaja jurde tulla.»
«Korrapidaja juurde?» üllatus Popov. «Aga jumala pärast, mis põhjusel?»
«Palun mitte vastu vaielda,» väitis major. «Tulge kaasa.»
«Ma ei vaidlegi, kuid saage aru, ma hilinen rongile.»
«Ärge muretsege, küll jõuate,» vastas major flegmaatiliselt.
«Mismoodi ma siis jõuan? Rong hakkab ju iga hetk liikuma,» erutus Popov. «Ja pealegi, mispärast ma pean korrapidaja juurde tulema?»
«Kas te siis ei mõista? See pole ilus, seltsimees kapten, te ei kanna ju õiget vormi. Häbi!»
«Kuidas ei kanna õiget vormi?» kargas. Popovil hing täis. «Te norite, seltsimees major!»
«Seltsimees kapten, palun valige sõnu,» nähvas major, «Ma olen ametikohust täitmas. Teie olete intendandi teenistuse kapten, nagu sõjaväepiletil öeldud, kuid kannate rivikomandöri välipaguneld. Mis õigusega?»

«Kuid kõik kannavad ju niisuguseid. Sõda! Äkki tuleb homme rindele minna. Teate mis, major, summutame selle. asja ära, see ju nii tühine. .. Aga pagunid ma vahetan ära, ohvitseri ausõna. Istun vagunisse ja kohe vahetan . : .»
Ent major oli järeleandmatu:
«Ei või, seltsimees kapten. Kuidagi ei või. Lähme, ei maksa aega raisata. Muidu võite tõepoolest oma rongist maha jääda.»
Popov kuuletus ja suundus patrulli saatel jaama korraldaja ruumi poole. .
Kabinetis tõusis laua tagant Popovile vastu... major Skvoretski.

«Ohoo,» hüüatas Kirill Petrovitš, nägu naerul, «kapten *Popov?!* Kui ootamatu kohtumine! Mismoodi te siia, Kurski vaksalisse sattusite?»
«Kuidas te teda nimetasite?» küsis patrulliülem.
«Kapten Popoviks?»
«Aga muidugi,» naeratas Skvoretski veelgi laiemini.
«See on kapten Popov. Toidulao ülem Leningradi vaksalis. Ikkagi vana tuttav.»
«Te eksite,» lausus Zerot saatnud major pedantselt. «Kinnipeetu nimi ei ole Popov. Ta *an* Geraskin, kapten Tihhan Matvejevitš Geraskin. Ja sugugi mitte toidulao ülem, vaid Gorki intendandivalitsuse töötaja.
Tema dokumendid on siin.» Ta ulatas Skvoretskile Popovilt äravõetud sõjaväepileti.
Samal hetkel rabas Zero kohutava hoobiga kõrvalseisvat ohvitseri, lõi ta jalust maha ja oli ühe hüppega ukse juures, ühteaegu kabuurist püstolit tirides. Ent kui kiiresti ta ka ei tegutsenud; olid ohvitseride patrullina esinenud tšekistid veelgi kärmemad. Silmapilk sööstsid teine patrullimees ja major Zero kallale, kiskusid tal relva käest ja väänasid käed selja taha. Kuidas Zero ka ei püüdnud lahti raheIda, kõik oli asjatu.
Tema käed olid nagu teraspihtide vahel.
«Närvid, *Popov*, närvid,» lausus Kirill Petrovitš osavõtlikult. «Oh neid närv e küll! Tuleb välja, et te polegi Popov, vaid Geraskin? Mis muundumine see on?.. Ah te ei taha vastata? Pole vaja. Küllap jõuab. Kuidas on,» muutus Skvoretski äkki karmiks, «mõtlete lolli mängida? Kas maksab?»
Kinnipeetu vajus norgu.
«Olgu,» sõnas ta, «teie võit.»
Pool tundi hiljem toimetati kapten Popov *alias* Geraskin *alias* Zero vangikambrisse.
. . . Sedaaegu Maljavkin, kes ei kohanudki Gevorkjani, kõndis metsa, andis edasi Zero dikteeritud radiogrammi, peitis raadiosaatja ära ja siirdus linna, Lefortovosse. Saadud aadressil otsis Boriss ülas väikese kahekorruselise maja ja koputas uksele. Avas hallipäine korraliku välimusega vanaätt.
Boriss küsis Zero öeldud perekonna-, ees- ja isanime.
«See olen mina,» lausus ätt ja naeratas äraootavalt. «Mina ise.»
Maljavkin ütles parooli.

«Astuge sisse,» hakkas ätt askeldama. «Olge head. Tulge siiapoole, siiapoole. . .»
Ta juhatas Borissi avarasse hästi sisustatud tuppa, pakkus tugitoolis istet ja istus ka ise.
«Millega saan kasulik olla?» naeratas ätt heasoovlikult ja asetas peopesad, sõrmed vaheliti, oma ümmargusele kõhule.
«Teate,» hakkas Boriss kogelema, «mulle öeldi... räägiti. . . noh, ülhesõnaga, et ma võin teie juures elada. Mitte kaua. Mõnda aega. . . Ega ma teile palju tüli ei tee?»
«Kullake,» hüppas ätt püsti. «Palun väga, kõige suurema lahkusega! Tuba on olemas, kuidas muidu! Mugav, hea tuba. Elage nii kaua kui süda lustib. Olete kallis külaline. Ka minul, vanamehel, on nüüd, kellega aega veeta, muidu elan nagu erak»
Kui sõbralikuna ja imallahkena ätt ka ei paistnud, nägi Boriss tema lahkuse taga tigedat valvsust, metslooma kavalust. Midagi kiskjalikku oli vanamehe pehmetes liigutustes, tema terastes pilkudes, mida ta vahetevahel vestluskaaslasele heitis, tema ülemäära ümarikes žestides. Aga kas Maljavkinile peremees meeldis või ei, valikut tal polnud. Jah, tõepoolest: kui olid öelnud «a», siis pidid ka «b» ütlema.
«Pole viga,» otsustas Boriss. «Esialgu elan siin. Küllap pärastpoole paistab. . .»

32 peatükk

«Kirill Petrovitš, kas te nüüd lõpuks avaldate oma saladuse?» anus Gorjunov, kui nad olid edukalt lõpetanud mõlema operatsiooni, arreteerinud Menatjani ja Zero ning kohtusid nüüd Skvoretski kabinetis.
«Mis saladuse?» teeskles major üllatust.
«Kuidas mis?» Viktor isegi solvus. «Kuidas te ära mõistatasite, et Zero pole keegi muu kui kapten Popov? See kahe näoga Janus käitus ju nii osavasti, aitas meid, ja äkki. . . Kuidas te küll selle peale tulite?»
«Aitas kaine, hoolikas analüüs. Teaduslik analüüs, kui soovid.» Skvoretski astus seifi juurde, tegi selle lahti, võttis ülemiseIt riiulilt kunagi joonistatud skeemi,

mille keskkohta oli kirjutatud Zero, selle all aga Popov, ja ulatas Gorjunovile. «Selge?»
«Osavasti!» vilistas Viktor. «Tõepoolest, kõige tähtsamad sidemed viivad Zero juurde ja ristuvad Popovil. Osavasti, seltsimees major, pole midagi öelda! Ainult et Kõver. . .»
«Mis Kõver? Kui teada tahad, siis tema oligi viimane lüli. Mäletad radiogrammi selle - kohta, et Kõveral oli mingi kontakt Zeroga? Noh, aga kõik Škurini kontaktid olid meil teada. Siin see konks ongi!»
«Õige,» surus Viktor maha ohke. «Ja kui lihtne. Selgemast selgem!»
«Hea küll,» naeratas Skvoretski, «aitab lobisemisest. Aeg on hakata üle kuulama. Ma arvan, et alustame Menatjanist.»
Major kutsus arreteeritu välja, pani skeemi seifi ja tõi lagedale mahuka kausta. Selle valhel leidus hulk dokumente, sealhulgas NSV Liidu sõjaõhujõudude endise vanemleitnandi Menatjani isiklik toimik. Kirill Petrovitš asetas toimiku kõige peale, nähtavale kohale.
«Kuidas on, Arakel Gevorkovitš, kas asume asja juurde?» alustas Skvoretski leplikult, kui arreteeritu oli sisse toodud. «Korra kohaselt täidame eelkõige
ankeedi. Niisiis: teie perekonnanimi on Menatjlan? Ees- ja isanimi? Sünniaasta?»
«Milleks see komöödia?» muigas Menatjan nukralt. «Te teate ju kõike ilma minutagi. Kirjutage.»
. «Ei, Menatjan. Ülekuulamine pole komöödia. .Ma hakkan kõike, sealhulgas ka ankeediandmeid kirju'tania ainult teie sõnade järgi. Ja selles peitub sügav mõte. Ajapikku, kui selleks tekib vajadus, ma seletan teile. Esialgu aga. . .»
Kirill Petrovitš kastis sule tindipotti ja vaatas Menatjanile ainiti silma.
«Palun väga,» .kehitas Menatjan õlgu ja vastas täpselt kõigile ankeedi küsimustele.
«Teie elukutse?» küsis major, kui kõik lahtrid said täidetud. «Tegevusala?»
«Lendur,» ajas Menatjan uhkelt rinna ette. «Sõjaväelendur.»
«Teie? Lendur? Ja pealegi veel sõjaväelendur? Halastage, mis lendur te olete! Mitu lahingulendu on kahe sõja-aasta jooksul teie arvel?»

«Asi pole selles,» nähvas Menatjan. «Sõja esimestel päevadel ma langesin vangi. . .»
«Teate mis,» ,katkestas teda major sulepead kõrvale pannes, «teeme. niimoodi: esialgu ei kirjuta ma midagi üles. Ega esita ka küsimusi. Katsuge ise arukalt järjekorras rääkida kõigest, mis teiega juhtus, kuidas te niisuguse eluni jõudsite. Oleme kokku leppinud?»
Menatjan kehitas uuesti õlgu:
«Aga mida rääkida? Ma ei tea, mida te tahate. Mul pole midagi rääkida.»
«Ah polegi midagi?» sekkus Gorjunov. «Noh, kui te ei taha vangisolekust, siis rääkige hakatuseks

kas või sellest, mismoodi te Menatjanist Gevorkjaniks muu
tusite. »
«Ah see? Ma ei usu, et see pakuks teile midagi huvi tavat.»
«Aga siiski?»
«Palun väga. Kõik on lihtsamast lihtsam. Täiesti arusaadav, et pärast vangis viibimist mul oma dokumente ei olnud, ja kui ma Moskviasse hakkasin tulema, siis varustati mind nende dokumentidega.»
«Missugustega? Gevorkjani nimele?»
«Jah.»
«Kes varustas?» kÜsis Skvoretski ruttu. «Kus? Millal? Ainult täpselt.»
«Kuidas kes?» teeskles Menatjan üllatust. «Selle koondise väejuhatus, kus ma viimati võitlesin.»
«Missuguse koondise? Nimetus? Asukoht?»
«Partisanikoondise, aga asukoht. . Mul pole õigust seda nimetada. Sõjasaladus.»
«Kuulge, Menatjan,» ei kannatanud Gorjunov välja, «kas te tõega tahate meid uskuma panna, et olite partisan? Jätke vigurdamine, head see ei too.»
«Rahu, seltsimees vanemleitnant, rahu,» manitses Skvoretski Gorjunovi. «Aga mis partisanidesse puutub. .. Menatjan, kas te kinnitate, et olite partisan?»
«Muidugi olin. Ma ei mõista, miks see teid nii üllatab?»
«Miks? Aga sellepärast, et teie rei olnud partisan. See on vale.»
«Loomulikult on teil õigus väita, et ma valetan. Häda on selles, et ma räägin tõtt.»
«Ah nii? Aga mis te selle teatise kohta ütlete?»

Major võttis kaustast dokumendi ja ulatas Menatjanile.
Too heitis pilgu teatisele ja naeratas:
«Noh muidugi, Menatjani nime all mind partisanide hulgas ei tunta. Rühmas kandsin ma Gevorkjani nime.»
«Kandsite Gevorkjani nime? Aga te Ütlesite alles nüüdsama, minut tagasi, et dokumendid Gevorkjani nimele saite koondise väejuhatuselt enne Moskvasse sõitmist. Nüüd aga. . . Ei, Menatjan, see jutt ei klapi.»
«Mispärast ei klapi? Ma väljendusin lihtsalt ebaõnnestunult. Gevorkjani nime all olin ma salgas algusest peale, dokumendid aga sain tõepoolest enne Moskvasse sõitu. Metsas ma neid ei vajanud.»
«Väga hea. Sellisel juhul on siin teile teine teatis: ka Gevorkjani pole partisanide hulgas olnud ega. ole praegugi. Mis te nüüd kostate?» Skvoretski vahtis ainiti Menatjani vilavatesse silmadesse.
«Midagi ma ei kosta!» kargas Menatjanil hing täis. «Mõtelda, teatis! Paberilipakad! Meie ei võitle teatiste ega paberite järgi. On teil kõik partisanid arvel või? Nimekirjad olemas? Kõik on seal sees? Selliseid nimekirju ei ole!»
«Õige,» sõnas Kirill Petrovitš rahulikult. «Täielikke nimekirju kõikide partisanide kohta, kes võitlevad vaenlase tagalas, ei ole ega saagi olla. Ja ma arvan, et niisugust arvestust polegi praegu vaja. Kuid mõningad andmed partisanikoondiste ja nende :koosseisu kohta on olemas, samuti regulaarne side nendega. Praegu, kullake, pole enam neljakümne esimene ega isegi neljakümne teine aasta. Ärge seda unustage. Niisiis, mitte üheski suuremas partisanikoondises pole Menatjani ega ka Gevorkjani. Kus te siis võitlesite, missuguses salgas? Kes on. selle salga komandör? Võtke vaevaks vastata ja ärge pugege sõjasaladuse taha.» .
Menatjan. kõhkles märgatavalt.
«Noh, noh,» õhutas teda Skvoretski, «laduge välja. Salga asukoht? Komandöri nimi? Kiiremini!»
Nähes, et taganeda pole kuhugi, Menatjan vastas. Ta nimetas salka, mis tegutses Lääne-Valgevenes, vabariigi piiri lähedal.

«Noh, ja läksitegi alt, Menatjan. Just selle salga kohta on meil andmed olemas: pole seal ei Menatjani ega Gevorkj,ani. Niisiis, kas te kavatsete rääkida tõtt?»
292

Menatjan vaikis.
«Olgu,» lausus Skvoretski hetkelise vaikimise järel, «tuleme veel tagasi teie pariisaniliikumisest osavõtu juurde, kuigi meile on see küsimus täiesti selge. Lähme edasi: kus, millal ja millistel asjaoludel te vangi sattusite? Ainult põhjalikumalt. Ja soovitan' üksnes tõtt. . .»
Menatjan elavnes märgatavalt.
«Vangi Langesin ma 1941. aastal,» hakkas ta kiiresti rääkima, «ühe esimese lahingulennu ajal. Olime kolmekesi, kolme lennukiga, kui vaenlase ülekaalukad jõud meid ründasid. Võtsime lahingu vastu. Pärast seda, kui ma olin ära kulutanud kogu lahingumoona, tulistati mu lennuk alla ja see süttis õhus põlema. Mina hüppasin langevarjuga alla jla . . .»
«Stopp!» tõstis Skvoretski käe. «Täpsustame mõningaid detaile. Mitu fašistide lennukit oli teie kolme vastu? »
«Kuidas ma saan seda oelda?» imestas Menatjan siiralt. «Võib-olla kümme, aga võib-olla ka viisteist. Kus sa siis õhulahingu ajal täpset arvestust saad pidada?»
«On lendureid, kes kinnitavad, et miski ei nõua nii täpset arvestust kui õhulahing. Teie nende killast ei ole, nagu nähtub teie vastusest. Olgu pealegi, jätame selle
teie südametunnistuse hooleks. Niisiis, kas kümme või viisteist ?»
«Jah, vähemalt kümme.»
. «Kas tõesti? Aga ehk oli kaheksa? Kuus? Või veelgi
vähem - kolm? Kaks?»
Menatjan tõmbus mossi:
«Ma olen naljast kaugel.»
«Ega minagi naljata,» haaras major sõnal sabast.
«Ka mina olen naljast kaugel, seda enam, et te suisa valetate! Teie lennukit alla ei tulistatud, õhus ta põlema ei süttinud. See kõik on vale!»
Menatjan teeskles hingepõhjani solvunut:
«Vale? Voib-olla ei hüpanud ma ka langevarjuga alla? Võib-olla ei võtnud lahingustki osa?»
«Osa võtsite küll, kuid ajasite läbi ilma langevarjuta.»
«Mispärast te niimoodi räägite? Teid ju seal ei olnud,
kuidas te siis teate, missugune oli lahing? See pole ilus!»
«Vaata ,aga vaata, tema teeb meile veel etteheiteid!

293

Kuulake nüüd, Menatjan. On säilinud 1941. a,astal teie hukkumise asjaolude uurimise tulemused.» Major soris laual lebavate kaante vahel, võttis mingi paberi ja asetas selle enda ette. «Ja kui te ka edaspidi jääte oma versiooni juurde, tuleb meil see ümber lükata. Kas te tahate seda?»
Kuid Menatjan valetas edasi, andis otsestele küsimustele põiklevaid vastuseid. Jännanud temaga tundi kaks, tõi Skvoretski paljastavad materjalid lagedale.
«Tuleme tagasi teie vangilangemise asjaolude juurde,» sõnas ta karmilt. «Siin on kokkuvõte. Mis, selles öeldakse? Esiteks, et kolme meie lennuki vastu ei olnud mitte kümme ega viisteist fašistide hävitajat, nagu kinnitate teie, vaid kuus. Kuus, Menatjan. Meie kotkad võtsid lahingu vastu, kuid - kahekesi. Kolmas hoidus lahingust kõrvale. See kolmas olite teie, Menatjan! Teie! «Kulutasin ära kogu lahingumoona»! Tühjagi te ei kulutanud! Teie, Menatjan, ei teinud ühtegi lasku. Te astusite lahingust välja.»
«Kuid. ..» tahtis Menatjan häält teha.

«Olge vait. Nüüd juba vaikige, oleme teid küllalt kuulanud. Nüüd räägin mina. Kinnitate, et teie lennuk tulistati alla ja süttis õhus põlema? Jällegi vale! Lennuk oli tervemast terv,em, ainsagi kuuliauguta. Ja. huvitav: te ei lennamid mitte omade juurde, oma lennuväljoale, vaid läände. Sakslaste juurde. Noh, kas puiklete edasi?» .
Sedamööda kuidas major rääkis, kadus jume Menatjani näost. Kuid endiselt ei öelnud ta midagi.
«Ah vaikite?» küsis Skvoretski karmilt. «Nüüd vaikite? Ma siis jätkan. Keegi teie lennukit alla ei tulistanud. Te andsite end vabatahtlikult fašistidele vangi. Te olete kodumaa reetur, Menatjan, Ja meie hakkame teie üle kohut mõistma kui reeturi üle.»
Menatjan võpatas oma toolil, tema nägu tuksatas kramplikult, kuid ta ei lausunud sõnakestki.
«Kas lubate, seltsimees major?» küsis Gorjunov. «Ma tahaksin esitada ühe küsimuse.»
Skvoretski noogutas varkides. .
«Kuulge, Menatjan,» pöördus Viktor arreteeritu poole, «mida te tegite Moskva-Serpuhhovi maanteel, kus me teid arreteerisime? Kuidas ja mispärast te sinna sattusite?»

294
«Mina. . mul...» hingeldas Menatjan vaevaliselt. «Mul 'Polnud mingit kindlat eesmärki.»
«Ei olnud? Aga kuidas, mis ime läbi te sinna siis sattusite, linnast viieteistkümne kilomeetri kaugusele?»
«Ma. .. Ma jalutasin seal. Lihtsalt jalutasi? Ausõna.»
«Jalutasite? Aga ehk ootasite kedagi? Muidugi mitte meid?»
«Ei, minge ikka. Kedagi ma ei oodanud. Jalutasin.»
«Aitab!» laksatas Skvoretski äkki peopesaga vastu laude. «Küllalt! Või tema jalutas. Aga kas nimed Zadvornõi või Maljavkin teile midagi ei ütle? Võin ütelda hüüdnime - Vilgas. Ja veel ühe - Kinžall. Noh, Kinžall? »
«Pole vaja!» kiunatas Menatjan hüsteeriliseit. «Palun teid, pole midagi vaja! Ma räägin kõik ise, ise. Ise. . .»
Möödus mõni minut, enne kui reetur kõnevõime uuesti tagasi sai. Nüüd läksid Menatjani keelepaelad lahti. Ta rääkis kiiresti, hingeIdades, sõnu -kugistades.
Jah, ütles Menatjan, see on tõsi. Kõik on õige. Sakslaste juurde lendas ta ise, oma vabal tahtel.
«Vabatahtlikult? Aga mispärast? Mis tõukas teid reetmisele?» küsis Skvoretski.
Püüdes oma reetmist seletada, tunnistas Menatjan, et rahulolematus nõukogude võimuga oli tekkinud tal juba ammu, noorukina. Esialgu oli see solvumus isa pärast, keda tema arvates oli kõrgelt kohalt ülekohtuselt tagandatud ja lihttööle saadetud, noh, ja muidugi ka sellepärast, et perekonna materiaalne olukord järsult halvenes. Sellele järgnes pahameel ümbritsevate inimeste vastu, kes, nagu Menatjan kindlasti uskus, ei märganud ega hinnanud tema väljapaistvaid omadusi. Tema aga pidas end silmapaistvaks isiksuseks. Siis algas sõda. Ja sakslaste edu, fašistlike vägede kiire edasiliikumine esimestest sõjapäevadest alates rabas Menatjani. Ta ei uskunud meie võitu, ei kahelnud sakslaste triumfis, ja soovides ellu jääda, otsustas vaenlase poole üle minna. Oma kavatsuse täitis ta juba esimese väljalennu ajal.
Nüüd rääkis Menatjan avameelselt, ennast säästmata.
Edasi läks kõik nii: esialgu lühikest aega sõjavangide laagris, siis *Abwehr'i* luurekoolis.

295

«Üks hetk,» katkestas major. «Mis kool see on? Kas te teate kooli ülema nime?»
«Jah, major Schlosser.»
«Jätkake.»
Nagu Menatjan rääkis, olevat ta koolis näidanud end parimast küljest, milles otsustavat osa oli etendanud perfektne saksa keele oskus. Võeti arvesse ka vabatahtlik ületulek fašistide poolele. Mitte

lihtsalt ületulek, vaid ületulek täiesti terve lennukiga. Seega siis üpris lühikese aja pärast sai Menatjan kursandist instruktoriks. Ja ta püüdis, püüdis kogu hingest.

«Püüdsite?» heitis SkvorE;tski Menatjanile karmi pilgu. «Mis tähendab «püüdsite»? Milles teie püüdlikkus väljendus?»

Menatjan hakkas kogelema:

«Ma. . . ma õppisin kõik hästi ära, mida meile õpetati.

Täitsin eeskujulikult kõiki ülemuste korraldusi. . . Noh, ühesõnaga, püüdsin.»

«Jälle jätate lõpuni rääikimata, Menatjan?»

«Ei, mis te nüüd! Ma räägin kõik, kõik.»

«Kõik? Dešifreerige siis, mida tähendas teie «püüdlikkus». Kas olete aktsioonidest osa võtnud?»

«Jah,» lausus Menatjan pingutusega. «Kaks või kolm korda võtsin osa mahalaskmistest. . .»

«Kaks või kolm korda? Rohkem mitte?»

«Vannun oma au juures, mitte üle kolme korra.»

«Keda te siis maha lasksite?»

«Mina maha ei lasknud,» ägestus Menatjan, «ma võtsin osa mahalaskmistest. Osa võttis palju rahvast. Mina isiklikult ei teinud peaaegu ühtegi lasku.»

«Mitte ühtegi? Ets kae! Te ju ometi «püüdsite». .Aga keda te siis oma fašistidest peremeeste käsul hävitasite?»

«Seda ma ei tea. Meid pandi lihtsalt automaatidega rivisse seisma, neid aga. . . Meie-neid kohale ei toonud. Ei tea.»

«Niisiis te ei tundnud kedagi mahalastavatest?»

«Ei, ei tundnud. Üks juhtum muide oli . . . Vabandage, siiski kaks. Lasti maha neid, kes õppisid meie koolis. Kuulajaid. Ainult mispärast, seda ma ei tea. Palun mind uskuda.»

«Noh, kindlasti mitte sellepärast, et nad teie kombel püüdsid fašistidele meele järele olla. Hüva, jätkake.»

Nüüd polnud vaja enam Menatjani paluda. Ta rääkis, kui äkitselt oli katkenud tema võrdlemisi rahulik elu luurekooli instruktorina. Umbes kuu aega tagasi kutsuti teda ootamatult Berliini, kindral Grünneri enda juurde. .

«Berliini? Grünneri juurde? Milleks? Mis eesmärgil?» täpsustas major. . .

«Vannun oma au juures, et tookord ei mõistnud ma seda isegi.»

Menatjani sõnade järgi oli jutuajamine kindrali juures paistnud esialgu täiesti tühisena: kindral küsitles Menartjani tema mineviku kohta, saikslaste poole ületuleku asjaolusid, tundis huvi, mida ta arvab koolist, Schlosserist, ja laskis ta minema, midagi mõistlikku ütlemata. Kuid pärast seda jutuajamist tegi Menatjani elu järsupöörde.

«Ja nimelt?» huvitus Gorjunov. «Mille poolest see muutus?»

.«Kõige poolest. Mind eemaldati endiselt töölt, jooksvatest õppustest. Algas eriettevalmistus. Peatselt teatati mulle, et lähemal ajal saadetakse mind venelaste tagalasse. »

«Kuhu nimelt?»

«Moskvasse. »

«Kuidas teid siis saadeti?»

«Lennukiga. Mind heideti alla Tuula lähedal. Vastavalt plaanile läksin ma Tuulasse, sealt aga rongiga Moskvasse. Mul olid dokumendid Gevorkjani nimele.»

«Oli teil Tuulas määratud kokkusaamine? Kas kohtusite k,ellegagi?» ,küsis Skvoretski.

Menatjan hakkas kogelema:

«Ee-ei, Tuulas kokkusaamist määratud polnud, kuid. . . Üks kohtumine oli.»

«Kellega?»

«Ühe tuttavaga. Ammuse tuttavaga. Ei tahaks öelda tema nime. Aga muide, ütlen siiski. See on tuntud näitlejatar Jazõkova. Tatjana Vladimirovna Jazõkova. Kuid minust ja sellest, kust ma tulin, tema ei teadnud.»
«Kuidas te kohtusite? Juhuslikult? Täpsustage.»Kohtumisest Jazõkovaga jutustas Menatjan enam-vähem tõepäraselt, jättes rääkimata vaid mõningatest üksikasjadest. Skvoretskile oli see jutt tähtis just kõigi

Menatjani antud tunnistuste õigsuse konrtrollimiseks: tema juba teadis, kuidas oli toimunud kohtumine. Jazõkovaga.
«Öelge,» esitas Kirill Petrovitš uue küsimuse, «kas teie kohtumisel Jazõkovaga ei olnud teisi eesmärke peale nende, mida te mainisite? Kas *Abwehr* ei planeerinud seda kohtumist?»
«Ei,» nähvas Menatjan, «seda kohtumist *Aawehr* ei planeerinud.»
«Aga kes sellest teadis?»
«Ei keegi. Teie olete esimene, kellele ma sellest räägin. Kordan, Tatjana Jazõkoval pole midagi tegemist minu asjadega.»

«Tähendab, Tuulas teil kohtumist ei olnud? Aga Moskvas?»

«Moskvas oli kaks kolhtumist. Esimene *Abwehr'i* agendi Vilkaga. See on Zadvornõi, talon nõukogude ohviltserf dokumendid ja ta elab Krasnaja Presnjal. (Menatjan nimetas Malj.avkini täpse aadressi.) Teine oli resident Zeroga, kelle korraldusse mind saadeti.»
«Zero? On see hüüdnimi?»
«Jah, on küll.»
«Aga selle Zero ees- ja perekonnanimi? Tema tegevusala? »
«Ma ei tea midagi, palun mind uskuda. Teadsin vaid hüüdnime ja kohtumispaika, muud midagi. Veel tean, et ta kannab Nõukogude armee kapteni mundrit.»
«Kus asub kohtumispaik?»
«Me kohtusime tänaval, varem kokkulepitud ajal.»
«Mitu korda te Zeroga kohtusite?»
«Nägin teda kaks korda.»
Skvoretski võttis lauasahtlist mõned erinevate isikute fotod ja laotas Menatjani ette laiali. .
«See- on Zero,» lausus Menatjan kindlalt, valides välja Popovi foto. «Tema. Aga. kuidas foto teie kätte sattus?»
Skvoretski jättis küsimusele vastamata ja jätkas:
«Rääkige, millest teil Zeroga kohtumisel juttu oli, missuguseid ülesandeid .ta andis?» .
Menatjan teatas, et esimese kohtumise ajal käskis Zero tal minna Vilka poole, ette valmistada nende kokkusaamine, samuti anda Grünnerile radiogramm, kasutades selleks Vilka raadiosaatjat.

«Kas te täitsite selle Zero ülesande?» «Jah, täpipealt.»
«Nii. Aga teine kohtumine?»
Menatjani sõnade järgi toimus teine kohtumine äkitselt. Täna. See oli ette planeerimata ja võttis kõige ootamatuma pöörde. Asi on selles, et Menatjan otsustas Jazõkovaga kokku saada ja läks võõrastemajja «Moskva». Ilmselt nuhkis Zero selle välja. Järgmisel hommikul püüdis ta otse tänaval Menatjani kinni ja tormas talle kallale: kus Menatjan eelmisel päeval oli, mida tegi, miks käis võõrastemajas, kellega seal kohtus. Ta mitte ei küsitlenud, vaid kuulas üle kõige jämedamalt, solvavamalt.

«Tormas kallale?» kordas Skvoretski. «Kas selle sõna otseses mõttes?»
«Peaaegu,» muigas Menatjan nukralt. «Teate, ma kavatsesin uuesti võõrastemajja minna, kuid mõtlesin ümber. Ei läinud. *Möödunud* võõrastemajast, läksin ma mööda Mohhovajat alla, kui äkki ilmus ülikooli juures nagu maa alt välja Zero, viis mind Aleksandri aeda ja kukkus sõitlema.»
«Kas te teatasite talle, kelle juures võõrastemajas käisite?» küsis Gorjunov.
«Ei, ei teatanud. Milleks segada meie asjadesse täiesti kõrvalist inimest? Ma lihtsalt ütlesin, et see on mu isiklik asi, mis ei puuduta kedagi ega ka mitte teda, Zerot. »
«Ja siis?» muigas Skvoretski. «Kas Zero jäi selle vastusega rahul,e?»
«Ei tea. Igatahes rohkem ta ei küsitlenud, käskis mind otsekohe ühendusse astuda Vilkaga ja Vilgas tema juurde saata. Nimetas kokkusaamiskoha: Vagankovo kalmistu. Ise pidin ma minema bussipeatusse, mille lähedale on peidetud raadiosaatja, ootama, kuni tuleb Vilgas, ja andma keskusse uue radiogrammi kordama eilset.»
«Kordama? Milleks? Mis mõttega?»
«Zero seletas, et nii olevat tal keskusega kokku lepitud: *oma* esimese radiogrammi pidin ma dubleerima.
Ainult näe, ei saanud. . .»
Menatjan muigas virilalt ja laiutas käsi.
«Mis õige, see õige - ei saanud,» tähendas Kirill Petrovitš ja pöördus Gorjunovi poole: «Kuidas on,

Viktor Ivanovitš, kas jõudsid kõik kirja panna? Arvan, et tänaseks aitab.»
Kui Menatjan oli ära viidud, käis Kirill Petrovitš mitu korda kabinetis edasi-tagasi ja jäi siis seisma Gorjunovi vastas, kes ülekimlamisprotokolli hoolikalt kaante vahele pani.
«Milline mulje sulle jäi, Viktor? Räägib ta õigust?» «Minu arust küll. Ja me teadsime niigi palju, kõik langeb kokku.»
«Jah, langeb kokku küll,» lausus Skvoretsji mõtlikult. «Vaatame siiski, mida ütleb Zero.»

33. peatükk

Nüüd kutsuti ülekuulamisele Zero - kapten Popov. Too käitus hoopis teisiti kui Menatjan. Enesekindlalt istet võtnud, naeratas Zero sõbralikult Skvoretskile ning Gorjunovile ja haaras kohe härjal sarvist.
«Kas lubate, kodanik major?» pöördus ta Skvoretski poole. «Meie teiega oleme ametivennad ja peame teineteist mõistma poolelt sõnalt. Niisiis, mul pole mingit tahtmist hoolitseda *Abwehr'i* hüvangu eest, oma nahk *on* mulle kallim. Ma tahan elada. Elada! Olen valmis rääkima kõigest, mis tean — aga ma tean palju -, tingimusel, et mind jäetakse ellu. Kas teid selline ettepanek rahuldab?»
«Tähendab siis nii,» kissitas Skvoretski kurjalt silmi, «et sobing? Käsi peseb kätt? Kas nii või?»
«Sobing? Jämedalt öeldud, major. Lihtsalt kahe luuraja asjalik kokkulepe, mis täiel määral rahuldab mõlemat poolt. Kas see pole siis nii? Uskuge, ma tean oma tunnistuste hinda, mina aga vajan üksnes elu, muud ei midagi.»
«Elu?» lausus major mõtlikult. «Aga kas kakskümmend viis aastat laagris või vanglas teid rahuldab?»
«Ah,» lõi Zero käeg;a, «kakskümmend viis aastat! See *on* pikk aeg. Kas tasub nii kaugele ette ennustada?».
«See tähendab? Ma ei mõista teid päriselt.»
«Ometi -on kõik väga lihtne,» sõnas Zero usaldavalt.

«Kakskümmend viis aastat. Isegi viisteist. Nii pika

aja jooksul võib paljugi juhtuda ja muutuda. Veel kuidas!» :

«Kas loodate selle peale, et kui jääte ellu ia satute laagrisse ning hiljem sakslased võidavad, siis lasevad nad teid vaba'ks?» Kirill Petrovitš ei varjanud oma viha.

«Sakslased võidavad?» pahvatas Zero südamest naerma. «Jätke, major! Füüreri laul *on* lauldud. Ma hakkasin seda taipama juba teie vastupealetungi päevil Moskva all, neljakümne esimese aasta detsembris. Aga pärast Stalingradi ja Kurskit. .. Ühesõnaga, kõik on selge. Mis seal rääkida! Nüüd ei arvestata enam

aastaid, vaid kuid. Teie omad jõuavad Berliini, selles ei pruugi teil kahelda.»

«Ma pole selles kahelnud sõja esimesest päevast peale,» lõikas Skvoretski. «Aga teie . .» :

«Mis mina? Ka minul on pea otsas. Ja julgen arvata, sugugi mitte vilets. Mind ta igatahes rahuldab, seejuures mitte üksnes esemena, kuhu panna khbar või soni.»

«Usun meeleldi,» nõustus Skvoretski. «Inimesi, keda ei rahuldaks nende enese pea, ei kohta just väga tihti.

Kuid teie avalduse kohta sakslaste peatsest lüüasaamisest. . .»

«Kuulge, major, kelleks te mind peate? Natsiks? Ilmaaegu. Jah, ma olen Saksa armee ohvitser. Muide samuti major. Sakslane, kuid mitte hitlerlane. Ma pole kunagi olnud füüreri eriline austaja. Minu suhtumine Hitlerisse kujunes lõplikult välja juba sõja eelõhtul, kui natsid ärgitasid kallale kippuda Blombergile ja teistele meie väljapaistvatele kindralitele, kellest paljusid ma, muide, tundsin isiklikult.»

«Huvitav,» märkis Skvoretski. «Kui teid kuulata, siis olete te peaaegu et Hitleri vaenlane. Antifasist! Millegipärast ei klapi see teie tegudega, härra Popov või kuidas te nimi on.»

«Kodanik major!» hüüatas Zero paatosega. «Ma olen sõdur. Luuraja. Ja ma olen sakslane! Kohus kodumaa ees...»

«Jätke,» katkestas Skvoretski teravalt. «Mis kuradi sõdur te olete! Te olete salamõrtsukas, spioon, vaat kes te olete. Aga muudkui - kodumaa! Säärastel nagu teie ei olegi kodumaad. Täna te töötate sakslaste heaks,

homme aga, kui rohkem makstakse, a:meeriklaste, inglaste, vanakuradi enda heaks. . . Kah mul luuraja!»

«Õige, kodanik major, õige,» nentis Zero rahulikult. «Me saame paljust erinevalt aru. Aga kuidas minu ettepanekuga jääb?»

«Niimoodi! Kirjutage see endale kõrva taha, et mingitesse sobingutesse ega kokkulepetesse mina teiega ei astu. Rääkige ära, ja kõik, kohus otsustab teie saatuse. Tõsi küll, ta seda ma olen kohustatud teile ütlema, kohus arvestab teie käitumist uurimisel, ieie tunnistuste tõepärasust. See on kõik, mida ma võin lubada.»

Zero jäi sügavasti mõttesse; heitis siis pea selga ja lausus:

«Olgu peale. Riskin. Taganeda pole kuhugi. Kirjutage. Ma pole Popov ega ka Geraskin. Minu nimi on Beckenbauer. Franz Johann Beekenbauer. Olen saksa *Wehrmacht'i* ohvitser, major. Kuulun Saksa armee kaadri koosseisu 1916. aastast. Te ütlete, et ma pole sõdur ega luuraja. Te eksite. Olen pühendanud luurele peaaegu kogu oma teadliku elu, ja kui meie arvamused ka mõnes asjas lahku lähevad, mis siis sellest! See johtub vaadetest, meetoditest. Kuid kordan, Adolf Hitleri eriline austaja pole ma kunagi olnud, võite mind uskuda, kuigi üksvahe mulle näis, et ta teeb Saksamaast

maailmariigi. Kuid sõda teie vastu - see oli rumalus. Meeletus. Ma tunnen Venemaad. Juba suur Bismarck.. .»
«Teate, Beckenbauer,» katkestas Skvoretski, «ajame läbi ilma Bismarekita. Te pidasite meile fašistide poolt pealesunnitud sõda meeletuseks, olite Hitleri vastane, ise aga. . . Jätke!»
«Kuidas soovite, härra major, kuid ma räägin puhast tõtt.»
««Tõtt»! Te vaid imetlege teda!» .
«JaJah, 'tõtt. Kui tahate teada, siis tegin ma oma sõjaeelsetes avaldustes kõikvõimaliku selleks, et vältida seda saatuslikku sammu.»
«Kuulates teid, härra Beckenbauer, võib arvata, et saksa spioonina te peaaegu et kaitsesite meie, Nõukogude Liidu huve. Aitab!»
«Ei, miks? Ma tegutsesin Saksamaa huvides ja nimelt sellepärast valgustasin õigesti teie edusamme, teie armee võimsust. Pidin selle eest äärepealt karistada

saama. Minu ettekanded ei meeldinud *Abwehr'i* juhtkonnale. Ja neilegi, kes kõrgemal. Kui sõda siiski algas, tegutsesin ma nagu sõdur, nagu sakslane...»
«Nagu kõige pöörasem hitlerlane, nagu ehtne maanteeröövel,» torkas vahele Kirill Petrovitš. «Kuid ei maksa asjatult aega raisata, nagunii me teid milleski ei veena, ja ausalt öeldes me ei kavatsegi seda teha. Rääkige oma kuritegudest.»
«Kuritegudest?» muigas Beckenbauer. «Olgu pealegi nii, nagu teie ütlete. Aga mida te esmajoones tahaksite teada? Millest alata? Mul on palju rääkida.»
«Hakake siis kohe algusest pihta: kuidas te meie maale sattusite, millal, mis eesmärgiga, millise maski varjus. Järjekorras.»
«Ah sattusin? Ma ei sattunud teie maale, ma olen siin sündinud. See määraski mu saatuse. Kuulake...»
Beckenbaueri sõnade järgi oli möödunud sijandi üheksakümnendatel aastatel soovitatud tema isa ühele vene ülikule, suurmõisnikule mõisavalitsejaks. See mõis, mille valduses oli üle tuhande tiinu maad ja mitusada karilooma, paiknes Lõuna-Venemaal. Mõisaomanik ise viibis seal harva ja valitseja oli tegelikult tema hoolde antud maade täievoliline peremees, kes mõistis ka kohut ja karistas. Alaliselt Peterburis elav mlõisaomanik nõudis vaid ühte: sissetulekute regulaarset väljastamist. Raha, raha ja raha. Beekenbauer-senior täitis seda nõudmist tõrkumata ega unustanud muuseas ka ennast.
Selles vene mõisas sündiski 1897. aastal Franz Johann Beekenbauer, tulevane Zero, siin möödus tema lapsepõlv. Kui ta sai kaheksa-aastaseks, panid vanemad ta lähimas suuremas linnas asuvasse saksa gümnaasiumi. Nagu perekonnas, nii ka gümnaasiumis kasvatati Beckenbauer-nooremat ehtsas saksa vaimus, Saksamaale ning keisrile ustavuse vaimus. Oluliist osa etendas selles Franzu ema, kes pärines põlisest preisi soost. Kes ta isa tegelikult oli, seda Zero ei tea; kuid oletab, et ta polnud ainult mõisavalitseja.
«Kes siis? Spioon?» täpsustas Gorjunov.
Beckenbauer kehitas õlgu:
«Te tahtsite öelda luuraja? Võimalik.»
«Miks nii ebamääraselt, Beckenbauer? Ärge olge liiga tagasihoidlik.»

«Ma ei olegi, ainult ma ei tea midagi täpselt. Igatahes siis, kui meie perekond Saksamaale tagasi pöördus - see juhtus 1914. aastal, veidi enne Esimese maailmasõja algust -, tõmbas isa kohe selga majoripagunitega sõjaväemundri. Aasta hiljem, 1915. aastal, kui sõjategevus käis täie hooga, saatis

ta mu ohvitseride kooli. Ise läks ta peatselt rindele ja langes samal 1915. aastal.» .

Nagu pärast. Saksamaale naasmist ilmnes, olid Beckenbauer vanema tuttavate hulgas ülekaalus sõjaväelased. Paljudega neist tutvus ka noor Beckenbauer, sealhulgas Saksamaa tulevase maavägede ü1emjuhatajaga, kindralooberst von Ftitlschiga, kelle Hitler ning tema klikk 1938. aastal ära teotasid ja armeest minema kihutasid.

Ohvitseride koolis ei käinud Beckenbauer-noorem kuigi kaua. Kusagil kõrgemal arvestati tema erilisi omadusi - Venemaa tundmist, suurepärast vene keele oskust - ja tulevase Zero saatus oli otsustatud. Ta viidi üle erikooli, kus valmistati ette luurajaid, 1918. aastal aga suunati ta Venemaale.

«Stopp,» tõstis Skvoretski käe. «Suunati Venemaale? Kellena? »

«Ma pöördusin «kodumaale» tagasi kui sõja lõppemise puhul vangist vabanenud vene soldat.»

«Ja muutusite paugupealt Popoviks?»

«Jah, mune anti dokumendid reamees Ivan Stepanovitš Popovi nimele. Nii algas minu uus elu uues kestas. Kuidas ma elasin, millega tegelesin kõik need aastad, peaaegu,. veerand sajandit, seda ei jõuakski rääkida: kõike tuli ette. Töötasin tehases, õppisin, läksin armeesse, esialgu teenistujaks sõjaväekaubastusse, hiljem aga kaadrisõjaväelaseks, intendandiks. Seda ma püüdsingi saavutada. . .»

«Hästi,» katkestas Zerot Kirill Petrovitš. «Teie niiöelda «töoalase tegevuse» võtame käsile teine kord, praegu aga rääkige spioonitööst.»

«Kuid viimaste aastateni ma peaaegu ei tegelnudki luuretööga,» väitis Beckenbauer.

«Ah ei tegelnud? Te tahate öelda, et teid saadeti salakuulamise eesmärgil Nõukogude Venemaale juba 1918. aastal, teie aga istusite aastaid, käed rüpes? Kas nii peab teid mõistma?»

«Mitte päriselt. Vaadake, mind saadeti Venemaale kauge eesmärgiga.»

«See tähendab?» küsis Gorjunov. «Minu põhitöö pidi algama sõjaajal, alles Saksamaa sõtta astumisega.»

«Millisesse sõtta? Või plaanitsesid Saksa armee ü1emjuhatus ja militaristlikud ringkonnad uut sõda Venemaa vastu juba 1918. aastal, mil Esimene maailmasõda polnud veel lõppenud?»

«Seda ma ei tea,» kehitas Zero õlgu. «See ei kuulu minu kompetentsi. Oletan, et keegi tookord sõda ei plaanitsenud, kuid kõigeks pidi valmis olema. Sellega minu ülesanded piirdusidki.»

«Ja teie ei teinud siisenne sõda midagi?» käis Viktor peale. «Spioonina, ma mõtlen.»

«Luurajana,» kordas Zero pedantselt, hoolimata Gorjunovi põlastavast žestist. «Ei, miks mitte? Üht-teist tegin. »

«Täpsustage,» nõudis Skvoretski.

«Nagu ma juba ette kandsin, koostasin ma perioodiliselt ülevaatlikke ettekandeid ja saatsin need ülemustele. Tõsi küll, sellega ei hakanud ma tegelema kohe, vaid alles kolmekümnendatel aastatel, kui astusin Punaarmeesse. »

«Või veel, kus sa siis kohe saadki! Teil oli ju vaja «aklimatiseeruda». Kas nii või?»

«Muidugi, ka aklimatiseerumine võttis aega, kuid peaasi - need olid mulle antud ülesanded.»

«Seda me juba kuulsime. Võtke vaevaks öelda, mil viisil te oma spionaažiettekandeid edasi saatsite?» küsis Skvoretski. ...

«Mul oli side ühe Saksa saatkonna töötajaga Moskvas. Tema kaudu sain ma ka raha ja instruktsioone.

Peale selle käisin ma pärast 1931. aastat kolmel korral Saksamalal ja kandsin isiklikult sõjaluure juhtkonnale ette enda hangitud andmed ja oma arvamused.»

«Käisite Saksamaal? Mil viisil?»

«Illegaalselt muidugi. See käis niimoodi. . .»

«Üks hetk,» peatas Skvoretsiki arrelteeritut. «Teie sõjaeelse -spioonitegevuse, samuti ka Saksamaal käimise juurde tuleme veel tagasi, praegu aga huvitavad

meid eelkõige kaks viimast aastat, sõja-aastad. Nendest

305

rääkigegi. Ainult üks asi veel: millal te viimati Saksamaal käisite?» .
«Viimati? 1940. aasta lõpus. Novembris.»
«Kellele ja mida te ette kandsite?» .
«Ma olin kindral Grünneri juures, keda tundsin juba varem, samuti võttis mind vastu *Abwehr'i* ülem isiklikult. Esitasin põhjaliku ettekande teie riigi relvastatud
jõudude olukorrast, relvastusest, varustusest. Minu ettekandesse ei suhtutud kaugeltki heatahtlikult. Kui mitte ooberst Külm poleks minu kaitseks välja astunud, ei tea, millega võinuks kõik lõppeda.»
«Külm? Aga kas mitte kindral Grünner polnud teie šeff?»
«Grünner on könn.» Zero tegi käega põlastava liigutuse. «Ta on tühine karjerist, puupea, ega tõsta kunagi häält kellegi kaitseks. Kõige tähtsam nina meie osakonnas on. Külm. Oo, tema on tõeline luuraja!»

«Arusaadav. Veel üks küsimus: tälhendab juba tookord, 1940. aastal, käis jutt eelseisvast sõjast Nõukogude Liidu vastu? Nii. Millised ülesanded seoses meie maale fašistide röövelliku kallaletungi ettevalmistamisega anti siis teile?»
«Tookord, 1940. aastal ei antud mulle mingeid uusi konkreetseid ülesandeid, jäid vanad: andmete kogumine, teatamine. Tõsi, juttu oli diversioonitegevuse korraldamisest, kuid see kandis üldist iseIoomu.»

«Kas te pärast Moskvasse tagasijõudmist pidasite sidet endist viisi, ikka sellesama Saksa saatkonna töötaja kaudu?»

«Jah. Kuid me saime kokku äärmiselt harva: kord nelja-viie kuu jooksul. Mitte tihedamini.»
«Hüva. Edaspidi täpsustame kõiki selle side asjaolusid, kõiki detaile. Oli teil ka teisi kanaleid?»
«Oli veel üks, varukanal. Ühe neutraalse riigi saatkonna töötaja kaudu. Ma hakkasin seda kasutama pärast sõja algust, kui Saksa saatkond oli Venemaalt evakueerunud.»
«Kus te selle «neutraaliga» kohtusite? Kui tihti?»
«Temaga ma ei kohtunud. Pole teda oma silmaga kordagi näinud.» .
«Lubage,» oli Kirill Petrovitš nördinud, «te ju alles nüüdsama rääkisite. Või. . .»
«Just nimelt,» noogutas Zero. «Oli sidemees. Üks

306

võõrastemaja «Natsionaal» uksehoidja. Temale andsin ma oma šifreeritud ettekanded, tema saatis edasi.»
«On see uksehoidja teie agent?»
«Minu. Ja veel selle saatkonna oma.» .
«Ehk on veel kellegi?» .
«Kõik võib olla, kuid tema roll on väike: võtab vastu, annab edasi. Kuid koht ja amet on väga mugavad.»
«Seda kanalit te kasutasite viimase ajani? Tegutseb see ka praegu?»

«Tegutseb küll, ainult ma kasutasin seda harva. 1941. aastal, just enne sõja algust anti mulle radist. Ma töötasin temaga ligi poolteist aastat. Ta hukkus 1943. aasta algul.»
«Mil viisil ta hukkus?» küsis Viktor. «Kas teie abiga?»
«Minu abiga? Ei. Ta lihtsalt jäi trammi alla. Totter lugu,. .»
«Ja pärast tolle hukkumist teil enam radisti ei olnud?» küsis Skvoretski.
. Beckenbauer hakkas kokutama:
«Kuidas teile öelda? Nagu oli, aga tegelikult ikkagi ei olnud.»

«Kas ei saaks selgemini? Oli? Ei olnud?»
«Siin kahe sõnaga ei ütle. Kas mäletate vanemleitnante Gitajevit ja Maljavkinit, kellest meie tutvus algas?»
Skvoretski noogutas sõnatult ja andis märku: jätkake pealegi.
Beckenbauer jutustas, et Gitajev ja Maljavkin, hüüdnimedega Pillimees ja Vilgas, saadeti talle appi. Üks neist - Vilgas - oli radist. Kuid tookord ei õnnestunud Zerol teda kasutada: Pillimees ja Vilgas kukkusid sisse. Edasi kirjeldas Zero üksikasjalikult Pillimehe ja Vilka «paljastamise» lugu.
«Tähendab,» täpsustas Skvoretski, «teie siis provotseerisitegi Maljavkini ja Gitajevi põgenemise prokuratuurist ning seda kasutades tapsite ise, omaenda käega, Gitajevi, läksite tapmise peale välja? Kas nii?»
«Tapsin?» kirtsutas Beckenbauer nina. «Te valite ebaõnnestunud väljendusi, kodanik major. Ma ei tapnud, vaid likvideerisin.»
««Likvideerisite»! Teie valite väljendusi ettevaatlikult. Kuid mispärast? Mis eesmärgiga?»

«Aga kuidas siis teisiti?» imestas Zero. «Pärast seda, kui mu abiline leitnant Konstantinov hakkas Gitajevit kahtlustama, muutus ka minu olukord ohtlikuks, Gitajev tuli ära koristada. Eks teinud ma seda osavasti?
Gitajev tapeti põgenemiskatsel. Kes takistas teda põgenemast? Kapten Popov. Au ja kiitus kapten Popovile. Pealegi on ta veel kurjategija Gitajevi ohver. Kas pole osav käik?» naeratas Zero enesega rahulolevalt.
«Jätkake,» nähvas Skvoretski kuivalt.
«Aga kõik on ju selge! Gitajev torkas Popovi soome pussiga (seda tegi ta sellesama Popovi käsul, kuid rääkida ei saanud sellest kellelegi - mina juba mööda ei lase!), ja Popov on kangelane! Ta loob lähemad suhted julgeolekuorganitega ja jälgib uurimise käiku. Tõsi küll, teada sain ma vähe. . . Aga kuidas siis teisiti võinuks minu asemel käituda luuraja? Mismoodi teie näiteks oleksite talitanud?»
«Meie, nõukogude inimesed, talitame nii: ise võime hukkuda, aga seltsimehe aitame hädast välja. Kuid mis mõtet on teiega moraaliküsimusi arutada? Me räägime erinevat keelt.»
«Jah, küllap vist,» soostus Beckenbauer külmalt.
«Ainult et minu keel on kogu maailma tsiviliseeritud rahvaste keel. Kõigi tsiviliseeritud maade luured...»
«Jätke oma jutt tsivilisatsioonist!» lõi Skvoretski käega. «Teie keel, on agressorite, kolonisaatorite, imperialistide keel. Vandaalide keel, täpsemini. Kuid lähme asja juurde. Mis sai Maljavkinist pärast Gitajevi tapmist? Muide, mispärast te ka teda ei hävitanud?» .
«Milleks?» küsis Beckenbauer rahulikult vastu.
«Tema mind ei tundnud ega kujutanud endast mingit ohtu..Asja.olud kujunesid selliselt, et ma võisin jälgida uurimise käiku, Ma räälkisin juba sellest. Seda arvestati. Maljavkinil õnnestus põgeneda, jälitamise eest peitu pugeda. See oli talle parim soovitus. Ma kontrollisin teda täiendavalt ja kavatsesin tulevikus teda kasutada. Ei tulnud välja.»
«Kontrollisite? Mismoodi te kontrollisite?» Beckenbauer naeratas enesega rahulolevalt:
«Oo, see polnud sugugi lihtne, kuid... läks.. korda.
Ma astusin ühendusse ooberst Külma ja kindral Grün-

neriga ning minu palvel saadeti Moskvasse eriü!lesandega agent Terav.»
«Te mõtlete Ossetrovi ehk Buranovit?»
«Mis?» Esmakordselt ülelkuulamise jooksul ei! suutnud Zero end vaos hoida. Tema hääl lõi

värisema:
«Te-teie. . . Te teate Ossetrovist?»
«Teame. Teame kõik.»
«Aga mispärast te siis teda ei arreteerinud? Miks?» «Ai-ai-ai, Beckenbauer! Ja teie ei taipa? Kas tõesti ei taipa? Aga muudkui - «mina olen luuraja»! Kah mul luuraja väljas.»
Beckenbauer pühkis higist otsmikku ja jätkas:
«Jah, Terav ehk Buranov varustati Nõulkogude!armee leitnandi Ossetrovi dokumentidega. Terav pidi ikokku saama Vilkaga ja veel ühe meie ammuse agendiga — muide, märkige üles: Škurin. Ta elab aadressil: Soljanka, maja number, korter number -, kellel praegu pole erilist väärtust. Terav teatas temast Vilkale. Oleks Vilkaga midagi lahti olnud; oleksite te kinni nabinud nii Terava kui ka Škurini. Seda ei juhtunud. Terav jõudis õnnelikult tagasi, Škurin aga tallutab siiapi saapaid. Ta on kingsepp. Sellepärast ma arvasingi. .. Kuid vabandage, ma ei mõista midagi. . .»

«Või veel! Te arvasite, et olete kõige targem ja kavalam, et teile ei tee raskusi meid ümber sõrme mässida. Võta näpust! Kuid jutt pole sellest. . . Miks ilmus Škurin toidulattu? Või soolas Ossetrov üle?»

«Ossetrov jah. Ta ilmutas liigset usinust ja saatis ise omast tarkusest Škurini lattu, mõistmata, et viib ta otse minuga kokku. Minust ei olnud ta laimugi.»

«See on arusaadav, aga teie ise? Miks te tulite meid Škurini külaskäigust informeerima?» .

«Aga mis mul üle jäi? Ma sattusin ju täbarasse olukorda. .Äkki on Škurin teile juba teada, hoiate tal silnia peal (kontroll oli veel pooleli) ja järelikult teate ka seda, et ta minu pool käis, mina aga vaikin. Nii tuligi sündmusi ennetada. Peale selle...»
«Mis veel?»
«Ma otsustasin riskida: tahtsin kuulda, mida te Škurinist teate. Saage aru, teisiti ei võinud ma talitada. Aga kuidas teie minu asemel oleksite tegutsenud?»

«Noh, kuidas mina oleksin tegutsenud, seda me praegu ei aruta, kuid pean tähendama, et kõige

paremini te just ei toiminud. Ent lähme edasi. Öelge, kuidas te astusite ühendusse keskusega ja keskus teiega, niikaua kui radisti ei olnud? Kas ikka selsamal teel, niinimetatud neutraalse saatkonna kaudu?»
«Jah. Saatkonna kaudu.»
«Aga kas muid kanaleid ei olnud?»
«Oli veel üks, kuid see mind. ei rahuldanud:»
«Mispärast?»
«See oli ühepoolne.»
«Seetähendab?»
«Kasutati avalikke raagiosaateid. Järelikult. juhtnööre ma sain, aga ise midagi edasi anda ei võinud.»
«Kas «Faust» või? Marss?»
Zero ahhetas:
«Te teate ka seda? Aga kust? See pole võimalik! . . .»

«On küll,» naeratas Skvoretski. «Me võtame juba tükk aega vastu teile .määratud šifreeringuid. Kuid rääkige siiski sellest moodusest põhjalikumalt. Kes «Fausti» vastu võttis? Teie ise?»

Saanud üle hetkelisest hämmingust, hakkas Beckenbauer rääkima Bugrovist. Kuid midagi peale päevikus öeldu ta ei teatanud.

«Nüüd on mul selge,» lõpetas Zero,. «et Bugrov oli teie mees. Oo, mäherdust lolli ma mängisin, kas pole tõsi? » .

Skvoretski kehitas paljutähendavaIt õlgu, jättes Beckenbaueri küsimuse vastuseta. Arreteeritule karmilt otsa vaadates ütles ta:

«Kas te teate, kuidas Bugrov suri? Ka see. surm lasub teie südametunnistusel. –Mitu surma siis kokku tuleb? Muide, vara on veel kokku lugeda. Te pole ju tegeliJkult veel midagi rääkinud oma kuritöödest sõjaaastail. Ootame.»

Beckenbauer jätkas oma juttu. 1941.-1942. aastaloli ta sooritanud mitu diversiooni ja andnud oma keskusele tähtsaid andmeid. 1943. aastal tehti talle ettepanek koondada kogu tähelepanu professor Varlamovile, kes töötas mingisuguse tähtsa avastuse kallal.

Ülesanne oli järgmine: iga hinna eest avastus kätte saada, professor ise aga likvideerida. Selle ülesande, täitmisele pidid kaasa aitama just Vilgas ja Pillimees.

Kuid Zero tegutses ka ise: ta hakkas kurameerirna ühe naistöötajaga Varlamovi instituudist ja sai temalt mõningaid andmeid.

«Perekonnanimi?» küsis Skvoretski karmilt. «Tema perekonnanimi? »

«Antonova,» kostis Beckenbauer, öeldes instituudi juures pargis tapetud eriosakonna töötaja nime.

«Tema käekoti voodri vahelt leitud kirjad, avaldus direktsioonile ja enesetapja Ivanitski kiri - on see kõik teie töö?»

«Minu,» noogutas Zero.

«Teie «lilkvideerisite» ka instituudi töötaja Jevstafjevi?»

«Mina.»

«Milleks? Mis eesmärgil?»

«Vajasin pääsmikku, et instituuti pääseda.»

«Ja pääsmiku pärast, paberilipaka pärast te tapsite inimese? »

«Pääsmik pole paberilipakas.Mul oli seda hädasti vaja. Ma kavatsesin Varlamovi dokumentatsiooni ise varastada, kui Gitajevi ja Maljavkiniga asi untsu läks.»

«Ja teil õnnestus instituuti sisse pääseda?»

«Jah, kuid ilmaaegu. Varlamovi seif oli tühi.»

«Ja mis siis, kas pidite taganema?» küsis Skvoretski kurjaIt. .

Beckenbauer heitis pea kuklasse:

«Ei, ma pole harjunud taganema. Kavandasin uue plaani, uuesti Maljavkini osavõtuga. . .»

«Kas te selle plaani teostamiseks kavatsesitegi Gorkisse sõita?» küsis Gorjunov...irooniliselt. «Ja selsamal eesmärgil moondusite Geraskiniks?»

«Ei,» krimpsutas Beckenbauer nägu. « Menatjan, hüüdnimega Kinžall, vedas alt. Kuid milleks ma peaksin teile temast rääkima? Te tunnete teda ju minust paremini. »

«Huvitav. Tunneme paremini kui teie? Ehk selgitaksite oma sõnu?»

«Mis seal selgitada? Arvate, et ma ei mõista enda arreteerimise põhjust? Menatjan on teie mees, mina nuhkisin ta välja. Nägin, kuidas ta võõrastemajja «Moskva» lippas. Teiega kokku saama . .»

«Ah nägite? Ja mis siis?» Zero nägu kiskus vihakrampi:

«Aga seda, et otsige oma Menatjani metsast, Moskva lähedalt sovhoosist. Õigemini tema laipa.»

«Milleks nii kaugelt otsida?» muheles Kirill Petrovitš. «Pealegi veel laipa. Menatjan on. siin. Elus ja terve. Istub samasuguses kambris nagu teiegi.»

«Menatjan istub? Oo, kur-rat!... Siis... Kuigi «Faust» oli enne Menatjani, teie aga teadsite... Kas tõesti Maljavkin? Kes mind ära müüs, kes?»

«Ärge nähke mõistatamisega vaeva, Beckenbauer, ei lähe läbi. Lihtsalt terav kirves leidis kivi, meie oleme teist tugevamad. Aga kes meid aitas? Oo, neid on palju, kes aitasid teid paljastada, väga palju. Nõukogude inimese loomuse, meie rahva vaimu mittemõistmises ongi teie läbikukkumise

peamine põhjus. Tuhkagi pole te aru saanud, kuigi elasite siin üle kahekümne aasta.»

«Kas lubate, seltsimees major?» andis Gorjunov endast märku. «Aga kuidas ikkagi Gorkiga on, Beckenbauer? Miks te sinna tahtsite sõita?»

Zero istus noruspäi, rääkis tasa, surutud häälel: «Gorkisse? Ma arvasin, et Kinžall on reetur, ja ehkki ta ei teadnud, kelle nime all ma töötasin, võis ta teile teatada minu tundemärgid. Kõik järele kaalunud, tegin ma Maljavkinile korralduse Menatjan likvideerida, ise aga otsustasin ajutiselt end kusagil Moskva lähedal

varjata, et hiljem tööd jätkata.»

«Teil, Beckenbauer, ei lähe kuidagi ots otsaga kokku. Umbes tund aega tagasi püüdsite meid veenda, et teie arvates on Saksamaa sõja kaotanud, nüüd aga kavatsete mõne aja pärast tööd jätkata. Kelle kasuks siis; kui Saksamaad ootab lüüasaamine?»

Zero tõstis pea, vaatas ainiti Kirill Petrovitšile otsa ja vaikis.

«Olgu,» lausus major. «Veel üks küsimus: kas te informeerisite keskust oma otsusest?»

«Jah, ma teatasin, et ajutiselt konserveerun ja lähen mõneks kuuks peitu.»

«Kuidas te teatasite, milliste kanalite kaudu?»

«Lühidalt, raadio teel. Tegin VilkaIe ülesandeks. Üksikasjalikult aga ettekandes, mille saatsin uksehoidja kaudu.».

«Kus Maljavkin on?» küsis Skvoretski järsku.

«Maljavkin.? Ta on Lefortovos. .. (Zero nimetas aadressi.) Aga kas. . . Kas te pole teda siis kinni võtnud?»

.312

Beckenbaueri-Zero ja Menatjani-Kinžalli asja uurimine jätkus. Üha selgemaks ja täpsemaks sai pilt Zero ning tema abiliste toimepandud kuritegudest.Arreteeriti Skurin-Kõver, võõrastemaja «Natsionaal» uksehoidja ja veel kaks Zero agenti, keda ta oli nimetanud. Kõige järgi otsustades ei olnud tal rohkem kedagi.

Kogu selle aja istus Maljavkin vaikselt Lefortovos, kuigi talle oli otsitud uus varjupaik. Ätti, Borissi peremeest, esialgu veel ei puudutatud, kuid silmist teda ei

lastud.

Beckenbaueri ja Menatjani arreteerimisest oli möödunud ligi kaks nädalat, ja Maljavkin andis keskusse radiogrammi, milles kinnitas, et Kinžall on likvideeritud, ja teatas oma õnnetust olukorrast: Zero on kadunud, side katkenud. Vilgas palus juhtnööre. Ja lõpuks kahe nädala pärast tuli vastus: «Teie tegutsemise kiidame heaks. Lähemal ajal saadame teile inimese instruktsioonidega. Teatage kohtumispaik.»

Mäng jätkus. Tšekistide osavalt seatud püünistesse oli tulemas uus kiskja. . .

Moskva, 1965-1966